

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису
УДК 351.863:339.9](477)

ІВАНОВА ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

**МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня

доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.М. Іванова

Науковий консультант : СИТНИК Григорій Петрович, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби, Заслужений діяч науки і техніки України.

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Іванова В.М. Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

У дисертаційній роботі здійснено концептуалізацію напрямків удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції та зовнішньої агресії РФ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації отримано нові наукові результати, які в сукупності дали змогу розв'язати важливу наукову проблему – обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних пропозицій щодо вдосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, що створює підґрунтя для науково обґрунтованого реактивного та проактивного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці України в умовах докорінних змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України зумовлених перебігом подій російсько-української війни та реалізацією євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України.

В дисертаційному дослідженні розроблено періодизацію новітньої історії становлення та розвитку системи економічної безпеки України, а також доведено, що в Україні загалом сформувався власна модель національної економічної безпеки зі своїми перевагами і недоліками, визначено актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах глобальних трансформацій та повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Встановлено, що комплексних досліджень з проблематики удосконалення механізмів публічного управління у сфері

зовнішньоекономічної безпеки сучасної України в умовах євроінтеграції та повномасштабного вторгнення РФ на територію України на сьогодні обмаль.

В дисертаційній роботі побудовано категоріальну модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що структурно містить три рівні. До першого належать поняття і категорії щодо концептуальних засад дисципліни – публічне управління; до другого рівня входять поняття і категорії, що відображають процеси формування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки; третій рівень охоплює поняття, що відтворюють організацію розробки та реалізації політики забезпечення економічної безпеки, організацію розбудови системи та механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

З'ясовано, що для обґрунтування теоретико-методологічних засад публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки у вітчизняному науковому дискурсі публічного управління використовують: інституціональну парадигму, структурно-функціональний підхід, конфліктологічну парадигму, мережеву парадигму, системно-діяльнісну парадигму публічного управління, а також технологічну (процесну), нормативно-правову і конструкторську парадигми проектної діяльності.

Встановлено, що розбудова системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки національної держави повинна здійснюватися з позицій системного підходу на базі комплементарної моделі національної економічної безпеки.

Доведено, що для України доцільним є використання досвіду США та держав-членів ЄС щодо розробки та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки, яка ґрунтується на розвиненій нормативно-правовій базі, в якій визначено пріоритети економічного розвитку, відповідальність та чітке розмежування компетенції органів державної влади у сфері забезпечення економічної безпеки.

Встановлено, що основними складовими системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України є правовий, інституційний,

організаційний, фінансовий, інформаційно-аналітичний, науково-методологічний механізми, механізм кадрового забезпечення, механізм партнерства і співробітництва із міжнародними та регіональними організаціями з питань зовнішньоекономічної безпеки, механізм державного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці, механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Визначено завдання механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, а саме: створення сприятливих зовнішньоекономічних умов для реалізації національних інтересів; визначення пріоритетних національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері та комплексу політико-дипломатичних та інших невоєнних засобів і способів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; організація стратегічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки; розробка й прийняття законодавчих документів з питань зовнішньоекономічної безпеки; забезпечення інформаційного супроводження зовнішньої політики та політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Доведено, що внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України економічна сфера зазнала значних втрат. Нинішня ситуація вимагає від Уряду вжиття відповідного комплексу антикризових заходів спрямованих на подолання масштабної соціально-економічної кризи. Доведено, що за таких умов, що склалися Балто-Чорноморський союз може стати дієвим механізмом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Встановлено, що на даний час актуальними проблемами публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах є:

проблема невідповідності обсягу та характеру повноважень органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки вимогам, що висуваються до суб'єктів забезпечення національної безпеки в контексті завдань євроінтеграції України, а також з боку динамічного безпекового середовища, а саме вимог щодо

своєчасного виявлення загроз національній безпеці й адекватного реагування на них;

проблема інституційної неспроможності органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

проблема інституційних розривів в діяльності органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Удосконалення системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції та динамічного безпекового середовища, а також в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України може мати наступні пропозиції:

1 група пропозицій – пов'язана з удосконаленням механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що мають надати мережевий характер згаданої системи публічного управління:

1) Удосконалення інститутів, що функціонують на різних рівнях інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України:

на міжнародно- та національно-правовому рівнях – в аспекті подолання інституційних розривів: між інститутами міжнародної економічної безпеки, регіональної економічної безпеки євроатлантичної та європейської спільноти, з одного боку, та інститутами національної економічної безпеки України і права в галузі зовнішньоекономічної безпеки та політики її забезпечення – з іншого; між базовими соціальними інститутами, які визначають зміни в інституціональному середовищі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, а також між різнорівневими та суміжними інститутами зовнішнього й внутрішнього інституціонального середовища зовнішньоекономічної безпеки;

на національно-правовому рівні – в аспекті реалізації принципу збігу загального стану соціальних інститутів та зовнішнього і внутрішнього середовища, а саме: зовнішнього інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України зі складністю

сучасного зовнішньоекономічного безпекового середовища; внутрішнього інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України зі складністю інститутів зовнішнього інституціонального середовища згаданого управління; інститутів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки зі складністю інститутів внутрішнього інституціонального середовища публічного управління у цій специфічній сфері.

Для цього пропонується впровадити у практику публічного управління національною безпекою України концептуальну модель формування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також інтегровану модель формування інституціональної матриці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

2) Удосконалення інститутів, що функціонують на об'єктно-правовому рівні інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в аспекті правового визначення окремих видів національної економічної безпеки.

3) Удосконалення системи діяльності центральних органів виконавчої влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки за напрямками: підвищення рівня функціональної впорядкованості; надання системного характеру здійснення реформ сектору економічної безпеки; підвищення рівня ефективності стратегічного прогнозування та планування у сфері національної економічної безпеки; підвищення рівня прозорості й відкритості намірів, відповідальності державної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

4) Удосконалення системи діяльності органів виконавчої влади на галузевому рівні, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки за напрямками імпортової, експортної безпеки, забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку держави; державного реагування на загрози національній економічній безпеці; інформаційно-аналітичного забезпечення політики економічної безпеки.

5) Удосконалення самоорганізаційної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України шляхом впровадження концепції вирощування інститутів у вітчизняній практиці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

6) Удосконалення соціально-культурної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України за напрямками формування нової культури національної економічної безпеки та нової організаційної культури в публічному управлінні у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

7) Удосконалення когнітивної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки за напрямками подальшого розвитку загальної теорії і методології публічного управління у різних сферах суспільного життя, й зокрема розвиток спеціальних наукових теорій публічного управління національною економічною безпекою і зовнішньоекономічною безпекою; удосконалення системи підготовки фахівців-управлінців в інтересах забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

8) Удосконалення соціально-технологічної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки за напрямками: розбудова дієвої мережевої інформаційної інфраструктури в системі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також забезпечення кібербезпеки згаданої системи.

9) Політико-правове та операційно-діяльнісне конструювання механізму залучення інститутів міжнародної та регіональної економічної безпеки до конструктивної взаємодії з Українською державою з питань її зовнішньоекономічної безпеки.

10) Розроблення та впровадження в практику публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки категорійної моделі публічного

управління національною безпекою.

2 група пропозицій – пов’язана із удосконаленням інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Для цього доцільно: впровадити у публічно-управлінську практику концептуальну модель формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, інтегровану модель формування інституціональної матриці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також три структурні моделі: інституціональної матриці формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки; інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави, бізнесу та громадськості; інституту організаційної взаємодії суб’єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

3 група пропозицій – пов’язана із формуванням цілісності системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Для цього нами розроблено та запропоновано ввести в публічно-управлінську практику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України:

функціональну, інформаційну, морфологічну моделі ПУЗЕБ;

організаційно-логічну схему розробки цільової програми розвитку системи діяльності органів публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

4 група пропозицій – створення Балто-Чорноморського союзу, що матиме позитивний вплив на позиціонування нашої країни у світі, чітке визначення її стратегічних інтересів та пріоритетів у взаємодії з найближчими сусідами, забезпечення національної безпеки та зовнішньоекономічної у тому числі.

5 група пропозицій – пов’язані із удосконаленням механізму інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Для цього нами розроблено та запропоновано ввести в публічно-управлінську практику забезпечення

зовнішньоекономічної безпеки України атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці, який дозволить:

своєчасно виявляти виклики, потенційні і реальні загрози зовнішньоекономічній безпеці та швидко адаптувати систему забезпечення зовнішньоекономічної системи до нових вимог динамічного безпекового середовища;

надавати релевантну інформацію органам публічної влади для розробки управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Освоєння запропонованого атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці дозволить органам влади здійснювати заходи проактивного та реактивного реагування на виявлені загрози економічного характеру.

6 група пропозицій – пов'язані із удосконаленням системи підготовки фахівців-управлінців у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, що сприятиме: створенню в Україні стійкого та незалежного розвитку країни, як цілісної структури господарювання, її природнього економічного росту; забезпеченню регулювання розвитку зовнішнь-торгівельних відносин; підтримці економічних інтересів саме України; розвитку в подальшому експортного потенціалу за допомогою власного виробництва, надаючи підтримку вітчизняним виробникам за допомогою проведення м'якої політики протекціонізму; підтримці інтересів вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках для збереження своїх позицій на світовому ринку.

Ключові слова: зовнішньоекономічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна економічна безпека, публічне управління, інституціональне середовище публічного управління національною безпекою, інституціональна матриця публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, система публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

ANNOTATION

Ivanova V.M. Mechanisms of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Sciences of Public Administration in the specialty 25.00.02 – Mechanisms of Public Administration. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

At the dissertation research, a public management conceptualization of directions for improving public administration and governance mechanisms in the field of foreign economic security of Ukraine in the conditions of European integration and external aggression of the Russia was carried out.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the dissertation received new scientific results of the study of domestic and foreign experience in the formation of public administration and governments mechanisms in the field of foreign economic security in the context of the internationalization of the economy, which together make it possible to solve an important scientific problem in the field of public management in relation to theoretical -methodological aspects, the development of scientific and practical recommendations for increasing the efficiency of public management mechanisms in the field of foreign economic security of Ukraine in the conditions of European integration and of the Russian-Ukrainian war, in the context of fundamental changes in the external and internal security environment of Ukraine.

The dissertation research developed a periodization of the recent history of the formation and development of the economic security system of Ukraine, and also proved that in general Ukraine has formed its own model of national economic security with its advantages and disadvantages, identified current challenges and threats to the economic security of Ukraine in the conditions of global transformations and Russian-Ukrainian war.

It has been established that there are currently few comprehensive studies on the issue of improving public administration in the field of foreign economic security

of modern Ukraine in the conditions of European integration and the Russian-Ukrainian war.

At the dissertation was built a categorical model of public administration in the field of foreign economic security, which structurally contains three levels. The first includes concepts and categories related to the conceptual foundations of the discipline - public administration; the second level includes concepts and categories that reflect the processes of formation of public administration mechanisms in the field of foreign economic security; the third level covers concepts that reproduce the organization of the development and implementation of economic security policies, the organization of the development of the system and mechanisms of public administration in the field of foreign economic security.

It has been found out that in order to substantiate the theoretical and methodological foundations of public administration in the field of foreign economic security, in the domestic scientific discourse of public administration, the following are used: institutional paradigm, structural-functional approach, conflict paradigm, network paradigm, system-activity paradigm of public administration, as well as technological (procedural), regulatory and design paradigms of project activity.

It was found that the development of the public management system in the field of foreign economic security of the national state should be carried out from the standpoint of a systemic approach based on a complementary model of national economic security.

It has been proven that it is expedient for Ukraine to use the experience of the USA and EU member states regarding the development and implementation of the state policy of ensuring economic security, which is based on a developed regulatory and legal framework, in which the priorities of economic development, responsibility and clear demarcation of the competence of state authorities in the field of ensuring economic security.

It was established that the main components of the system of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine are legal, institutional, organizational, financial, informational-analytical, scientific-

methodological mechanisms, the mechanism of personnel support, the mechanism of partnership and cooperation with international and regional organizations on matters of foreign economic security, the mechanism state response to threats to foreign economic security, mechanisms of public management in the field of foreign economic security.

The tasks of public administration mechanisms in the field of foreign economic security of Ukraine are defined, namely: creation of favorable foreign economic conditions for realization of national interests; determination of priority national interests in the foreign economic field and a complex of political-diplomatic and other non-military means and methods of ensuring foreign economic security; organization of strategic management in the field of foreign economic security; development and adoption of legislative documents on issues of foreign economic security; provision of information support for foreign policy and the policy of ensuring foreign economic security.

It has been proven that as a result of the full-scale invasion of the Russia on the territory of Ukraine, the economic sphere suffered significant losses. The current situation requires the Government to take an appropriate set of anti-crisis measures aimed at overcoming the large-scale socio-economic crisis. It has been proven that under such existing conditions, the Baltic-Black Sea Union can become an effective mechanism for ensuring Ukraine's foreign economic security.

It has been established that the current public administration problems in the field of foreign economic security of Ukraine in modern conditions are:

the problem of the inconsistency of the scope and nature of the powers of public authorities dealing with issues of ensuring foreign economic security with the requirements placed on the subjects of ensuring national security in the context of the tasks of European integration of Ukraine, as well as from the dynamic security environment, namely the requirements for the timely detection of threats to national security and adequate response to them;

the problem of institutional failure of public authorities that take care of issues of ensuring foreign economic security;

the problem of institutional gaps in the activities of public authorities that take care of issues of ensuring foreign economic security.

Improvement of the public administration system in the field of foreign economic security of Ukraine in the conditions of European integration and dynamic security environment, as well as in the conditions of the Russian-Ukrainian war, may have the following proposals:

The 1st group of proposals is related to the improvement of public administration mechanisms in the field of foreign economic security, which should give the mentioned public management system a network character:

1) Improvement of institutions operating at different levels of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine:

at the international and national legal levels - in the aspect of overcoming institutional gaps: between the institutions of international economic security, regional economic security of the Euro-Atlantic and European Community, on the one hand, and the institutions of national economic security of Ukraine and law in the field of foreign economic security and policy of its provision - on the other; between basic social institutions that determine changes in the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine, as well as between different levels and adjacent institutions of the external and internal institutional environment of foreign economic security;

at the national-legal level - in the aspect of implementing the principle of the coincidence of the general state of social institutions and the external and internal environment, namely: the external institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine with the complexity of the modern foreign economic security environment; the internal institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine with the complexity of the institutions of the external institutional environment of the said administration; institutions of public administration in the field of foreign economic security with the complexity of institutions of the internal

institutional environment of public administration in this specific area.

For this purpose, it is proposed to introduce into the practice of public administration of national security of Ukraine a conceptual model of the formation of public management mechanisms in the field of foreign economic security, as well as an integrated model of the formation of an institutional matrix of public administration in the field of foreign economic security.

2) Improvement of institutions functioning at the object-legal level of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security in the aspect of legal definition of certain types of national economic security.

3) Improvement of the system of activity of the central executive bodies that take care of issues of ensuring foreign economic security in the following areas: increasing the level of functional orderliness; providing a systemic nature of reforms in the economic security sector; increasing the level of effectiveness of strategic forecasting and planning in the field of national economic security; increasing the level of transparency and openness of intentions, responsibility of the state authorities in the field of ensuring foreign economic security.

4) Improvement of the system of activities of executive authorities at the branch level, which take care of issues of ensuring foreign economic security in the areas of import and export security, ensuring innovation and investment development of the state; state response to threats to national economic security; information and analytical provision of economic security policy.

5) Improvement of the self-organizing component of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine by implementing the concept of growing institutions in the domestic practice of public administration in the sphere of foreign economic security.

6) Improvement of the socio-cultural component of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine in the direction of forming a new culture of national economic security and a new organizational culture in public administration in the field of foreign economic

security.

7) Improvement of the cognitive component of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security in the direction of further development of the general theory and methodology of public administration in various spheres of public life, and in particular the development of special scientific theories of public administration of national economic security and foreign economic security; improvement of the system of training of managerial specialists at the interest of ensuring foreign economic security.

8) Improvement of the socio-technological component of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security in the following directions: development of an effective network information infrastructure in the system of public administration in the field of foreign economic security, as well as ensuring the cyber security of the mentioned system.

9) Political-legal and operational-activity construction of the mechanism of involvement of institutions of international and regional economic security in constructive interaction with the Ukrainian state on issues of its foreign economic security.

10) Development and implementation in the practice of public management in the field of foreign economic security of the categorical model of public administration of national security.

The 2nd group of proposals is related to the improvement of the institutional environment of public administration in the field of foreign economic security of Ukraine. For this purpose, it is advisable to: introduce into public administration practice a conceptual model of the formation of the public management system in the field of foreign economic security, an integrated model of the formation of the institutional matrix of public administration in the field of foreign economic security, as well as three structural models: the institutional matrix of the formation of the public administration system in the field of foreign economic security; the institute of institutional interaction of international partners, the state, business and the public; institute of organizational interaction of subjects of ensuring foreign

economic Security.

The 3rd group of proposals is related to the formation of the integrity of the public administration system in the field of foreign economic security of Ukraine. To this end, we have developed and proposed to introduce into the public administration practice of ensuring Ukraine's foreign economic security:

functional, informational, morphological model of the public administration system in the field of foreign economic security;

an organizational and logical scheme for the development of a target program for the development of the system of activities of public administration bodies in the field of ensuring foreign economic security.

The 4th group of proposals is the creation of the Baltic-Black Sea Union, which will have a positive impact on the positioning of our country in the world, a clear definition of its strategic interests and priorities in interaction with the nearest neighbors, ensuring national security and foreign economic security.

The 5th group of proposals is related to the improvement of the mechanism of information and analytical support for the activities of public authorities in the field of foreign economic security. For this purpose, we have developed and proposed to introduce into the public administration practice of ensuring foreign economic security of Ukraine an atlas of threats to foreign economic security, which will allow:

timely identify challenges, potential and real threats to foreign economic security and quickly adapt the system of ensuring the foreign economic system to the new requirements of the dynamic security environment;

to provide relevant information to public authorities for the development of management decisions in the field of ensuring foreign economic security.

Mastering the proposed atlas of threats to foreign economic security will allow the authorities to implement measures of proactive and reactive response to identified threats of an economic nature.

The 6th group of proposals is related to the improvement of the system of training specialists-managers in the field of foreign economic security of Ukraine, which will contribute to: the creation in Ukraine of sustainable and independent

development of the country as a complete economic structure, its natural economic growth; ensuring regulation of the development of foreign trade relations; supporting the economic interests of Ukraine in particular; further development of the export potential with the help of own production, providing support to domestic manufacturers through the implementation of a soft policy of protectionism; supporting the interests of domestic exporters in foreign markets in order to maintain their positions in the world market.

Key words: international economic security, national economic security, foreign economic security, public administration / public management, institutional environment of public administration of national security, institutional matrix of public administration in the field of foreign economic security, system of public administration in the field of foreign economic security, mechanisms of public administration in the field of foreign economic security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Іванова В. М. Актуальні проблеми формування публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23) 2022. С. 68-91. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)).

2. Іванова В. М. Аналіз динаміки та тенденцій зміни моделей державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях розвитку. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2022. Випуск № 5(7). С.241-250.

3. Іванова В. М. Атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці України як механізм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. №6 (62). С. 120-127. DOI: [10.25313/2520-2294-2022-6-8104](https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-6-8104).

4. Іванова В. М. Досвід зарубіжних країн щодо інноваційно-інвестиційного розвитку держави у контексті забезпечення її зовнішньоекономічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід. Серія: державне управління*. 2022. № 13—14 липень. С. 59-64. DOI: [10.32702/2306-6814.2022.13—14.59](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.13—14.59).

5. Іванова В. М. Економічна дипломатія як механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 4 (22) серпень-вересень. С. 147-155. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-147-155](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-147-155).

6. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека держави: теоретико-історичні аспекти дослідження. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Том 32 (71) № 3. С. 90-96.

7. Іванова В. М. Інституціональна парадигма дослідження публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи*. 2022. № 12 (18). С. 567-576. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-567-576](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-567-576).

8. Іванова В. М. Історія становлення та розвитку системи економічної безпеки України (1990-2022 рр.) *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. №1. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-1-8074>.

9. Іванова В. М. Міжнародні регіональні організації як інструмент забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. *Наукові перспективи*. 2022. № 1 (19). С. 116-124. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)).

10. Іванова В. М. Моделювання та програмування розвитку системи органів діяльності публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022, червень. № 3 (21). С. 154-168. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-154-168](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-154-168).

11. Іванова В. М. Організаційні та правові механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи*. 2021. № 10 (16). С. 76-86. DOI: [10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-76-86](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-76-86).

12. Іванова В. М. Підготовка державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки: пошук нових підходів. *Наукові перспективи*. 2021. № 7 (13). С. 66-77. DOI: [10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-66-77](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-66-77).

13. Іванова В. М. Пріоритетні напрями удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. №2. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-2-8075>.

14. Іванова В. М. Проєктування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. *Дніпровський науковий часопис публічного*

управління, психології, права. 2022. Випуск 3. С. 36-41. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.6>.

15. Іванова В. М. Роль Балто-Чорноморського союзу у системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 21-25. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.2>.

16. Іванова В. М. Соціально-економічні й культурно-історичні джерела еволюції публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. №7. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/136/134> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.7.2>

17. Іванова В. М. Сучасні тенденції співпраці України та ЄС у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. №3. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-3-8068>

18. Іванова В. М. Теоретико-методологічні засади розбудови системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України // *Moderní aspekty vědy: XIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. С. 41-62. (Особистий внесок: п. 1.4). UDC 001.32: 1/3] (477) (02)*

19. Іванова В. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки країн-членів ЄС. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. №4. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-4-8076>

20. Іванова В.М. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2022. № 6(8). С. 494-503. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8))

21. Ivanova V., Oneshko S., Taran Y., Shypilova L., Sulima N. Strategies and innovations in the management of economic systems: Ukrainian experience, responses to contemporary challenges. Financial and credit activity: problems of theory and practice. Volume 4 (45). 2022. P. 425-436. DOI: 10.55643/fcaptp.4.45.2022.3835

Особистий внесок: описані накопичені в країні практики щодо розробки стратегій економічного розвитку в інституційному, організаційному та змістовному контексті.

22. Ivanova V., Paryzkyi I., Chynchyk A., Klym N., Tomchuk-Ponomarenko N. & Ivanchov P. National economy's development in the coordinates of sustainable development: on the issue of strategic state regulation under russian armed aggression. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. 2(43), P. 406–413. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3761>

Особистий внесок: названо найбільш проблемні зони в розрізі цілей сталого розвитку, де ключовою причиною відставання є російська збройна агресія.

23. Ivanova V., Sytnyk H., Orel M., Taran Y. Conceptual understanding of the relationship between political and administrative processes in the context of social systems security. La Revista «Cuestiones Políticas». Vol. 2022. 40, № 74. P. 631-647. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.34>

Особистий внесок: системний аналіз факторів, які розкрили сутність взаємозв'язку політичних та управлінських процесів у контексті безпеки соціальних систем.

24. Іванова В. М. Формування нормативно-правових засад для забезпечення ефективного функціонування економічної дипломатії в Україні. Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»). 2023. Випуск № 2(32) 2023. С. 72- 83. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-72-83](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-72-83)

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека: огляд наукових підходів. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф.* (Київ, 26 березня 2021 р.). [Електронне видання]. Київ : НА СБУ, 2021. С. 41-42.

26. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека як складова економічної безпеки України. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences. Volume1.* (March19, 2021). Cambridge, UK. С.91-92. DOI:10.36074/LOGOS-19.03.2021.V1.32

27. Ivanova V.M. Genesis of foreign economic security. *International scientific conference «Organization of scientific research in modern conditions '2021» Conference proceedings.* (May 2021). 2021. С. 98-100.

28. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека в умовах вторгнення Російської Федерації в Україну. *Наукове видання «Виклики і загрози дестабілізації суспільнополітичної системи України: Збірник матеріалів науково-практичного семінару* (Київ, 11 травня 2022 р.), видавець: Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, С.183-187.

29. Іванова В. М. Сучасні виклики і загрози зовнішньоекономічній безпеці України. *Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління: матеріали міжнар. круглого столу до Дня Незалежності України* (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. С.70-71.

30. Іванова В. М. Розробка функціональної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи* : III міжнар. наук.-практ. конф., 31 жовт. 2022 р.: тези доповідей / Міністерство оборони України, НУОУ імені Івана Черняхівського. – К.: НУОУ, 2022. С. 83-85.

31. Іванова В. М. Організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. *The 40th International scientific and practical conference «Priority Areas of Science Innovations During Martial Law»* (November 7-8, 2022) Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2022. P. 44-49.

32. Іванова В.М. Основні напрями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах військових загроз. *Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри: матеріали наук.-практ. семінару* (Київ, 17 лют. 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ: Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. с. 44-45.

33. Іванова В.М. Організаційно-правові засади розвитку системи публічного управління у сфері економічної безпеки України. *Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 10-11 березня 2023 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. –с. 15-18.

Праці в інших виданнях

34. Іванова В. М. Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»)*. Випуск № 1(1). 2022. С. 64-73. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-64-73](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-64-73)

35. Іванова В. М. Основні етапи розвитку публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 25 (березень, 2023). 2023. С. 93-96. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.03.2023.013>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	27
ВСТУП	28
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	41
1.1. Історичні етапи становлення і розвитку системи зовнішньоекономічної безпеки України (1990- 2023 рр.)	41
1.2. Історико-правовий аналіз трансформації інституційних засад формування і розвитку системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України та механізмів публічного управління у даній сфері	50
1.3. Аналіз визначальних змін безпекової складової зовнішнього середовища життєдіяльності України та викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці	64
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	80
2.1. Ступінь розробки проблематики функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки у сучасних наукових дослідженнях	80
2.2. Сучасні уявлення щодо змісту «зовнішньоекономічна безпека» в галузі науки публічне управління	96
2.3. Методологічні засади дослідження проблем формування механізмів публічного управління управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в сучасних умовах	114
2.4. Методологічний конструкт дослідження динаміки та тенденцій зміни моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях інтернаціоналізації економіки	129
2.5. Наукові підходи до проектування і конструювання системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах	136
Висновки до розділу 2	147

РОЗДІЛ 3 СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	152
3.1. Соціально-економічні й культурно-історичні джерела виникнення та розвитку глобального і публічного управління у сфері економічної безпеки	152
3.2. Досвід публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в країнах Заходу та Японії	1700
3.3. Оцінка можливостей використання в Україні досвіду публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в країн Заходу і Японії	1800
Висновки до розділу	3
	1898

9

РОЗДІЛ 4 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ.....	1922
4.1. Особливості забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України	1922
4.2. Структура й сучасний стан системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України	2077
4.3. Сучасний стан механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України	2177
Висновки до розділу 4	2266
РОЗДІЛ 5 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	2333
5.1. Удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України у контексті євроінтеграційних процесів та умов повномасштабного вторгнення РФ на територію України	2333
5.2. Розробка концептуальних засад проектування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України	2433

5.3. Моделювання та програмування розвитку системи діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України	2622
5.4. Перспективи створення Балто-Чорноморського союзу в інтересах гарантування зовнішньоекономічної безпеки України	2788
5.5. Удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки	287
5.6. Підвищення ефективності системи підготовки фахівців-управлінців у сфері зовнішньоекономічної безпеки України	2955
Висновки до розділу 5	3088
ВИСНОВКИ.....	3133
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	3222
ДОДАТКИ.....	3800

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ДУНБ – державне управління національною безпекою;
- ЄС – Європейський Союз;
- ЗМІ – засоби масової інформації;
- ЗЕБ – зовнішньоекономічна безпека
- ВРУ – Верховна Рада України
- КМУ – Кабінет Міністрів України;
- МВС – Міністерство внутрішніх справ;
- МЗЗЕБ – механізми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;
- МЗНБ – механізми забезпечення національної безпеки;
- МЗС – Міністерство закордонних справ;
- МПУЗЕБ – механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору;
- ПУЗЕБ – публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- РЕБ – Рада економічної безпеки;
- РНБ – Рада національної безпеки;
- РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України;
- РП – Республіка Польща;
- РФ – Російська Федерація;
- СБУ – Служба безпеки України;
- СЕБ – система економічної безпеки;
- СЗЕБ – система зовнішньоекономічної безпеки;
- СЗЗЕБ – система забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;
- СЗНБ – система забезпечення національної безпеки;
- СНБ – система національної безпеки;
- СПУЗБ – система публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- США – Сполучені Штати Америки.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України та повномасштабного вторгнення РФ на територію України, перед національною системою публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (СПУЗЕБ) постає нагальна проблема розробки і невідкладного впровадження в публічно-управлінську практику нової парадигми політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, яка давала б надійні методологічні орієнтири для організації ефективного реагування на загрози зовнішньоекономічного характеру. Проте в зазначеній сфері сьогодні виразно проявляються суперечності:

а) між потребою в обґрунтуванні заходів реактивного та проактивного реагування на загрози зовнішньоекономічного характеру в умовах ведення економічних війн різного формату як необхідної умови результативності вказаного реагування і відсутністю ефективних напрямів реалізації цього процесу у вітчизняній практиці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (ПУЗЕБ);

б) між необхідністю застосування управлінською елітою релевантних знань в галузях публічного управління, національної економічної безпеки і зовнішньоекономічної безпеки, в умовах економічної війни та геополітичного протиборства з метою оперативного прийняття обґрунтованих рішень щодо реагування на загрози зовнішньоекономічного характеру та несформованістю бази відповідних релевантних знань;

в) між необхідністю впровадження стандартів ЄС та НАТО у вітчизняну публічно-управлінську практику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та недосконалістю технологій публічного управління у цій специфічній сфері.

За таких умов, що склалися, проблемами практики ПУЗЕБ України є:

а) науково-прикладна проблема — недостатній ступінь наукового вивчення проблем ПУЗЕБ України вимагає розроблення релевантних знань,

цільових установок, принципів та напрямів публічно-управлінської діяльності у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки з урахуванням вимог стандартів ЄС гарантування національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища;

б) практична проблема — наукове обґрунтування практичних пропозицій щодо вдосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України (МПУЗЕБ) в сучасних умовах за результатами емпіричних досліджень стану зовнішньоекономічної безпеки України та чинників, що значною мірою впливають на її забезпечення.

Актуальними проблемами, які потребують розв'язання на етапі вдосконалення МПУЗЕБ України є:

1) на методологічному рівні діяльності суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки:

відсутність системності в розробленні категоріально-понятійного апарату проблематики ПУЗЕБ, наявні розбіжності у вживанні термінів у чинному законодавстві, що стримує розроблення та практичне впровадження сучасних методів, моделей, технологій ПУЗЕБ, обмежує можливості підвищення його ефективності;

відсутність систематизованих знань з аналізу сутності загроз зовнішньоекономічній безпеці національній державі в умовах ведення економічних війн різного формату;

невизначеність перспективних функціональної та інформаційної моделей системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки (СЗЗЕБ) України;

2) на інституційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки:

відсутність єдиних організаційно-правових та методологічних підходів до забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України;

недосконалість механізмів публічного управління щодо розроблення і реалізації Стратегії забезпечення економічної безпеки;

недосконалість правового МПУЗЕБ України, механізму формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі, механізму економічної дипломатії;

недосконалість механізмів організації, взаємодії і координації дій суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України;

невизначеність перспективної інституційної моделі СЗЗЕБ України, основою функціонування якої мають бути принципи партисипаторного управління;

недосконалість механізму партнерської взаємодії між державою і приватним капіталом, що передбачає налагодження соціального діалогу й співпраці між ними;

недосконалість механізму координації ЄС реформ у секторі безпеки й зовнішньої політики України;

недосконалість механізму згуртування та регіональної взаємодії і співпраці між країнами Східної Європи під егідою ЄС з Україною;

недосконалість механізму впровадження стандартів ЄС в Україні;

3) на організаційному рівні діяльності Міністерства економіки України:

низький рівень взаємодії та комунікації між структурними підрозділами центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), що здійснюють забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та громадськими організаціями, бізнесом;

недостатній рівень взаємодії між суб'єктами забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України та міжнародними партнерами з питань впровадження стандартів ЄС та НАТО у вітчизняну практику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Наведені обставини і визначають зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження проблем теорії та практики ПУЗЕБ України. Адже затримка у зміні традиційних підходів до забезпечення зовнішньоекономічної безпеки

гальмує економічний розвиток України. Зазначене вимагає від політиків, науковців, державних службовців пошуку принципово нових концептуальних підходів щодо розбудови МПУЗЕБ України в умовах глобальних викликів та європейської інтеграції.

Концептуальні засади публічного управління в умовах глобалізації досліджуються відомими українськими науковцями: В. Абрамовим [1; 2; 3; 4; 5], С. Борисевичем [93; 125], Р. Войтович [53; 54], А. Дацюком [93; 125], Р. Марутян [239; 240], Г. Новицьким, Г. Ситником [352; 353; 354; 355; 356; 357; 358; 359; 360; 362; 363; 364; 365; 366; 367; 368], А. Семенченком [347], В. Смоляннюком [71; 93], М. Шевченком [93; 442; 443; 445; 447; 448; 450; 453] та іншими.

Концептуальні засади державного управління євроінтеграцією України досліджують такі вітчизняні вчені: Н. Грицяк [145; 185], О. Оржель [275], Ю. Мельник [245; 246] та інші.

Проблеми економічної та зовнішньоекономічної безпеки розглядаються поважними вітчизняними вченими: В. Кириленком [190; 191; 192], І. Мордас [458], Т. Паламарчук [125], С. Завгородньою [127; 128; 126], А. Фроловим [93], Я. Чернятевич [438; 439] та іншими.

На європейському і євроатлантичному просторі питання економічної політики в контексті забезпечення національної безпеки досліджували Т. Еманюель, Д. Норт [266] та інші. Важливий внесок у розвиток теорії та практики державного управління в західноєвропейській науці зробили: Р. Адамс, Дж. Барбер, А. Баріларі, Ф. Дефлиз, Р. Додж, Р. Еліот, Т. Лі, Ж. Марку, Р. Масгрейв, Дж. Мозер, М. Пауер, М. Фліндерс, Д. Флінт, П. Б. Шпан та ін.

Віддаючи належне важливості та науковій цінності наявних досліджень, досягненням учених у розробленні питань публічно-управлінського впливу на економічні процеси в контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки доводиться констатувати невелику кількість розробок у галузі знань 28 – Публічне управління та адміністрування, з

проблематики дослідження, тобто щодо МПУЗЕБ. Наявні роботи, головним чином, акцентують увагу на державно-управлінських аспектах забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Таким чином, недостатність наукових досліджень цієї спрямованості зумовила вибір теми, мету, завдання і структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження здійснювалось у межах комплексного наукового проєкту Національної академії державного управління при Президентові України «Державне управління та місцеве самоврядування» та науково-дослідних робіт кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою за темами «Інституційні засади розвитку системи кризового реагування в Україні» (ДР № 0118U000643), «Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки» (ДР № 119U101583). Роль авторки полягала в розробленні рекомендацій щодо розвитку СЗЗЕБ України, проєктування і конструювання МПУЗЕБ в умовах євроінтеграції, таких як: механізмів публічного управління щодо розроблення і реалізації Стратегії забезпечення економічної безпеки; правового механізму публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, механізму формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі, механізму економічної дипломатії.

Мета та завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування МПУЗЕБ і розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах суспільних викликів та загроз в Україні.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було розв'язати такі **завдання:**

- провести історичний аналіз формування механізмів розробки та реалізації державної політики забезпечення національної економічної безпеки України загалом і зовнішньоекономічної безпеки зокрема;

- з'ясувати стан наукової розробки проблематики щодо розроблення та функціонування МПУЗЕБ України у вітчизняній та зарубіжній науці;
- провести системний аналіз визначальних змін безпекової складової зовнішнього середовища життєдіяльності України та викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці;
- визначити парадигмальні засади розроблення та функціонування МПУЗЕБ в умовах глобальних трансформацій;
- обґрунтувати методологічний підхід щодо проектування і конструювання МПУЗЕБ України в сучасних умовах;
- визначити соціально-економічні і культурно-історичні джерела еволюції та розвитку ПУЗЕБ сучасної держави;
- узагальнити і систематизувати зарубіжний досвід реалізації МПУЗЕБ та оцінити можливості його використання в Україні;
- оцінити сучасний стан та особливості функціонування МПУЗЕБ України;
- визначити пріоритетні напрями вдосконалення МПУЗЕБ України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду у зазначеній сфері.

Об'єкт дослідження — публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Предмет дослідження — теоретико-методологічні засади розроблення та функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження використано сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Їх застосування обумовлюється системним та інституціональним підходами. За допомогою логіко-семантичного методу уточнено категоріально-понятійний апарат, визначено сутність та особливості функціонування МПУЗЕБ. Порівняльний метод використано для дослідження підходів,

правових засад розбудови та особливостей функціонування МПУЗЕБ європейських держав та України. Системно-структурний метод використано для визначення структури і функцій СПУЗЕБ. Статистичний і документальний аналіз застосовувались для визначення недоліків нормативно-правового та організаційно-функціонального забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Методи моделювання, соціального проектування і проектування використано для розбудови СПУЗЕБ. Історичний метод дав змогу окреслити еволюцію системи національної економічної безпеки України в різні часові проміжки. Порівняльно-правовий метод використано для дослідження особливостей стратегічної трансформації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, упорядкування законодавчих документів із формування управлінської, організаційної, функціональної структури СПУЗЕБ. Методи спостереження та теоретичного узагальнення використано для вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду ПУЗЕБ, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації отримано нові наукові результати, які в сукупності дали змогу розв'язати важливу наукову проблему — теоретико-методологічне обґрунтування МПУЗЕБ України в контексті завдань гарантування національної економічної безпеки та європейської інтеграції України, що створює підґрунтя для науково обґрунтованого визначення пріоритетних напрямів і практичних завдань розроблення нових механізмів публічного управління у цій специфічній сфері з урахуванням вимог до СЗЗЕБ щодо своєчасного та адекватного реагування на виклики і загрози зовнішньоекономічній безпеці, джерелами яких є глобальні трансформації та динамічне безпекове середовище України.

Новизна наукових результатів конкретизується у таких положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

– побудовано категорійну модель МПУЗЕБ, що уможливило виокремити три рівні категорій та понять в категоріальній сітці публічного управління та адміністрування: до першого рівня належать категорії і поняття, що відображають концептуальні засади ПУЗЕБ; до другого рівня входять категорії і поняття, що відображають процеси ПУЗЕБ; третій рівень охоплює поняття, що відтворюють організацію процесу ПУЗЕБ;

– запропоновано метод розбудови МПУЗЕБ, який включає в себе шість етапів проектної діяльності: перший етап — це визначення комплексу умов розв’язання проблем ПУЗЕБ держави; другий етап — визначення теорій в рамках яких буде здійснюватися проектування системи зовнішньоекономічної безпеки (СЗБ) та системи управління нею; третій етап — проектування системи зовнішньоекономічної безпеки держави; четвертий етап — проектування СПУЗЕБ; п’ятий етап — конструювання системи зовнішньоекономічної безпеки; шостий етап — конструювання СПУЗЕБ;

– науково обґрунтовано методику розроблення цільової програми розвитку системи діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, що складається із сукупності послідовних управлінських дій державних інституцій, метою яких є розбудова, функціонування та розвиток СПУЗЕБ, і передбачає такі стадії: I — передцільову, структура якої містить дві фази, — пізнавальну та інформаційну; II — цільову: формулювання головної мети, розподіл її на підцілі та побудову дерева цілей; III — практико-стратегічну: вироблення стратегії діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, визначення імперативів публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; IV — організаційну: політико-правове проектування та державне конструювання СПУЗЕБ; V — практико-тактичну: розроблення та реалізацію публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; VI — практико-оперативну: заходи діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення

зовнішньоекономічної безпеки; VII — результуючу: оцінка результатів публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; VIII — стадія розвитку системи діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

– розроблено атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці, що дасть змогу удосконалити механізм інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

удосконалено:

– концептуальну модель формування МПУЗЕБ, інтегровану модель формування інституціональної матриці ПУЗЕБ, а також три структурні моделі: інституціональної матриці формування СПУЗЕБ; інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави, бізнесу та громадськості; інституту організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Впровадження зазначених моделей дасть змогу удосконалити інституціональне середовище ПУЗЕБ;

– теоретичний підхід до обґрунтування концептуальних засад моделювання МПУЗЕБ, що передбачає поєднання модельного підходу із системно-ситуаційним, системно-діяльнісним, інституціональним, структурно-функціональним підходами. Це дало можливість розробити функціональну, інформаційну та морфологічну моделі ПУЗЕБ, та в подальшому розробити організаційно-логічну схему розроблення цільової програми розвитку системи діяльності органів публічної влади в СПУЗЕБ;

– теоретичне обґрунтування функцій та завдань СЗЗЕБ шляхом виявлення нових властивостей цієї системи з урахуванням процесів формування механізмів публічного управління у сфері забезпечення національної безпеки України та положень інституціоналізму. Це дало змогу конкретизувати завдання національного бізнесу та громадянського суспільства під час реалізації партисипаторної функції СЗЗЕБ України;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-термінологічний апарат галузі знань «Публічне

управління та адміністрування», зокрема запропоновано такі авторські визначення понять: «публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціональне середовище публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «модель інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціональна матриця публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціоналізація публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «розбудова системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки»;

– теоретичні засади організації та провадження діяльності органів публічної влади в системі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки через розроблення авторської методики аналізу динаміки та тенденцій зміни моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в контексті переходу від державного до публічного управління національною безпекою. Ця методика дає можливість зрозуміти етапи опредмечування формальних і неформальних правил в інституціональному середовищі ПУЗЕБ в умовах європейської інтеграції України;

- систематизація положень та ідей, що містяться у наукових працях вітчизняних дослідників з проблем забезпечення економічної безпеки: теорій інвестиційної та фінансової безпеки та їхній вплив на ПУЗЕБ, зокрема визначення допустимого розміру імпортової залежності держави з урахуванням обсягу валютних ресурсів та масштабів;

– розкриття взаємозв'язку модернізації інституціонального середовища публічного управління та організації діяльності органів публічної влади в СПУЗЕБ України в умовах європейської інтеграції та динамічного безпекового середовища;

– обґрунтування необхідності уточнення компетенцій магістрів публічного управління як напряму вдосконалення МПУЗЕБ України.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Основні теоретико-методологічні положення, практичні пропозиції та рекомендації, що містяться в дисертації, можуть становити основу для обґрунтування та розроблення заходів щодо удосконалення системи діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України з урахуванням позитивного досвіду держав – членів ЄС у сфері демократичного управління сектором безпеки. Вони можуть бути також корисними в роботі органів законодавчої та виконавчої влади, під час підготовки проектів законів та інших нормативних актів з питань подальшої розбудови МПУЗЕБ України.

Теоретичні положення дослідження, його узагальнення, висновки і рекомендації можуть бути використані в навчальному процесі: під час написання навчальних посібників та підручників, читання курсу лекцій з проблем публічного управління національною безпекою. Дисертаційна робота в цілому може бути корисною для проведення подальших наукових розвідок з актуальних проблем удосконалення системи публічного управління національною безпекою України.

Наукові висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, ураховані та використані:

– Департаментом міжнародного торговельно-економічного співробітництва Міністерства економіки України в процесі підготовки аналітичних матеріалів про перспективи інституційного створення Балто-Чорноморського Союзу (довідка про впровадження № 4312-03/41560 від 24.06.2022 р.);

– Управлінням протоколу Секретаріату Кабінету Міністрів України під час підготовки експертно-аналітичних матеріалів щодо зовнішньоекономічної діяльності України в умовах зовнішньої агресії РФ (довідка про впровадження № 691/12 від 28.06.22 р.);

– Навчально-науковим інститутом публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

використовувались практичні рекомендації щодо запровадження підготовки державних службовців в рамках спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» за напрямом «Урядування у сфері національної безпеки» (довідка про впровадження № 074-31-07-271 від 05.10.2022 р.);

– Міжвідомчою комісією з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю Ради національної безпеки і оборони України використані в роботі та впроваджені в діяльності служби з питань військово-технічного співробітництва та оборонно-промислового комплексу апарату Ради національної безпеки і оборони під час підготовки пропозицій щодо удосконалення механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення формування та реалізації військово-технічної політики держави, військово-технічного співробітництва і окремих питань зовнішньоекономічної безпеки держави (довідка про впровадження № 3578/13-04/2-22 від 06.11.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, у якій висвітлені ідеї і розробки автора, які дали змогу розв'язати наукові завдання дослідження. Робота містить теоретичні та методологічні положення, висновки і рекомендації, сформульовані особисто дисертантом, що підтверджується їх оприлюдненням у наукових публікаціях і виступах на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 26 березня 2021 р.); «Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences. Volume 1» (March 19, 2021), «Organization of scientific research in modern conditions '2021» (May, 2021), «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи» (Київ, 31 жовтня 2022 р.); «The 40th International scientific and practical conference «Priority Areas of Science Innovations During Martial Law» (November 7-8, 2022); «Реформування

економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії» (м. Запоріжжя, 10 – 11 березня 2023 р.); на науково-практичних семінарах: «Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України» (Київ, 11 травня 2022 р.); «Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри» (Київ, 25 листопада 2022р.); «Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри» (Київ, 17 лютого 2023 р.); у роботі міжнародного круглого столу «Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління» (Київ, 22 серпня 2022 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано у 35 наукових працях, серед яких: 21 стаття у наукових фахових виданнях України з державного управління, 3 статті у закордонних наукових періодичних виданнях з напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 2 статті в інших виданнях; 9 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, семінарів та круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із таких структурних елементів: вступ, п'ять розділів з висновками до них, загальних висновків до роботи, списку використаних джерел (500 позицій), а також додатків. Загальний обсяг дисертації становить 390 сторінок, основна частина дисертації — 319 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Історичні етапи становлення та розвитку системи зовнішньоекономічної безпеки України (1990- 2023 рр.)

Система економічної безпеки (СЕБ) є складовою системи національної безпеки (СНБ). Водночас, СЕБ структурно включає в себе систему зовнішньоекономічної безпеки (СЗЕБ), яка в свою чергу, містить систему забезпечення зовнішньоекономічної безпеки (СЗЗЕБ) та відповідні механізми її забезпечення (МЗЗЕБ), зокрема механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (МПУЗЕБ).

Вивчення історії становлення та розвитку СЗЕБ дозволить нам:

визначити взаємозв'язки в тріадах «СНБ – СЕБ – СЗЕБ», «СЗЕБ – СЗЗЕБ – МЗЗЕБ»;

прослідкувати логіку переходу від державного управління національною безпекою загалом, і зокрема зовнішньоекономічною безпекою, до публічного управління у цих сферах;

сформулювати проблеми становлення і розвитку СЗЕБ, СЗЗЕБ, СПУЗЕБ, МПУЗЕБ.

Саме тому метою підрозділу є дослідження історичних етапів становлення і розвитку СЗЕБ України, що, в свою чергу потребує міждисциплінарного знання та урахування методологічних принципів наукового пізнання, як: принципів історизму та розвитку, системності, об'єктивності, причинності [374, с. 18-19].

Історію становлення і розвитку СЕБ вивчали такі вітчизняні дослідники, як: Є. Павліченко, О. Гузенко [281]; Л. Корчевська [211], Л. Пісмаченко [294].

Зокрема, в [281] запропоновано виокремити п'ять етапів становлення і розвитку СЕБ на теренах України:

I історичний етап, який тривав до 1917 р. – це етап становлення СЕБ різних суб'єктів господарської діяльності, яка ґрунтувалася на доцільності і необхідності дотримання економічного балансу підприємства і його прибутків;

II історичний етап (1917–1930 рр.) – це етап, характерною рисою якого є перехід від політики військового комунізму до НЕПу;

III історичний етап (1931–1940 рр.) – це етап, що характеризується переходом від НЕПу до командно-адміністративної економіки;

IV історичний етап (1941 – 1991 рр.) – етап, що характеризується становленням і розвитком галузевих напрямів економічної безпеки. При цьому, за воєнних часів на перше місце виходили питання воєнно-економічної безпеки, в післявоєнний період – питання виробничої безпеки;

V історичний етап, що бере свій початок з 1991 р. до теперішнього часу – це спроби пристосування наявних галузевих напрямів економічної безпеки до вимог динамічного економічного середовища, а саме своєчасного та адекватного реагування на загрози економічного характеру в умовах становлення і розвитку ринкових відносин в пострадянських країнах та економічної глобалізації.

Є сенс зауважити, що Є. Павліченко та О. Гузенко некоректно визначили початок V історичного етапу становлення і розвитку СЕБ України. Ми вважаємо, що вказаний період розпочався не 1991 р., а 1990 р. з моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України [87].

Вітчизняна дослідниця Л. Пісмаченко в [294] виокремила п'ять етапів формування і розвитку системи державного управління зовнішньоторгівельною діяльністю в Україні:

перший етап (1991-1993 рр.) – перехідний, який характеризується переорієнтацією функцій держави у сфері зовнішньоторгівельної діяльності. В цей історичний період переважала жорстка експортна і

ліберальна імпортна політика;

другий етап (194-1995 рр.) – фіскальний, який характеризується посиленням фінансових механізмів регулювання зовнішньоторгівельної діяльності Української держави;

третій етап (1996-1998 рр.) – протекціоністський, який характеризується регулюванням зовнішньої торгівлі в контексті завдань захисту національного товаровиробника від іноземної конкуренції;

четвертий період (1999-2004 рр.) – адаптаційний, який характеризується удосконаленням системи законодавства з питань зовнішньоекономічної та митно-тарифної діяльності до вимог міжнародного законодавства;

п'ятий період (з 2005 р.) – дестабілізаційно-конструктивний, характерною особливістю якого є різновекторна спрямованість різних гілок державної влади щодо управління розвитком системи зовнішньоекономічної діяльності.

В основному ми погоджуємося із запропонованим підходом до періодизації розвитку системи державного управління зовнішньоекономічної діяльності України, який ґрунтується на змістовному вимірі впливу держави на розвиток зовнішньої торгівлі. Проте, спираючись на власні дослідження та зважаючи на сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції, повномасштабного вторгнення РФ на територію України пропонуємо авторський варіант періодизації процесу становлення і розвитку вітчизняної СЗЕБ в рамках інституційного підходу.

На підставі аналізу результатів історичних та економічних досліджень, а також досліджень в науці «Державне управління» [53; 82; 294; 357; 371] пропонуємо виокремити шість історичних етапів становлення і розвитку СЗЕБ сучасної України.

1-й етап (1990-1996 рр.) – історично охоплює період від прийняття Декларації про державний суверенітет України [87] до прийняття

Конституції України [203]. Зокрема, в Декларації про державний суверенітет було зроблено акцент на економічній самостійності України, а також офіційно визначено екологічну, внутрішню та зовнішню безпеки [87]. В подальшому, а саме 3 серпня 1990 р. було прийнято Закон «Про економічну самостійність Української РСР», що слугувало логічним продовженням правового закріплення державного суверенітету України [144].

Початковим етапом формування інституту державного управління на основі моделі адміністративно-державного управління [296, с. 151], і водночас початковим етапом інституалізації національної безпеки України стало прийняття Постанови Верховною Радою Української РСР «Про проголошення незалежності України» [265, с. 11].

Історія формування правового механізму забезпечення національної безпеки й оборони України докладно викладено в [20; 44; 101; 228; 291]. Аналіз вказаних праць дозволяє зробити висновок про те, що в період 1990-1996 рр. питання національної безпеки інтерпретувалися в рамках воєнної науки, теорії державної безпеки, теорії геополітики. Відповідно, проблеми національної безпеки України ототожнювалися суто із проблемами воєнної, внутрішньої та зовнішньої безпеки. Вказаний тренд розвитку уявлень про національну безпеку знайшов свій прояв у тому, що першими законами в галузі національної безпеки і оборони України були Закони України «Про Службу безпеки України» (1992 р.), «Про оборону України» (1992 р.), «Про Збройні Сили України» (1992 р.) [265], а першим програмним документом у сфері оборони стала Воєнна доктрина (1993 р.) [302], в якій був визначений воєнно-політичний курс України – позаблоковість.

У 1993 р. Україна офіційно заявила про намір вступу в СОТ. Це стало одним із перших кроків інтеграції України у систему світової економіки [12].

5 грудня 1994 року було підписано Будапештський меморандум [41], згідно якого США та Велика Британія, РФ виступили гарантами безпеки і

територіальної цілісності України і зобов'язалися утримуватися від економічного примусу.

У 1996 р. було прийнято Конституцію України (1996 р.) [203], що заклало основу інституційного розвитку СНБ України.

Попередньо підсумуємо: результатами першого етапу становлення СЗЕБ України (1991 – 1996 рр.) є:

адекватне усвідомлення потреб гарантування державного суверенітету Української держави та економічної незалежності в умовах агресивного зовнішнього середовища;

оперативність в розробці та впровадженні в практику державного управління конституційних та організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки;

правові засади гарантування національної безпеки України в цей період розроблялася в рамках геополітичного і воєнно-політичного підходів, що визначальним чином вплинуло на визначення національних інтересів України, загроз національним інтересам, а також визначення концептуальних засад державного реагування на згадані загрози.

2-й етап (1997-2002 рр.). Цей підетап розпочався 16 січня 1997 р. після схвалення Концепції національної безпеки України. У цьому документі поняття «національна безпека» трактувалося як стан захищеності інтересів тріади «особи – суспільства – держави» від внутрішніх і зовнішніх загроз, як передумова сталого розвитку [303]. Водночас, в Концепції було наведено перелік пріоритетних національних інтересів, перелік загроз національній безпеці у політичній, воєнній, екологічній, інформаційній, економічній, соціальній, науково-технічній сферах.

У 1998 р. з прийняттям Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» було інституалізовано структуру і функції, компетенції і склад, порядок функціонування РНБО України [142], а з прийняттям Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (2000 р.)

інституалізовано проектну діяльність у сфері стратегічного управління економічним і соціальним розвитком [134].

Прийняття РНБО України «Стратегії інтеграції України в НАТО» (2002 р.) та підписання на Празькому саміті (2002 р.) Україною «Плану дій Україна – НАТО» [82, с. 454] визначило імператив державної політики національної безпеки України – європейська та євроатлантична інтеграція.

Підсумками другого етапу розвитку СЗЕБ України (1997-2002 рр.) є: зміни у розумінні феномену «національної безпеки». Так, до змістовних вимірів національної безпеки, які були визначені в офіційному дискурсі додано політичну, інформаційну та інші види безпеки;

удосконалено організаційно-правові засади забезпечення національної безпеки України з урахуванням вимог динамічного безпекового середовища щодо своєчасного та адекватного державного реагування на появу нових загроз;

визначено імперативи державної політики національної безпеки України – європейська та євроатлантична інтеграція.

3-й етап (2003-2009 рр.). Цей етап розпочався із прийняттям Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.). Цим законом в офіційному дискурсі державного управління національною безпекою України, поряд із основами реактивного реагування на загрози національній безпеці, закладено основи проактивного реагування, а також наведено перелік національних інтересів та перелік загроз у визначальних сферах життєдіяльності суспільства, і зокрема у економічній та зовнішньополітичній [265, с. 49-55].

Є сенс зауважити, що в цей період було закладено основи партисипаторного управління у сфері національної безпеки та оборони. Так, прийняття Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003 р.) [265, с. 113-125.], а також впровадження інноваційних підходів у сфері державного управління сприяло інституалізації «Нового державного

управління у сфері безпеки» [150, с. 187].

У 2004 р. в новій редакції Воєнної доктрини України було визначено кінцеву мету євроатлантичної інтеграції – вступ до НАТО [407].

У першій Стратегії національної безпеки України (2007 р.) [424] були визначені принципи забезпечення національної безпеки, акцентовано увагу на загрозах стратегічній стабільності, економічній і енергетичній безпеці, а також на актуальних проблемах функціонування СЗНБ та шляхах їх вирішення.

Важливе значення для інституалізації зовнішньоекономічної безпеки України мають значення «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (2007 р.) в яких серед основних складових економічної безпеки було виокремлено зовнішньоекономічну безпеку [256].

У 2008 р. Україна офіційно вступила в СОТ, що стало черговим кроком інтеграції України у систему світової економіки [12].

В Доктрині інформаційної безпеки країни (2009 р.) [408] було визначено реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці у зовнішньополітичній та економічній сферах.

Підбиваючи підсумки третього етапу розвитку СЗЕБ України (2003-2009 рр.), слід зазначити, що в цей період в офіційному дискурсі державного управління національною безпекою було визначено:

правові та інституційні засади забезпечення національної безпеки України загалом, і економічної безпеки зокрема;

завдання євроатлантичної інтеграції України.

4-й етап (2010-2013 рр.) характеризується поновленням позаблокового статусу України, що знайшло своє відображення у Законах України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [136], «Про основи національної безпеки України» [139] в нових редакціях Воєнної доктрини України (2012 р.) [265, с. 140-149] та Стратегії національної безпеки України (2012 р.) [265, с. 126-139]. Зокрема, в Стратегії національної безпеки України (2012 р.) було визначено деструктивні чинники для глобальної

міжнародної стабільності та регіонального безпекового середовища України, а також загрози економічній безпеці.

Є сенс зауважити, що з 2012 р. в офіційному дискурсі державного управління використовують «Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» [330] та Концепцію інституційної реформи у сфері виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [304].

Важливе значення для подальшого розвитку СЗЕБ України має значення нова редакція «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (2013 р.) [258].

Підсумками четвертого етапу розвитку СЗЕБ України (2010-2013 рр.) є поступовий перехід від впроваджених в державно-управлінську практику організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки в контексті дотримання Україною позаблокового статусу [161] до започаткування створення передумов виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

5-й етап (2014-2019 рр.) характеризується тим, що у 2014 р. в умовах російської агресії, керівництво Української держави відмовилося від позаблокового статусу і поновило зовнішньополітичний курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію [17; 330], а також Верховною Радою України та Європейським Парламентом було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [404]. Економічна частина Угоди окреслила завдання для Української держави щодо співпраці в галузі економіки та суттєвого наближення економічної системи України до економічних стандартів ЄС.

В контексті виконання завдань європейської і євроатлантичної інтеграції були прийняті нові закони, а також до Конституції України та нормативно-правових актів в галузі національної безпеки і оборони були внесені відповідні зміни [133; 138; 140; 143; 331; 332; 409; 411; 422; 423; 425; 426].

Підбиваючи підсумки п'ятого етапу розвитку СЗЕБ України, слід зазначити, що за період 2014-2019 рр. було удосконалено організаційно-правові засади забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України з урахуванням завдань євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції, а також з урахуванням умов гібридної війни.

6-й етап (2019 р. – по теперішній час) характеризується тим, що в умовах російської агресії керівництво Української держави реалізовує завдання захисту державного суверенітету і відновлення територіальної цілісності України, завдання європейської та євроатлантичної інтеграції. В цей період керівництво нашої держави доклало максимум зусиль щодо удосконалення правового та інституційного механізмів забезпечення економічної безпеки. Прикладом зазначеного може слугувати:

затвердження нової структури Апарату РНБО України, в якій виокремлено Службу з питань економічної безпеки, Службу з питань зовнішньої безпеки, Службу з питань зовнішньополітичної безпеки та міжнародного співробітництва, Служба з питань стратегічного планування та аналіз [406];

прийняття нової редакції Стратегії національної безпеки України (2020 р.) [412] в якій сталий розвиток національної економіки, її інтеграція в європейський економічний простір визначено одним із напрямків забезпечення національної безпеки;

прийняття Концепції національної стійкості (2021 р.) [415], Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (2021 р.) [414], Стратегії воєнної безпеки України (2021 р.) [416], Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (2021 р.) [413], Стратегії інформаційної безпеки (2021 р.) [417], Стратегії біобезпеки та біологічного захисту (2021 р.) [418].

Підбиваючи підсумки шостого етапу розвитку СЗЕБ України (2019 р. – по теперішній час), слід зазначити, що на сьогодні вказана система сформована, а також в офіційному дискурсі визначено суб'єкти забезпечення зовнішньоекономічної безпеки [162]:

1) органи державного управління, а саме: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, які безпосередньо або опосередковано займаються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

2) посадові особи та службовці, що наділені державно-владними повноваженнями тощо.

Таким чином, нами виокремлено шість основних історичних етапів становлення і розвитку СЗЕБ України за роки її незалежності в межах яких нарощувалися інституційні спроможності Української держави щодо відстоювання національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері.

1.2. Історико-правовий аналіз трансформації інституційних засад формування і розвитку системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України та механізмів публічного управління у даній сфері

В період свого становлення Україна мала досить розгалужені економічні взаємозв'язки з пострадянськими країнами. Після розпаду СРСР всі союзні республіки змушені були будувати свої економічні відносини на основі тісних господарських взаємозалежностей, оскільки велика кількість підприємств і організацій були частиною єдиного економічного ланцюга Радянського Союзу.

Кризові явища 1990-х років, наявність невирішених економічних та політичних суперечок, економічна залежність України від колишніх союзних республік призводили до того, що економічна система Україна була слабкою, не мала можливості розбудувати власну автономію, формувати національні економічні інтереси відповідно до власних цілей суспільного розвитку.

З іншої сторони, Україна завжди перебувала на перетині важливих геополітичних шляхів, між Європою і Азією, ЄС та РФ, США та КНР. Це призводило до того, що Україна здебільшого була об'єктом геополітичних

інтересів інших країн та союзів, не формувала власну суб'єктність. Власне, стати суб'єктом в таких умовах досить складно, особливо маючи значні проблеми в політичній та економічній сферах. За таких умов, займатися питаннями саме зовнішньоекономічної безпеки було майже неможливо. Україна як незалежна європейська держава протягом 30 років не могла визначити національні економічні інтереси та прийняти стратегічні документи у сфері забезпечення економічної безпеки. І лише в 2021 році було прийнято низку важливих нормативно-правових актів, які визначають сутність економічної безпеки, загрози та виклики, чітко виокремлено її складові, зокрема зовнішньоекономічну безпеку.

В процесі розвитку під впливом глобалізації українська економіка стала на шлях формування власної суб'єктності. Україна поступово почала визначатися з векторами руху, формувати економічні та політичні зв'язки з партнерами, визначати цілі та завдання гарантування національної економічної безпеки. І все це безпосередньо вплинуло на становлення СЗЕБ України.

На думку Н. Стучинської, умови становлення СЗЕБ України охарактеризувати двома трендами:

інтернаціоналізацією економіки, що породжує нові можливості для національної економіки України, надаючи їй доступ до міжнародних капіталів, спонукаючи її до підвищення своєї конкурентоспроможності у сфері міжнародних економічних відносин;

надмірна відкритість економіки України, що робить її вразливою до зовнішніх ризиків в умовах економічної глобалізації [383].

За таких умов інтернаціоналізованої економіки, що склалися питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки сучасної національної держави передбачають моніторинг, ідентифікацію, оцінку і прогноз тенденцій розвитку загроз економічного характеру, а також визначення механізмів реагування на вказані загрози.

Аналіз історичних умов становлення і розвитку СЗЕБ України нами

буде здійснено з урахуванням наступних критеріїв:

- 1) основні зміни в уявленнях про зовнішньоекономічну безпеку;
- 2) розвиток національного законодавства з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;
- 3) інституційна диференціація зовнішньоекономічної безпеки.

Вказані критерії є досить умовними, однак вони дозволяють в загальних рисах охарактеризувати особливості становлення і розвитку СЗЗЕБ України починаючи з 1990 р.

В перші роки становлення Української державності, тісної взаємозалежності економічної системи України від колишніх радянських республік, зокрема РФ, Україна не мала можливості в повній мірі відстоювати власні економічні інтереси у сфері зовнішньої політики. На цей час припадають заключення не вигідних економічних контрактів, передача РФ ядерної зброї, підписання договору з РФ щодо перебування Чорноморського флоту ВМФ Росії в місті Севастополь тощо.

В цей історичний період вітчизняні науковці по-різному визначали сутність економічної безпеки та виокремлювали її складові. Зокрема, В. Мунтіян під економічною безпекою пропонує розуміти комплекс заходів, які спрямовані на забезпечення сталого розвитку економіки держави і включають в себе механізми протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [254]. Г. Пастернак-Таранушенко поняття «економічна безпека держави» трактує як стан держави, за якого забезпечено умови гідного життя її населення та перспективного розвитку економіки [288].

Зазначимо, В. Мунтіян та Г. Пастернак-Таранушенко не виокремлюють зовнішньоекономічну безпеку як складову економічної безпеки, водночас вони вказують на важливість аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці.

Поряд з тим, В. Шлемко та І. Бінько зазначають, що економічна безпека – це стан національної економіки, який дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз та спроможний задовольняти потреби

особистості, суспільства, держави [457]. В працях цих економістів виокремлено наступні складові економічної безпеки:

внутрішні складові: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, екологічна;

зовнішньоекономічні складові: експортна та імпортна.

В колективній монографії «Глобалізація і безпека розвитку» (2001 р.) поняття «зовнішньоекономічна безпека» трактується як комплекс заходів спрямованих на посилення міжнародної конкурентоспроможності держави, захист і реалізацію національних економічних інтересів на міжнародній арені [70, с. 425]. Тобто, автори колективної монографії в рамках глобалістики запропонували ідею необхідності одночасного використання в СЗЗЕБ парадигми захисту та парадигми розвитку, а також запропонували низку ідей щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України на тогочасному етапі державного будівництва:

приєднання України до ГАТТ та вступ до СОТ;

розробка та удосконалення нормативно-правової бази в галузі економічної безпеки загалом, і зовнішньоекономічної зокрема, відповідно до вимог динамічного безпекового та зовнішньоекономічного середовища;

стратегічне прогнозування і планування зовнішньоекономічної діяльності;

дипломатична і політична підтримка зовнішньоекономічної діяльності;

економічна розвідка та контррозвідка в інтересах забезпечення зовнішньоекономічної безпеки [70, с. 430-432].

У 2003 р. Верховною Радою України приймається Закон «Про основи національної безпеки України» [139], де в СНБ виокремлено такі види безпеки, як зовнішньополітичну та економічну безпеки.

Є сенс зауважити, що в історичний період (2007-2013 рр.) в нормативно-правовому полі з'являються документи, які визначають

сутність за засади зовнішньоекономічної безпеки, а саме: 2007 рік – Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [256], 2010 рік – Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [136], 2013 рік – Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [258].

Є сенс зауважити, у 2008 р. Україна вступає в СОТ, що значно розширило можливості для входження нашої держави у систему світової торгівлі.

Після Помаранчевої Революції до влади по черзі приходять то проєвропейські, то проросійські кандидати, в суспільстві відбуваються соціально-політичні протести, країна переживає складні часи. За таких умов, що склалися, в Українській державі формується геополітична самоідентичність європейської держави та основи суб'єктності, і поряд з цим вона стає об'єктом гібридної та інформаційної війни з боку Росії. В цей час зростає напруга в економічній системі, суттєво піднімається вартість російського газу для України і керівництво держави заключає вкрай не вигідні газові контракти у 2009 році.

В інформаційному просторі з'являється все більше «вкидів» про неможливість Україною забезпечити свою економічну самостійність, часто з'являються дискусії щодо необхідності приєднання до ЄС, Митного Союзу чи інших організацій. Інформаційна війна стає причиною Революції Гідності, коли у 2013-2014 роках йде повалення влади президента Януковича, відбуваються активні протестні дії в центрі Києва, що згодом перекидаються на інші регіони. В цих умовах, керівництво РФ вводить війська на територію Автономної Республіки Крим, проводить псевдореферендум і приєднує його до Росії. Далі за таким же сценарієм здійснюється введення військ на Донбас та його окупація. В Україні починаються військові дії на сході країни, де юридично Україна воює із сепаратистами з Донецької та Луганської областей, а реально – з регулярною армією РФ [152].

В таких непростих умовах Україна відстоює свої життєво важливі національні інтереси.

Зауважимо, що на початку XXI століття в глобалізованому світі досить різко і радикально змінюються умови та обставини, що впливають на економічну безпеку багатьох країн. За таких умов, найбільш актуальними викликами глобалізації та загрозами зовнішньоекономічній безпеці сучасної національної держави є [236]:

нестабільність світової фінансової системи;

стрімке розширення світових ринків, що значно обмежує можливості для розвитку ресурсів національних ринків;

поширення кризових явищ у світовій економіці, які мають вкрай негативні наслідки для міжнародних економічних відносин;

геоекономічні війни сучасних центрів сили, результатом чого є руйнування економічних систем держав-жертв вказаних війн;

дефіцит ресурсів для економічного розвитку сучасних національних держав.

За таких обставин Україні з нестабільними ринковими інституційними структурами досить складно забезпечувати власну зовнішньоекономічну безпеку. Саме в цей час вітчизняні економісти та науковці звертають увагу на необхідність визначення та нейтралізації загроз зовнішньоекономічній безпеці України [49, с. 368-371]:

процес накопичення суверенних боргів, що посилюється, і негативний потенціал бюджетних проблем у переважній більшості країн світу;

можливі втрати від скорочення вітчизняного експорту внаслідок зменшення темпів споживання продукції на відповідних ринках, і загострення світової конкуренції за відносно стабільні та довгострокові фінансові ресурси;

загроза трансферту ризиків між ринками від одних країн до інших;

посилення державної ролі провідних країн світу в ліквідації приватних боргів корпоративного сектору через застосування державної підтримки, реалізацію протекціоністської політики та закріплення базових галузей як об'єкта державної підтримки.

Зазначимо, що погляди різних авторів суттєво різняться залежно від того змісту, який вони вкладають в поняття «зовнішньоекономічна безпека». Крім того, по-різному визначаються і складові зовнішньоекономічної безпеки. Частина авторів ототожнюють зовнішньоекономічну та зовнішньоторговельну безпеки, частина виокремлює лише експортну та імпорتنу складові, ігноруючи інші, такі як валютну та боргову безпеку. Як слушно зазначають О. Яременко та О. Матвієць, теорія зовнішньоекономічної безпеки не сформована і на даний час триває розробка її понятійно-категоріального апарату, принципів, методів [463, с. 64].

Черговий період розвитку СЗЗЕБ, на нашу думку, розпочався в 2014 р. після ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [404]. Визначальне значення для подальшого розвитку вітчизняної СЗЗЕБ має економічна частина Угоди в якій окреслено завдання для України щодо співпраці в галузі економіки та наближення до економічних стандартів ЄС.

З метою реалізації вказаних завдань у 2021 р. було прийнято два стратегічних документи, що регулюють питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а саме:

Стратегії зовнішньополітичної діяльності України [414];

Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року» [413].

В Стратегії зовнішньополітичної діяльності України політика РФ визначена основною загрозою для України і Європи [414].

Зауважимо, що через півроку з моменту затвердження даної стратегії, 24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення РФ в Україну, внаслідок чого відбуваються бойові дії в різних областях України, окуповано окремі регіони та цілі області, здійснюються ракетні обстріли та

наносяться авіаційні удари по всій території України з метою геноциду мирного населення та знищення об'єктів критичної, цивільної, транспортної, енергетичної інфраструктури тощо.

В Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року зазначено, що серед основних викликів та загроз важливе місце займає суттєвий рівень частки торгівлі з РФ, використання нею економічних інструментів впливу з метою спонукання керівництва Української держави до прийняття рішень, що суперечать національним інтересам України [413]. Після вторгнення РФ здійснює тиск не лише економічними методами, а і воєнними. Саме в цьому і полягає особливість третього періоду формування і функціонування СЗЗЕБ України.

Зокрема, на сьогодні Україна не має авіасполучення з іншими країнами, заблоковані морські порти, частина підприємств, що працювали на експорт, або зупинені, або взагалі зруйновані. Морські порти є основними логістичними центрами щодо забезпечення експорту України. На зустрічі з прем'єр-міністром Португалії А.Коштою Президент України В.Зеленський заявив, що «Росія заблокувала в українських портах 22 млн тонн продовольства, поступово краде його, вивозить і намагається продати» [149]. Схожу заяву зробив міністр аграрної політики та продовольства Микола Сольський, зазначаючи, що РФ вивозить з окупованих територій зерно, овочеві культури, які мали йти на експорт і намагається продати їх в країни Африки чи Азії. Таким чином, російські війська вивезли з окупованих територій України в напрямку Криму 400–500 тисяч тонн зерна [375]. Це означає, що Україна немає можливості експортувати зернові, інше продовольство, несе значні економічні збитки від втрати ринків збуту, недоотримання валютної виручки тощо.

Активні бойові дії не дають змоги в повній мірі забезпечити посівну кампанію та жнива, експорт зернових та інших культур, закупку мінеральних добрив тощо. Такі загрози зовнішньоекономічній безпеці України в майбутньому можуть позначитись на загальносвітових

тенденціях забезпечення продовольчої безпеки.

Загалом, складається ситуація, що основні показники забезпечення зовнішньоекономічної безпеки знаходяться у вкрай несприятливих умовах, а реалізацію національних інтересів України на міжнародній арені ускладнено воєнними діями РФ проти нашої держави. Зазначимо, що в нинішніх умовах забезпечення прийняттого рівня зовнішньоекономічної безпеки України під загрозою. Якщо протягом 2010-2019 років він оцінювався як небезпечний, протягом 2019-2020 років відбулося відносне поліпшення окремих показників зовнішньоекономічної безпеки, то починаючи з 24 лютого 2022 року ці показники неможливо навіть обрахувати.

Крім того, в переліку загроз Стратегії економічної безпеки вказано на тенденцію збільшення кількості протекціоністських заходів з боку іноземних держав по відношенню до української продукції, яка йде на експорт.

Попередньо підсумуємо: в сучасних умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України, Україна знаходиться перед нагальною необхідністю вирішення досить складних проблем:

захист державного суверенітету і відновлення територіальної цілісності України;

протидія загрозам зовнішньополітичного характеру, джерелом походження яких є агресивна політика РФ по відношенню до України, що спрямована на унеможливлення реалізації Україною своїх євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень, руйнування антипутінської коаліції держав-партнерів України;

протидія загрозам економічного характеру, джерелом походження яких є широкомасштабна геоекономічна війна РФ проти Української держави;

протидія загрозам інформаційного та кібернетичного характеру, що руйнують інформаційно-комунікативну цілісність державно-

управлінського простору і в такий спосіб породжують загрози організаційній безпеці Української держави.

Вирішення зазначених проблем є необхідною і достатньою умовою гарантування національної безпеки України загалом, і зовнішньоекономічної безпеки зокрема. Лише за таких умов відкривається можливість сталого розвитку національної економіки України та забезпечення конкурентоздатності національної економіки, а також формування ефективних механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Далі розглянемо інституційні засади державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, формування і функціонування МПУЗЕБ України в контексті трансформацій державно-управлінського простору.

Державне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки здійснюється відповідно до нормативно-правової бази в галузі економічної безпеки, які і визначають цілеспрямованість та основні завдання вказаного виду управління [133; 138; 142; 143; 203; 258; 265; 304; 330; 331; 404; 409; 412; 413; 414; 415; 416; 417; 418; 419; 420; 423; 426].

Організаційно-функціональна структура системи державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України може бути представлена як структура, що складається з п'яти ієрархічних рівнів.

Перший рівень – це рівень стратегічного управління, представлений такими органами державної влади як: Президент України, РНБОУ, КМУ. На цьому рівні визначаються імперативи державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і пріоритетні завдання, що мають бути реалізовані в процесі державного управління у зазначеній сфері, здійснюється загальна координація діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Другий рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи державного управління в зовнішньоекономічній сфері на рівні галузевого та міжгалузевого

управління. На цьому рівні функціонує розгалужена система органів державного управління з досить складними адміністративно-правовими зв'язками між центральними органами виконавчої влади та органами міжгалузевої компетенції в зовнішньоекономічній сфері.

Третій рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи регіонального управління. На цьому рівні функціонують місцеві державні адміністрації, територіальні органи окремих центральних державних органів на обласному та районному рівнях, які приймають участь в торгово-економічних проєктах міжнародного та міждержавного співробітництва.

Четвертий рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи місцевого самоврядування, а також керівні органи підприємств, установ, організацій, що мають безпосереднє або опосередковане відношення до реалізації торгово-економічних проєктів разом із міжнародними партнерами, ТНК, закордонними фірмами.

П'ятий рівень управління – громадське управління, яке здійснюється громадськими організаціями, діяльність яких має економічне спрямування.

В процесі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави на вказаних ієрархічних рівнях управління здійснюється реалізація таких функцій:

1) у зовнішньополітичній сфері – це визначення напрямів державно-управлінської діяльності, основних принципів, методів та підходів щодо:

забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на рівні держави як цілого;

зміцнення співробітництва з іншими державами та міжнародними організаціями, що в тій чи іншій мірі здатні впливати на зовнішньоекономічну безпеку Української держави;

2) у зовнішньоекономічній сфері – це:

моніторинг та ідентифікація загроз зовнішньоекономічній безпеці держави;

реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці;

3) у сфері публічного управління – це:

партисипаторна взаємодія між українською владою, бізнесом, громадянським суспільством та закордонними учасниками торгово-економічних проєктів у зовнішньоекономічній сфері, що спрямована на узгодження їхніх інтересів;

соціальний діалог між державою, бізнесом та громадськими організаціями, діяльність яких має економічне спрямування з метою узгодження інтересів щодо торгово-економічних проєктів у зовнішньоекономічній сфері;

державно-приватне партнерство у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

В Законі України «Про національну безпеку України» [138] визначено забезпечення економічної безпеки як один із напрямів державної політики у сфері національної безпеки (ст. 3).

Інституційне забезпечення економічної безпеки України, в першу чергу, визначається нормативно-правовою базою в галузі національної безпеки, яка представлена: Конституцією України; законами України; міжнародними договорами, які ратифіковані Верховною Радою України; іншими нормативно-правовими актами.

Нормативними документами, що регламентують діяльність органів державної влади у сфері забезпечення економічної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» [138] та Стратегія національної безпеки України [412]. Проте є ряд і похідних від них документів. Прикладом зазначеного можуть слугувати Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, в якій одним із видів економічної безпеки визначено зовнішньоекономічну безпеку [258].

Крім того, на законодавчому рівні затверджено Стратегію економічної безпеки України [413], а також концепції, стратегії і програми, якими визначаються принципи забезпечення економічної безпеки і економічного розвитку галузей та окремих регіонів.

У внутрішньому безпековому середовищі наявні такі проблеми, що загрожують національним інтересам в економічній сфері України: економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; загрози енергетичній безпеці [412].

У Стратегії національної безпеки України зазначено, що забезпечення економічної безпеки можливо через стратегічне планування у сфері забезпечення економічної безпеки [412].

В законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначено правові засади організації та діяльності РНБОУ у сфері забезпечення економічної безпеки України, а також створено економічний блок на чолі із Заступником секретаря РНБОУ на якого покладено завдання антикризового управління у економічній сфері [142].

В офіційному дискурсі державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки окремі питання забезпечення власне зовнішньоекономічної безпеки регламентовано відповідними нормативно-правовими актами в галузі фінансової та енергетичної безпеки України [330; 419; 420].

Економічна частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [404] охоплює основні сфери та галузі економіки, і зокрема сферу зовнішньоекономічної безпеки України в контексті економічного співробітництва із ЄС. Водночас, в цьому документі визначено пріоритетний напрям реформування системи управління національною економікою та забезпечення економічної безпеки – перехід від державного до публічного управління. Зауважимо, що в економічній частині Угоди про асоціацію між Україною та ЄС закладено основи для формування МПУЗЕБ.

В Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 року [426] головною передумовою реалізації цієї Стратегії визначено новий суспільний договір, який має ґрунтуватися на партисипаторній взаємодії влади із бізнесом та громадянським суспільством із різних суспільно-значимих питань. На наше переконання ця Стратегія також слугує

підґрунтям для формування МПУЗЕБ.

Є сенс зауважити, що в офіційному дискурсі державного управління у сфері зовнішньополітичної безпеки України регламентовано окремі питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Зокрема, в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України [414] визначено комплекс заходів щодо реалізації поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС.

В Стратегії економічної безпеки України [413] наведено результати оцінки рівня економічної безпеки України у 2019 р. – 43 відсотки, а за підсумками першого півріччя 2020 року – 41 відсоток.

В Стратегії економічної безпеки України [413] визначено завдання у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки за такими напрямками, як:

- реформування національної економіки та економічне співробітництво з державами-членами НАТО з питань демократичних та інституційних перетворень;

- організаційно-правове забезпечення набуття конкурентоздатності вітчизняними підприємствами на світових ринках;

- протидія загрозам економічного характеру, джерелами яких є РФ;

- удосконалення механізмів розробки та реалізації санкційної політики в контексті забезпечення національної економічної безпеки;

- своєчасне і адекватне реагування на порушення іноземними державами розслідувань у сфері торговельного захисту щодо українського експорту;

- активна протидія іміджевим втратам та інформаційно-пропагандистським кампаніям по дискредитації України на світових ринках;

- створення мережевої інфраструктури з підтримки зовнішньої торгівлі України;

- активна участь у роботі органів СОТ та інших міжнародних організаціях;

економічна інтеграція з ЄС в контексті виконання завдань економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

гарантування захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері;

розвиток зовнішньоекономічних зв'язків із стратегічними партнерами;

інтенсифікація процесів адаптації українських технічних регламентів до законодавства ЄС.

Отже, нормативно-правова база забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України складається з широкого кола документів, що сприяють розробці та ефективній реалізації державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, а також формуванню та належному функціонуванню механізмів публічного управління у вказаній сфері.

1.3. Аналіз визначальних змін безпекової складової зовнішнього середовища життєдіяльності України та викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці

Аналіз чинного законодавства, що регулює процес забезпечення національної безпеки України [13; 14; 15; 16; 17; 18; 93; 143; 412; 413; 414; 415; 416; 417; 418; 419; 420] дозволяє виокремити наступні актуальні загрози національній безпеці України:

1. Агресія Росії проти України, яка здійснюється з метою виснаження її національної економіки і підриву суспільно-політичної стабільності, що, насамкінець може призвести до знищення Української держави.

2. Неєфективність системи забезпечення національної безпеки України.

3. Корупція та неєфективна система державного управління у визначальних сферах життєдіяльності українського суспільства.

4. Економічна криза, що дає свої взнаки у виснаженні фінансових

ресурсів держави та зниженні рівня життя населення.

5. Загрози енергетичній безпеці.
6. Загрози інформаційній безпеці.
7. Загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів.
8. Загрози безпеці критичної інфраструктури.
9. Загрози екологічній безпеці.

У Стратегії воєнної безпеки України актуальними загрозами визначено [416]:

на глобальному рівні – це руйнування системи міжнародної безпеки, що сприяє підвищенню рівня невизначеності і непередбачуваності безпекового середовища. При цьому, останнє характеризується:

посиленням боротьби за ресурси та міждержавної конкуренції із застосуванням політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, воєнних і гібридних інструментів деструктивного впливу на систему міжнародних відносин;

загостренням конфліктів, спричинених міграційними, економічними та іншими чинниками;

на регіональному рівні – це дестабілізації ситуації на Балканах, у Балтійському та Чорноморському регіонах, на Кавказі та у Східній Європі, що є результатом агресивної політики РФ;

на національному рівні – це збройна агресія РФ проти України.

У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України актуальними викликами і загрозами визначено [414]:

загрозу пандемія COVID-19, яка вкрай негативно вплинула на загострення кризи глобальної взаємодії, спровокувавши таким чином зростання глобального суперництва;

виклик подолання економічної рецесії;

загроза відновлення РФ статусу центру сили, що здат впливати на перебіг подій міжнародного життя на глобальному рівні;

виклик суперництва між державами і корпораціями в глобальному

інформаційно-цифровому просторі;

виклик трансформації структури світової економіки та національних економік в контексті розвитку цифрових технологій, біотехнологій та технологій штучного інтелекту;

виклик сповільнення темпів реалізації європейських прагнень України в умовах комплексного перешкоджання цьому з боку РФ.

У Стратегії економічної безпеки України актуальними викликами та загрозами визначено [413]:

недостатні диверсифікації торговельних потоків України, що не забезпечує їй міцних конкурентних позицій на світовому ринку;

значна частка торгівлі з РФ, а також використання державою-агресором економічної зброї для примушення керівництва Української держави до прийняття рішень, які, як правило, суперечать національним інтересам України у економічній сфері;

дисфункціональна структура торговельних потоків, що характеризуються превалюванням в експорті сировини, а в імпорті – високотехнологічної продукції;

високий рівень імпортозалежності економіки;

збільшення кількості протекціоністських заходів з боку іноземних держав щодо українських товарів;

інституційна неспроможність України в системі світової торгівлі;

розрив між існуючим станом доступу товарів та послуг на ринок ЄС і вимогами економічної частини Угоди про асоціацію між Україною щодо доступу українських товарів і послуг на ринок ЄС;

ризик обмеження експорту, що обумовлене введенням нових вуглецевих податків для українських товарів.

Зазначимо, що в офіційному дискурсі визначено не всі загрози національним інтересам, які набувають актуальності в умовах гібридної та геоекономічної війн. Саме тому проведемо оцінювання середовища національної безпеки України з метою уточнення переліку загроз

національній безпеці України, і зокрема зовнішньоекономічній безпеці.

Є сенс зауважити, що в основі оцінювання стану середовища національної безпеки використовують підходи, які ґрунтуються або на системі показників, що характеризують стан справ у різних сферах суспільного життя країни, або на переліку загально визнаних життєво важливих національних інтересів і загроз, які заважають їх повній реалізації. Результатом оцінювання можуть бути рівень національної безпеки як інтегральний показник ступеня реалізації національних інтересів у різних сферах суспільного життя країни або ступені небезпеки загроз і важливості (пріоритети у реалізації) національних інтересів (див. рис. 1). Найповнішу картину щодо ефективності забезпечення національної безпеки в державі дадуть визначені тенденції змін цих характеристик у часі.

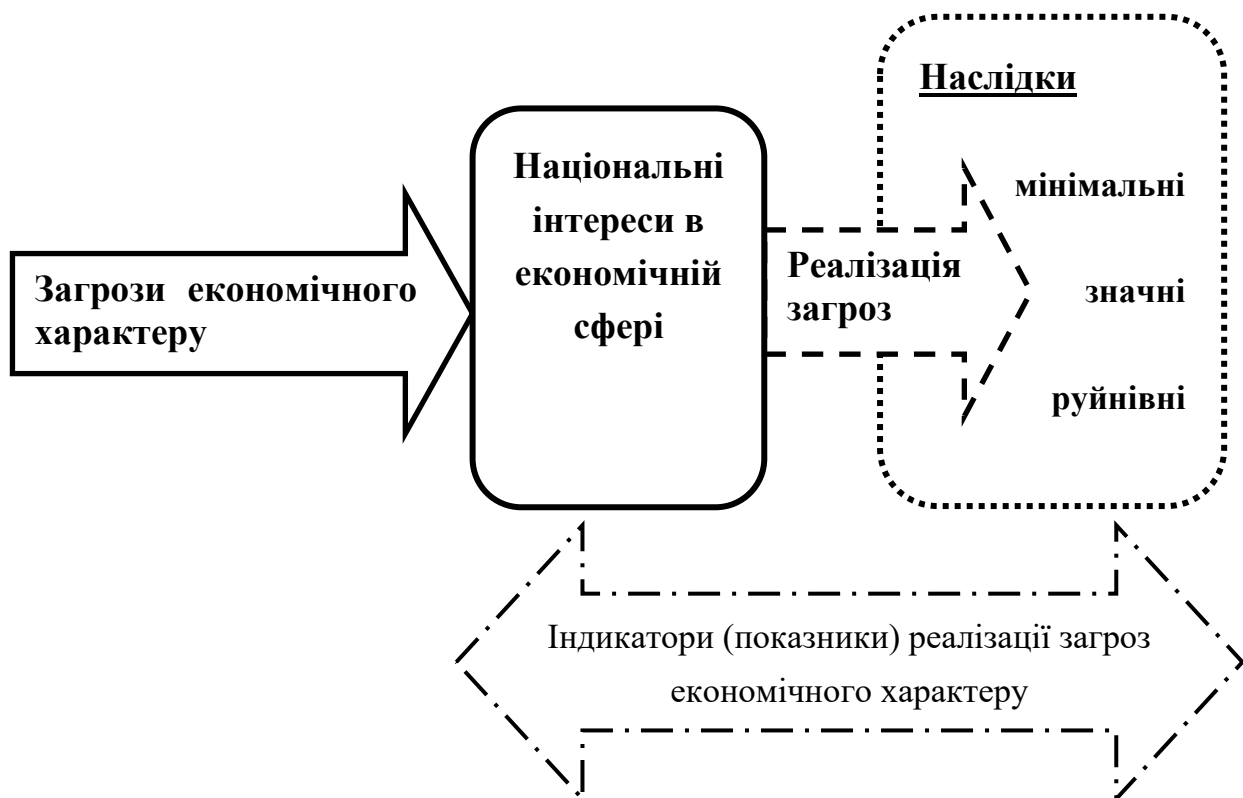

Рис. 1. Схема дії загрози національним інтересам у економічній сфері

Аналіз результатів наукових досліджень [12 і тд] дозволяє констатувати, що конкурентна боротьба в економічній сфері пройшла

тривалий еволюційний шлях і має свої закономірності розвитку. Так, наприклад, зовнішньоторгівельна доктрина (і адекватна їй – як складова – торгівельна модель національної економіки) припускає і вимагає формування відповідних стратегічних прийомів. До них можна віднести, наприклад, низку безперервних зовнішньоторгівельних війн з властивими їм основами стратегії і тактики, які досить добре відпрацьовані на практиці. Але глобалізація докорінно змінила наші уявлення про конкуренцію економічній сфері, як і геоekonomіка привнесла новітні зміни у зазначеній сфері: ми є свідками переходу від торгівельних війн (протекціонізм, технологічне піратство, територіальне захоплення ринків сировини та збуту готової продукції, війна цін) до геоekonomічних (зовнішньоеkonomічних).

Під геоekonomічною війною ми будемо розуміти заздалегідь сплановане нанесення економіці держави-супротивника збитків невоєнними засобами в геоekonomічному просторі з використанням високих економічних технологій.

Будь-яка національна економіка може стати об'єктом геоekonomічного нападу, тому дуже важливо знати технологію ведення таких воєн, їх стратегічні прийоми і методи, що мають свою специфіку, а саме застосування ретельно завуальованого механізму переливання національного і світового доходу, методи руйнування економічної інфраструктури, завершальним підсумком якого є «кредитний удар», деформація соціально-економічної системи, просування її до незворотної трансформації. Інакше кажучи, світогосподарська арена не залишає безкарною жодну національну економіку, яка не «здогадується» про прийоми геоekonomічної війни, де будь-який крок повертається у формі економічного бумеранга, з відповідним позитивним або негативним знаком.

Виходячи з цього, сучасні держави вибудовують систему національної економічної безпеки (систему національних демпферів). Таким чином, питання національної економічної безпеки – це питання більш високого рангу, ніж інші; вони повинні бути вбудовані в національну

стратегію розвитку, їх значущість стає домінуючою на особливо небезпечному, первинному відрізку входження національної економіки в гео економічний простір глобалізованого світу. Для багатьох національних економік ця небезпека особливо велика, оскільки пов'язана з одночасною їх трансформацією, вибудовуванням новітньої зовнішньоекономічної макромоделі, включенням в інтернаціоналізований відтворювальний процес. В цих умовах національна економіка починає формувати власний зовнішньоекономічний «пояс безпеки» зі створення внутрішнього гео економічного плацдарму – національного гео економічного атласу з нанесенням на ньому новітніх впливів, плацдармів національних гео економічних інтересів і т. д.

З позицій гео економіки змінюється погляд на роль і місце воєнного чинника в зовнішній політиці сучасної держави. Він розчиняється, трансформується в новітні прийоми. Слід усвідомити, що традиційні уявлення про ведення воєн із застосуванням тільки силових методів відходять в минуле, на зміну їм приходять (і вже ведуться) більш небезпечні і грізні гео економічні (зовнішньоекономічні) війни. Не можна не враховувати прояви принципово нової ситуації. Постіндустріалізм диктує світу свої закони, спричиняє вплив на гео економічний простір. У світі виникли серйозні гео економічні зсуви, йде структурна перебудова глобальної економічної системи, з глибин постіндустріального світу кидаються все більш жадібні погляди на «чужі інтелектуально-ресурсні багатства». Нова відтворювальна структура світу вибудовується з урахуванням доступності до сировинних багатств всіх країн світу.

Зауважимо, що гео економічні війни вирости з двох історичних складових: «торгових воєн» і так званих «холодних воєн». Разом з тим гео економічні війни істотно відрізняються від холодних воєн, ядром яких є мілітаризація національної економіки. Прийоми тут досить відомі. Вони були найретельнішим чином відпрацьовані в післявоєнний період, коли йшло штучне нагнітання воєнних загроз, штучне моральне старіння

озброєння (невиправдане досить часте зняття з озброєння першокласних зразків військової техніки), формування великомасштабних глобальних «ініціатив» - класичним прикладом тому може слугувати американська стратегічна оборонна ініціатива (COI), культивування національно-етнічних конфліктів і територіальних претензій, що сформувало величезний світовий ринок зброї та військової техніки.

Іншими словами, був запущений механізм операції високими геоекономічними технологіями на геоекономічному атласі світу. Під вплив цих технологій в тій чи іншій мірі потрапили практично всі країни світу. Тут з'явилися і свої «лідери», які перетворювали країни або навіть регіони світу на величезні випробувальні полігони, де випробовувалася новітня зброя зовнішньоекономічних воєн. Це виснажувало і дотепер виснажує багато національних економік, і вони беруть участь в цьому процесі, реагуючи на щонайменші геостратегічні глобальні «ініціативи».

Геоекономічний простір, поступово витісняючи воєнний чинник, формує більш витончені прийоми зовнішньоекономічних воєн. Сюди починають вплітатися блоки, далекі від економіки, формуються нові види «зброї» невійськового характеру, розвивається свого роду геоекономічна «вірусологія».

При розробці доктрин національної безпеки країни-жертви геоекономічних воєн повинні, безумовно, врахувати зазначені трансформації, переосмислити спектр загроз, відповідно до них сформувати у відповідь реакцію, залишивши історії роль глобального полігону для ведення «холодних воєн» в рамках постіндустріальної моделі, не дати втягнути себе в геоекономічні війни.

Аналіз перебігу подій у сфері міжнародних економічних відносин в період з 1990-х років до сьогодні дозволяє констатувати, що будь-яка національна економіка може стати об'єктом геоекономічної війни з боку недружньої держави або їх коаліцій. Геоекономічна війна має власні форми ведення – торгівельна війна, фінансова війна, інформаційно-

пропагандистська війна, кібернетична війна, інтелектуальна війна, енергетична війна тощо. Вказані форми ведення геоекономічної війни можуть застосовувати окремо або ж комплексно із використанням каскадного ефекту деформації і подальшого руйнування національної економіки держави-жертви.

Загальний вигляд взаємозв'язку життєво важливих національних інтересів держави і загроз, що заважають їх реалізації, наданий у табл. 1.1.

На підставі цієї матриці із застосуванням методів багатовимірного порівняльного аналізу можна класифікувати та впорядковувати сукупність вихідних даних і виконувати необхідні дослідження щодо порівняння багатовимірних об'єктів, тобто визначати пріоритетність життєво важливих національних інтересів і рівні небезпеки загроз.

Таблиця 1.1.

**Взаємозв'язок життєво важливих національних інтересів
держави і загроз, що заважають їх реалізації**

Життєво важливі національні інтереси	Загрози життєво важливим національним інтересам					
HI ₁	Z ₁₁	Z ₁₂	...	Z _{1j}	...	Z _{1n}
HI ₂	Z ₂₁	Z ₂₂	...	Z _{2j}	...	Z _{2n}
...	...	...	...	...	...	...
HI _i	Z _{i1}	Z _{i2}	...	Z _{ij}	...	Z _{in}
...	...	...	...	...	...	...
HI _ω	Z _{ω1}	Z _{ω2}	...	Z _{ωj}	...	Z _{ωn}

Джерело: [розробка автора].

На підставі аналізу аналітичних доповідей до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України [13; 14; 15; 16; 17; 18] та актуальних досліджень [1; 7; 51; 58; 75; 85; 102; 123; 148; 150; 220; 232; 277; 278; 289; 305; 306; 307; 344] з проблем національної безпеки України у табл. 1.2 наведено перелік основних загроз і небезпек життєво важливим

національним інтересам України.

На даний час доконаним фактом є те, що при розробці нормативно-правової бази в галузі зовнішньоекономічної безпеки національні держави повинні враховувати сучасні тенденції ведення геоекономічних та інформаційних війн, зазначені вище трансформації національної економіки в ході ведення згаданих війн, переосмислити спектр загроз різного характеру в контексті класичної політекономічної закономірності визначального впливу економіки на політику і війну.

Таблиця 1.2.

Перелік основних зовнішніх загроз і небезпек життєво важливим національним інтересам України (варіант аналізу)

Номер загрози	Зміст загрози
Зовнішні загрози	
1	Посягання на державний суверенітет та її територіальну цілісність держави
2	Територіальні претензії з боку держав-сусідів
3	Втручання у внутрішні справи України
4	Використання ресурсної, енергетичної та технологічної залежності України для політичного тиску на неї
5	Втрата традиційних ринків збуту, економічних зв'язків
6	Млявість зовнішнього інвестиційного процесу
7	Обмеження зовнішньоекономічної діяльності
8	Підтримка сепаратистських сил з боку недружніх держав
9	Переорієнтація суспільства на чужі для нації цінності
10	Посилення неконтрольованих міграційних процесів
11	Ввезення до України неякісних ліків і продуктів харчування, екологічно небезпечних технологій, матеріалів, речовин
12	Підрив міжнародних позицій України
13	Поширення міжнародного тероризму
14	Незаконне ввезення в Україну зброї та боєприпасів
15	Руйнування критичної, цивільної, транспортної, енергетичної інфраструктури України для політичного тиску на неї
16	Розвідувально-підривна діяльність спецслужб іноземних держав
17	Залякування застосуванням зброї масового ураження
18	Підрив з боку недружніх держав суспільної єдності в Україні з питань національної безпеки і оборони
19	Підрив з боку недружніх держав довіри народу до керівництва Української держави
20	Руйнування з боку недружніх держав транзитного потенціалу України
21	Руйнування з боку недружніх держав економічного потенціалу України
22	Руйнування з боку недружніх держав соціально-демографічного потенціалу України
23	Руйнування з боку недружніх держав військово-економічного потенціалу України
24	Загрози фінансовій безпеці України з боку недружніх держав
25	Загрози інвестиційній безпеці України з боку недружніх держав
26	Загрози виробничій безпеці України з боку недружніх держав
27	Загрози продовольчій безпеці України з боку недружніх держав

28	Загрози експортній безпеці України з боку недружніх держав
29	Загрози імпорتنій безпеці України з боку недружніх держав
30	Загрози енергетичній безпеці з боку недружніх держав
31	Загрози екологічній безпеці України з боку недружніх держав
32	Загрози воєнній безпеці України з боку недружніх держав
33	Загрози борговій безпеці України з боку недружніх держав

Джерело: [розробка автора].

Є сенс зауважити, що в рамках геоекономічного підходу в тріаді «геоекономіка – геополітика – війна» визначальне місце посідає геоекономічний простір, в якому формуються національні інтереси, які відстоюються на міжнародній арені в геополітичному просторі, як правило за допомогою несилкових засобів. За умови нагальної необхідності можуть бути застосовані силові засоби, що передбачає ведення «гарячих» війн або збройних конфліктів. Тобто, політика держави – це концентроване вираження економіки (К. Маркс), й водночас, війна є продовження політики за допомогою силових засобів (К. Клаузевіц).

На даний момент в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України поряд із реальною загрозою врати Україною державного суверенітету і порушення територіальної цілісності мають місце такі чинники прямого і непрямого впливу на рівень загроз зовнішньоекономічній безпеці:

1) тренди транснаціоналізації загроз економічного характеру, як:

а) транснаціоналізація загроз фінансовій та інвестиційній безпеці України в наслідок різких і кардинальних змін у світовій фінансовій системі;

б) транснаціоналізація загроз енергетичній безпеці України в наслідок різких і кардинальних змін на світовому енергетичному ринку;

2) транснаціоналізація загроз екологічного характеру в наслідок різких і кардинальних змін клімату (на глобальному рівні), екоциду та ведення екологічних війн (на глобальному та регіональному рівнях);

3) транснаціоналізація загроз військового характеру в наслідок

глобалізації війни (глобальне військове протистояння між сучасними центрами сили, вихід воєнно-політичних відносин між державами за межі великих регіонів) та глобальної мілітаризації (зростання обсягів озброєння у світі, глобальне розповсюдження технологічних можливостей для виробництва військової техніки та озброєння, глобальна система торгівлі зброєю), що має значний, а інколи і визначальний вплив на режими міжнародної безпеки і глобальну систему торгівлі;

4) тренди гібридизації загроз економічного характеру як:

багатовимірність спрямованої полідеструкції загроз зовнішньоекономічній безпеці, а саме каскадне руйнування СЗЕБ під дією загроз фінансовій безпеці – загроз енергетичній безпеці – загроз макроекономічній безпеці;

розмиття чітких ознак суб'єктів геоекономічної війни та їхніх намірів, заходів і засобів ведення різних форм геоекономічної війни;

розмиття чітких ознак початку, переходу міжнародних економічних відносин зі стану конкуренції в стан економічної війни;

розмиття чітких ознак поразки або перемоги у геоекономічній війні;

генерування невизначеностей цілей суспільного розвитку в результаті інформаційно-пропагандистського супроводу геоекономічної війни, що дозволяє ввести в оману громадську думку країни-жертви згаданої війни;

генерування невизначеностей національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної війни в результаті інформаційно-розвідувального супроводу геоекономічної війни, що дозволяє ввести в оману вище керівництво держави, яке стало об'єктом рефлексивного впливу супротивника.

В умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України мають місце такі загрози зовнішньоекономічній безпеці, як:

1) загрози імпорتنій та експортній безпеці в умовах сучасної «гарячої» війни з боку РФ, наслідком якої є знищення індустриальних анклавів на теренах України, а також транспортної та критичної

інфраструктури;

2) загрози енергетичній безпеці, що обумовлено веденням енергетичної війни РФ проти України та ЄС, а також методичним знищенням російськими окупаційними військами енергетичної інфраструктури України;

3) загрози борговій безпеці, джерелом яких є фінансова неспроможність України внаслідок надмірних витрат фінансових ресурсів на оборону;

4) інституційна неспроможність СЗЕБ до диверсифікації торговельних потоків України, що унеможлиблює досягнення нею міцних конкурентних позицій на світовому ринку;

5) інституційна неспроможність СЗЕБ до перебудови дисфункціональної структури торговельних потоків, що характеризуються:

а) превалюванням в експорті сировини, а в імпорті – високотехнологічної продукції;

б) високим рівнем імпортозалежності української економіки;

б) інституційна неспроможність СЗЕБ до своєчасного і адекватного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці, джерелом яких є РФ або інші недружні держави;

7) недосконалість економічної частини Угоди про асоціацію між Україною щодо доступу українських товарів і послуг на ринок ЄС.

Підсумовуючи оцінку спектру викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці України зазначимо, що вказані загрози є наслідком агресивних дій РФ, а також результатом ведення нею геоекономічних війн різної форми, які були цілеспрямовані на перешкоджання зближенню України з ЄС та НАТО, ізоляцію її від світової економіки, консервування її відсталості в економічному, соціальному та політичному вимірах суспільного розвитку.

Висновки до розділу 1

1. В розділі конкретизовано історичний період новітньої історії становлення та розвитку СЕБ сучасної України:

1-й етап (1990-1996 рр.) – історично охоплює період від прийняття Декларації про державний суверенітет України до прийняття Конституції України, в яких було акцентовано увагу на гарантуванні державного суверенітету України та економічної незалежності в умовах агресивного зовнішнього середовища.

2-й етап (1997-2002 рр.) – період від схвалення Концепції національної безпеки України до прийняття Стратегії інтеграції України в НАТО. В положеннях першого документу було інституалізовано економічну безпеку, в другому – визначено імперативи державної політики національної безпеки України – європейська та євроатлантична інтеграція.

3-й етап (2003-2009 рр.) – характеризується інституалізацією правових та інституційних засад забезпечення національної безпеки України загалом, і економічної безпеки зокрема, а також визначенням завдань євроатлантичної інтеграції України.

4-й етап (2010-2013 рр.) – відзначився: 1) поновленням позаблокового статусу України і одночасним започаткуванням реформи у сфері виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; 2) подальшим розвитком інституційних засад забезпечення економічної безпеки України.

5-й етап (2014-2019 рр.) – ознаменувався: 1) відмовою від позаблокового статусу та поновленням зовнішньополітичного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію; 2) удосконаленням інституційних засад забезпечення національної економічної безпеки України з урахуванням завдань євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції, а також з урахуванням умов гібридної війни.

6-й етап (2019 р. – по теперішній час) характеризується: 1) реалізацією

завдань захисту державного суверенітету і відновлення територіальної цілісності України, європейської та євроатлантичної інтеграції; 2) інституалізацією СЗЗЕБ, зокрема в офіційному дискурсі визначено суб'єкти забезпечення економічної безпеки.

2. Історико-правовий аналіз трансформації стратегічних засад формування СЗЗЕБ України дозволяє зробити висновок, що вказана система пройшла тривалий період інституалізації в якому пропонуємо виокремити три етапи:

1 етап (1990-2006 рр.) – формування уявлень про зовнішньоекономічну безпеку як стан захищеності національних інтересів у економічній сфері від зовнішніх і внутрішніх загроз. Водночас, у 1997 р. в офіційному дискурсі державного управління національною безпекою однією із загроз зовнішньоекономічній безпеці визначено економічну ізоляцію від світової економіки;

2 етап (2007-2013 рр.) – трансформація уявлень про зовнішньоекономічну безпеку як стан захищеності національних інтересів у економічній сфері від зовнішніх загроз і розвиток партнерських відносин іноземними державами в системі світової економіки. Водночас, складовими цієї безпеки визначено імпорتنу та експортну безпеку;

3-етап (2014 р. – по теперішній час) – розбудова СЗЕБ та СЗЗЕБ в контексті виконання завдань євроінтеграції та захисту державного суверенітету в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Встановлено, що на сьогодні склалася організаційно-функціональна структура системи державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, яка містить п'ять ієрархічних рівнів:

перший рівень – це рівень стратегічного управління, представлений такими органами державної влади як: Президент України, РНБОУ, КМУ. На цьому рівні визначаються імперативи державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і пріоритетні завдання у зазначеній сфері,

здійснюється загальна координація діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

другий рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи державного управління в зовнішньоекономічній сфері на рівні галузевого та міжгалузевого управління;

третьою рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи регіонального управління, які приймають участь в торгово-економічних проєктах міжнародного та міждержавного співробітництва;

четвертий рівень управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи місцевого самоврядування, а також керівні органи підприємств, установ, організацій, що мають безпосереднє або опосередковане відношення до реалізації торгово-економічних проєктів разом із міжнародними партнерами, ТНК, закордонними фірмами;

п'ятий рівень управління – громадське управління, яке здійснюється громадськими організаціями, діяльність яких має економічне спрямування.

В розділі визначено функції, які реалізуються в процесі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави на вказаних ієрархічних рівнях управління.

В офіційному дискурсі державного управління питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регламентовано відповідними нормативно-правовими актами у цій специфічній сфері: Стратегією національної безпеки України, Стратегією зовнішньополітичної діяльності України, Стратегією економічної безпеки України.

Показано, що в економічній частині Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 року закладено основи для формування МПУЗЕБ.

3. В розділі показано, що національна економіка України стала об'єктом геоекономічної війни з боку РФ, водночас поряд із цим мають

місце такі чинники прямого і непрямого впливу на рівень загроз зовнішньоекономічній безпеці, як:

тренди транснаціоналізації загроз економічного характеру;

транснаціоналізація загроз екологічного характеру в наслідок різких і кардинальних змін клімату (на глобальному рівні), екоциду та ведення екологічних війн (на глобальному та регіональному рівнях);

транснаціоналізація загроз військового характеру в наслідок глобалізації війни та глобальної мілітаризації, що має визначальний вплив на режими міжнародної безпеки і глобальну систему торгівлі;

тренди гібридизації загроз економічного характеру.

В умовах повномасштабного вторгнення на територію України мають місце такі загрози зовнішньоекономічній безпеці, як:

загрози імпорتنій та експортній безпеці;

загрози енергетичній безпеці;

загрози борговій безпеці;

інституційна неспроможність СЗЕБ до диверсифікації торговельних потоків України;

інституційна неспроможність СЗЕБ до перебудови дисфункціональної структури торговельних потоків;

інституційна неспроможність СЗЕБ до своєчасного й адекватного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці;

недосконалість економічної частини Угоди про асоціацію між Україною щодо доступу українських товарів і послуг на ринок ЄС.

Примітка:

У даному розділі використано наукові публікації автора: 152; 153; 158; 160; 161; 479.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Ступінь розробки проблематики функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки у сучасних наукових дослідженнях

Однією з найважливіших проблем дослідження публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки є досягнення правильного співвіднесення теоретичного та емпіричного рівнів наукового пізнання, їх інтеграція з метою отримання узагальненого знання про предмет дослідження.

Питання публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки сьогодні привертають увагу дослідників різних наукових напрямів, що зумовлено міждисциплінарним характером публічного управління у цій специфічній сфері як об'єкта наукового пізнання. Окремі аспекти теми стали предметом наукових досліджень таких вчених, як:

1) у галузі філософії: В. Абрамова [2; 3; 5], В. Ананьїна [29], В. Беха, М. Лукашевича [31], О. Більовського [35], О. Дзьобаня [97], В. Горлинського [78], М. Михальченка [249], М. Шевченка [444], О. Шумилова [461], С. Кримського [216], В. Базилевича, В. Ільїна [22; 23], Ю. Канигіна, Ю. Пахомова, В. Будкіна, В. Кущерця [187], які розробляли проблеми ціннісної регуляції безпеки і суспільного розвитку, аналізували відповідну ціннісну систему і соціокультурний механізм у сфері забезпечення національної безпеки України;

2) у галузі державного управління: В. Богдановича [37], Г. Ситника [352; 353; 354; 356; 357; 358; 360; 362; 363; 364; 365; 366; 367; 368], А. Семенченка [347], В. Горбуліна та А. Качинського [77], які заклали концептуальні механізми дослідження системи національної безпеки та

системи забезпечення національної безпеки України;

3) у галузі політології: А. Гальчинського [63; 64]; В. Давиденко [83; 84], Д. Неліпи [262], Ф. Рудича [427], Г. Перепелиці, О. Субтельного [289], С. Пирожкова [291], які заклали концептуальні засади дослідження політичної та зовнішньополітичної безпеки;

4) у галузі соціології І. Дубровського [103], О. Лисенка, А. Лобанової [229], Ю. Сурміна [387; 388], які заклали концептуальні засади дослідження механізму партисипаторної взаємодії в системі забезпечення національної безпеки;

5) у галузі економіки: О. Білоруса, Д. Лук'яненка [70], С. Марчевського [241], О. Беляєва [33], В. Новицького, В. Кириленка [190; 192], А. Колота [201], В. Криленка [215], І. Малого [234], В. Гейца, В. Семиноженка, Б. Кваснюка [377; 378; 379], які заклали концептуальні засади дослідження системи економічної безпеки та системи забезпечення економічної безпеки.

Виходячи із завдань дисертаційного дослідження ми акцентували увагу на ступені розкриття науковцями проблематики публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Даний напрям представлений низкою наукових досліджень окремих фахівців та різними спеціалізованими науково-дослідними установами.

Аналіз наукової літератури з проблем публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки дає змогу констатувати, що деякі проблеми теорії і практики публічного управління у згаданій сфері висвітлено в низці монографій, дисертаційних дослідженнях, збірниках наукових праць, інших періодичних виданнях.

З'ясування ступеню розробки проблем публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України стало критичне опрацювання широкого кола питань, які відбивають теоретичні та організаційно-правові аспекти проблеми, що розглядається. За напрямками досліджень усі джерела інформації можна поділити на чотирнадцять груп.

До першої групи джерел віднесено законодавчі та нормативні акти України з конституційно-правових засад державного управління, організаційно-правових засад забезпечення національної економічної безпеки України, а також зовнішньоекономічної безпеки [87; 133; 136; 138; 201; 258; 404; 412; 413; 414; 415; 426].

В Декларації про державний суверенітет України [87], якою було проголошено наміри народу України самостійно вирішувати свою долю й, зокрема економічну самостійність.

В ст. 17 Конституції України [203] зазначено, що забезпечення економічної безпеки є однією із функцій держави.

Економічна безпека є складовою національної безпеки держави та відповідає за збереження економічного суверенітету держави. Відповідно ця сфера потребує активного регулювання з боку державних інститутів, яке здійснюється через механізми розробки та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки.

В Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України основними сферами, що є складовими забезпечення економічної безпеки визначено: зовнішньоекономічну, макроекономічну, виробничу, демографічну, енергетичну, інвестиційно-інноваційну, продовольчу, соціальну, фінансову безпеку [258].

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС [404], у Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» [426], в Законах України: «Про національну безпеку України» [138], «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [136], «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» [132], в Стратегії національної безпеки [412], Концепції національної стійкості [330], в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України [414], в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [413] визначено пріоритетні напрями політики національної безпеки України, зокрема її економічної складової.

До другої групи джерел віднесено праці вітчизняних дослідників, в яких розглядаються проблеми теорії та практики забезпечення економічної безпеки [108; 190; 191; 254; 255; 276; 287; 295; 349; 373; 377; 457; 459].

Вітчизняний дослідник Г.А. Пастернак-Таранушенко в праці «Економічна безпека держави» [287] вперше розробив теоретичні основи економічної безпеки, запропонував наукові підходи до розробки стратегії та тактики забезпечення національної економічної безпеки.

Вітчизняний дослідник В.І. Мунтіян в монографії «Економічна безпека України» [254] детально проаналізував зміст важливих складових, що безпосередньо впливають на рівень розвитку економічної системи України, розробив класифікацію національних економічних інтересів України, а також загроз економічній безпеці, а також узагальнив індикатори для оцінки допустимого рівня загроз економічній безпеці.

Вітчизняний дослідник В.І. Кириленко в монографії «Інвестиційна складова економічної безпеки» [190] системно виклав теоретичні і методологічні аспекти гарантування економічної безпеки шляхом активізації інвестиційної діяльності та формування системи інвестиційної безпеки. В монографії [190] автор визначив методологічні засади аналізу стану інвестиційної безпеки України, дослідив інвестиційно-інноваційну складову економічної безпеки.

В колективній монографії «Політика енергоефективності розвитку і зміни клімату» [295] сформульовано сучасні проблеми економічного розвитку України в умовах глобальних змін клімату. Також в монографії проаналізовано державні стратегічні документи, згідно з якими мала б розвиватися національна економіка. Основну увагу автори приділили базовим галузям і секторам, а саме: промисловості, енергетиці, транспорту, аграрно-промисловому комплексу. В монографії розкрито проблеми формування і реалізації державної стратегії розвитку, обґрунтовано напрями державного регулювання енергоефективного розвитку економіки України в контексті завдань щодо імплементації Угоди про асоціацію між

Україною та ЄС.

У вищевказаній науковій літературі основними категоріями, які складають зміст теорії економічної безпеки визначено: економічні інтереси; об'єкти і суб'єкти, систему економічної безпеки; принципи, форми, методи і чинники забезпечення економічної безпеки; загрози економічній безпеці.

В наукових працях таких дослідників, як А. Мазаракі, О. Корольчука, Т. Мельника, О. Соскіна, В. Кириленка, В. Гейца, В. Семиноженка, Б. Квасюка, Т. Осташко, О. Шнипка, А. Сухорукова, В. Муталібова, В. Шлемка [108; 191; 254; 255; 276; 349; 373; 457; 459] визначено принципи забезпечення економічної безпеки України, а саме:

верховенство закону у цій специфічній сфері;

дотримання балансу економічних інтересів та взаємна відповідальність особи, суспільства, держави з питань гарантування економічної безпеки;

реактивне та проактивне реагування на загрози економічній безпеці;

пріоритет договірних заходів у вирішенні внутрішніх і зовнішніх конфліктів економічного характеру;

інтеграція СЕБ із системою міжнародної економічної безпеки.

До третьої групи джерел віднесено праці вітчизняних дослідників, в яких в рамках теорії державного управління розглядаються питання забезпечення економічної безпеки, і зокрема окремі аспекти зовнішньоекономічної безпеки – імпортна та експортна безпека України [36; 113; 129; 243; 294; 336; 337; 338; 389; 390; 391; 458].

Вітчизняна дослідниця Л. Пісьмаченко в [294] розкриває теоретико-методологічні засади забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах розвитку інтеграційних процесів. Основний акцент зроблено на функціях державного регулювання та контролю зовнішньоторговельної діяльності на рівнях законодавчої та виконавчої влади. Значна увага приділена видам зовнішньоекономічних операцій, розвитку нових форм митного контролю з використанням методів аудиту.

Питання забезпечення енергетичної безпеки України та її взаємозв'язок із зовнішньоекономічною безпекою розглядається в працях [36; 336; 337; 338; 389; 390; 391; 458]. Зокрема, І.В. Мордас в [458] трактує поняття «енергетична безпека держави» як стан безпеки паливно-енергетичного комплексу держави [458, с. 375]. Також І.В. Мордас зазначає, що в Україні головними суб'єктами енергетичної безпеки виступають органи державної влади, які проводять енергетичну політику, керівництво паливно-енергетичного комплексу, керівництво підприємств-постачальників і підприємств-споживачів паливно-енергетичних ресурсів та громадяни. На її думку, щоб забезпечити ефективне функціонування енергетичного сектору України, вони повинні у своїй діяльності керуватися принципами: партисипаторна взаємодія з питань енергетичної безпеки; пріоритет вітчизняних цінностей та договірних (мирних) засобів у розв'язанні зовнішніх і внутрішніх конфліктів у сфері енергетики; чітке розмежування повноважень органів державної влади та сфер їх відповідальності при вирішенні завдань захисту національних інтересів в енергетичній сфері [458, с. 375].

Вітчизняна дослідниця Т.В. Блудова в [36] розглядає питання забезпечення національних інтересів України в галузі транспортування і транзиту енергоносіїв, зокрема геополітичні аспекти у сфері енергетичної безпеки, міжнародне співробітництво України в енергетичній сфері як вагомий чинник європейської інтеграції, перспективи розвитку міжнародних транспортних коридорів інтермодальних перевезень в Україні.

Вітчизняний дослідник Г. Рябцев в [336; 337; 338] визначив напрями державної політики розвитку ринку нафтопродуктів, її основні проблеми в контексті кардинальних змін на світових енергетичних ринках та завдань європейської інтеграції нашої держави.

Вітчизняний дослідник Н. Матвійчук в [243] узагальнив основні загрози енергетичній безпеці України та запропонував пріоритетні напрями її забезпечення, а також обґрунтував необхідність розширення системи

індикаторів енергетичної безпеки України.

Вітчизняний дослідник О. Суходоля в [389; 390; 391] дослідив проблеми захисту критичної інфраструктури та реалізації енергетичної політики України, а також проаналізував причини неререформованості вітчизняної енергетики, визначив пріоритети енергетичної політики країни в інтересах забезпечення повноцінного функціонування енергетичного сектору України в системі європейських енергетичних ринків та європейської системи енергетичної безпеки.

В [113] аналітики Центру Разумкова зазначають, що упродовж усього періоду незалежності України енергетична сфера залишається найбільш уразливим сегментом економіки. Жодна зі стратегічних цілей – зниження енергоємності ВВП, інтенсифікація розробки власних покладів енергоресурсів, диверсифікація джерел і шляхів постачання енергоносіїв, формування стратегічного нафтового резерву, створення елементів ядерно-паливного циклу, всебічний розвиток альтернативної енергетики – не була досягнута. Також аналітики Центру Разумкова запропонували базову конфігурацію формули енергетичної безпеки: енергозаощадження та енергоефективність + власні енергоресурси + диверсифікація імпорту + стратегічні резерви + інтеграція в енергетичний простір ЄС (сполучені та синхронізовані енергетичні мережі). Особливу увагу аналітики Центру акцентують на запобіганні встановленню контролю над критично важливою інфраструктурою з боку сторін, що ігнорують енергетичне законодавство України та ЄС, що можуть ставити собі за мету непрозоре заволодіння енергетичними активами, дестабілізацію функціонування енергетичних ринків та перешкоджання їх диверсифікації під приводом розвитку привабливих комерційних проєктів тощо.

В [129] аналітики Національного інституту стратегічних досліджень визначили загрози енергетичній безпеці в умовах глобального виробництва і торгівлі: високі та нестійкі ціни на енергоресурси; зростаючий попит на енергоресурси; зростаюча залежність багатьох країн від імпорту

енергоносіїв; потреба в значному інвестуванні усіх складників енергетичної системи; необхідність захисту навколишнього середовища та вирішення проблем кліматичних змін; вразливість життєво важливої енергетичної інфраструктури; політична нестабільність, природні катаклізми тощо.

До четвертої групи джерел віднесено праці вітчизняних дослідників, В. Головія, О. Дмитренка, О. Черевка, О. Резніка, Г.Смоктвіної [74; 99; 184; 325; 370] в яких розглядалися питання розробки та реалізації державної політики забезпечення фінансової безпеки, як чинника забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Аналіз результатів вказаних досліджень дозволяє констатувати існування прямого кореляційного зв'язку між фінансовою та зовнішньоекономічною безпекою сучасної держави.

До п'ятої групи джерел віднесено праці вітчизняних дослідників, в яких розглядалися питання інформаційно-аналітичного забезпечення публічного управління, національної безпеки, і зокрема економічної безпеки [6; 11; 80; 93; 122; 130; 146; 147; 242; 279; 280; 284; 309; 310; 371; 381; 382; 403].

Зокрема, В. Трофімов в [403] визначив макроекономічні індикатори рівня зовнішньоекономічної безпеки держави, оцінив реальний стан загроз зовнішньоекономічній безпеці України, а також визначив основні напрямки вдосконалення механізму зовнішньоекономічної безпеки України.

Вітчизняна дослідниця Л. Григорова-Беренда розробила перелік загроз зовнішньоекономічної безпеки держави, а також проаналізувала можливі наслідки їх реалізації [80].

Вітчизняна дослідниця В. Пальоха в [284] обґрунтовала підхід щодо вдосконалення механізмів аналітико-прогностичного забезпечення системи публічного управління в Україні шляхом налагодження тристоронньої взаємодії між урядовими, неурядовими та комерційними аналітичними структурами. На думку В. Пальохи, запропонована нею модель буде компенсувати слабкі сторони вказаних аналітичних структур та сприятиме

підвищенню якості аналітико-прогностичних документів.

Вказану проблематику також досліджували В. Строяновський [381; 382] та В. Соколов [371].

В [309] виокремлено потенційні та реальні загрози економічного характеру на всіх рівнях національної безпеки України, а також запропоновано класифікацію загроз економічній безпеці.

В [242] розглянуто загрози зовнішньоекономічній безпеці України в умовах кризових явищ.

Окрему підгрупу становлять звіти про виконання науково-дослідних робіт з проблем забезпечення національної безпеки України [130; 146; 147; 309]. Зокрема, у звіті про виконання науково-дослідної роботи на тему «Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС» розроблено методичний підхід оцінювання рівня економічної безпеки держави, який ґрунтується на ієрархічно побудованій системі показників (інтегрального, комплексних і часткових) [309].

В [122] визначено індикатори економічної безпеки.

Аналіз цієї групи джерел дозволяє констатувати, що питання розробки та впровадження в публічно-управлінську практику паспортів загроз зовнішньоекономічній безпеці в прямій постановці не розглядалося.

До шостої групи джерел віднесено праці вітчизняних дослідників, в яких розглядаються питання понятійно-категоріального апарату управлінської проблематики забезпечення економічної безпеки [6; 72; 93; 109; 122; 310; 317; 400].

Зокрема, в [6] наведено основні визначення поняття «економічна безпека» в рамках макроекономічного підходу. В [10; 72; 206; 211; 261; 264; 273; 402] наведено матеріал по історії розвитку категорії «економічна безпека».

Аналіз цієї групи джерел дозволяє констатувати відсутність постановки питання щодо визначення понять власне проблематики публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України.

До сьомої групи джерел віднесено праці дослідників, в яких розглядаються питання трансформацій глобальної структури міжнародних економічних відносин, національних економічних систем епохи глобальних змін та їх вплив на зовнішньоекономічну безпеку національної держави [8; 9; 12; 56; 61; 79; 89; 104; 125; 126; 127; 128; 218; 245; 250; 252; 266; 267; 376; 405; 429; 435; 441; 452].

Аналіз зазначеної групи джерел дозволяє констатувати, що всі національні держави в сучасному глобалізованому світі в тій чи іншій мірі залучені до системи світової економіки, яка є досить неоднорідною та інституалізованою:

неоднорідна, оскільки в ній наявний перший рівень постіндустріальних держав, що є локомотивами розвитку світової економіки, другий рівень – це середньорозвинуті в економічному відношенні держави, третій рівень – це держави, що розвиваються або перебувають на периферії світової економіки;

інституалізована, оскільки відрегульовані моделі економічної взаємодії між державами підкріплені багатосторонніми дипломатичними домовленостями. При цьому, на формування і функціонування вказаних моделей міждержавної взаємодії визначальним чином впливає відносно незалежна динаміка фінансів.

До восьмої групи джерел віднесено праці дослідників, в яких розглядаються питання економічних війн в сучасному глобалізованому світі [53; 93; 255; 438; 442; 446; 460; 459]. Сьогодні конкурентна боротьба між державами перемістилася значною мірою з військової сфери у сферу економіки та технології. За таких умов актуалізується питання економічних війн різних форматів, концептуальні засади яких ґрунтуються на законі економічного егоїзму. В сучасних умовах діє закон егоїстичної господарської діяльності, відповідно до якого необхідно по можливості екстерналізувати, тобто перекласти власні видатки на плечі інших. Унаслідок цього, головною ознакою перемоги країни в цій боротьбі є

досягнутий рівень добробуту її громадян як складова безпеки людини і, в цілому, суспільства та держави за рахунок переможеної сторони в економічній війні. Однак, як зазначає вітчизняна дослідниця Р. Войтович, глобалізаційні процеси одночасно сприяють переходу національної економіки під зовнішнє управління, а відтак створюють загрози державному суверенітету [53]. Проте такі дослідники, як В. Муталібов [255], М. Шевченко [442; 446], О. Шнипко [460; 459], Я. Чернятевич [93, с. 86, 88; 438] переконані, що концентрованим виразником глобалізму, як нової суспільно-політичної системи, є закон глобальної (тотальної) монополізації світової економіки з боку наймогутніших держав, глобальних ТНК та глобальних міжнародних організацій (СОТ, МВФ, Світовий банк тощо). При цьому в умовах глобалізації спостерігаємо дві суперечливі тенденції, а саме: зміну концепцій незалежності, які ґрунтуються на багатосторонній залежності між всіма окремими елементами міжнародної системи та домінування принципу економічного еґоїзму національних держав.

З огляду на вищенаведене, публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки як важливий чинник забезпечення національної безпеки потребує подальших досліджень як з позицій системного, так і ситуаційного підходів.

Дев'яту групу становлять праці [25; 145; 221; 248; 268; 275], у яких проводиться аналіз національних шкіл управління, етапи еволюції концептуальних засад публічного управління в країнах-членах ЄС, що відображає демократичний шлях розвитку політико-правової організації європейських суспільств на основі принципу верховенства права, поваги прав і свобод громадянина.

Аналіз наукових праць цієї групи дає змогу виокремити такі етапи модернізації публічного управління в країнах Європи, починаючи з другої половини ХХ ст:

1) у 1970 рр. публічне управління представлено «публічним адмініструванням» («public administration»);

2) у 1980 рр. – «публічною політикою і менеджментом» («public policy», «public management»);

3) у 1990 рр. – концепціями «врядування» («governance») і «оновленого управління» («updated management»), що разом складають теорію, суттю якої є налагодження взаємодії між різними учасниками державно-суспільних відносин.

Загальний сенс концепції «governance» полягає в тому, що:

1) державне управління втрачає колишню жорсткість, деталізованість і регламентованість;

2) державне управління базується переважно на горизонтальних, ніж на вертикальних зв'язках між органами державної влади, бізнесом та асоціаціями громадянського суспільства. Таке управління відрізняється як від простого адміністрування, за яким джерелом політичних рішень є політичне керівництво, так і від ринкової моделі з її акцентом на торгівельній угоді, де кожен учасник намагається отримати максимальну вигоду для себе. Реалізуючи за допомогою переговорів між державними та недержавними структурами, зацікавленими у спільних зусиллях для досягнення взаємоприйняттого результату, воно здатне більш ефективно задовольнити суспільні потреби, тобто виробити соціально значущі рішення.

Зауважимо, що для переважної більшості сучасних концепцій державного управління характерна розробка нових механізмів взаємовідносин із державою, бізнесом та громадянами. Розвиток відбувається у трьох напрямках, а саме:

1) робляться зусилля щодо підвищення якості послуг, що надаються державою населенню, зокрема, в сфері освіти, охорони здоров'я, соціальному страхуванні тощо;

2) формуються нові механізми залучення громадян до процесу прийняття та реалізації державних рішень;

3) формування соціально відповідальної політики зорієнтованої на

консенсус, справедливість, ефективність та результативність.

Аналіз літератури [25; 145; 221; 248; 268; 275] дає змогу констатувати, що використання основних концепцій публічного управління в практиці забезпечення зовнішньоекономічної безпеки країн-членів ЄС в прямій постановці питання не розглядається.

Десяту групу становлять наукові праці, у яких здійснено аналіз проблем державного управління у різних сферах суспільного життя в Україні та впровадження концепцій публічного управління [45; 53; 55; 193; 198; 274; 323; 347; 357; 372; 387; 394]. Аналіз вказаної групи наукових праць дозволило нам виокремити дві суперечливі тенденції в державному управлінні в період з 1991 до 2015 р. Перша тенденція полягає в скороченні директивного начала в системі управління України, зменшенні державного сектору економіки, перетворенні Української держави в один, хоча і найбільш впливовий, суб'єкт регулювання суспільних процесів. Друга тенденція реалізувалася в розширенні і ускладненні завдань держави внаслідок створення ринкової інфраструктури, формування нових законодавчих та інших нормативно-правових процедур соціальних, економічних і політичних відносин, необхідності регулювання становлення різних форм власності та їх взаємовідносин. Вітчизняні науковці справедливо доводили необхідність скорочення обсягу державного управління та одночасним заміщенням його механізмом партисипаторної взаємодії між державою та громадянським суспільством.

Аналіз цієї групи наукових праць дає змогу констатувати недостатню визначеність та систематизацію проблем публічного управління у сфері економічної безпеки України. Варто додати, що невизначеність підходів до розв'язання вказаних проблем обмежує можливості щодо розробки та застосування формальних методів та моделей під час реформування сектору безпеки та національної економіки України в контексті завдань європейської та євроатлантичної інтеграції, що, насамкінець, призводить до зниження об'єктивності та ефективності цих процедур.

До одинадцятої групи джерел віднесено [117; 202; 469; 473; 485; 486; 497; 498; 500] нормативно-правові акти іноземних держав у сфері національної безпеки, і зокрема економічної безпеки, а також результати наукових досліджень у цій специфічній сфері [27; 28; 119; 211; 213; 252; 340; 345; 351; 402].

Аналіз наукової літератури, офіційних документів з питань формування політики національної безпеки в різних державах свідчить про наявність різних точок зору на сутність та зміст, структуру політики національної безпеки в глобалізованому світі, що дає в результаті широкий діапазон підходів до зазначеної проблематики.

Дванадцята група наукових джерел становлять публікації науковців, котрі здійснили аналіз функцій системи забезпечення національної безпеки у різних сферах [22; 23; 125; 191; 261; 281; 348; 360; 453; 454]. Зокрема, О.Бодрук [38, с. 44], В. Кириленко [191], М. Шевченко [453] та О. Зозуля [454], А. Семенченко [329, с. 74-75], Г. Ситник [360], В. Абрамов [125, с. 6-19] визначили функції СЗНБ.

В публікаціях [40; 66; 67; 86; 226; 261; 281; 432] розглянуто питання організаційно-правових засад та функції системи міжнародної економічної безпеки та системи забезпечення економічної безпеки України.

Аналіз цієї групи джерел дозволяє констатувати, що питання функцій та завдань системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки у вітчизняному науковому дискурсі не розглядалося.

Тринадцята група наукових джерел становлять публікації науковців, котрі визначили теоретико-методологічні засади інституціоналізму та системно-діяльнісного підходу в науці «Державне управління». Такі дослідники, як: В. Бакуменко, С. Попов розробили інституціональну парадигму публічного управління [25], В. Абрамов [125, с. 9-11, 315, с. 7-12; 458, с. 235-242], О. Борніковою [39], Г. Ситник [458, с. 85-94] розробили методологію інституціонального підходу в державному управлінні національною безпекою. Вітчизняний дослідник Д. Кучма розробив

натуралістичний та системодіяльний підходи до забезпечення національної безпеки [458, с. 26-85]. В наукових працях надано характеристику базових соціальних інститутів, які визначають зміни в інституціональному середовищі державного управління національною безпекою.

В нашому дослідженні ми будемо використовувати ідеї запропоновані: Г. Ситником щодо розгляду СНБ як складної політико-правової та організаційно-технічної системи [458, с. 91]; В. Абрамовим щодо структуризації інституціонального середовища державного управління національною безпекою [458, с. 237]; О.Г. Борніковою щодо компаративного аналізу інституціональних матриць [39, с. 271-290].

Використання вказаних ідей дозволило нам здійснити аналіз інституалізацію зовнішньоекономічної безпеки та публічного управління у цій специфічній сфері. Також, ідея запропонована вітчизняним дослідником Д.Я. Кучмою щодо натуралістичного та системодіяльного підходу до забезпечення національної безпеки [458, с. 58-85] дозволило нам визначити механізми публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а також дослідити взаємозумовленість, взаємозв'язок і залежність публічного управління як системи знань і системи принципів, способів організації та побудови механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України.

Чотирнадцята група наукових джерел [8; 125; 295; 377; 378; 379] пов'язана із вивченням проблем розвитку інформаційного суспільства та системи публічного управління національною безпекою сучасних держав та України в умовах глобальних трансформацій, динамічного безпекового середовища. Аналіз цієї групи джерел дозволяє нам констатувати:

під впливом зміни парадигми цивілізації, а саме переходу від індустріального суспільства до інформаційного, намітилася тенденція відмови від ієрархічних моделей соціальних організацій, які побудовані на принципах директивного підпорядкування і монофокусного прийняття

рішень, а також перехід до мережевих форм вказаних організацій, які використовують методи партисипаторного управління, нові підходи у боротьбі з адміністративною корупцією та «відмиванням» грошей;

під впливом зміни парадигми міжнародних відносин, а саме переходу від геополітичної до геоекономічної парадигми кардинально змінились вимоги до систем міжнародної, колективної та національної безпеки, а також до систем управління ними, технологій реагування на загрози безпеці, організації взаємодії між суб'єктами національної безпеки між собою та інститутами міжнародної і колективної безпеки. За таких умов, що склалися намітилася тенденція гарантування безпеки через взаємодію суб'єктів безпеки, які перебувають на різних рівнях ієрархії глобальної системи безпеки;

під впливом глобальних трансформацій у сфері міжнародних економічних відносин відбувся перехід відторгово-огранізаційної моделі до геоекономічної моделі зовнішньоекономічної діяльності держави. Якщо перша модель передбачала просто збільшення експорту товарів, то друга – розвиток конкурентоздатності національної економіки в глобалізованому світі шляхом здійснення економічної дипломатії;

під впливом зміни парадигми національної безпеки, а саме переходу від парадигми захисту до парадигми проактивної протидії, у межах якої передбачається комплексне застосування методів захисту, протидії та розвитку об'єкта безпеки, що ґрунтуються на концепціях «м'якої» та «жорсткої» сили, сталого розвитку та ін.;

під впливом впливу глобального громадянського суспільства відбуваються соціальні трансформації у різних сферах суспільного життя, й зокрема у сфері національної безпеки та економіки реалізовується ідея партисипаторного управління.

Позитивно оцінюючи значний науковий доробок проблем інституційного розвитку публічного управління у сфері національної безпеки України в умовах глобальних трансформацій, доводиться

засвідчити досить обмежену кількість наукових праць з питань обґрунтування теоретико-методологічних засад ПУЗЕБ України в контексті вимог динамічного безпекового середовища.

На нашу думку, через недостатній рівень узагальнення та систематизації публічно-управлінських проблем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, а також відсутність обґрунтованих підходів до їх розв'язання обмежуються можливості технологізації процесів проектування і державного конструювання МПУЗЕБ України.

2.2. Сучасні уявлення щодо змісту «зовнішньоекономічна безпека» в галузі науки публічне управління

Категорійно-понятійний апарат, який застосовують в публічному управлінні, перебуває на стадії динамічного розвитку разом з розвитком теорій публічного управління у різних сферах суспільного життя. Проте через відсутність системності в розробленні цього апарату, чітких загально визнаних визначень деяких базових категорій публічного управління, національної безпеки, економічної безпеки, зовнішньоекономічної безпеки розбіжності у вживанні термінів, їх нез'ясованість, відсутність розмежування за обсягом та значенням як у наукових дослідженнях [25; 46; 63; 76; 81; 90; 94; 120; 185; 187; 218; 221; 237; 260; 316], так і в нормативно-правових актах [138; 331; 412; 413; 414] стримуються розроблення та впровадження сучасних методів, моделей і методик публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що значно обмежує можливість підвищення його ефективності.

Отже, дослідження процесів розбудови СПУЗЕБ України стає дедалі складнішим з двох причин, а саме через відсутність належного нормативно-правового забезпечення публічно-управлінської діяльності у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також у зв'язку з наявністю комплексу невирішених проблем науково-методичного характеру у цій специфічній

сфері:

гносеологічна проблема – недостатній рівень теоретичного осмислення інституалізації публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що вимагає оновлення понятійно-категоріального апарату, що в подальшому передбачає упровадження у правове поле низки відповідних термінів;

емпірична проблема – відсутність сучасних науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування і функціонування МПУЗЕБ.

Є сенс зауважити, що осмислення категорії «зовнішньоекономічна безпека України» має відбуватися через призму інших категорій: «безпека», «діяльність», «національна безпека», «публічне управління».

Головними концептами дослідження, що проводиться є поняття «зовнішньоекономічна безпека», «публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки».

Насамперед зауважимо, що при розгляді термінології ПУЗЕБ має місце потреба у групуванні за певними критеріями наявної сукупності термінів. У категорійній сітці теорії ПУЗЕБ пропонуємо розрізнити кілька рівнів.

До першого належать поняття і категорії щодо концептуальних засад дисципліни – публічне управління: «діяльність», «інститут», «організація», «безпека», «публічність», «публічна сфера», «мережа», «публічне управління», «мета публічного управління», «публічна політика», «інститути публічної політики», «національна безпека», «громадянське суспільство», «інститути громадянського суспільства», «електронний уряд», «публічне управління національною безпекою», «система забезпечення національної безпеки», «публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки».

До другого рівня входять поняття і категорії, що відображають процеси формування МПУЗЕБ: «взаємодія», «комунікація»,

«інституалізація у державному управлінні», «інституціональне середовище», «інституційна практика», «інституційний розвиток», «інституційна пастка», «механізми публічного управління», «механізми публічної політики», «механізми публічного адміністрування», «механізм публічного управління системою забезпечення національної безпеки», «механізм забезпечення національної безпеки», «механізми забезпечення економічної безпеки», «інституціональне середовище публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «модель інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціональна матриця публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціоналізація публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «механізм розробки державної політики забезпечення економічної безпеки», «механізм реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки».

Третій рівень охоплює поняття, що відтворюють організацію розробки та реалізації політики забезпечення економічної безпеки, організацію розбудови СПУЗЕБ та МПУЗЕБ: «розбудова системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «проектування в державному управлінні», «проект», «програма», «управління проектом».

На нашу думку, така піраміда найпридатніша для концептуального розроблення та визначення понять проблематики формування МЕПУЗЕБ.

Розглянемо поняття і категорії, що становлять концептуальні засади публічного управління як науки.

Попередньо зауважимо, що управління у різних сферах суспільного життя може розглядатися в рамках діяльнісного підходу. Центральною категорією згаданого підходу є «діяльність» [25, с. 60]. Під останньою зазвичай розуміють форму активного, усвідомленого ставлення людини до

навколишнього середовища з метою його збереження або перетворення. Класична модель діяльності структурно включає в себе: мету, засіб, процес і результат діяльності [114, с. 172].

Для потреб нашого дослідження будемо використовувати поняття «інститут», що трактується як:

1) сукупність правил і норм, цінностей і звичок, які інституалізувалися серед членів соціальної організації [42, с. 7];

2) розроблені людьми формальні (закони) і неформальні (договори і добровільно прийняті кодекси поведінки) обмеження, а також чинники примушування що визначають їхню поведінку [394, с. 162].

Є сенс зауважити, що соціальний інститут являє собою систему двох взаємопов'язаних рівнів:

перший рівень – ціннісно-нормативна модель поведінки, що включає в себе сукупність вірувань, символів, приписів, уявлень, які належать до широкого кола явищ і предметів;

другий рівень – це модель поведінки, яка задана політико-ідеологічними нормами і регулюється за допомогою управлінських і політичних організацій [394, с. 165-166]. Зокрема, СПУЗЕБ, як соціальний інститут забезпечує відтворення і стійке збереження ідеології національної безпеки, економічного суверенітету національної держави та політичних цінностей публічно-управлінської діяльності.

Під поняттям «організація» розумітимемо групу людей, об'єднаних спільною метою [42, с. 7].

Під категорією «безпека» будемо розуміти стан системи, в якому вона зберігає цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування та стійкого розвитку і на їх основі можливість надійного захисту елементів системи від деструктивних внутрішніх та зовнішніх дій.

Безпека як специфічна діяльність – це виявлення, попередження, послаблення, ліквідація та відбиття небезпек і загроз, здатних нанести неприпустимі збитки, закрити шлях до прогресивного розвитку;

нейтралізація реальних та потенційних загроз суспільству і державі; забезпечення умов захищеності соціуму загалом і біосфери від загрози знищення або непоправних збитків; надання громадянам необхідних умов для життя, розвитку та саморозвитку, гарантій їх прав і соціального захисту, забезпечення політичної стабільності суспільства і держави, стійкого прогресу соціально-економічного розвитку країни; забезпечення сприятливих умов для розвитку держави, захист життєво важливих національних інтересів суспільства і держави, досягнення національних цілей [2].

В науці державне управління під поняттям «національна безпека» розуміють захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави (національних інтересів), за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація загроз національним інтересам у різних сферах життєдіяльності суспільства і держави [354].

Під поняттям «система забезпечення національної безпеки» професор Г. Ситник пропонує розуміти сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених механізмів і суб'єктів забезпечення національної безпеки, які вимог чинного законодавства трансформують політику національної безпеки в цілеспрямовану скоординовану діяльність щодо реалізації національних інтересів [361].

Зокрема, в [6] наведено основні визначення поняття «економічна безпека» в рамках макроекономічного підходу, яке використовується в офіційному та науковому дискурсах. Автори статті роблять висновок про те, що економічна безпека на національному рівні має двовекторну спрямованість:

- 1) на запобігання та нейтралізацію загроз економічній безпеці держави та громадянина;
- 2) на забезпечення безпеки сталого розвитку економіки та суспільства.

Саме в такий спосіб національна економічна безпека передбачає захищеність від загроз економічного характеру, що перешкоджають сталому розвитку суспільства.

Варто зазначити, що економічна безпека є складовою національної безпеки держави та відповідає за збереження економічного суверенітету держави. Тому ця сфера потребує активного регулювання з боку державних інституцій, яке здійснюється через державні механізми забезпечення економічної безпеки.

Дослідники В. Обухова та Т. Марцева поняття «зовнішньоекономічна безпека» трактують в рамках парадигми захисту важливих економічних інтересів країни та створення умов для оптимального входження економіки в міжнародний поділ праці шляхом досягнення балансу економічних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності [269].

Вітчизняні дослідники О. Чернова та В. Попко трактують поняття «зовнішньоекономічна безпека держави» в рамках парадигми діяльності у зовнішньоекономічній сфері та розвитку національної економіки держави в умовах економічної глобалізації [437, с. 134]. Такої точки зору також дотримуються Л. Коковський [199], П. Кравчук, Г. Голодюк, О. Шегінський [214, с. 85], В. Мунтіян [254], В. Аранчій та І. Перетятко [437, с. 134], О. Яременко та О. Матвієць [463, с. 69]. При цьому в науковому дискурсі зовнішньоекономічної безпеки дослідники виокремлюють такі складові, як: імпортна і експортна безпеки [254]; інвестиційна, зовнішньоторговельна та боргова безпека [199].

Зауважимо, що в офіційному дискурсі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки категорія «зовнішньоекономічної безпеки» трактується в суто етатичному розумінні захисту національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері [258]. Водночас, у науковому дискурсі намітилася тенденція трактування зовнішньоекономічної безпеки з врахуванням інститутів нової економіки і суспільства, а також сучасних форм їх взаємодії та розвитку в контексті забезпечення

зовнішньоекономічної безпеки України [192; 201; 234]. Також в науковому дискурсі державного управління представлено основні принципи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави в сучасних умовах [438, с. 308-309].

На основі вищенаведених визначень вважаємо за необхідне сформулювати певні характеристики зовнішньоекономічної безпеки, а саме:

зовнішньоекономічна безпека будучи складовою економічної безпеки держави безпосередньо впливає на процес гарантування національної безпеки;

сутність зовнішньоекономічної безпеки визначається стійкістю національної економічної системи до ендогенних і екзогенних чинників деструктивного впливу різного характеру;

зовнішньоекономічна безпека як діяльність спрямована на створення умов захисту національних економічних інтересів на міжнародній арені, а також на розвиток національного господарства у довгостроковій перспективі;

складовими зовнішньоекономічної діяльності є: імпортна, експортна, інвестиційна, зовнішньоторговельна, боргова безпека.

Більш докладно це питання нами висвітлено в [158].

У словнику-довіднику «Державне управління в сфері національної безпеки» запропоновано під поняттям «державне управління економічною безпекою» розуміти специфічний вид державного управління, що є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів забезпечення економічної безпеки, які в межах чинного законодавства здійснюють державно-управлінський вплив на об'єкти економічної безпеки з метою прогнозування, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз у економічній сфері суспільного життя [93, с. 118-119].

Принципово важливим у подальшій операціоналізації дефініції «державне управління економічною безпекою» є з'ясування сутності поняття «система забезпечення економічної безпеки». Це поняття також

досить часто вживається як у науковому дискурсі, так і в практичній діяльності органів державної влади, але з'ясуванню сутності цього поняття науковці до цього часу не приділили належної уваги. Лише український учений З. Варналій акцентує увагу на організаційній структурі вказаної системи, її основних функціях та вимогах, яким вона має відповідати, однак визначення цього поняття не дає [109].

Вітчизняна дослідниця Я. Чернятевич пропонує під поняттям «система забезпечення економічної безпеки» розуміти сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених механізмів, суб'єктів забезпечення економічної безпеки, які згідно вимог чинного законодавства реалізують економічну політику по захисту національних інтересів в економічній сфері. Крім того, дослідниця перераховує основні завдання вказаної системи та принципи її формування і функціонування [93, с. 361-362].

Варто зазначити, що під поняттям «механізм забезпечення економічної безпеки» в науці «Державне управління» розуміють систему заходів правового і організаційно-управлінського характеру по реагуванню на загрози економічній безпеці [458, с. 317].

Отже, динамічність подій і глибокі зрушення, що мають місце в економічній сфері життєдіяльності суспільства і у сфері державного управління, актуалізують важливість формування відповідного понятійно-категоріального апарату, без якого неможливим є єдине розуміння сутності подій, явищ, інших чинників, які характеризують суперечливий розвиток сучасного світу та трансформаційні процеси в Україні в контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а відтак і адекватне реагування органів публічної влади на виклики та загрози національним інтересам в зовнішньоекономічній сфері.

Ми погоджуємося з тими науковцями, які стверджують, що державне управління економічною безпекою є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів забезпечення економічної безпеки щодо прогнозування, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз в економічній сфері

життєдіяльності суспільства та держави. Безумовно, на структуру та зміст прийняття державно-управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки впливають чинники внутрішнього (економічного, соціально-політичного та публічно-управлінського) і зовнішнього (глобального) характеру. Зокрема, серед чинників внутрішнього характеру варто виокремити: дефіцит бюджету, безробіття, зростання обсягів «тіньової економіки», корупцію, що призводять до зниження обсягів виробництва, політичної нестабільності та соціальної напруженості в суспільстві, впровадження е-урядування, публічно-управлінських практик. Серед чинників глобального характеру варто виокремити загрози глобальній економічній безпеці. Під останніми розуміють «наявні або потенційно можливі явища, процеси, інші чинники, що породжують небезпеку ефективному функціонуванню світової економіки» [317, с. 127]. Зазвичай виокремлюють такі загрози глобальній економічній безпеці, як: загрози суто економічного характеру, а також екологічного, геополітичного, соціального і технологічного характеру.

Розглянемо систему понять, що відтворюють організацію розробки та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Використовуючи напрацювання таких дослідників, як В.Бакуменка [24], В. Тертички [395; 396;], О. Валевського [45] систему формування та реалізації державної політики пропонуємо умовно представити сукупністю механізмів розробки та впровадження державної політики, в конкретному випадку – державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Зауважимо, що в широкому розумінні державна політика забезпечення зовнішньоекономічної безпеки – це діяльність її суб'єктів по відстоюванню національних інтересів в зовнішньоекономічній сфері на міжнародній арені. У вузькому розумінні державна політика забезпечення зовнішньоекономічної безпеки – це діяльність держави та громадянського суспільства по формуванню СЗЕБ і сприятливих умов її використання для

відстоювання національних економічних інтересів на міжнародній арені.

Механізм розробки державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки включає в себе пакет концептуально-настановчих документів, нормативно-правову базу, систему прийняття рішень, систему програмно-цільового планування.

До суб'єктів розробки державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки належать:

- 1) законодавчі (представницькі) органи влади;
- 2) органи виконавчої влади;
- 3) суб'єкти політичного процесу (партії, громадські об'єднання), групи інтересів та лобістські структури впливу (бізнес).

У цьому трикутнику кожен елемент відіграє певну роль і справляє вплив на кожен із етапів розробки та впровадження державної політики. Залежно від специфіки проблеми, вирішення яких потребує втручання держави, зазначені суб'єкти можуть спрямовувати свої зусилля на досягнення загальної мети або перебувати у стані «конфлікту інтересів», коли кожна сторона прагне відстоювати свої корпоративні інтереси.

Аналіз літератури [89; 223; 334] дозволив нам виокремити п'ять етапів вироблення державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки:

перший етап – це ініціювання політики, тобто формулювання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, аналіз сформульованих проблем, визначення цілей і пріоритетів державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

другий етап – це формування (розробка) державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

третій етап – це ухвалення державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

четвертий етап – це реалізація державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

п'ятий етап – це оцінка державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

В умовах сучасного українського суспільства саме конфлікт інтересів є найбільш актуальною проблемою в справі якісної розробки та ефективної реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Зауважимо, що в [45; 89] визначено теоретичні засади, на які повинні орієнтуватися розробники державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Механізм впровадження державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки включає в себе комплекс органів державної влади та посадових осіб, а також інститути бізнесу та громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на досягнення цілей поставлених у програмі згаданої державної політики.

В інтересах підвищення результативності та ефективності функціонування комплексний механізм реалізації державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки може розглядатись як система, як процес або як засіб (інструмент) для вирішення певних завдань (виконання функцій), а також як сукупність взаємопов'язаних, взаємообумовлених та взаємодіючих механізмів, метою яких є забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Під механізмом реалізації державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки ми будемо розуміти сукупність процесів, ініційованих і реалізованих органами державної влади через наявні інструменти управління, комплексна дія яких спрямована на забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Державний механізм реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України має декілька основних складових, що представляють собою окремі механізми, об'єднані в систему правових, інституційних, організаційних, фінансово-економічних, інформаційно-аналітичних, кадрових, науково-методичних, контролюючих та інших

засобів, які повинні використовуватись у комплексі, що і забезпечить досягнення цілей державної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і сприятиме підвищенню її ефективності. Зазначимо, що структурно до комплексного механізму реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки входять механізми: правовий, інституційний, організаційно-адміністративний, партнерства і співробітництва із міжнародними і регіональними організаціями, фінансово-економічний, державного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці, кадровий, науково-методичний, інформаційно-аналітичний та публічного управління у сфері економічної безпеки.

В нашому дисертаційному дослідженні будемо використовувати такі поняття, як: «публічність» [318, с. 129], «публічна сфера» [319, с. 142], «мережа» [348, с. 142-147], «публічне управління» [319, с. 144], «мета публічного управління» [319, с. 85], «громадянське суспільство» [319, с. 32], «інститути громадянського суспільства» [319, с. 61], «глобальне громадянське суспільство» [318, с. 66], «публічна політика» [319, с. 138], «інститути публічної політики» [319, с. 61], «електронний уряд» [318, с. 65], «інституціональне середовище» [319, с. 63], «інституційна практика» [319, с. 62], «інституційний розвиток» [319, с. 63], «інституціональна матриця» [319, с. 63], «інституційна пастка» [319, с. 62], «механізми публічного управління» [319, с. 87-88], «механізми публічного адміністрування» [319, с. 87], «механізм публічного управління системою забезпечення національної безпеки» [319, с. 86–87], «механізм забезпечення національної безпеки» [319, с. 87], «механізми забезпечення економічної безпеки» [317, с. 182-183], «економічна дипломатія» [441, с. 7-8].

На думку вітчизняної дослідниці Д. Костенко, мережеве управління – це сучасний підхід до розуміння публічного управління як системи, побудованої на переході від ієрархічного управління до управління за допомогою мережевих структур [212]. Погоджуючись з ідеєю Д. Костенко,

вважаємо за необхідним акцентувати увагу на моделі публічного управління в якій описано взаємозв'язок між публічним та державним управлінням.

Вказана модель включає такі етапи:

- 1) актуалізація інтересу та/або проблеми;
- 2) виникнення суперечності та/або проблеми;
- 3) усвідомлення суперечності та/або проблеми суб'єктом громадянського суспільства;
- 4) формування публічної політики;
- 5) легітимізація публічної політики;
- 6) формування на її основі державної політики (програми / проекту);
- 7) реалізація державної політики (програми / проекту);
- 8) моніторинг і контроль за реалізацією державної політики (програми / проекту);
- 9) публічний аудит публічного управління суб'єктом публічної сфери та громадянського суспільства [268, с. 6].

З огляду на відсутність визначення поняття «публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» пропонуємо авторське визначення.

Під поняттям «публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» слід розуміти цілеспрямований вплив з боку держави, міжнародних та суспільних інституцій на процеси, зорієнтовані на горизонтальну, мережеву взаємодію (міжнародних організацій, уряду національної держави, бізнесу, громадянського суспільства), завдяки якій діяльність суспільних суб'єктів спрямовуються на досягнення цілей міжнародної економічної безпеки та зовнішньоекономічної безпеки держави.

Розглянемо основні категорії та поняття, що характеризують процеси публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Як констатує В. Козаков, взаємодія – це процес взаємовпливу один на одного, універсальна форма руху і розвитку [198, с. 219]. При цьому дослідник зауважує, що спрямованість на розбудову вільного,

демократичного суспільства, в центрі якого перебуває людина з її потребами та інтересами, повинна передбачати особливу увагу до розвитку цього процесу у відносинах між державною владою і громадянським суспільством, оскільки тільки громадянське суспільство може бути справжнім і актуальним джерелом формування цілей державного управління [198, с. 219]. Науковець вирізняє такі види взаємодії [198, с. 227]:

між органами державної влади та органами місцевого самоврядування – політична, законотворча, правова, організаційна, ресурсна, представницька;

між органами державної влади та органами місцевого самоврядування з громадськістю – інформаційна, політична, організаційна.

На нашу думку, до цього переліку видів взаємодії доречно додати взаємодію між національною державою та міжнародними організаціями, що відповідатиме сучасним тенденціям взаємодії суспільних суб'єктів в глобалізованому світі.

Для потреб дослідження використовуватимемо поняття «комунікація», запропоноване В. Бакуменко [24, с. 157]: це сукупність елементів процесу обміну інформацією, на основі якого суб'єкти діяльності отримують інформацію, необхідну для здійснення такої діяльності.

Комунікації в державному управлінні означають інформаційну взаємодію, зорієнтовану на безпосередньо визначену організацію, методи і засоби побудови внутрішніх взаємозв'язків; розуміння побудови взаємовідносин людей всередині організації [114, с. 330]. Організаційні комунікації в науці державного управління розглядають як процес обміну інформацією, відомостями та досвідом формальними або неформальними каналами в межах групи людей, що спрямовані на координацію їх внутрішньої та зовнішньої діяльності, виявлення та виконання виробничих і соціальних завдань [114, с. 330].

Зазначимо, що встановлення двостороннього спілкування між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства як

консенсусної комунікації зумовлює потреби [401, с. 153]:

для органів державної влади – досягти сприятливого ставлення до себе з боку громадськості за допомогою активної інформаційно-роз'ясувальної діяльності;

для громадськості – домогтись права знати все, що стосується суспільної життєдіяльності та діяльності держави.

На нашу думку, позитивний вплив для України від колаборації/співпраці/взаємодії органів державної влади з громадськістю сприятиме досягненню максимально ефективних результатів у всіх сферах.

Водночас вважаємо, що потребує окремої уваги питання удосконалення понятійного апарату інституалізації ПУЗЕБ.

В «Енциклопедії державного управління» А. Васіна під інституалізацією у державному управлінні (англ. *instiutalization in state management*) пропонує розуміти процес формування, розвитку і засвоєння всіма елементами системи державного управління норм, правил, ролей, цінностей і еталонів, необхідних для здійснення державно-управлінської діяльності, способів контролю за їх поведінкою, а також результат процесу, в межах якого досягаються об'єктивізація державного управління і його ефективне функціонування [115, с. 202-204].

Процес інституалізації у державному управлінні включає кілька послідовних етапів:

виникнення потреби, задоволення якої вимагає спільних організаційних дій за участю державних інституцій;

формування загальних цілей;

встановлення процедур розробки і прийняття норм і правил;

розробка, прийняття, запровадження норм і правил;

встановлення системи санкцій для підтримки норм і правил, диференціація їх застосування в окремих випадках;

формування статусів і ролей, які б охоплювали всіх учасників певної державно-управлінської діяльності;

легітимізація, суспільне визнання встановлених правил і норм;

закріплення цього визнання в неформальних правилах, традиціях поведінки та взаємодії всіх учасників державно-управлінської діяльності [115, с. 203].

Для потреб нашого дослідження сформулюємо визначення поняття «інституціональне середовище публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки». Під останнім пропонуємо розуміти сукупність нормативно-правових, організаційних, самоорганізаційних, технологічних, соціально-культурних, когнітивних правил і норм, що визначають поведінку наднаціональних та національних суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки конкретної національної держави.

Під поняттям «модель інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» пропонуємо розуміти формалізоване відображення впливу сукупності найважливіших нормативно-правових, організаційних, самоорганізаційних, соціально-культурних, когнітивних правил і норм на поведінку наднаціональних та національних суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки конкретної національної держави.

Для потреб дослідження сформулюємо авторське визначення поняття «інституціональна матриця публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки». Під останнім пропонуємо розуміти сукупність базових інститутів, які склались історично та регулюють взаємовідносини наднаціональних та національних суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки конкретної національної держави.

На думку С.Дяченко, інституціоналізація розглядається як процес організаційно-функціонального оформлення результатів запровадження інноваційних рішень у сфері управління [105, с. 31].

Під поняттям «інституціоналізація публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» пропонуємо розуміти комплекс заходів, спрямованих на забезпечення системи зовнішньоекономічної безпеки нормативними та структурними межами, а також інструментами, необхідними для ефективної діяльності в умовах економічної глобалізації, відкритої економіки та демократії, прозорості та відповідальності в управлінській сфері.

З огляду на відсутність визначення поняття «механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» пропонуємо авторське визначення.

Під поняттям «механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» пропонуємо розуміти складну систему із чітко визначеною структурою, сукупністю правових норм, методів, засобів, інструментів мережевої взаємодії наднаціональних та національних суб'єктів міжнародних економічних відносин у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки національної держави.

Зауважимо, що за час членства України в СОТ були сформовані такі МПУЗЕБ, а саме: правовий та організаційний МПУЗЕБ; механізм формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі; механізм економічної дипломатії. Водночас, в процесі євроінтеграції України формуються такі МПУЗЕБ, як: механізм партнерської взаємодії між державою і приватним капіталом, що передбачає налагодження діалогу і співпраці між ними; механізм координації ЄС реформ у секторі безпеки та зовнішньої політики України; механізм згуртування та регіональної взаємодії і співпраці між країнами Східної Європи під егідою ЄС з Україною; механізм впровадження стандартів ЄС в Україні.

Розглянемо систему понять, що відтворюють організацію розбудови СПУЗЕБ та МПУЗЕБ.

В науці публічне управління поняття «механізми реалізації

адміністративної реформи» трактується як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, що забезпечують реалізацію адміністративної реформи [317, с. 97–98].

З огляду на завдання нашого дослідження під поняттям «розбудова системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки» пропонуємо розуміти процес розбудови простору мережевої взаємодії між міжнародними організаціями, урядом національної держави, бізнесу і громадянського суспільства з питань розроблення та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки конкретної держави.

Розбудова СПУЗЕБ як діяльність містить чотири компоненти:

1) мету: бажаний стан СПУЗЕБ – мережева архітектура;

2) процес формування:

проєктування СПУЗЕБ;

державне конструювання СПУЗЕБ;

3) засоби розбудови:

конкретні зміни архітектури СПУЗЕБ в напрямі переходу від ієрархічного управління до мережевого управління;

методи, форми і технології проєктування та державного конструювання мережевої архітектури СПУЗЕБ;

4) результат державного конструювання – мережева архітектура СПУЗЕБ.

Описана структура діяльності щодо розбудови СПУЗЕБ дає змогу виокремити дві загальні складові цього процесу, що можуть піддаватись науковому аналізу: зміст та здійснення розбудови.

Під змістом розбудови СПУЗЕБ розумітимемо обґрунтування доцільності змін, принципи, підходи і моделі, що визначають бажаний стан СПУЗЕБ, зміст і послідовність змін цієї системи для досягнення бажаного стану, результати розбудови згаданої системи та їх ефективність.

Розбудова СПУЗЕБ (реформаторська діяльність) визначимо як послідовність дій (процес), методи, форми і технології (засоби)

проектування та конструювання для забезпечення визначення цілей реформи, розроблення та реалізації відповідних змін СПУЗЕБ, оцінювання їх ефективності.

Розглянемо зміст понять, що відтворюють організацію розбудови СПУЗЕБ.

Проектування в державному управлінні – це процес розроблення різних проєктів для розв’язання завдань державного управління [114, с. 594].

Проєкт – це прототип, задум, ідея, образ, втілення у формі опису, обґрунтувань, що розкривають сутність задуму і можливості його реалізації [114, с. 594].

Програма – це офіційно затверджений комплекс взаємоузгоджених за термінами, ресурсами та виконавцями заходів, які спрямовані на розв’язання соціальнозначимої проблеми [114, с. 588].

У науці «Державне управління» під поняттям «управління проєктами» розуміють розділ теорії управління соціально-економічними системами, що вивчає методи, форми і засоби найефективнішого та раціонального управління змінами. Базовими засадами проєктного підходу є погляди на проєкт як керовану зміну початкового стану будь-якої системи [114, с. 728].

Отже, визначені категорії та поняття проблематики розбудови СПУЗЕБ характеризують процес такої діяльності як ціле, узятє в певному зрізі. Власне справжність формування мережевої архітектури СПУЗЕБ є живою багатогранною цілісністю, що може адекватно відтворюватись лише в динаміці та цілісній системі категорій і понять науки публічне управління.

2.3. Методологічні засади дослідження проблем формування механізмів публічного управління управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в сучасних умовах

Дослідження публічно-управлінської проблематики забезпечення

зовнішньоекономічної безпеки України базується на низці наукових парадигм публічного управління, зокрема нормативно-правовій, інституціональній, сцієнтистській, практичній, інноваційній, патерналістській, інструментальній, ліберальній [244, с. 22], постмодерністській [335, с. 11], управління «суб'єкт – полісуб'єктне середовище» [458, с. 23], системно-діяльнісній [458, с. 73–74], інноваційного розвитку суспільства [25, с. 21], конфліктологічній [394, с. 175], мережевій [394, с. 175–179], а також парадигми проєктної діяльності [118; 388; 428].

У дослідженні застосуємо кілька основних парадигм публічного управління.

1. Інституціональну парадигму для вивчення:

ПУЗЕБ як соціального інституту [458, с. 197–198];

інституціонального середовища ПУЗЕБ [458, с. 235–242];

інституціоналізації ПУЗЕБ – умов та етапів розвитку публічного управління у згаданій сфері як соціального інституту, а також механізмів нормативно-правового врегулювання компетенцій міжнародних та національних суб'єктів мережевої взаємодії з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки конкретної держави.

2. Структурно-функціональний підхід до вивчення структури та функцій СЗЗЕБ держави [29, с. 134–148], що дає підстави для:

структурно-функціонального аналізу і виявлення системоутворюючих зв'язків в СЗЕБ;

визначення умов, передумов, причин та чинників формування, функціонування й розвитку СЗЗЕБ держави;

розроблення науково-теоретичних засад антикризового та кризового реагування на виклики, загрози і небезпеки для зовнішньоекономічної безпеки держави.

3. Конфліктологічну парадигму для дослідження зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища, тобто конфліктів у сфері

міжнародних економічних відносин, викликів і загроз міжнародній економічній безпеці та зовнішньоекономічній безпеці конкретної держави [394, с. 175].

У межах зазначеного підходу також вивчаються джерела суперечностей між національними інтересами держави в зовнішньоекономічній сфері та комерційними інтересами транснаціональних економічних структур [29, с. 133–134].

4. Мережеву парадигму для вивчення морфологічної будови архітектури ПУЗЕБ. На нашу думку, в умовах переходу від екстрактивних економічних інститутів до інклюзивних перспективною морфологічною моделлю публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки є мережева модель. Ця модель передбачає значне послаблення ролі ієрархічних та вертикальних зв'язків, а також односторонніх та командних практик взаємодії учасників процесу розроблення та реалізації управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. При цьому сутність розбудови мережевої архітектури ПУЗЕБ держави зводиться до такого порядку дій:

мережеві альянси у сфері міжнародних економічних відносин можуть набирати різних форм:

міжособистісні контакти бізнесменів з різних країн;

інформаційні обміни між транснаціональними компаніями, міжнародними організаціями та національними державами з питань економічної діяльності;

стратегічні коаліції інституційно незалежних акторів міжнародних економічних відносин;

різноманітні об'єднання міжнародних організацій, транснаціональних компаній.

Водночас, варто враховувати, що:

по-перше, мережа за певних умов є досить нестійким утворенням, тобто на різних часових відрізках можуть активізуватися лише окремі її

елементи;

по-друге, мережа – це сучасна організаційна форма інституцій, що локалізується не за місцем перебування, а за часом [394, с. 175–179].

5. Системно-діяльнісну парадигму для розроблення методології практичної діяльності з формування мережевої архітектури ПУЗЕБ. У межах цього підходу інституційні практики досліджують у контексті взаємозумовленості, взаємозв'язку та залежності публічного управління як системи знань і принципів, способів організації та побудови практичної публічно-управлінської діяльності. Зауважимо, що згідно зі системно-діяльнісною парадигмою публічного управління можливо сконструювати онтологічну модель усвідомлення сутності і змісту діяльності з формування мережевої архітектури ПУЗЕБ: на підставі вирізнення видів, форм та джерел (суб'єктів) ПУЗЕБ. За цією методологією уможлиблюється проектування в публічному управлінні і на цих засадах – розроблення проекту формування мережевої архітектури публічного управління національною безпекою та його впровадження у практику публічного управління [212].

6. Технологічна (процесна) парадигма проєктної діяльності, яка передбачає розробку та впровадження проєкту, що складається із етапів і процесів. Тобто, в рамках згаданої парадигми сутність проєктної діяльності полягає у розробці ідеальних моделей ПУЗЕБ та впровадженні їх в управлінську практику (державне конструювання). При цьому зміст проектування ПУЗЕБ полягає у визначенні місії, цілей, функцій та завдань СЗЗЕБ держави, яка функціонує на засадах партисипаторного управління, а також у розробленні механізмів його здійснення. Сутність конструювання ПУЗЕБ як прикінцевого етапу проектування, полягає у впровадженні проєкту в публічно-управлінську практику згідно з вимогами місії та завдань спроектованої системи. Зміст конструювання передбачає політико-правове, структурно-функціональне, просторове, часове, організаційне та операційно-діялісне конструювання [388].

7. Нормативно-правова парадигма проєктної діяльності в рамках якої

проект і проектування розглядається як сукупність дій, що нормативно регулюються правом.

8. Конструкторська парадигма проектної діяльності в рамках якої розбудовуються МПУЗЕБ згідно з концепціями партисипаторного управління та демократичного управління сектором безпеки і оборони [328, с. 69]. У свою чергу, це передбачає демократичну зрілість і взаємну прозорість інститутів національної безпеки, і зокрема зовнішньоекономічної безпеки та громадянського суспільства. Іншими словами, інституції зовнішньоекономічної безпеки повинні мати чітку архітектуру системи управління з ефективно налагодженою функціональною структурою і культурою відносин із громадськістю та міжнародними партнерами. Водночас громадянське суспільство потребує зрозумілої архітектури громадських організацій і правил для того, щоб ефективно взаємодіяти з інституціями зовнішньоекономічної безпеки держави. Інституції зовнішньоекономічної безпеки держави потребують також зрозумілої архітектури міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародних економічних відносин задля ефективної взаємодії з ними.

Отже, всі учасники взаємодії у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки повинні знати «архітектуру систем управління» один одного і мати відповідну культуру взаємодії.

Це є необхідною і достатньою умовою досягнення мети взаємодії у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки – гарантування безпеки громадян, суспільства, держави або альянсу держав [328, с. 321–322].

З'ясуємо сутність інституту ПУЗЕБ, який є похідним інститутів публічного управління та зовнішньоекономічної безпеки.

Сутність зовнішньоекономічної безпеки як соціального інституту полягає у презентації ціннісно-нормативних засад гарантування зовнішньоекономічної безпеки держави. Річ у тім, що зовнішньоекономічна безпека як соціальний інститут містить систему цінностей і норм, що забезпечують ціннісно-нормативний супровід реалізації і відстоювання

національних інтересів в економічній сфері на міжнародній арені. Отже, національні цінності є базовими для формування національних інтересів та визначення національних цілей у сфері зовнішньоекономічної безпеки, які наведено в концептуально-доктринальних документах у галузі національної економічної безпеки.

Сутність ПУЗЕБ як соціального інституту можливо розкрити за ціннісно-нормативним аспектом партисипаторної взаємодії:

влади, бізнесу і громадянського суспільства з питань розв'язання проблем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

органів державної влади із міжнародними організаціями, транснаціональними компаніями з питань гарантування власної зовнішньоекономічної безпеки.

Власне публічне управління національною безпекою забезпечує реалізацію низки законів безпечного та сталого розвитку держави:

перший закон соціального розвитку – закон безперервного прискорення соціального розвитку людини і суспільства як систем, що розвиваються. При цьому рівень соціального розвитку визначається рівнем розвитку потреб та інтересів людини і суспільства;

другий закон – рівень розвитку потреб та інтересів людини і суспільства визначається станом культури, освіти та науки;

третій закон – стабільність і безпека соціального розвитку визначаються рівнем гармонічної збалансованості інтересів особистості, суспільства і держави.

Із зазначених законів випливає, що соціальний діалог у суспільстві та партисипаторна взаємодія у сфері зовнішньоекономічної безпеки є базою ПУЗЕБ, мета якого полягає в гармонійній збалансованості інтересів особистості, суспільства і держави та міжнародних партнерів.

Отже, організація ПУЗЕБ об'єктивно прискорює економічний розвиток країни та гарантує зовнішньоекономічну безпеку.

У межах інституціонального підходу поняття «інститут безпеки»

тракується як стійкі форми діяльності і відповідні їм структурні елементи із забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, що зумовлені історичним розвитком і комплексом сформованих під їх впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників та умов, що інтегровані в різні сфери життєдіяльності і життєорганізації, при цьому вони різняться за проявами і динамічним розвитком виконуваних функцій [458, с. 236]. Водночас, інституціональне середовище сфери безпеки тракується як основа формування структури системи безпеки, а компоненти інституціонального середовища відображають найважливіші напрями процесів інституціалізації у цій специфічній сфері [458, с. 237].

З урахуванням наукової розробки щодо визначення основних компонентів інституціонального середовища безпеки [458, с. 237–242] уточнимо структуру та проаналізуємо стан інституціонального середовища ПУЗЕБ України на сучасному етапі державного будівництва.

До інституціонального середовища ПУЗЕБ України входять шість компонентів [161]:

1) нормативно-правовий компонент, основні функції якого – це правове регулювання відносин і взаємодій у СПУЗЕБ України, визначення пріоритетів, цілей і напрямів політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а також структуризація інституціонального середовища згаданого виду національної безпеки;

2) організаційний компонент, що визначається нормативно-правовими вимогами забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і має форму органів публічної влади і управління, що безпосередньо та опосередковано опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Організаційний компонент виконує такі функції:

законодавче регулювання відносин між суб'єктами забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

управлінська діяльність органів публічної влади із забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

діяльність органів судової влади з виконання норм національної безпеки.

Зазначимо, що реалізація цих функцій створює базу для організації інституційної структури СПУЗЕБ, а також формування необхідних елементів, зв'язків та принципів їх взаємодії;

3) самоорганізаційний компонент, що дістав розвиток у контексті еволюції інститутів громадянського суспільства в Україні;

4) соціально-культурний компонент, що структурно охоплює:

культуру безпеки, функціональне призначення якої полягає у створенні та розвитку базових цінностей та цілей у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

інформаційну культуру, функціональне призначення якої полягає у створенні та розвитку інструментальних цінностей інформаційної діяльності у сфері публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

організаційну культуру в публічному управлінні, функціональне призначення якої полягає у створенні та розвитку цінностей партисипаторного управління;

5) когнітивний компонент у вигляді системи наукових знань у сфері філософії, політології та соціології безпеки, безпекознавства та публічного управління;

б) соціально-технологічний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ у вигляді системи заходів інформатизації у зазначеній сфері та забезпечення функціонування єдиного інформаційно-технологічного простору публічного управління.

Розбудова мережевої архітектури ПУЗЕБ передбачає нормотворчість та впровадження інституційно сформованих норм публічного управління в цій специфічній сфері в управлінську практику. Цей процес структурно включає:

створення інституціонального середовища мережевої архітектури

ПУЗЕБ з урахуванням інституціональних матриць;

становлення мережевої архітектури ПУЗЕБ;

технологізацію мережевого управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Під поняттям «сфера зовнішньоекономічної безпеки» будемо розуміти область дії, межі поширення зовнішньоекономічної безпеки;

нормативно-правове врегулювання компетенцій суб'єктів мережевої взаємодії з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Результатом інституціоналізації мережевої архітектури ПУЗЕБ є сформованість відповідних інституціональних матриць та МПУЗЕБ.

Є сенс зауважити, що однією із центральних функцій держави є забезпечення національної безпеки. Ця функція реалізується за допомогою СЗНБ, що слугує інституційним регулятивним механізмом, за допомогою якого підтримуються стабільність і захищеність суспільства, створюється сукупність умов реалізації життєво важливих національних інтересів і мінімізуються існуючі загрози різного характеру [454].

СЗНБ будь-якої держави побудована на власній законодавчій базі та структурно-функціональних засадах. Згідно з теорією організації СЗНБ безпеки можна вважати великою організацією надскладної природи. Для вивчення і конструювання СЗНБ, як правило використовують метод структурного функціоналізму.

Основне завдання СЗНБ України, як демократичної країни, що розвивається, полягає в посиленні демократичного управління національною безпекою на базі сталих системних політичних зобов'язань, наданні та розподілі ресурсів відповідно до потреб національної безпеки і відповідальності за всі аспекти політики національної безпеки. У такому разі йдеться про зміцнення демократії шляхом демократичної законотворчості, ефективного управління та цивільного контролю. Важливу роль відіграє також молоде громадянське суспільство, що базується на прозорості та безпосередній участі народу і його обраних представників у вирішенні найважливіших питань війни і миру, свободи і безпеки, оборони

і збройних сил. Разом з тим результати аналізу наукових досліджень [357; 454; 458] засвідчують, що структурно-функціональний підхід не був вихідною точкою при створенні та реформуванні СЗНБ України. Цей метод почали використовувати в Україні як теоретичні засади тільки після того, коли країна залишила позаду тоталітарне минуле і почала будувати сучасне демократичне та ефективне суспільство, де СЗНБ призначена протистояти загрозам ХХІ століття.

Складовою СЗНБ є СЗЗЕБ. Вказані системи повинні бути цілісними, а їхні елементи тісно взаємопов'язані.

Основні елементи СЗЗЕБ – її суб'єкти та об'єкти зовнішньоекономічної безпеки. Слід зауважити, що суб'єкти СЗЗЕБ повинні вміти ефективно діяти як у сфері партисипаторної взаємодії з бізнесом і громадянським суспільством, так і у сфері міжнародних економічних відносин.

Зважаючи на зазначене, доходимо висновку, що в Україні – державі молодій демократії, СЗЗЕБ повинна мати форму збалансованого інституту, який діє під громадським контролем у межах чітко визначених функцій. При цьому партисипаторне управління зовнішньоекономічною безпекою повинно базуватись на чіткому розподілі обов'язків, взаємоповазі, професіоналізмі всіх суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, реальній прозорості та оперативній підзвітності.

За організаційно-функціональною та ресурсною спроможністю СЗЗЕБ має гарантувати національний економічний суверенітет.

Як слушно зауважує Г. Ситник [361], завдання у сфері гарантування національної безпеки передбачають насамперед розроблення та виконання системи заходів, спрямованих як на реактивне так і проактивне реагування на загрози національній безпеці. Ми підтримуємо позицію професора Г. Ситника щодо безперспективності політики національної безпеки, яка базується лише на парадигмі захисту в умовах динамічного зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища. Схожої думки дотримуються автори

колективної монографії «Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України» [458]. На їхню думку, «...умовою успішного розв'язання комплексної проблеми забезпечення національної безпеки є формування адекватної наявним та очікуваним загрозам системи управління у сфері національної безпеки. При цьому принципово важливо, що створення необхідних умов (забезпечення належного соціально-економічного розвитку) та формування і ефективне функціонування вказаної системи повинні відбуватись одночасно» [458, с. 13]. Є сенс зауважити, що таким вимогам відповідає СЗНБ креативного типу – перспективна модель для Української держави, що може бути реалізована згідно з ідеями партисипаторного управління та синергетики [454].

Розглянемо питання зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища в умовах глобальних трансформацій, а саме вивчення конфліктів і загроз зовнішньоекономічній безпеці держави в межах конфліктологічної парадигми. Це уможливить визначення джерел загроз зовнішньоекономічній безпеці та розроблення дієвих заходів реактивного і проактивного реагування на загрози.

Принагідно зауважимо, що конфлікти в різних типах систем мають різні чинники впливу на публічну сферу. Наприклад, у демократичних системах конфлікти об'єктивно впливають на розширення простору соціального діалогу між суб'єктами політичних процесів, а також сприяють формуванню сучасних форм регулювання суперечностей – компроміс, консесус, суспільна злагода. В авторитарних системах конфлікти розв'язують переважно адміністративними та силовими методами. При цьому авторитарна влада може імітувати публічний дискурс «врегулювання» конфлікту.

Професор В. Абрамов зазначає [394, с. 174–175], що в перехідних системах, що сповнені потенційних суперечностей і конфліктів, не існує досвіду регулювання конфліктних ситуацій і запобігання їм, а також

конфліктної парадигми світосприйняття та діалогічної парадигми взаємодії. Дослідник констатує, що традиційна наявна в усіх державах пірамідальна система управління виявляється цілком безпорадною перед мережевими структурами [394, с. 175]. Для боротьби з «мережею» «піраміда» сама, принаймні частково, повинна стати мережевою структурою, проте через таку трансформації виникає високий ризик розпаду звичайних ієрархічних систем управління. Реорганізовані на манер мережевих структури публічного управління та адміністрування стикаються з новою небезпекою: замість підвищення ефективності їх окремі підрозділи починають підпорядковуватись власним інтересам, ігноруючи Центр. За таких умов гостро постає питання забезпечення організаційної безпеки власне системи публічного управління.

Розглянемо питання морфологічної будови мережевої архітектури ПУЗЕБ з метою визначення структурних взаємозв'язків суб'єктів управлінської діяльності в цій специфічній сфері.

Мережева морфологія держави передбачає послаблення ролі ієрархічних вертикальних зв'язків, односторонніх командних практик взаємодії учасників процесу розроблення та реалізації управлінських рішень. При цьому сутність формування мережевих альянсів як складних політико-адміністративних процесів у сфері публічного управління зводиться до наступного [394, с. 176]:

мережеві альянси можуть набирати різних форм (наприклад, міжособистісні контакти, інформаційні обміни, стратегічні коаліції незалежних акторів, об'єднання міжнародних організацій);

мережа є мінливим організаційним утворенням, що постійно трансформується і ніколи не функціонує цілком, а лише на різних часових відрізках активізуються окремі її елементи;

мережа – це сучасна постмодерністська організація, що локалізується не за місцем, а за часом;

мережа – це багаторівневе утворення, що охоплює такі рівні: учасника

мережі (індивід, група, організація); діади (пара учасників); тріади (три учасники); групи (субгрупи); глобальний (усі учасники мережевої взаємодії).

Розглянемо питання розроблення в межах конструкторської парадигми проектної діяльності розбудову мережевої архітектури ПУЗЕБ.

Проектування включає такі етапи [388, с. 10–15]:

1) усвідомлення і формулювання практичної проблемної ситуації у сфері публічного управління;

2) збирання інформації з сформульованої проблематики, узагальнення та систематизація досвіду розроблення та впровадження в публічно-управлінську практику аналогічних проєктів;

3) обґрунтування доцільності проєкту та розроблення концепції його реалізації. При цьому використовують відповідні принципи проектування: ефективності та оптимальності; цілепокладання; системності; синергізму; саморозвитку; межі та кардинальності; реалізму; гуманізму; стійкого розвитку; надійності; інноваційності; обґрунтованого використання передового досвіду;

4) формування завдання щодо проектування та визначення вимог до проєкту;

5) прийняття рішення про проектування;

6) формування команди проєктувальників;

7) планування проєкту;

8) власне проектування, що включає структурно-функціональне моделювання об'єкта або процесу, просторове, часове, оперативно-діяльнісне, інституційне та організаційне проектування;

9) оцінювання проєкту;

10) конструювання – втілення проєкту в публічно-управлінську практику, що передбачає певну послідовність дій: аналіз завдання на конструювання; аналіз наявних проєктів, а також конструкцій, що відповідають технічному завданню на конструювання; втілення проєкту

відповідно до проєктного завдання в соціальну матерію; запуск соціальної конструкції, її випробування з метою виявлення недоліків та оцінювання ефективності; усунення недоліків конструкції та вдосконалення принципів функціонування системи.

Акцентуємо увагу на процесах управління проєктами та життєвому циклі проєкту.

Під поняттям «процеси управління проєктами» зазвичай розуміють поточні, повторювані процеси (операції), зокрема [118]: визначення цілей проєкту, його обґрунтування; виявлення структури проєкту; визначення необхідних обсягів і джерел фінансування; добір виконавців; підготовка і висновок контрактів; визначення термінів виконання; розроблення графіка реалізації проєкту; розрахунок необхідних ресурсів; складання кошторису і бюджету проєкту; контроль за виконанням проєкту; моніторинг проєкту.

Життєвий цикл проєкту – це проміжок між його появою, зародженням та моментом ліквідації, завершення [428, с. 32]. Це вихідне поняття для вивчення проблем фінансування робіт за проєктом та прийняття відповідних рішень.

Стани, через які проходить проєкт, називають фазами (етапами, стадіями).

Розрізняють чотири фази життєвого циклу проєкту: зародження; зростання; зрілість; завершення.

Фаза зародження включає такі стадії: розроблення концепції, що характеризується появою загальної ідеї; аналіз та вивчення можливостей реалізації проєкту.

До фази зростання входять стадії планування та конструкторського розроблення проєкту. На даній фазі розробляють план виконання проєкту.

Фаза зрілості передбачає стадії забезпечення необхідними ресурсами для реалізації проєкту.

Для фази завершення характерні завершення робіт, оцінювання отриманих результатів, аудит, порівняння з окресленими цілями, підсумкова звітність.

Наприкінці проєкту роблять відповідні висновки, узагальнюють позитивні та негативні результати, їх причини для прийняття відповідних рішень та накопичення досвіду [428, с. 39].

Зазначимо, що управління проєктом означає методологію організації, планування, безпосередньо управління, координації людських та матеріальних ресурсів протягом життєвого циклу проєкту (або проєктного циклу), що спрямована на ефективне досягнення цілей останнього шляхом застосування системи сучасних методів, техніки і технології управління для досягнення певних вимог, вартості, часу та якості. Для ефективного управління проєктами система повинна бути належно структурована. Сутність структуризації (декомпозиції) полягає в розкладанні проєкту і системи його управління на підсистеми та компоненти, якими можна управляти. Основним структурним елементом є команда проєкту, яку створюють на період здійснення проєкту і завдання якої полягає у здійсненні функцій управління проєктом [428, с. 32]. Реалізують проєкт у межах організаційної форми, структура якої значною мірою впливає на проєкт.

Функції управління проєктом включають планування, контроль, аналіз, прийняття рішень, порівняння та супровід бюджету проєкту, організацію виконання, моніторинг, оцінювання, звітність, експертизу, перевірку та прийняття проєкту, бухгалтерський облік, адміністрування.

До підсистем управління проєктом входять управління змістом та обсягом робіт, управління часом, тривалістю, вартістю, якістю, людськими та іншими видами ресурсів, ризиками, запасами, інформацією та комунікаціями.

Методологія архітектурного підходу в аналізі взаємодії і співробітництва структур сектору безпеки і оборони та інститутів

громадянського суспільства охоплює [212]:

вивчення мети і критеріїв успіху;

аналіз поточної ситуації та введення системи критеріїв;

розвиток архітектурних систем при управлінні на оперативному та системному рівнях поточного стану, його оцінювання з різних аспектів (аналітичні техніки PEST, SWOT);

додатковий розвиток завдяки поліпшенню поточної архітектури;

оцінювання і вибір оптимальної архітектури для системи;

трансформацію поточного стану з метою надати йому оптимальної архітектури для співробітництва структур сектору безпеки і оборони та громадянського суспільства;

забезпечення прозорості, підзвітності, відповідальності та здатності до адаптації.

Отже, з урахуванням викладеного приходимо до висновку, що методологічними засадами дослідження проблем формування МПУЗЕБ є використання ідей публічного управління національною безпекою, партисипаторної взаємодії в системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, соціального проектування та конструювання архітектури систем управління.

2.4. Методологічний конструкт дослідження динаміки та тенденцій зміни моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях інтернаціоналізації економіки

Виходячи із завдань нашого дослідження розробимо методологічний конструкт дослідження динаміки та тенденцій зміни моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях інтернаціоналізації економіки.

Попередньо зауважимо, що:

1) завершальним етапом розв'язання пізнавальної проблеми з опорою

на можливості системно-діяльнісного світобачення є визначення шляхів забезпечення конструктивного варіанта еволюції наднаціональних та національних суб'єктів взаємодії у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки (“міжнародні економічні організації – держава – бізнес (підприємці) – громадянське суспільство”) і нейтралізації деструктивних факторів впливу на них;

2) дослідження процесів ПУЗЕБ у рамках парадигми управління “суб'єкт – полісуб'єктне середовище” та системно-діяльнісної парадигми приводить нас в площину моделювання.

Моделлю ПУЗЕБ є аналог, схема, структура певного фрагменту соціальної реальності, пов'язаної із міжнародною економічною безпекою та зовнішньоекономічною безпекою національної держави. Цей аналог слугує для збереження та розширення знання про діалектику взаємозв'язку між вказаними видами безпеки, про основи формування інституту зовнішньоекономічної безпеки національної держави та СЗЗЕБ, про основи розробки та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Вітчизняний дослідник Д. Кучма виокремлює два типи державно-управлінської діяльності щодо забезпечення безпеки конкретного об'єкту (в т.ч. держави):

1) забезпечення безпеки як боротьба з конкретними небезпеками, наслідком чого є підтримка існування об'єкта – конкурентоспроможність та реактивне реагування на загрози безпеці;

2) ствердження безпеки як розвиток і зміцнення самого об'єкта і підтримка його природи – проактивне реагування, що передбачає взаємодію наднаціональних та національних суб'єктів у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Унаслідок цього можуть реалізовуватися дві стратегії забезпечення безпеки:

стратегія захисту (заперечення небезпек), за якої основу діяльності

складає виявлення небезпек і їх заперечення, а ствердження об'єкта в його безпеці є результатом заперечення небезпек;

стратегія ствердження, зміцнення безпеки, що ґрунтується на самоствердженні природи самого об'єкта [92, с. 65–67].

Конкурентоспроможність належить до стратегії захисту.

Партнерська взаємодія наднаціональних та національних суб'єктів у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки належить до стратегії ствердження, зміцнення безпеки і передбачає систему заходів щодо узгодження інтересів суб'єктів міжнародних економічних відносин з метою уникнення конфронтації. При цьому важливими передумовами виникнення та ефективного функціонування взаємодії наднаціональних та національних суб'єктів у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки є також:

а) ринкова економіка, що є природним базисом партнерської взаємодії;

б) стабільність міжнародної економічної ситуації, що створює умови для самоорганізації і самосвідомості всіх суб'єктів партнерської взаємодії;

в) демократична правова держава, яка створює сприятливе середовище для партнерської взаємодії у сфері міжнародних економічних відносин;

г) науково-технічна революція, досягнення якої утвердили вирішальну роль інформаційного чинника у виробничій і невиробничій сферах, зокрема у відкритості економіки та прозорості формування і реалізації політики у різних сферах життєдіяльності суспільства;

д) залучення різних суб'єктів міжнародних економічних відносин і господарської діяльності до участі в узгодженні інтересів та пріоритетів економічного розвитку;

е) теоретичне оформлення концепції інтернаціоналізації економіки, яка обґрунтувала можливість і доцільність співробітництва між усіма суб'єктами міжнародних економічних відносин.

Вивченню проблем становлення та розвитку відкритості української

економіки та конкурентоспроможності України присвячена значна кількість наукових праць, у тому числі міждисциплінарних [21; 63; 70; 108; 190; 201; 230; 234; 255; 287; 349; 377; 378; 379]. Їх аналіз дав можливість зробити певні узагальнення щодо причин, які зумовлюють своєрідність становлення та особливості розвитку МПУЗЕБ України:

по-перше, механізми взаємодії із суб'єктами міжнародних економічних відносин виникають і розвиваються в будь-якій державі протягом тривалого періоду. У результаті на формування цього механізму впливають геополітичне положення, гео економічні устремління національної економіки, гео економічний плацдарм України, національні соціально-економічні, державно-управлінські, культурні, психологічні та історичні особливості і традиції;

по-друге, різноманіття механізмів взаємодії із суб'єктами міжнародних економічних відносин відображає різноманіття умов господарювання і національного економічного розвитку, а також розвитку світової економіки та умов функціонування міжнародних організацій (ВТО, МВФ та ін.). У свою чергу, їх конкретні характеристики стають важливими ознаками, що розкривають особливості функціонування МПУЗЕБ України;

по-третє, як наслідок організаційні форми і методи, пристосовуючись до завдань національного економічного розвитку і національних цілей забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, зазнають істотного коригування з урахуванням трансформацій зовнішньоекономічного безпекового середовища та управлінського простору в системі міжнародних економічних відносин.

Становлення МПУЗЕБ України зумовлено потребою гарантування зовнішньоекономічної безпеки в умовах динамічного безпекового середовища, яке може бути описане в рамках синеретики. При цьому згадані механізми розвиваються досить довго, зазнаючи впливу безлічі ендогенних та екзогенних чинників тощо. Відповідно головні труднощі у становленні МПУЗЕБ України пов'язані із розв'язанням проблеми узгодження

різноманітних елементів, що утворюють ці механізми, в тому числі міжнародно-економічних, соціально-економічних, державно-управлінських та публічно-управлінських процесів. Зокрема, процес обумовлення взаємозв'язку між моделями державного управління та етапами становлення і розвитку відкритої національної економіки в контексті глобальних трансформацій розвиватися в такий спосіб: за умов еволюційного поступового економічного та суспільного розвитку у глибинах усталеної, визначеної ситуації спочатку з'являються нові правила відносин та зв'язки, які з часом набувають регулярного, стійкого, закономірного характеру.

Ці закономірності пізнаються і, знаходять втілення у формальних правилах поведінки суб'єктів партнерської взаємодії у сфері міжнародних економічних відносин, які в подальшому можуть закріплюватися в нормативно-правових актах.

Отже, міжнародні економічні відносини та будь-яке суспільство функціонують, опираючись на свої економічні та соціальні регулятори. За умов їхньої дії в режимі гомеостазу забезпечується «мирне» вирішення суперечностей, які накопичуються в системі міжнародних економічних відносин.

Становлення та розвиток МПУЗЕБ України варто розглядати в трьох аспектах:

1) як результат у процесі тривалих змін його попереднього і нинішнього стану, у тому числі моделювання під час переходу до відкритої економіки та публічного управління;

2) як наслідок поступових кількісних і якісних змін економічної системи відкритого типу;

3) як партнерської взаємодії за методом (типом) від малого або фрагментарного до великого й системного.

Формування МПУЗЕБ України пов'язано з такими компонентами:

1) визначення сукупності МПУЗЕБ та їх класифікації, цілями і

завданнями, правовим та інформаційним забезпеченням;

2) побудова моделі МПУЗЕБ з урахуванням виявлених суб'єктів взаємодії;

3) установлення принципів, умов ПУЗЕБ, його тимчасових і змістових процедур;

4) створення спеціалізованих органів, що забезпечують реалізацію ПУЗЕБ;

5) наділення повноваженнями органів з контролю за виконанням досягнутих домовленостей і арбітражу у сфері ПУЗЕБ.

Очевидно, що за такого розгорнутого процесорного трактування організаційний бік ПУЗЕБ виходить за рамки перехідного періоду до відкритої економіки і цілком відповідатиме розвиненій економічній, соціальній і політичній системі, системі публічного управління із властивими їй відносинами, які характеризуються тим, що:

1) інституційне середовище визначає модель ПУЗЕБ, яка, у свою чергу, опредмечується в нормативно-правових актах;

2) модель ПУЗЕБ також впливає на формування управлінських і організаційно-функціональних форм партнерської взаємодії із суб'єктами міжнародних економічних відносин;

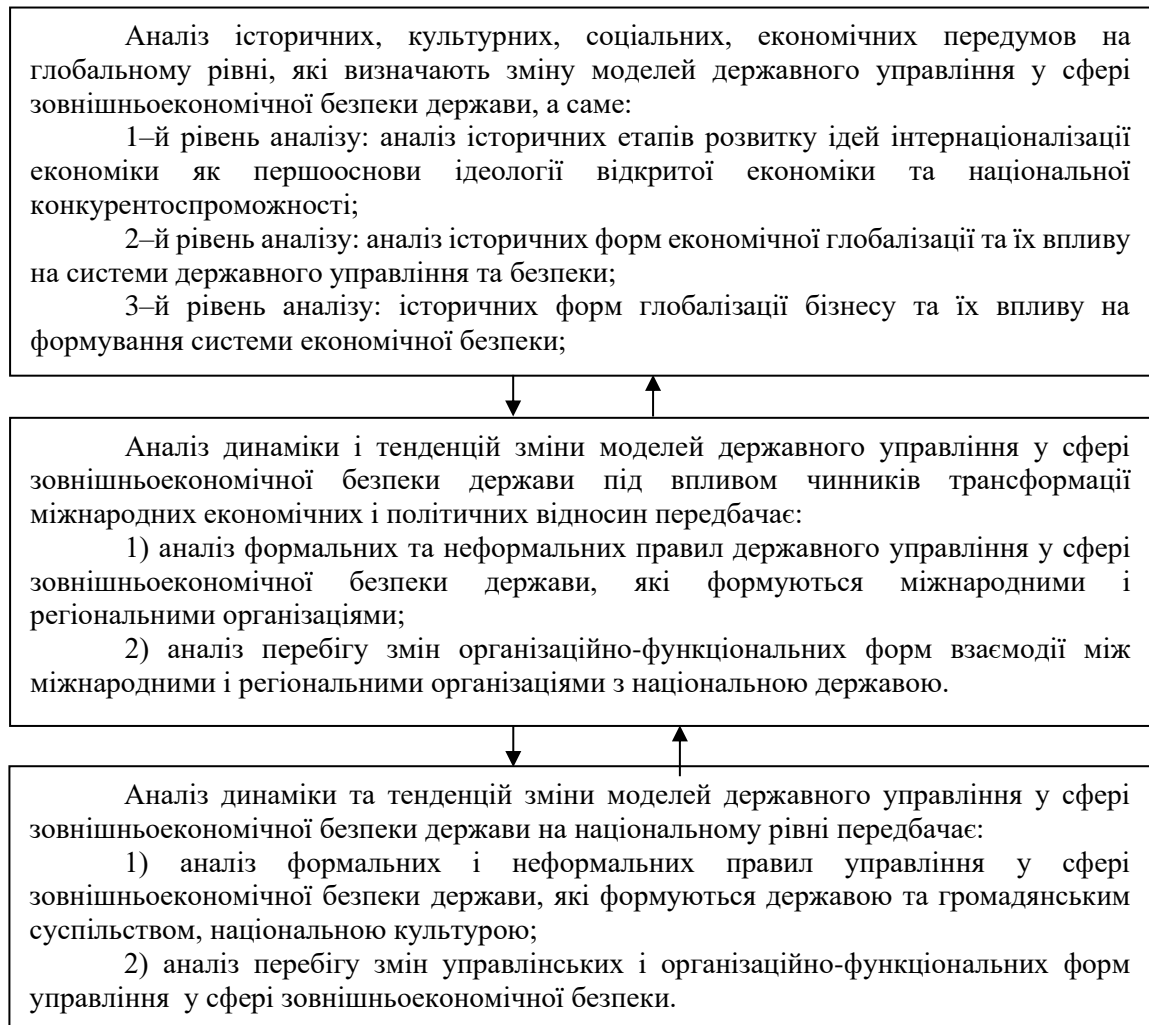
3) з іншого боку, відповідні неформальні норми ПУЗЕБ, розпредмечуючись у відповідних управлінських і організаційно-функціональних формах відповідних механізмів, можуть визначати модель згаданого управління;

4) модель ПУЗЕБ також формує формальні норми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Саме в такий спосіб здійснюється публічно-управлінський вплив на формування інституційного середовища згаданого виду безпеки.

Узагальнення відомих теоретико-методологічних підходів, дозволяє сформулювати методологічний конструкт (підхід) щодо аналізу та виявлення рецепції минулого в сучасному стані ПУЗЕБ України [153]. Його

представлено у вигляді схеми аналізу динаміки та тенденцій зміни моделей державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема аналізу динаміки і тенденцій змін моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора, 163].

Таким чином, представлена схема аналізу динаміки та тенденцій зміни моделей державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки розкриває принципову структуру методологічного конструкту дослідження трансформацій моделей вказаного управління на різних стадіях інтернаціоналізації економіки. Це, в свою чергу, дозволяє пропонувати (виокремлювати) ті чи інші підходи до проєктування МПУЗЕБ

тих чи інших держав.

2.5. Наукові підходи до проєктування і конструювання системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах

Дослідження публічно-управлінських проблем у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки національної держави в умовах лібералізації сучасної міжнародної торгівлі стає дедалі складнішим через відсутність єдиних теоретичних підходів до розбудови СЗЕБ, СЗЗЕБ та управління нею.

За таких умов існує нагальна необхідність дослідження питання обґрунтування теоретико-методологічних засад розбудови СПУЗЕБ України.

На підставі аналізу результатів наукових досліджень [21; 22; 23; 33; 70; 190; 192; 191; 201; 215; 234; 245; 248; 254; 255; 294; 382; 451; 458] можна дійти висновку, що актуальні проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та публічного управління у цій сфері стали об'єктом досліджень економістів та фахівців публічного управління. Серед науковців тривають дискусії щодо теоретико-методологічного обґрунтування засад розбудови СПУЗЕБ України. Характер зазначених дискусій свідчить про потребу подальшого розвитку теорії національної економічної безпеки, становлення і розвитку теорії зовнішньоекономічної безпеки національної держави, теорії ПУЗЕБ. Адже, недостатня наукова обґрунтованість ПУЗЕБ України визначає необхідність синтезування теоретичних положень щодо формулювання публічно-управлінських проблем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки нашої держави в умовах економічної глобалізації і динамічного безпекового середовища.

Аналіз результатів наукових досліджень з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України та публічного управління у цій специфічній сфері [21; 22; 23; 33; 70; 108; 183; 190; 192; 201; 215; 234; 245;

248; 254; 255; 263; 294; 382; 388; 447; 451; 458] дозволяє констатувати, що сьогодні ще обмаль праць в яких би розглядалися питання удосконалення структури та функцій МПУЗЕБ України в умовах лібералізації сучасної міжнародної торгівлі та глобальних трансформацій у різних сферах суспільного життя, і зокрема у сфері публічного управління. За таких умов, що склалися наукове вирішення проблем розбудови принципово нової СПУЗЕБ України полягає у пошуку відповіді на такі фундаментальні питання. По-перше, які необхідно запровадити економічні системи, щоб забезпечити сталий розвиток і мирне співіснування людства? По-друге, на основі яких тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин необхідно здійснювати прогноз розвитку зовнішніх ринків товарів і ресурсів, майбутнього зовнішньоекономічного безпекового середовища? По-третє, з урахуванням яких закономірностей розвитку світової торгівлі та глобального управління доцільно формувати систему зовнішньоекономічної безпеки України? Під останньою будемо розуміти відкриту і динамічну систему, головною метою якої є створення належних внутрішніх і зовнішніх умов для підтримки бажаного рівня захищеності національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері й забезпечення прогресивного економічного розвитку країни. По-четверте, в який спосіб можна досягти цілісності систем публічного управління та зовнішньоекономічної безпеки? На даний час на жодне питання вичерпної відповіді поки що немає.

Метою підрозділу є обґрунтування теоретико-методологічних засад розбудови СПУЗЕБ України в умовах лібералізації світової торгівлі та глобальних трансформацій.

Вітчизняний дослідник С. Кримський писав: «Проект поєднує теорію з конструктивною діяльністю, технічними процедурами зокрема. В останньому випадку він перекладає теоретичні схеми на мову обчислювально-інженерних дій. Проект розраховує співвідношення цілей,

перспектив, можливих результатів, структури затрат, терміну, організаційних заходів та управлінських структур» [216, с. 141].

У вітчизняному науковому дискурсі розглядаються питання зростання ролі проєктувальної діяльності у сфері економіки в сучасних умовах динамічного науково-технічного прогресу, у сфері державного управління в умовах глобальних трансформацій. Зокрема, вітчизняні дослідники В. Базилевич і В. Ільїн констатують існування нагальної необхідності «включення» онтологічного, гносеологічного, аксіологічного, праксеологічного знання в такий об'єкт дослідження, як економіка. Це обумовлено тим, що на основі онтологічних знань формуються цільові настанови економічної діяльності, а на основі гносеологічних, аксіологічних і праксеологічних знань формуються проєктно-модельні уявлення про розвиток економіки [22, с. 99].

У вітчизняному науковому дискурсі поняття «зовнішньоекономічна безпека» трактується як:

- 1) мінімізація збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників;
- 2) створення сприятливих умов для розвитку національної економіки шляхом активної участі її у світовому розподілі праці [382, с. 234];
- 3) захист та реалізація національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній сфері [70, с. 425].

Вітчизняний дослідник В. Мунтіян справедливо зазначає, що без наукового передбачення, прогнозу, аналізу і конкретних програм зовнішньоекономічної діяльності неможливо забезпечити зовнішньоекономічну безпеку України. На його думку, зовнішньоекономічна безпека має розглядатися у потрійному ракурсі:

- a) зовнішньоекономічна безпека має розглядатися крізь призму можливостей динамічного розвитку національної економіки, які надаються використанням переваг міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації праці;

б) зовнішньоекономічна безпека полягає у здатності держави задовольнити свої нагальні потреби у критичному імпорті;

в) зовнішньоекономічна безпека своєю обов'язковою умовою гарантування має наявність у державі стійкої здатності забезпечувати сприятливі показники макроекономічних балансових агрегатів та зовнішньоторговельного балансу в довгостроковій перспективі [254, с. 276].

Вітчизняний дослідник В. Мунтіян також акцентує увагу на тому, що для розбудови моделі СЗЕБ повинні бути визначені гео економічні орієнтири формування відкритої економіки. При цьому функціональна модель СЗЕБ України має містити три проблемних блоки:

1. Внутрішня організаційно-політична логіка щодо функціональної відкритої економічної системи.

2. Зовнішні світогосподарські та регіональні передумови щодо перспективного характеру системи міжнародно-коопераційних зв'язків національної економіки України.

3. Альтернативні та потенційні варіанти гео економічної моделі України [254, с. 276-277].

В науці, а точніше в галузі науки, «Державне управління» проблеми проектування систем управління, і зокрема СЗНБ, розроблялися такими науковцями, як: Н. Нижник, О. Ревою, Д. Радовою [263], Д. Кучмою та Г. Ситником [458], Н. Обушною [269], Ю. Сурміним [388], М. Шевченком [447; 451].

На думку професора Д. Іманбердієва, загальний потенціал науки «Державне управління» дозволяє гарантувати практичну користь її продукту, а саме у сфері забезпечення конкурентоздатності держави в сучасному світі. Він зазначає: «Продуктом науки виступають наукові рекомендації для практики державного управління в ланцюгу: цінності – цілі – проблема – завдання – управлінське рішення – державна програма» [183, с. 139].

Професор Ю. Сурмін під проектом системи в науці «Державне управління» пропонує розуміти «модель системи, що виступає основою для конструювання системи» [114, с. 594].

Є сенс зауважити, що попереднім етапом конструювання є власне моделювання системи, етапами якого є:

1) попередня орієнтація на аналіз системи управління, формулювання основних припущень і гіпотез, розроблення попередніх сценаріїв та нормативних установок;

2) формалізація гіпотез;

3) відбір і формалізація необхідної інформації;

4) дослідження моделі;

5) побудова альтернативних сценаріїв та експерименти з моделлю [245, с. 127].

На думку Н. Обушної, проєкт – одноразовий комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямований на задоволення визначеної потреби (вирішення проблеми) шляхом досягнення конкретних результатів при встановленому матеріальному (ресурсному) забезпеченні з чітко визначеними цілями протягом заданого періоду часу [269, с. 140].

В теорії проєктування систем управління представлено структуру соціального проєктування за допомогою десяти етапів [388, с. 10-15]. Відповідно, в рамках теорії проєктування систем управління розбудова СПУЗЕБ повинна здійснюватися в рамках системної парадигми проєктувальної діяльності і включати в себе проєктування і конструювання згаданої системи.

З урахуванням викладених теоретичних засад проєктувальної діяльності, запропонуємо авторську інформаційно-логічну модель розбудови СПУЗЕБ, на основі якої має здійснюватися практична реалізація процесу розбудови вказаної системи. Ця модель включає в себе наступні етапи:

1 етап: визначення комплексу умов розв'язання проблем ПУЗЕБ

держави;

вивчення глобальних трансформацій та їх вплив на процеси у різних сферах життєдіяльності суспільства;

вивчення сучасних процесів лібералізації світової торгівлі та їх вплив на міжнародні економічні відносини;

вивчення інформаційно-економічного середовища конкретної національної держави;

вивчення зовнішнього і внутрішнього безпекового середовища конкретної національної держави;

вивчення моделей загроз зовнішньоекономічній безпеці держави;

вивчення інституціонального середовища ПУЗЕБ держави.

2 етап: визначення теорій в рамках яких буде здійснюватися проектування СЗЕБ та системи управління нею.

Аналіз результатів наукових досліджень [21; 22; 23; 33; 70; 108; 190; 192; 191; 201; 215; 234; 248; 254; 255; 263; 294; 382; 388; 447; 451; 458; 459; 461] дозволяє констатувати, що проектування ПУЗЕБ національної держави в умовах економічної глобалізації передбачає використання: політичної економії, глобалістики, інституціоналізму, теорій міжнародних економічних відносин, безпеки, міжнародної і національної економічної безпеки, неонаціональної політичної економії, знаннєвої економіки, економічної війни, геоелектроніки, глобального та публічного управління, проектування систем управління. Зокрема, в політичній економії розглядаються найбільш фундаментальні закони економіки: закон відповідності виробничих відносин рівню і характеру продуктивних сил, закон економії робочого часу, закон постійно зростаючих суспільних потреб. Також у політичній економії розрізняють сутність економічного закону, механізм його дії та методики використання [461, с. 216-217]. Проте, вітчизняний дослідник О. Беляєв зазначає: «Одним з основних аспектів змісту дії економічних законів є розуміння їх взаємозалежності і взаємозв'язків. Але в кожній конкретній ситуації діє той чи інший закон.

Але економічні закони діють не ізольовано один від одного, а в одній системі, взаємодіючи між собою, взаємно впливаючи один на одного. Підхід до економічних законів як системи впливає з наукового уявлення про суспільство як єдиний організм, що складається із взаємопов'язаних елементів» [33, с. 34-35]. І далі він констатує: «Стрижнем, що об'єднує економічні закони в єдину систему, виступає основний економічний закон даної суспільної системи. Для змішаної економічної системи таким законом виступає підвищення добробуту (передусім матеріального)» [33, с. 35]. При цьому варто враховувати, що економічне зростання в умовах переходу до інформаційного суспільства може бути забезпечено за допомогою інноваційного підприємництва. Це, в свою чергу, вимагає здійснення переходу від «інсайдерської» економіки великих фінансово-промислових груп до відкритої економіки, яка характеризується верховенством права, законністю і прозорістю [192].

В теорії національної економічної безпеки розробка державних стратегій економічної безпеки здійснюється в рамках таких парадигм, як: камералістська, кейнсіанська та інституціональна [201].

Питання вибору пріоритетів економічної політики у сфері гарантування національної економічної безпеки визначається дворівневим характером світового економічного простору, тобто приналежністю конкретної держави до відповідної групи – держави, які належать до держав ядра постіндустріальної світової економіки та держави периферії і напівпериферії. Так, для економічно розвинених держав актуальним є підхід запропонований Д. М. Кейнсом, для держав периферії та напівпериферії – підхід запропонований Е. де Сото. Підхід Ф. Ліста в умовах глобальної економіки є актуальним для всіх держав. На думку вітчизняних дослідників В. Базилевича і В. Ільїна, Ф. Ліст розробив не просто «національну», а «геополітичну економію», яка покликана сприяти вирішенню загальних для континентальних країн проблеми [23, с. 585].

У вітчизняному безпекознавчому науковому дискурсі представлено

комплементарну модель національної економічної безпеки, яка розроблена в рамках теорії національної економічної безпеки [191]. Структурними елементами цієї моделі є:

а) модель формування СЕБ, яка включає в себе: національне законодавство з питань економічної безпеки; визначені у офіційному дискурсі національні інтереси у сфері економіки, складові економічної безпеки, загрози економічній безпеці, система порогових індикаторів; інституції, що опікуються питаннями економічної безпеки;

б) модель розробки економічної політики. В рамках цієї моделі визначаються пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку національної держави, а також завдання щодо гарантування національної економічної безпеки;

в) модель реалізації економічної політики;

г) модель оцінювання економічної політики;

д) модель корекції економічної політики.

В рамках теорії економічної війни розглядаються питання причин економічних війн, загрози економічній безпеці та інструментарій економічної війни [459].

В рамках теорії національної економічної безпеки вітчизняні науковці розглядають парадигми захищеності та самореалізації, а також синергетичний і системно-діяльнісний підходи до розуміння національної економічної безпеки [21; 70; 108; 190; 192; 191; 201; 245; 254; 255; 294; 378; 382; 458].

У вітчизняному науковому дискурсі в рамках теорії глобалістики розглядаються питання створення нової ненасильницької ідеології і нові можливості гарантування міжнародної та національної економічної безпеки, обґрунтовується перехід від державного до глобального управління та глобального менеджменту [70; 108].

В публічно-управлінському науковому дискурсі в рамках інституціоналізму розробляються питання взаємодії держави та

громадянського суспільства в процесі розроблення публічної політики у різних сферах життєдіяльності суспільства, і зокрема у сфері економічної безпеки [248; 268; 378].

В рамках теорії неонаціональної політичної економії та моделі публічного сектору здійснюється міжкраїновий аналіз універсальних економічних тенденцій розвитку з метою збереження органічної цілісності національної економіки в умовах міжнародної фінансової експансії, інформаційною асиметрією та фальсифікацією, ствердженням мережевої економіки, зміни ролі держави в глобалізованому світі [234]. На думку вітчизняного дослідника І. Малого, теорія неонаціональної політичної економії та моделей публічного сектору синтезує в собі теоретичні розробки з інституціоналізму, інноваційної економіки, а також глобальної і конституційної політичної економії в контексті завдань публічно-управлінської практики забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, сталого розвитку, національної безпеки [234, с. 38.].

Є сенс зауважити, що програмні настанови для проєктувальників СПУЗЕБ полягають в тому, що вони мають враховувати:

1) в рамках функціонального підходу закономірності розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації [70; 108]. Це дозволить розробникам проєкту спрогнозувати сценарії розвитку зовнішніх ринків товарів і ресурсів, а також майбутнє зовнішньоекономічне безпекове середовище як визначального чинника впливу на стан зовнішньоекономічної безпеки України;

2) в рамках структурно-морфологічного підходу закономірності розвитку світової торгівлі та глобального управління. Це дозволить розробникам проєкту виявити перспективну модель ПУЗЕБ України, яка має узгоджуватися зі станом і перспективами геоекономічного розвитку Української держави та системи публічного управління [215; 245; 248; 254; 255];

3) в рамках інституціонального підходу:

а) закономірності розвитку триад соціальних інститутів: «культура – інститути – економіка», «економіка – політика – організації (бізнес)», «організація – ресурси – час» [451];

б) об'єктивні закономірності еволюції економічної системи, що формують нову конфігурацію інститутів, які представлені державою, ринком та організаціями (бізнесом) [215];

в) закономірностей публічного управління [248; 268].

Це дозволяє розробникам проєкту виявити перспективи інституціонального розвитку МПУЗЕБ, яка має узгоджуватися зі станом і перспективами соціально-економічного розвитку Української держави та системи публічного управління;

4) в рамках генетичного підходу закономірності впливу змін технологій і відповідної структури виробництва на економічний розвиток. В рамках теорії знанневої економіки розроблено концепцію техніко-економічної парадигми. Остання виходить із того, що технологічні зміни випереджають зміни в інституційній структурі держави, що є більш інертною через притаманний їй консерватизм інтересів [378, с. 471];

5) в рамках інформаційного підходу природу СЗЕБ на основі виявлення рівня її організації (дезорганізації) [255, с. 28]. Це дозволить розробникам проєкту визначити впорядкованість вказаної системи та оцінити перспективи її удосконалення;

б) в рамках теорії безпеки положення концепції прийняттого ризику. Це дозволить розробникам спроектувати СЗЕБ, яка не буде скочуватися за критичну межу, а забезпечуватиме необхідний рівень безпеки [190, с. 60];

7) в рамках теорії міжнародних економічних відносин дилему незалежності національної держави в умовах асиметричних міжнародних відносин [21, с. 147-187]. Вивчення проєктувальниками концепцій взаємозалежності, автономії і суверенітету становитимуть основу для розуміння проблем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України;

8) в рамках цивілізаційного підходу конкуренцію і симбіоз «кодів управління» економічними процесами на національному та міжнародному рівнях [22, с. 776-777]. Це дозволить розробникам проекту визначити перелік загроз організаційній безпеці органів публічного управління, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

3 етап: проектування СЗЕБ держави:

розробка перспективної моделі СЗЕБ держави;
визначення місії, функцій і завдань СЗЕБ держави.

4 етап: проектування СПУЗЕБ:

розробка функціональної моделі СПУЗЕБ;
розробка інформаційної моделі СПУЗЕБ;
розробка морфологічної моделі СПУЗЕБ.

5 етап: конструювання СЗЕБ;

6 етап: конструювання СПУЗЕБ.

Конструювання СПУЗЕБ, як завершальний етап розбудови вказаної системи, передбачає впровадження проекту в публічно-управлінську практику у відповідності з вимогами динамічного зовнішньоекономічного безпекового середовища до завдань цієї системи, а саме:

1) політико-правове конструювання – це розробка нормативно-правової бази, що регламентує ПУЗЕБ. В процесі політико-правового конструювання СПУЗЕБ формується ціннісна матриця варіативності публічного управління у цій специфічній сфері з урахуванням домінантної парадигми національної безпеки, що якісно розрізняються співвідношенням пріоритетів безпеки «людина – суспільство – держава» [447];

2) структурно-функціональне конструювання – це створення нових структур, підсистем і механізмів ПУЗЕБ та встановлення функціональних зв'язків між ними;

3) просторове та часове конструювання – це розміщення створених структур, підсистем, МПУЗЕБ у відповідних типах соціального простору та соціального часу;

4) організаційне конструювання – це розробка алгоритмів функціонування СПУЗЕБ та професійна підготовка фахівців-управлінців для цієї специфічної сфери;

5) операційно-діяльнісне конструювання – це розробка правил і принципів публічно-управлінської діяльності у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Таким чином, методика формування МПУЗЕБ України в сучасних умовах передбачає низку взаємопов'язаних заходів в межах шести етапів, а саме:

1 етап: визначення комплексу умов розв'язання проблем ПУЗЕБ держави;

2 етап: визначення теорій в рамках яких буде здійснюватися проектування СЗЕБ та системи управління нею;

3 етап: проектування СЗЕБ держави;

4 етап: проектування СПУЗЕБ;

5 етап: конструювання СЗЕБ;

6 етап: конструювання СПУЗЕБ.

Висновки до розділу 2

1. Результати аналізу нормативно-правової бази в галузі безпеки і України, наукових джерел з досліджуваної теми засвідчують, що публічне управління у зовнішньоекономічній безпеці України залишається надважливою науковою проблемою, яка на даний час незважаючи на наявність значної кількості наукових розробок у зазначеній сфері характеризується недостатнім ступенем вивчення. У контексті пріоритетних цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, визначених у Законі України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України, Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України

особливого значення набуває комплексне вивчення і розв'язання проблем ПУЗЕБ на сучасному етапі державного будівництва з урахуванням нових викликів і загроз в умовах гібридної війни та трансформацій безпекового середовища, а також завдань європейської і євроатлантичної інтеграції.

2. Зарубіжні та вітчизняні вчені почали розробляти теорії публічного управління, що відтворено в теорії та практиці ПУЗЕБ. Водночас встановлено, що через відсутність чітких та офіційно визнаних понять проблематики ПУЗЕБ України, їх суперечливе застосування в наукових розробках стримуються формалізація формування МПУЗЕБ та підвищення його ефективності.

У розділі запропоновано розрізнити кілька рівнів у категорійній сітці теорії ПУЗЕБ.

До першого належать поняття і категорії щодо концептуальних засад дисципліни – публічне управління: «діяльність», «інститут», «організація», «безпека», «публічність», «публічна сфера», «мережа», «публічне управління», «мета публічного управління», «публічна політика», «інститути публічної політики», «національна безпека», «громадянське суспільство», «інститути громадянського суспільства», «електронний уряд», «публічне управління національною безпекою», «система забезпечення національної безпеки», «публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки».

До другого рівня входять поняття і категорії, що відображають процеси формування МПУЗЕБ: «взаємодія», «комунікація», «інституалізація у державному управлінні», «інституціональне середовище», «інституційна практика», «інституційний розвиток», «інституційна пастка», «механізми публічного управління», «механізми публічної політики», «механізми публічного адміністрування», «механізм публічного управління системою забезпечення національної безпеки», «механізм забезпечення національної безпеки», «механізми забезпечення економічної безпеки», «інституціональне середовище публічного

управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «модель інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціональна матриця публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «інституціоналізація публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «механізм розробки державної політики забезпечення економічної безпеки», «механізм реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки».

Третій рівень охоплює поняття, що відтворюють організацію розробки та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, організацію розбудови СПУЗЕБ та МПУЗЕБ: «розбудова системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки», «проектування в державному управлінні», «проект», «програма», «управління проектом».

Така піраміда найпридатніша для концептуального розроблення та визначення понять проблематики формування МПУЗЕБ.

Встановлено, що в офіційному дискурсі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки поняття «зовнішньоекономічної безпеки» трактується в суто етатичному розумінні захисту національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері. Водночас, у науковому дискурсі намітилася тенденція трактування зовнішньоекономічної безпеки з врахуванням інститутів нової економіки і суспільства, а також сучасні форми їх взаємодії та розвитку в контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

3. Для обґрунтування методологічних засад дослідження проблем формування МПУЗЕБ в сучасних умовах було використано такі парадигми науки державного управління та підходи: 1) інституціональну парадигму для вивчення: ПУЗЕБ як соціального інституту; інституціонального середовища ПУЗЕБ; інституціоналізації ПУЗЕБ; 2) структурно-

функціональний підхід до вивчення структури та функцій СЗЗЕБ держави, що дає підстави для: структурно-функціонального аналізу і виявлення системоутворюючих зв'язків в СЗЕБ; визначення умов, передумов, причин та чинників формування, функціонування і розвитку СЗЗЕБ держави; розроблення науково-теоретичних засад реактивного та проактивного реагування на виклики, загрози і небезпеки для зовнішньоекономічної безпеки держави; 3) конфліктологічну парадигму для дослідження: зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища, тобто конфліктів у сфері міжнародних економічних відносинах, викликів і загроз міжнародній економічній безпеці та зовнішньоекономічній безпеці конкретної держави; джерел суперечностей між національними інтересами держави в економічній сфері та комерційними інтересами транснаціональних економічних структур; 4) мережеву парадигму для вивчення морфологічної будови архітектури ПУЗЕБ; 5) системно-діяльнісну парадигму для розроблення методології практичної діяльності з формування мережевої архітектури ПУЗЕБ; 6) технологічну (процесну) парадигму проєктної діяльності, яка передбачає розробку та впровадження проєкту, що складається із етапів і процесів; 7) нормативно-правову парадигму проєктної діяльності в рамках якої проєкт і проєктування розглядається як сукупність дій, що нормативно регулюються право; 8) конструкторську парадигму проєктної діяльності в рамках якої розбудовуються МПУЗЕБ згідно з концепціями партисипаторного управління та демократичного управління сектором безпеки і оборони.

4. Виходячи із завдань нашого дослідження розроблено методологічний конструкт дослідження динаміки та тенденцій зміни моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях інтернаціоналізації економіки. Вказаний методологічний конструкт представлено у вигляді схеми аналізу динаміки та тенденцій зміни моделей державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

5. У розділі обґрунтовано теоретико-методологічні засади розбудови

СПУЗЕБ України в умовах глобалізації та трансформацій безпекового середовища.

З'ясовано, що розбудова СПУЗЕБ національної держави повинна здійснюватися з позицій системного підходу на базі комплементарної моделі національної економічної безпеки.

Проектування СПУЗЕБ національної держави в умовах економічної глобалізації передбачає використання: політичної економії, глобалістики, інституціоналізму, теорій міжнародних економічних відносин, безпеки, міжнародної і національної економічної безпеки, неонаціональної політичної економії, знаннєвої економіки, економічної війни, геоелектроніки, глобального та публічного управління, проектування систем управління.

Практична реалізація процесу розбудови МПУЗЕБ України має здійснюватися на базі інформаційно-логічної моделі проектування і конструювання системи. Вказана модель включає в себе етапи:

1 етап – це визначення комплексу умов розв'язання проблем ПУЗЕБ держави;

2 етап – визначення теорій в рамках яких буде здійснюватися проектування СЗЕБ та системи управління нею;

3 етап – проектування СЗЕБ держави;

4 етап – проектування СПУЗЕБ;

5 етап – конструювання СЗЕБ;

6 етап – конструювання СПУЗЕБ.

Примітка:

У даному розділі використано наукові публікації автора: 158; 159; 161; 171; 175; 176; 181.

РОЗДІЛ 3

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Соціально-економічні та культурно-історичні джерела виникнення та розвитку глобального і публічного управління у сфері економічної безпеки

Із метою визначення соціально-економічних та культурно-історичних джерел виникнення та розвитку глобального управління у сфері економічної безпеки розглянемо інституційне середовище вказаного управління.

В теорії міжнародних економічних відносин поняття «інтернаціоналізація економіки» трактується як процес розширення і поглиблення зв'язків між суб'єктами світової економіки за рахунок міжнародної мобільності чинників і результатів виробництва, а також виробничого процесу [70; 108; 190; 255; 287; 349; 377; 457]. За таких умов, що склалися дослідницький інтерес у сфері міжнародних економічних відносин концентрується на аналізі як макро- так і мікрорівня взаємодії національних економік. тобто, з погляду на національну економіку розрізняють внутрішню та зовнішню інтернаціоналізацію (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Дуалістична сутність процесу інтернаціоналізації

Форма міжнародних економічних відносин	Внутрішня інтернаціоналізація	Зовнішня інтернаціоналізація
Міжнародна торгівля	Імпорт товарів і послуг	Експорт товарів і послуг
Міжнародний рух капіталів	Імпорт позичкового і підприємницького капіталу	Експорт позичкового і підприємницького капіталу
Міжнародна міграція робочої сили	Імміграція	Еміграція

Джерело: [230, с. 9].

На макрорівні інтернаціоналізацію варто розглядати як процес залучення суб'єкта міжнародних економічних відносин до міжнародних операцій. Згаданий процес, як правило, має:

1) три основні етапи: початковий; локальної ринкової експансії; транснаціональний;

2) два шляхи реалізації: екстерналізацію; інтерналізацію

Логічним результатом розвитку інтернаціоналізації стане глобальна (світова) економічна інтеграція. Можна зазначити, що активне бродіння ідей спостерігається і в міжнародному житті; тут на зміну концепції незалежності приходять підхід, який ґрунтується на визнанні багатосторонньої залежності між всіма окремими елементами міжнародної системи. Це лише перший крок, нехай скромний, але вкрай необхідний крок вперед від нинішнього анархічного і некерованого стану в світі, в основі якого лежить так званий «суверенітет» хаотичної множини конкуруючих і сварливих держав, з початку до примусового, а потім і досить обґрунтованого співробітництва. Кінцевою метою такої еволюції стане справді «спільнота» людей, об'єднаних взаємоповагою і спільністю інтересів.

Є сенс зауважити, що зовнішнє середовище дедалі частіше впливає на формування ефективних національних економік. У сучасних економічних дослідженнях [70; 108; 190; 255; 287; 349; 377; 378; 379; 457] практично відсутні такі, що орієнтують національні економіки на ефективне самозбереження, тобто на реалізацію суто захисної парадигми зовнішньоекономічної безпеки держави. А серед теорій, які безпосередньо стосуються взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів економічного розвитку, домінує концепція ефективно функціонуючої «відкритої економіки», різні модифікації якої розроблені переважно західними вченими. Звернемо увагу на два важливих аспекти:

розширення поля аналізу на якісному рівні, коли взаємодія

національних економік досліджується з урахуванням стану, тенденцій і особливостей розвитку не лише міжнародної торгівлі (експорт та імпорт товарів), а й міжнародного руху капіталу та валютних відносин;

перехід від моделей «відкритої економіки», що ґрунтується на ринковій саморегуляції, до моделей, в яких «відкритість» реалізується через регулюючі функції держави.

При цьому загальний методологічний підхід до оцінки відкритості економік, яка виявляється в системній міжнародній взаємодії ринків товарів, послуг, капіталів і валют, є продуктивним за умови розвиненості відповідних національних ринків. Щодо критеріїв і масштабів «відкритості» країн, що розвиваються, західна економічна думка орієнтується на обґрунтування «позитивного впливу» світової економічної експансії розвинених країн. На практичному рівні розробляються масштабні рекомендації щодо лібералізації міжнародних економічних відносин. Одночасно, у країнах, що розвиваються превалюють більш критичні (щодо лібералізації та ринкової саморегуляції) теоретичні підходи, які формують доктрини економічного націоналізму та протекціонізму. Зокрема, вітчизняні дослідники, прийнявши майже на аксіоматичному рівні аргументи щодо ефективності функціонування саме відкритої економіки, концентрують увагу на проблематиці гео економічного визначення України, теоретичних і практичних питаннях щодо напрямів, масштабів і темпів досягнення оптимальної, з погляду національних інтересів, відкритості економіки.

Загалом, ефективна відкрита економіка означає, з одного боку, можливість використання зовнішніх джерел і ринків для національного розвитку, а з іншого – здатність протистояти несприятливій міжнародній кон'юнктурі, особливо в часи світових та регіональних криз.

Узагальнення найбільш відомих теоретичних підходів щодо взаємозв'язку відкритості і економічного розвитку, а також світогосподарська практика впровадження відповідних моделей дають

підстави для тверджень, що:

очевидною є логічна залежність «усталене економічне зростання – більша відкритість» і неочевидно зворотня залежність;

випереджальна відкритість національних економік без попереднього внутрішнього структурного оновлення консервує і поглиблює наявні диспропорції – технологічні, економічні, соціальні;

відкритість ставить більшість країн світу у неадекватну залежність від світових кон'юнктурних коливань, впливів зовнішніх кризових явищ тощо.

Всеохоплююча відкритість національної економіки посилює нееквівалентність у міжнародному перерозподілі ресурсів розвитку, провокуючи не тільки економічні, а і політичні кризи. З метою забезпечення зовнішньоекономічної безпеки сучасної держави, правила міжнародного економічного розвитку мають бути достатньою мірою гнучкими, щоб дозволити кожній країні впроваджувати власну модель розвитку.

Для Української держави на сьогодні є принципово важливим перехід від моделі «відкритої економіки», що ґрунтується на ринковій саморегуляції, до моделі, в якій її міжнародна відкритість спирається на дієві регулюючі функції держави щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки як передумови конкурентоспроможності національної економіки України.

Під конкурентоспроможністю у вітчизняному науковому дискурсі розуміють [230, с. 25]:

- 1) стійке зростання життєвих стандартів населення країни;
- 2) досягнення і утримання національними підприємствами таких позицій у світовій економіці, коли їхні товари і послуги успішно реалізуються на міжнародних ринках;
- 3) усталеність соціально-економічного прогресу зі здатністю протистояти кризам, запобігаючи їм або успішно нейтралізуючи негативні наслідки (ефективна СЗЗЕБ).

З метою визначення соціально-політичних, соціально-технологічних та

культурно-історичних джерел виникнення і розвитку глобального управління у сфері економічної безпеки розглянемо історичні форми політичної глобалізації, що надають можливість дослідити трансформації у сфері державного управління. Ці трансформації розпочалися під впливом глобального інформаційного і громадянського суспільства, політичних мереж і глобальної політики:

інтернаціоналізацією та транснаціоналізацією усіх сфер життєдіяльності суспільства;

«розмиттям» державного суверенітету;

глобалізацією економіки, політики, війни, культури;

виникненням глобального права і системи глобального управління.

Цей новий соціальний порядок істотно вплинув на розвиток демократії в сучасній політичній спільноті.

Дослідники Д. Хелд, Д. Гольтблатт, Е. Макгрю та Дж. Перратон [474] схарактеризували зміни у відносинах між політичною глобалізацією та сучасними національними державами як посилення екстенсивності, інтенсивності, швидкості та ступеня впливу інформаційної і політичної глобалізації на політичне буття національної держави.

Доцільно зауважити, що поза увагою науковці [474] залишили питання інформатизації суспільства та його впливу на розвиток мереж, що сприяють розвитку економіки, демократії, управління та інших сфер суспільного життя. Водночас А. Гальчинський [63, с. 68] слушно зауважив, що заміна територіального принципу організації суспільства на мережевий є найвагомішою ознакою глобального інформаційного суспільства.

На нашу думку, предметом дослідження виникнення систем глобального громадянського суспільства, глобального інформаційного суспільства, глобальної політики і різнобічного та регіонального управління повинні бути системні чинники забезпечення цілісності досліджуваних систем, їх комунікації із зовнішнім середовищем, а також питання виникнення цих систем, основні етапи їх розвитку, їх сучасний стан та

історичні перспективи. Під цим поглядом у межах інституціонального підходу в нашому дослідженні розглянемо зміни історичних форм політичної глобалізації та розвиток глобального громадянського суспільства (табл. 3.1).

У праці «Глобалізація» [68, с. 123–124] наведено характеристику моделей глобальної політики. Зокрема, основними етичними принципами нормативної концепції глобальної політики неолібералів є індивідуальна свобода, суб'єктами управління – індивідууми, які здійснюють управління шляхом ринкових відносин і «мінімальних» держав.

Як зазначила Т. Бельська, «... на етапі Постмодерну громадянське суспільство трансформується в глобальне громадянське суспільство і впливає через свої інститути на державну політику та державне управління» [32, с. 74].

Неоліберали вважають, що ключові реформи повинні спрямовуватись на знищення бюрократичних державних організацій і дерегулювання ринків [68, с. 123–124]. При цьому бажана форма глобалізації – це глобальні вільні ринки, верховенство права з «безпечною мережею» для найгірших випадків. Бажаний спосіб трансформацій політики – це створення режиму вільної торгівлі на міжнародному рівні, мінімальне бюрократичне регулювання і ефективне політичне лідерство.

Таблиця 3.1

Взаємозв'язок інформаційних революцій та змін історичних форм політичної глобалізації

Історичний період	Ранній сучасний (14–18 ст.)	Сучасний (19–20 ст.)	Новітній (з 1945 р.)
Інформаційна революція	Третя	Четверта	П'ята
Географічний масштаб	Переважно внутрішньо-територіальний і внутрішньо-регіональний, проте починається імперська експансія	Глобальна імперія. Виникає глобальна система національних держав	Глобальна система держав. Виникає глобальний міжнародний порядок. Регіоналізації політики, інтеррегіоналізм. Виникає глобальне громадянське суспільство
Інтенсивність	Низька, окрім вузлових моментів,	Збільшується обсяг потоків / зв'язків та	Безпрецедентний рівень потоків, угод, структур

	де стикаються політичні та/або економічні конкуренти	посилюється їх експансія	(формальних і неформальних) і зв'язків
Швидкість	Обмежена	Зростаюча	Прискорення глобальної політичної взаємодії в міру того, як виникають засоби комунікації, що уможливають спілкування в режимі «реального часу»
Схильність до впливу	Низька, проте наявні концентровані точки впливу	Посилюється щодо інституційних і структурних впливів	Висока: взаємопов'язаність, чутливість і вразливість
Інфраструктура	Мінімальні; повільні темпи появи різноаспектних структур – від договорів до дорадчих органів	Виникнення інтернаціональних та транснаціональних організацій і режимів	Стрімка зміна розмірів, форми та діапазону режимів, міжнародних і транснаціональних організацій і механізмів. Глобальні комунікаційні та інформаційні інфраструктури, що функціонують у режимі «реального часу»
Інституціоналізації	Мінімальна, проте з'являються дипломатичні та регулятивні міждержавні структури	Пробний, незначний розвиток правил, режимів і міжнародного права	Розвиток режимів безпеки, міжнародного і космополітичного права, транснаціональних організаційно-управлінських структур. Глобальне інформаційне і громадянське суспільство
Стратифікація	Розвиток еволюційного світового порядку. Політична організація слабка, розпорошена і не однакова на різних територіях	Ієрархія політичної, воєнної та економічної влади, сконцентрованої на Півночі / Заході	Перехід від двосторонньої холодної війни до багатополярного світу. Ієрархія Північ-Південь, що руйнується в міру того, як громадські та недержавні організації змінюють владну структуру. Політичні організації в кожній частині земної кулі при збереженні доволі значної нерівності можливостей
Види взаємодії	Суперництво, «обмежена війна». Конфліктна/примушувальна. Імперіалістична	Територіальна. Дипломатична. Геополітична/примушувальна. Імперіалістична.	Відміна і повернення принципу «територіальності». «Інтереси держави» перестають відігравати

		Конфліктна і змагальна. Розвиток тотальної війни	головну роль у межах виникаючої структури кооперативних і спільних зусиль. Кооперація і змагання. Геоекономіка. Кінець імперій. Провідна роль інтересів глобального громадянського суспільства. Розв'язок гібридної війни.
--	--	--	---

Джерело: [32; 53; 68; 474, с. 92–94; контент-аналіз автора].

Основні етичні принципи нормативної концепції глобальної політики ліберальних інтернаціоналістів [68, с. 123–124] – це права людини і поділ обов'язків, суб'єкти управління – це люди, які здійснюють управління через уряди та підзвітні міжнародні режими і організації.

На думку ліберальних інтернаціоналістів, ключові реформи повинні спрямовуватись на створення прозорого та відкритого міжнародного врядування з метою забезпечення міжнародної вільної торгівлі.

Бажана форма глобалізації – пришвидшення взаємозалежності шляхом вільної торгівлі в корпоративних формах міжурядовості.

Бажаний спосіб політичної трансформації – посилення дотримання прав людини, регулювання охорони навколишнього середовища за одночасної реформи глобального управління.

Основні етичні принципи нормативної концепції глобальної політики інституційних реформаторів [68, с. 123–124] – це прозорість, дорадчість та відповідальність в управлінській діяльності, суб'єкти управління – це люди, які здійснюють управління через інститути громадянського суспільства, ефективні держави та міжнародні організації.

Бажана форма глобалізації – регульовані глобальні процеси разом з демократичним глобальним управлінням.

Бажаний спосіб політичної трансформації – це партисипаторна взаємодія держави та громадянського суспільства з метою реформування управління шляхом переведення його з локального на глобальний рівень.

Як вважають інституційні реформатори, цілі ключових реформ охоплюють:

розширення політичної участі інститутів громадянського суспільства;
впровадження у практику публічного управління тристороннього підходу у сфері прийняття рішень на національному та міжнародному рівнях;

безпечне забезпечення глобальними суспільними благами.

До основних етичних принципів нормативної концепції глобальної політики глобальних трансформаторів [68, с. 123–124] належать: політичне рівноправ'я, рівна свобода, соціальна справедливість і поділ обов'язків, до суб'єктів управління – люди, які здійснюють управління за багаторівневою структурою управління – від місцевого рівня до глобального.

Бажана форма глобалізації – це багаторівневий космополітичний державний устрій та регулювання глобальних процесів для досягнення рівної автономії для всіх.

Бажаний спосіб політичної трансформації – це реконструкція глобального управління шляхом демократизації держав, громадянського суспільства і транснаціональних установ.

Напрями ключових реформ глобальних трансформаторів:

посилення членства держави у взаємопов'язаних політичних спільнотах;

розвиток спільних форумів від локального до глобального рівнів;

підтримувальна роль міжнародного права.

До основних етичних принципів нормативної концепції глобальної політики статистів / протекціоністів [68, с. 123–124] входять обстоювання національних інтересів, спільна соціокультурна тотожність і спільний політичний характер. При цьому суб'єктами управління є держави, народи

та національні ринки.

Протекціоністи вважають, що ключові реформи повинні спрямовуватись на посилення можливості держави управляти та міжнародне політичне співробітництво (за потреби).

Бажана форма глобалізації – це посилена можливість національних держав та ефективна геополітика.

Бажаний спосіб політичної трансформації – це державні реформи і геополітика.

Як вважають радикали [68, с. 123–124], основні етичні принципи нормативної концепції глобальної політики – це рівність, спільні блага, гармонія із зовнішнім середовищем. При цьому суб'єкт управління – це народ, організований через самоврядні спільноти.

Ключові реформи повинні спрямовуватись на створення самокерованих підприємств, робочих місць та спільнот за встановлення демократичного управління.

Бажана форма глобалізації – це локалізація, регіоналізація всередині держави, де глобалізація.

Бажаний спосіб політичної трансформації – це соціальні зміни згори вниз з ініціативи соціальних рухів та недержавних організацій.

Проаналізувавши наукові літературні джерела [32; 68; 474] з глобалістики, приходимо до висновку, що внаслідок багатоаспектності глобалізації як феномену та різновекторності як процесу у площині сутнісного визначення виявляються певні закономірності глобалізаційного руху, що діють синхронно в одному напрямі та об'єктивну природу яких визнають усі дослідники глобалізації:

по-перше, це значне збільшення масштабів глобалізації та її наслідків – до рівня формування «планетарної соціальності», або «глобального громадянського суспільства». За таких умов міжнародні неурядові організації стають акторами глобального управління, діяльність яких спрямована на дотриманні бізнесом тих самих правил поведінки і

принципів розподілу влади і соціальної відповідальності, якими керуються інші актори глобального громадянського суспільства;

по-друге, стрімке прискорення всіх глобалізаційних процесів і, відповідно, самого процесу власне глобалізації як такої;

по-третє, посилення і поглиблення глобальної інтеграції та інформатизації сучасного суспільства.

У результаті кардинальних змін, що мають об'єктивний характер, змінились соціальний порядок та устрій переважної більшості країн. Іншими словами, сутнісні характеристики глобалізації полягають в її інтеграційному та трансформаційному аспектах.

Проведемо аналіз історичних форм глобалізації бізнесу та їхнього впливу на формування системи зовнішньоекономічної безпеки держави.

У період з 1870 р. до наших днів глобальне виробництво змінило три історичні форми, які мають такі характеристики:

1870–1939 рр. – зародження багатонаціональних корпорацій, які діють в Європі та Північній Америці, з'являються основні експортери сировини та товарні ланцюги; система виробництва до початку Першої світової війни характеризується надзвичайною відкритістю для міжнародного бізнесу. Пізніше, особливо в 1930-ті рр. вводяться певні обмеження; капітал в основному вкладається в компанії, які є виробниками сировини і в економіку інших розвинених країн [474];

1950–1973 рр. – багатонаціональні корпорації активні в економіках промислово розвинених країн та країн, що розвиваються, за винятком країн комуністичного табору. Система виробництва характеризується надзвичайною відкритістю для міжнародного бізнесу з певними обмеженнями. Поряд із визнаними багатонаціональними корпораціями починають діяти нові компанії з інших країн [474]. Водночас починаючи з 1950-х рр. економічне зростання, технічний і соціальний прогрес викликали в європейських країнах глибокі соціально-економічні зміни, основними ознаками яких став вступ вказаних країн в епоху масового споживання і

поп-культури [82, с. 284].

У 1950-х рр. починає формуватися єдиний європейський економічний простір, а також Європа переживає ліберальну транзицію, у ході якої відбувається денационалізація національних інтересів і формування союзної стратегії на основі єдності цілей забезпечення безпеки [82, с. 292]. Варто додати, що в ході ліберальної транзиції в Європі безпека людини стає центром тяжіння концепта «кооперативної безпеки». Безпека людини детермінована, передусім підтриманням високих «стандартів життя» у вигляді відповідного переліку матеріальних благ. Падіння ж «стандартів життя» є чинником дестабілізації демократичної єдності суспільства і викликом державі [82, с. 282–283].

З 1973 р. і до наших днів активно діють ТНК майже у всіх країнах світу, а також постійно зростає мережа глобального виробництва та розподілу.

У цей період спостерігаються тенденції:

1) до надмірної відкритості та лібералізації форм контролю за багатонаціональними корпораціями і потоками іноземних інвестицій;

2) до гармонізації кон'юнктури, у наслідок чого іноземний бізнес почав зіштовхуватися зі схожими обмеженнями по всьому світу. Поряд із багатонаціональними європейськими та японськими корпораціями починають діяти нові компанії, які базуються в країнах, що розвиваються [474].

Академік В.Геєць зазначає, що у капіталістичній системі домінували індустріальні технології, на даний час в сучасному глобалізованому світі домінуватимуть технології, які засновані на обміні знаннями [378, с. 62]. До нової економіки, що базується на інтелектуальних ресурсах зазвичай відносять: інформаційно-комунікативний сектор; рекламний та мас-медійний ринок; банківський і фінансовий сектори; здоров'я, освіта, тобто сфери де застосовуються ЕОМ та Інтернет [378, с. 303].

Починаючи з 1980-х рр. революція у сфері інформаційних технологій,

сприяла розвитку новітніх форм організації міжнародного виробництва, що знайшло своє відображення у трьох головних процесах [474]:

1) у рамках багатьох багатонаціональних корпорацій управління транснаціональними мережами виробництва перейшло від централізованого управління до менш ієрархічних форм, які надавали філіалам більшу автономію і підтримували взаємний обмін інформацією;

2) багатонаціональні корпорації все частіше заключають контракти з малими та середніми підприємствами, а останні можуть працювати дешевше та більш гнучко, дозволяючи при цьому першим перекладати на себе витрати на коригування політики виробництва відповідно до змін кон'юнктури ринку;

3) компанії в одній і тій же галузі промисловості все більше і більше співпрацюють в рамках різноманітних підприємств.

Вітчизняний дослідник В.Грубов вважає, що 1960–1970-ті рр. є початком матеріального добробуту європейських країн, що, у свою чергу започаткувало формування уявлення про Європу як про розвинуту цивілізацію [82, с. 284].

Є сенс зауважити, що в цей же період почала формуватися багаторівнева структура системи наднаціональних і глобальних центрів влади і управління, які здійснювали функції по відношенню до суб'єктів світової політики. Починаючи з 1970-х рр. сама проблема глобального управління стала константою свідомості науково-експертної спільноти, політичних еліт та громадських рухів в багатьох країнах глобалізованого світу.

Після міжнародної фінансової кризи 1997-1998 рр. формуються механізми управління міжнародними економічними процесами:

механізм створення міжнародного режиму регулювання ключових сфер економічної взаємодії (з питань торгівлі та інвестицій). Основна функція вказаного механізму – це режимна координація на основі правил;

механізм захисту міжнародного режиму від викликів, реакція на які

не передбачена діючими правилами. Основна функція цього механізму – це режимна координація.

На даний момент політико-економічна взаємодія між суб'єктами міжнародних відносин має трьохрівневу структуру:

на національному рівні – це уряди національних держав;

на регіональному рівні – керівні органи регіональних інтеграційних об'єднань;

на глобальному рівні – міжнародні економічні організації, міжнародні неурядові організації, наприклад Всесвітній економічний форум (Давоський форум).

Практика політико-економічної взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин в контексті забезпечення міжнародної економічної безпеки ілюструє такі торговельні обмеження як:

процвітання і автономія;

процвітання і суверенітет;

автономія і суверенітет. «Проте для економічно вразливих держав (як і для держав, уразливих у військовому відношенні) більша автономія може здобутися за рахунок деяких втрат суверенітету; а захист суверенітету може призводити до зменшення автономії» [21, с. 178].

Для вирішення завдань нашого дослідження здійснимо аналіз формальних та неформальних правил державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки держави, які формуються міжнародними і регіональними організаціями.

Попередньо зауважимо, що становлення формальних та неформальних правил державного управління у економічній сфері починається у сфері соціального партнерства на початку ХХ ст.

Аналіз результатів наукових досліджень, в яких вивчено історичні етапи становлення та розвитку соціального партнерства в європейських країнах, а також зміни моделей державного управління дозволяє констатувати: управлінські і організаційно-функціональні форми

соціального партнерства європейських країн відображають інституціональну будову систем державного управління згаданих країн.

На нашу думку, варто звернути увагу на специфіку держави як соціальної організації, яка повинна підкорятися правилам інституціонального середовища державного управління, що формується власне державою. Тобто, інституціональне середовище визначальним чином впливає на формування моделі державного управління, яка опредмечується в нормативно-правових актах [178].

Для вирішення завдань нашого дослідження зробимо аналіз перебігу змін організаційно-функціональних форм взаємодії міжнародних і регіональних організацій з національною державою.

Зміна парадигми технологічної цивілізації [30], а також глобальні трансформації у всіх сферах життєдіяльності суспільства [474] спричинили зміну моделей державного управління. Зміна вказаних моделей – це зміна концепцій і принципів побудови систем державного управління.

Завуважимо, кожна модель державного управління є відображенням суспільно-політичних процесів, що, в свою чергу детерміновані визначальним типом комунікації, політичним режимом та історичними традиціями, національними вподобання і менталітетом конкретного суспільства [114, с. 445]. В науковій літературі [221; 329; 372] представлено характеристику англосаксонської, французької, німецької, скандинавської моделей державного управління.

Узагальнений результат історичного аналізу передумов формування інституціонального середовища ПУЗЕБ національної держави у країнах євроатлантичного простору в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Історичні передумови формування інституціонального середовища ПУЗЕБ євроатлантичних країн

Об'єкти аналізу	Історичний період			
	1950–1960-ті рр.	1970-ті рр.	1980-ті рр.	1990-ті рр. – до наших днів
	Соціальні зміни ХХ – початку ХХІ ст.			
Тип суспільства	Індустріальне суспільство	Постіндустріальне суспільство		

Глобальні трансформації	Розширення кола суб'єктів міжнародних економічних відносин	Інформатизація та віртуалізація економічної, державно-управлінської сфери та інших сфер життєдіяльності суспільства. Формування високих стандартів життя в країнах Західної Європи.		Економічна десуверенізація національної держави.
	Інтернаціоналізація економіки			
	Інституційні передумови, які визначають зміну моделей державного управління			
Модель саморегулювання західного суспільства	«Ринок – держава». Інституалізація соціального партнерства	«Ринок – держава – демократія» Економізація та менеджерація державного управління Партисипаторна взаємодія влади, бізнесу і громадянського суспільства		
Інституційні передумови, які визначають нові форми організації міжнародних економічних і політичних відносин				
Глобалізація бізнесу	Зародження ТНК	ТНК в капіталістичних країнах формують самовідтворювальну індустріальну систем через яку реалізуються процеси глобалізації.		ТНК майже у всіх країнах світу, в тому числі у країнах з перехідною економікою
Концептуальні засади євроатлантичної безпеки	Безпека держави, суспільства	Утвердження ліберальної парадигми безпеки: безпека людини стає центром тяжіння концепту «кооперативної безпеки», яка визначається станом дотримання демократичних принципів, прав і свобод особистості, підтриманням високих «стандартів життя».		
Модель державного управління	Бюрократична	«Публічне адміністрування»	«Публічна політика і менеджмент»	«Належне врядування»
Етапи інституалізації світової торгівлі	Початок лібералізації торгівлі. Розвиток інституціональних ознак світової торгівлі.	Інституалізація світової торгівлі		Модернізація інституту світової торгівлі
Етапи інституалізації зовнішньоекономічної безпеки держав	Зовнішньоекономічна модель національних держав представляє собою генезис взаємодії системи зв'язків національної економіки із світовою економікою.	Інституалізація регіональних об'єднань національних держав, в кордонах яких відбувається об'єднання економічного простору, національних ресурсів країн-членів і створення нових форм організації економічних відносин для підвищення національних моделей розвитку.		Модернізація інститутів регіональних систем економічної безпеки в рамках яких встановлюються співвідношення глобальних, регіональних і національних аспектів економічної безпеки.
Етапи інституалізації політичної глобалізації	Формування інституціональних ознак глобальної політики. Пробний, незначний розвиток правил, режимів і міжнародного права	Розвиток інституціональних ознак глобальної політики	Міжнародна інституалізація глобальної політики	Модернізація інституту глобальної політики
		Розвиток глобального громадянського суспільства, міжнародного і космополітичного права, транснаціональних організаційних структур.		

Джерело: [розробка автора].

Інституціональне середовище ПУЗЕБ структурно включає в себе п'ять компонентів. Зупинимось докладніше на кожному з них:

1. Нормативно-правовий компонент, який представлено як міжнародним законодавством в галузі міжнародних економічних відносин, так і національним законодавством з питань ПУЗЕБ.

На формування інституціонального середовища ПУЗЕБ у країнах євроатлантичного простору визначальний вплив справило утвердження 1950-х рр. ліберальної парадигми національної безпеки з її акцентом на безпеці людини. На основі цієї парадигми було вибудовано країнами євроатлантичного простору систему кооперативної безпеки – НАТО. Характерною рисою НАТО в управлінні безпекою є дотримання демократичних принципів управління у зазначеній сфері, прав і свобод особистості, підтриманням високих «стандартів життя».

2. Організаційний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ у країнах євроатлантичного простору представлено:

організаційною моделлю управління економікою в умовах економічної глобалізації – ТНК, що інституалізовано відповідно на глобальному та регіональному рівнях механізмами глобального управління економічною безпекою (ООН, СОТ, ЄС, міжнародні неурядові організації). Такий стан справ породжує «дилему зовнішньоекономічної безпеки» – «розмиття» економічного суверенітету національних держав в наслідок економічної глобалізації. Вказана дилема знімається з порядку денного шляхом вдалого поєднання в практиці забезпечення зовнішньоекономічної безпеки країн євроатлантичного простору парадигми захисту та парадигми розвитку, а саме за допомогою розвитку торгівлі та інвестицій;

організаційною моделлю управління економікою на національному рівні – ПУЗЕБ, що інституалізовано МПУЗЕБ.

3. Самоорганізаційний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ у країнах євроатлантичного простору представлено моделлю

саморегулювання західного суспільства: «риннок – держава – демократія», що ґрунтується на принципах партисипаторного управління.

4. Соціально-культурний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ у країнах євроатлантичного простору представлено культурно-етичними імперативами економічної поведінки країн Заходу, цінностями соціально-орієнтованої ринкової економіки, а також такими соціальними інститутами, як: інститут власності, інститут довіри, інститут соціального партнерства.

5. Когнітивний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ у країнах євроатлантичного простору представлено концепціями інтернаціоналізації економіки та економіки знань.

6. Соціально-технологічний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ у країнах євроатлантичного простору представлено концепціями інформатизації та віртуалізації економічної сфери суспільного життя та концепцією «е-урядування».

Попередньо підсумуємо: в процесі переходу від індустріального до постіндустріального суспільства відбувається модернізація державного управління, що характеризується економізацією та менеджерізацією останнього, а також власне переходом від державного до публічного управління. Останнє представлено такими моделями, як: «Публічне адміністрування» (1970-ті рр.), «Публічна політика і менеджмент» (1980-і рр.), «Належне врядування» (1990-ті рр.).

В такій послідовності система державного управління демократичних країн євроатлантичної спільноти перейшла до публічного управління. Даний перехід був пов'язаний із розвитком інформаційного і громадянського суспільства, модернізацією державного управління, зміною ролі влади в суспільному житті й, зокрема в економічній сфері. Свої ознаки зазначений перехід дав і у сфері забезпечення ЗЕБ, що було також обумовлено процесами економічної глобалізації та зміною уявлень про економічний суверенітет держави та економічну безпеку, національні

економічні інтереси, механізмів їх реалізації та відстоювання на міжнародній арені.

3.2. Досвід публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в країнах Заходу та Японії

В історичному аспекті основними формами економічної політики держави у сфері міжнародної торгівлі були протекціонізм та політика вільної торгівлі.

Протекціонізм з'явився у XVII-XVIII ст. в період розвитку національних держав в Європі і був певним прототипом політики зовнішньоекономічної безпеки суверенних держави. Основною причиною використання протекціонізму була необхідність захисту національних економічних інтересів держави.

Протекціонізм як економічна політика держави був спрямований на підтримку та захист національних товаровиробників від іноземної конкуренції на внутрішньому і зовнішніх ринках, і водночас передбачав використання низки засобів, а саме: диференційований по багатьох напрямках митний тариф, квотування та інші заходи, що регулюють і контролюють зовнішню торгівлю [224].

Протекціонізм став одним з основних напрямів захисту національних інтересів держави у сфері міжнародної торгівлі в XX – на початку XXI століття у зв'язку із глобальними трансформаціями у економічній сфері та загострення міжнародної конкуренції в системі світової торгівлі.

Аналіз перебігу соціальних змін у світовій торгівлі у XX ст. дозволяє констатувати, що на зміну протекціонізму приходила політика вільної торгівлі, а саме циклічно через 20-30 років. Остання була реакцією у сфері економічної політики на занадто жорсткі обмежувальні заходи щодо відстоювання національних зовнішньоекономічних інтересів країнами в умовах інтернаціоналізації економіки. Провідна ідея вільної торгівлі

полягала в тому, що ринок вважається ідеальною системою, яка здатна самостійно визначати необхідні параметри функціонування системи світової торгівлі та здійснювати її саморегулювання. За таких умов, як правило «виживають» найбільш конкурентоздатні суб'єкти міжнародних економічних відносин.

Соціальний інститут «зовнішньоекономічна безпека держави» є похідним від інституту «економічна безпека». Вперше про економічну безпеку держави заговорили в США, коли внаслідок Великої депресії 1929-1933 рр. країна опинилася в надскладних економічних умовах. В 1934 році в США був створений Комітет економічної безпеки, метою діяльності якого була стабілізація соціально-економічного стану в країні [158]. В подальшому інститут економічної безпеки розвився та наповнювався змістом, що відображав складові економічної безпеки, серед яких значне місце посіла зовнішньоекономічна безпека.

З 1980-х рр. в країнах Заходу активно розробляються такі проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, як збереження та зміцнення позицій країни в світовій господарській системі [479].

Зауважимо, що організаційні структури, що цілеспрямовано і системно гарантують економічну безпеку, почали формуватися в ХХ столітті, коли на теоретичному рівні сформувалися три основні підходи щодо визначення головної загрози національній економічній безпеці:

меркантилістська концепція захисту від внутрішніх макроекономічних загроз (XVI - XVIII ст.);

камералістська концепція захисту зовнішньоекономічної безпеки (з середини ХІХ ст.);

кейнсіанська концепція захисту від внутрішніх макроекономічних загроз (з другої третини ХХ ст.);

інституціональна концепція захисту від адміністративних бар'єрів (з кінця ХХ ст.) [215].

Зважаючи на досить короткий термін державотворення та

необхідність побудови нової моделі економіки, перед Україною постає нагальне питання формування власної системи безпеки – як системи протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам. Усвідомлюючи невідворотний процес включення України до світових економічних процесів, науковці розуміють необхідність дослідження світового досвіду розв'язання проблем забезпечення економічної безпеки та публічного управління у цій специфічній сфері.

Оскільки досвід розв'язання проблем національної економічної безпеки, що накопичений США, підштовхує інші держави у світі до розроблення та впровадження власних схожих концепцій і стратегій національної безпеки, орієнтованих на надійний захист національних економічних інтересів, вважаємо за необхідне розглянути перш за все, досвід США, Японії, Великої Британії та ЄС у цій специфічній сфері.

Концептуальні засади політики національної безпеки США визначено в Конституції США, Законі “Про національну безпеку” (1947 р.) [498], Стратегіях національної безпеки США [485; 486], “Комплексному законі про торгівлю і конкурентноспроможність” [294, с. 50-51].

Варто зазначити, що державне управління економічною безпекою, а саме розробка та реалізація державної політики забезпечення економічної безпеки США, має давні традиції. Так, в червні 1934 р. було створено федеральний комітет з економічної безпеки та прийнято закони про економічну безпеку (The Economic security Act of 1935), соціальний захист населення (The Social Security Act of 1935) [119]. Наприкінці ХХ ст. в США було прийнято закон про економічну безпеку (1996), закон про освіту в якому ставиться питання про підготовку фахівців у сфері економічної безпеки (1999), закон про економічну безпеку та відтворення (2001), закон про створення робочих місць і економічну безпеку (2002) [28; 211].

Вивчення правової системи США свідчить, що багато положень федерального законодавства, спрямовані на рішучу боротьбу з «відмиванням» грошей [27, с. 184-188].

В американському науковому дискурсі поняття «зовнішньоекономічна безпека» трактується як економічна стійкість держави [158]. При цьому базовими напрямками забезпечення зовнішньоекономічної безпеки США є:

забезпечення конкурентоспроможності товарів американського виробництва на світових ринках;

скорочення фінансової залежності США від іноземних запозичень;

гарантування лідируючих позицій США у сфері високих технологій;

посилення спроможностей США виконувати міжнародні зобов'язання у торгівельно-економічній сфері;

відстоювання національних економічних інтересів США в конкурентній боротьбі із країнами-суперниками на світових ринках;

політико-ідеологічне супроводження заходів реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці США.

Концептуальні засади політики національної безпеки Великобританії визначено в Конституції [202], Стратегії національної безпеки Великобританії [351, с. 31–33; 345, с. 58–72], Стратегічному оборонному огляді.

12 травня 2010 р. було створено Національну раду безпеки Великобританії, яка координує державне реагування на загрози національній безпеці.

В офіційному дискурсі публічного управління Великої Британії загрози економічній безпеці поділяються на зовнішні і внутрішні, і водночас ранжуються за ступенем важливості та вірогідністю настання. Це дозволяє здійснювати як реактивне, так і проактивне реагування на загрози економічній безпеці. При цьому слід зазначити, що у сфері реактивного реагування на загрози економічного характеру уряд Великої Британії традиційно спирається на приватний бізнес, надаючи йому максимальну підтримку. Крім того, в країні існує розгалужена мережа інститутів, що забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу при

виробленні і реалізації державно-управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки. До згаданої мережі інститутів входять: Рада з торгівлі із Східною Європою, Конфедерація британської промисловості і низка спеціалізованих організацій, що представляють інтереси промисловців і підприємців [119; 464].

Заслужовує на увагу і британський досвід по боротьбі з «відмиванням» грошей. Якщо до 1993 р. внутрішнє законодавство Великої Британії по боротьбі з «відмиванням» грошей було присвячене виключно доходам від торгівлі наркотиками і фондам з фінансування тероризму, то у 1995 р. був прийнятий закон про злочини прибутку [27, с. 172-173, 208-209].

В Конституції П'ятої французької республіки 1958 року було визначено концептуальні засади політики національної безпеки Франції. Концептуальні ж основи забезпечення національної безпеки Франції визначено у Білій книзі по обороні і національній безпеці Франції [497]. Політична практика забезпечення національної безпеки Франції визначається ідеологічними установками національної доктрини [213].

Зазначимо, що у Франції питання забезпечення національної економічної безпеки розглядаються в рамках концепції національної оборони, при цьому використовується термін «економічна оборона» [252, с. 51]. Основи концепції економічної безпеки були закладені наприкінці 1950-х років із прийняттям закону з питань організації національної оборони [487]. Головною особливістю французької стратегії національної економічної безпеки став розгляд національних підприємств як ключового об'єкта економічної безпеки Франції.

У другій половині 1990-х років були переглянуті підходи до забезпечення національної економічної безпеки. Це було зумовлено:

зростаючою економічною й технологічною залежністю національної економіки країни від світової економіки загалом, й європейської зокрема;
інтенсифікацією інтеграційних процесів у Європі;
появою і поширенням нових інформаційних технологій;

стрімким розвитком фінансових ринків.

В цей же час були визначені три напрямки забезпечення економічної безпеки Франції:

- 1) захист активів французьких підприємств, що включає як фізичну так і інформаційну безпеку національних компаній;
- 2) контроль за стратегічною уразливістю країни в міжнародному конкурентному середовищі;
- 3) запобігання економічним кризам.

В офіційному дискурсі публічного управління економічною безпеки Франції також виокремлено загрози джерелом яких є брак і несвоєчасне одержання французькими підприємствами необхідної економічної інформації. Такі умови значним чином знижують ефективність і результативність управлінських рішень у сфері економічної безпеки. Для забезпечення конкурентоспроможності французьких підприємств перед іноземними компаніями держава бере на себе завдання надання їм більш точної, повної і достовірної економічної інформації.

Інституційний механізм забезпечення економічної безпеки Франції структурно представлено Міністерством економіки, фінансів і промисловості, відповідними управліннями при територіальних відділеннях Казначейства із залученням митних служб [28, с. 4-5], спеціальним відомством – TRACFIN, яке призначене стежити за походженням фінансів [27, с. 209].

В Конституції Федеративної Республіки Німеччина окреслені концептуальні засади політики національної безпеки Німеччини [500]. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки ФРН визначено у Білій книзі безпеки Федеративної Республіки Німеччини і перспектив розвитку бундесверу [500]. Динаміка трансформацій змісту головних небезпек і загроз дозволяє стверджувати: Німеччина схиляється до найширшого розуміння безпеки і оборони, що враховує не тільки воєнні загрози, але і чинники соціально-економічного, екологічного, етнічного,

інформаційного та іншого характеру, які здатні призвести до виникнення криз і конфліктів.

Правовими засадами забезпечення економічної безпеки ФРН є закони, що регламентують різні сфери ринкової діяльності, і які наділяють державу істотними контрольними функціями [119], а також офіційна доктрина соціального партнерства [340].

Аналіз правових засад економічної безпеки ФРН дозволяє констатувати, що основними методами забезпечення вказаної безпеки є:

підтримка цивілізованого характеру ринкових відносин;

створення рівних умов для здорової конкуренції;

антимонопольне регулювання в різних галузях національної економіки;

підтримка стабільності національної валюти.

В офіційному дискурсі публічного управління економічною безпекою Італії відсутня доктрина економічної безпеки. Проте практика гарантування зовнішньоекономічної безпеки ілюструє використання всіх доступних механізмів захисту інтересів власних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках [28]. Зокрема, в Італії прийняте спеціальне законодавство з боротьби як з організованою злочинністю, так і з «відмиванням» грошей на національному та міжнародному рівнях [27, с. 171].

В Іспанії питання забезпечення економічної безпеки розглядаються в контексті економічної безпеки ЄС. При цьому основу досить ефективної СЗЕБ складають:

адаптивна нормативно-правова база в галузі економічної безпеки;

висока інституційна спроможність міністерств, відомств і організацій, які опікуються питаннями економічної безпеки і економічного розвитку;

спеціальні державні служб контролю.

31 травня 2013 року Рада Міністрів Іспанії прийняла нову Стратегію національної безпеки, яка є доопрацьованим та доповненим варіантом

Стратегії 2011 року. Ухвалення Стратегії національної безпеки має за основну мету забезпечення національної безпеки Іспанії шляхом оптимального, цілісного і гнучкого функціонування всіх наявних у країні ресурсів [473].

Стратегія національної безпеки Іспанії складається з 5 розділів.

У розділі I зазначено, що відповідальність за національну безпеку несе Уряд на чолі з Главою і її забезпечення відноситься до компетенції всіх органів публічного управління. У цьому розділі також перераховуються керівні принципи реактивного і проактивного реагування на загрози національній безпеці.

Розділ II стосується безпеки Іспанії у глобалізованому світі, який постійно змінюється і є надзвичайно конкурентним. Відзначається, що сучасний світ представляє суттєві ризики і загрози, але водночас надає великі можливості такому відкритому, прогресивному суспільству як іспанське. Захист життєво важливих і стратегічних інтересів Іспанії у світі є першочерговим завданням національної безпеки.

У розділі III визначено такі ризики і загрози національній економічній безпеці Іспанії, як: економічна та фінансова нестабільність; енергетична вразливість; неконтрольовані міграційні потоки; вразливість критичної інфраструктури.

У розділі IV визначено сфери забезпечення національної економічної безпеки: економічна і фінансова безпека, енергетична безпека, управління міграційними потоками, захист критичної інфраструктури.

У розділі V описується нова система національної безпеки, визначаються її принципи, основні цілі та структура.

В Іспанії, згідно з Актом № 19/1993, створена комісія із запобігання «відмиванню» грошей і монітарних порушень як вищий орган, призначений для координації превентивних заходів, спрямованих на боротьбу з «відмиванням» грошей серед різних відомств, що мають повноваження в зазначеній сфері, а також виконавчий орган даної комісії (SEPBLAC) [27, с. 210].

Аналіз досвіду таких країн як Литва, Латвія, Естонія, Польщі, Чехії, Словаччини, Нідерланди, Бельгія, Данія, Люксембург, Швейцарія щодо забезпечення економічної безпеки показує, що їх основною стратегічною метою по захисту національних економічних інтересів є забезпечення стійкого економічного зростання і модернізації економіки відповідно до умов конкурентної боротьби на світовому ринку [27; 98; 205; 397; 488]. Ці країни не мають можливості істотно впливати на формування структури світової економіки, унаслідок чого вимушені пристосовуватись до умов розвитку світової економіки, змінювати структури національних економік і пропорції їх розвитку, що склалися. При цьому так звані «малі країни» Євросоюзу стратегічними цілями визначають формування ефективної структури і спеціалізацію економіки.

В ЄС питанням гарантування зовнішньоекономічної безпеки приділяють також достатньо уваги. Зокрема, в ЄС особливого значення надають європейській інтеграції в конкурентному процесі глобалізації світової економіки, а саме:

утриманню високих позицій в межах світової економіки;
захисту економічних інтересів держав-членів ЄС [117].

Варто зазначити, що стратегія «Європа - 2020» [117] розкриває європейську соціально-економічну концепцію XXI століття. Ця стратегія дає зрозуміти, як Європа збирається виходити з кризи і як повернути сьогоднішню нестабільність в бік розумного, стійкого і всеосяжного росту і розвитку. Для досягнення необхідних результатів Європі знадобиться посилення управління економікою.

Для того, щоб країни-члени ЄС змогли адаптувати стратегію «Європа - 2020» до своєї конкретної ситуації, Європейська комісія пропонує державам трансформувати цілі ЄС в своїх національних стратегіях по семи напрямках діяльності:

«Інноваційний Союз» для поліпшення умов і можливостей фінансування досліджень та інновацій;

«Рух Молоді» для посилення результативності освітніх систем і залучення молодих людей на ринок праці;

«План розвитку цифрових технологій в Європі»;

«Індустріальна політика, спрямована на глобалізацію» для поліпшення підприємницького середовища;

«План з розвитку нових здібностей і збільшення кількості робочих місць» з метою модернізації ринків праці;

«Європейська політика боротьби проти бідності», щоб соціальна і територіальна взаємодія була поширена по всій території ЄС.

Сім основних напрямів діяльності, викладені вище, є пріоритетними як для ЄС, так і для держав-членів.

Гарантування зовнішньоекономічної безпеки Японії здійснюється керівництвом держави з урахуванням спроможностей національної економіки та зовнішніх загроз економічній безпеці. Водночас, характерною рисою публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки Японії є:

робота над впровадженням ідей відсутності ворогів, побудови стратегії дружби, партнерства та співробітництва з усіма країнами світу [158];

забезпечення лідируючих позицій у світовій економіці та інтеграційних процесах та «економічного партнерства» в Азіатсько-тихоокеанському регіоні [441, с. 354-355];

зміцнення економічної, фінансової та технологічної потужності;

забезпечення «ключового гравця» у світовій торгівлі й інвестиціях, задля чого було змінено зовнішньоекономічну стратегію, а саме здійснено перехід від орієнтації на експорт товарів до експорту капіталів;

імпортна політика, яка спрямована на заохочення ввезення в країну сировинних ресурсів для промисловості;

збільшення конкурентноспроможності японських товарів на зовнішніх ринках;

чітке визначення цілей економічного зростання й створення

держапарату, здатного їх реалізувати [294, с. 54-55].

У світовій практиці всі механізми з регулювання зовнішньоторгівельної діяльності поділяються на:

адміністративні, які є короткотерміновими, що мають обмежувальний або фіскальний характер;

економічні, які є довготривалими й характеризуються як регулюючі та використовуються з метою сприяння розвитку національної економіки та забезпечення стабільних надходжень до бюджету від зовнішньої торгівлі. Інституційно цей механізм представлено митними органами держави [294, с. 326].

Світовий досвід свідчить, що більшість євроатлантичних країн та Японія інтегрувалися у світову економіку шляхом інституалізації міжнародно-правового механізму світової торгівлі та унормування національно-правових засад у зазначеній сфері [117; 499]. Встановлено, що згадані країни йшли до так званої повної відкритості економіки під чітким контролем держави й не одне десятиліття. Проте й сьогодні у більшості промислово розвинутих країнах – США, Японії, Франції законодавчо визначено перелік галузей і сфер виробництва, в які іноземний капітал не допускається. Особливо жорсткий режим встановлено в Японії, де іноземним інвестору не дозволено купувати акції компаній, які працюють в галузях оборони і зв'язку.

3.3. Оцінка можливостей використання в Україні досвіду публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в країнах Заходу і Японії

Історичний досвід ілюструє, що під час глобальних трансформацій, зокрема, при вступі у СОТ, національна держава повинна використовувати ефективні економічні важелі з метою забезпечення національних економічних інтересів, сприяти інституційному розвитку секторів ринкової економіки, що забезпечить певний рівень національної економічної

безпеки, і водночас – орієнтуватися на досягнення «безпечного» рівня національної конкурентоздатності [117; 479; 499].

Варто зазначити, що головна мета функціонування СОТ – це лібералізація міжнародної торгівлі, сприяння економічному зростанню і підвищення економічного благополуччя у світі.

Завдання і функції СОТ:

контроль за виконанням торгівельних угод, які були укладені між членами СОТ і стосуються зниження тарифів та усунення інших перешкод міжнародній торгівлі;

усунення дискримінації у сфері комерції;

організація і забезпечення торгівельних перемовин членів СОТ;

спостереження за торгівельною політикою членів СОТ;
співробітництво з іншими міжнародними організаціями;

прийом нових членів;

розв'язання торгівельних спорів між членами СОТ;

забезпечення компромісу між вільним трансграничним переміщенням товарів і послуг і передбачуваністю норм торгівельного регулювання. Адже країна-член СОТ може отримати певні переваги на національному рівні:

більш широкий доступ на світовий ринок;

відсутність дискримінації при продажу товарів.

При цьому національна держава має права захищати внутрішній ринок та інтереси національного виробника з дотриманням методів, які прийняті у міжнародній спільноті.

Зауважимо, що на даний час в СОТ має місце інституційна криза, проявом якої є [429]:

невність всередині СОТ гострих суперечностей між офіційно визначеною місією цієї організації та невідповідністю умов її належного функціонування в контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки країн-членів СОТ;

відсутність правил дії країн-членів СОТ у випадку агресії зі сторони

іншої країни-члена СОТ.

На нашу думку, за такої ситуації, що склалася актуальною проблемою належного функціонування СОТ є криза інституційної спроможності цієї організації щодо гармонійного поєднання забезпечення міжнародної економічної безпеки в рамках діяльності СОТ та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки національної держави, що є членом вказаної організації. Цю актуальну проблему пропонуємо сформулювати як «дилема економічної безпеки країн-членів СОТ», яка може бути вирішена шляхом удосконалення відповідного механізму публічного управління СОТ.

Наступною актуальною проблемою гарантування економічної безпеки на глобальному рівні є проблема невизначеності статусу міжнародних неурядових організацій у вирішенні завдань в згаданій сфері.

Свої цілі неурядові актори міжнародних економічних відносин реалізують в такий спосіб:

здійснюють тиск на міжурядові організації, перш за все на ООН, для цього було створено механізм співробітництва Ради ООН із соціальних та економічних питань з приватним бізнесом з проблем соціального розвитку [405, с. 418];

формують відповідну їх цілям громадську думку за допомогою світових ЗМІ [348];

проводять одночасно із офіційними структурами паралельні саміти, ініціюють та приймаю участь у створенні нових міжнародних режимів, формуванні нового порядку денного для вирішення глобальних проблем різного характеру та демократизації світу [405, с. 434].

На наше переконання для України має важливе значення досвід досліджуваних держав щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а саме:

регулювання розвитку зовнішньої торгівлі при дотриманні національних економічних інтересів та гарантуванні національної економічної безпеки, підвищення економічної ефективності

зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграції національної економіки у світову економіку;

подальший розвиток експортного потенціалу, в першу чергу, за рахунок розширення виробництва високотехнологічної продукції та політики імпортозаміщення;

підтримка інтересів вітчизняних імпортерів на зовнішніх ринках з метою відновлення і збереження їхніх позицій на товарних світових ринках;

забезпечення найбільш сприятливих для національної держави умов погашення зовнішнього боргу і його обслуговування;

здійснення в рамках загальноприйнятних процедур політики розумного протекціонізму у відношенні вітчизняних виробників, які не є монополістами на внутрішньому ринку;

досягнення стабілізації курсу національної валюти по відношенню до вільно конвертованої валюти;

забезпечення безперебійної роботи транспортних артерій, які з'єднують країну із зовнішнім світом.

Є сенс зауважити, що після вступу національної держави в СОТ відбувається трансформація концепції економічної безпеки цієї держави. Так, після вступу досліджуваних держави в СОТ до їхніх концепцій економічної безпеки було включено реалізацію комплексу заходів, які спрямовані на:

системне забезпечення конкурентоздатності національної економіки;

мобілізацію науково-технічного потенціалу;

впровадження інноваційної моделі розвитку з акцентом на пріоритетні галузі для цієї національної економіки;

формування ефективної системи фінансового забезпечення міжнародної діяльності;

підготовку висококваліфікованих спеціалістів у сфері економічної дипломатії;

впровадженням ідей здорової конкуренції, побудови стратегії партнерства

та співробітництва між країнами-членами СОТ;

формування механізму забезпечення зовнішньоекономічної безпеки як системи економічних, правових, адміністративних процедур, які дозволяють ефективно підтримувати економічну безпеку своєї країни. В ході формування цього механізму повинні бути чітко визначені компетенції всіх гілок влади по захисту і відстоюванні національних економічних інтересів на міжнародній арені;

формування механізмів взаємодії між державою, міжнародними організаціями та ТНК;

проектування і конструювання МПУЗЕБ на національному рівні шляхом розбудови відповідного інституціонального середовища та інституціональної матриці ПУЗЕБ. Зауважимо, що економічні інститути повинні мати інклюзивний характер. Тобто, ці інститути мають шанувати приватну власність, мати неупереджену систему права і надання системи публічних послуг, що забезпечує створення конкурентного середовища (на зразок Північної Кореї чи США).

Після вступу досліджуваних держав в СОТ, вони отримали низку переваг:

отримали рівні конкурентні умови доступу на світові ринки товарів і послуг;

усунення дискримінації в торгівлі шляхом доступу до механізму СОТ по розв'язанню суперечностей у сфері торгівлі, що забезпечує захист національних інтересів у випадку, якщо вони обмежуються партнерами;

можливість отримання компенсації країною у зв'язку із погіршенням умов торгівлі з країнами-партнерами СОТ з причин зміни ними системи регулювання зовнішньої торгівлі;

гармонізація національного законодавства з питань міжнародної торгівлі із законодавством інших країн-членів СОТ;

можливість реалізації своїх стратегічних і поточних торгівельно-економічних інтересів шляхом ефективно участі в багатосторонніх

переговорах при розробці нових правил міжнародної торгівлі.

Є сенс зауважити, що баланс вигод і загроз зовнішньоекономічній безпеці досліджуваних держав від членства в СОТ визначалися низкою чинників, як:

рівень міжнародної конкурентоздатності національної економіки і позицій у світовій торгівлі;

ефективність державного регулювання зовнішньоторгівельної діяльності;

достатність економічних ресурсів для забезпечення стійкого економічного розвитку і належного рівня економічної безпеки держави;

створення сприятливих умов для сталого розвитку національної економіки;

захист національних інтересів і прав суб'єктів економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Від своєчасного і ефективного вирішення досліджуваними державами вище зазначених питань в значній мірі залежали реальні можливості використання переваг від їхньої участі в СОТ.

Аналіз джерел [9; 12; 61; 104; 429] дозволяє констатувати, що членство України в СОТ загалом має позитивний результат, а саме:

імплементация в українське законодавство міжнародних норм і практик у сфері зовнішньої торгівлі з метою уніфікації національного законодавства із законодавством країн-членів СОТ;

формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі;

скорочення імпорتنих тарифів на українську продукцію;

підтримку експорту української продукції за рахунок зниження кількості антидемпінгових розслідувань проти України.

Вступ України у 2008 р. до СОТ був передумовою інтеграції в економічний простір ЄС [57], яка була реалізована у 2014 р. Зокрема, в економічній частині Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [404]

визначено пріоритетні напрями економічної співпраці.

Головною формою інтеграційного розвитку в рамках ЄС є і залишається економіка. В цьому плані центральним завданням є формування уніфікованого економічного простору, в якому всі суб'єкти соціально-економічних відносин у всіх країна-членах ЄС мали рівні умови незалежно від приналежності до конкретної національної держави. Зокрема, у 1968 р. було завершено створення митного союзу, в рамках якого було скасовано всі митні збори при торгівлі між країнами-членами і було введено загальний митний тариф на зовнішніх кордонах.

Інтеграційна спільнота має досить розвинуту інституційну систему. Характерною особливістю ЄС є поступова еволюція в бік прийняття рішень не на підставі одностайності, а на підставі кваліфікованої більшості. Такий механізм прийняття рішення позбавляє країни-учасниці права вето. Друга тенденція – це поступове посилення органів з наднаціональними ознаками, які формуються не на основі національно-державного представництва і функціонуючих в якості виразника інтересів об'єднання інтересів.

Загалом факт існування ЄС визначальним чином впливає на трансформацію взаємовідносин між його країнами-членами. Разом з тим, ЄС стає все більш значною величиною в системі міжнародних політичних відносин, що дає ознаки:

в рамках спільноти створено система зовнішньополітичних консультацій і узгодження, що дозволяє країнам-членам досить часто висловлювати спільну думку, що надає ЄС характер самостійного актора на міжнародній арені;

в рамках спільноти має місце проблема формування «єдиної зовнішньої політики», оскільки її практична реалізація стримується занепокоєнням країн-членів обмеженням їхньої свободи у зовнішньополітичній сфері.

На основі систематизації та узагальнення позитивного досвіду країн-членів ЄС щодо економічної інтеграції та забезпечення національної

економічної безпеки для України є прийнятними досвід досліджуваних країн з питань:

партнерської взаємодії між державою і приватним капіталом, що передбачає налагодження діалогу і співпраці між ними;

реформ у секторі безпеки та зовнішньої політики. Зокрема, ЄС для підтримки реформ в Україні створив інституції, як: Групу підтримки України у Єврокомісії; Консультативну місію ЄС, яка координує реформу сектора цивільної безпеки в Україні; East StratCom Task Force, яка координує реформу зовнішньополітичної служби ЄС. Ці структури надають наукове забезпечення та передові практики ЄС у сфері реагування на виклики національній безпеці, з якими Україна зіштовхується в умовах євроінтеграції та повномасштабного вторгнення на територію України [207, с. 78];

забезпечення розвитку рівноправних взаємовигідних відносин між країнами-членами ЄС та з іншими державами. Досвід у зазначеній сфері почав впроваджуватися в Україні з 2009 р. в рамках програми співпраці ЄС «Східне партнерство». На сьогодні досягненнями цієї співпраці є: згуртування та регіональна взаємодія і співпраця між країнами Східної Європи під егідою ЄС та без участі Росії; підписання Україною Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі з ЄС; впровадження стандартів ЄС в Україні; інституалізація МПУЗЕБ шляхом створення міжнародних майданчиків для співпраці в рамках тріади «держава – бізнес – громадянське суспільство»; підтримка ЄС розвитку громадянського суспільства в Україні [207, с. 83-84].

На даний час Україна є активним учасником міжнародної економічної діяльності. Від початку застосування Угоди про асоціацію між ЄС та Україною обсяг взаємної торгівлі зріс на 49 відсотків [207, с. 77-78], а країни ЄС залишаються найбільшими торговельними партнерами України [207, с. 80]. Станом на початок 2022 року Україна здійснювала торгові операції з понад 170 державами світу. За 2021 рік порівняно з 2020 роком імпорт товарів збільшився

на 34 відсотка, до 72,84 млрд дол. США, експорт – на 38,4 відсотка, до 68,07 млрд дол. США [69]. Найбільше товарів за минулий рік Україна експортувала до Китаю (на 8 млрд дол. США; на 12,7 відсотка більше, ніж за 2020 рік), Польщі (на 5,23 млрд дол. США; на 59,7 відсотка більше) та Туреччини (на 4,14 млрд дол. США; на 70,0 відсотків більше). При цьому найбільший імпорт був з Китаю (на 10,97 млрд дол. США; на 31,9 відсотка більше, ніж за 2020 рік); Німеччини (на 6,28 млрд дол. США; на 17,7 відсотка більше) та РФ (на 6,08 млрд дол. США; на 33,9 відсотка більше) [110].

Протягом років незалежності ключовим торговим партнером України була РФ. З початку 1990-х і до 2019 року її частка в структурі української торгівлі поступово знижувалася, з 45 відсотків до 9 відсотків. Однак, після підтвердження євроінтеграційного напрямку економічного розвитку України її основним партнером стала Євросона, частка якої в структурі торгівлі України зросла з 15 відсотків на початку 1990-х до 26 відсотків в 2019 році [431].

Загалом, за даними Держстату, у 2021 році експорт українських товарів та послуг до ЄС сягнув 26,8 млрд дол. США. Обсяг імпорту 27 країн ЄС в Україну становив 28,9 млрд дол. США [69]. Тобто ЄС, як найбільший торговий партнер України відіграє важливу роль у розвитку вітчизняної економіки та формуванні механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Ми погоджуємося із думкою вітчизняних дослідників В.Романенко та Л.Лебедева, що зовнішньоекономічна діяльність є наріжним каменем у реалізації зовнішньополітичного курсу України – європейської та євроатлантичної інтеграції [333].

На рис. 3.1. наочно зображено поступове зростання ролі ЄС у зовнішньоекономічній діяльності України протягом останніх років.

Особливої актуальності економічна співпраця України та ЄС набула в лютому 2022 року, коли РФ розпочала повномасштабне вторгнення на територію України.

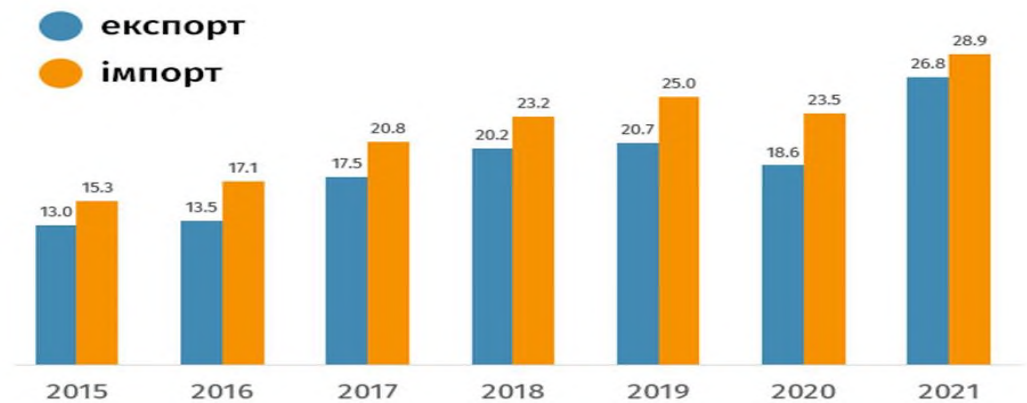

Рис. 3.1. Торгівля між Україною та ЄС, 2015-2021 рр., млрд дол. США
Джерело: [121].

На нашу думку, розробка ефективних механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності та удосконалення вже існуючих повинні стати запорукою реалізації вказаних цілей, через підвищення якості зовнішньоекономічної діяльності України на основі впровадження позитивного досвіду ООН щодо забезпечення глобальної економічної безпеки, країн-членів СОТ та ЄС щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Висновки до розділу 3

1. Соціально-економічними і культурно-історичними джерелами виникнення та розвитку публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки є:

ідеї інтернаціоналізації економіки як першооснови ідеології відкритої економіки та національної конкурентоспроможності;

ідеї політичної глобалізації як основи еволюції системи державного управління та системи національної безпеки;

історичні форми глобалізації бізнесу та їх вплив на формування системи економічної безпеки;

формальні та неформальні правила державного управління, які формуються під впливом міжнародного і національного законодавства, глобального громадянського суспільства, національної культури й традицій державного управління конкретної країни;

зміна організаційно-функціональних форм державного управління;

формальні і неформальні правила ПУЗЕБ, які формуються системою світової торгівлі та державою, громадянським суспільством, національною культурою.

Встановлено, що інституціональне середовище ПУЗЕБ в країнах євроатлантичного простору та Японії включає в себе компоненти:

а) нормативно-правовий компонент, який структурно містить міжнародне законодавство в галузі міжнародних економічних відносин, а також національне законодавство з питань ПУЗЕБ;

б) організаційний компонент, який представлено на глобальному та регіональному рівнях управління економічною безпекою організаційною моделлю ТНК, що уособлює собою управління економікою в умовах економічної глобалізації. Тобто, інституційні механізми глобального управління економічною безпекою представлені міждержавними організаціями світового рівня (ООН, СОТ), міждержавними регіональними організаціями – ЄС, міжнародними неурядовими організаціями. За таких умов, що склалися має місце «дилема зовнішньоекономічної безпеки», а саме «розмиття» економічного суверенітету національних держав в наслідок економічної глобалізації. Ця дилема знімається з порядку денного в країнах євроатлантичного простору і Японії шляхом поєднання в практиці забезпечення зовнішньоекономічної безпеки парадигми захисту та парадигми розвитку, а саме за допомогою розвитку торгівлі та інвестиційного розвитку. На національному рівні організаційний компонент інституціонального середовища ПУЗЕБ представлено МПУЗЕБ.

в) самоорганізаційний компонент представлено моделлю саморегулювання західного суспільства: «ринок – держава – демократія».

Ця система ґрунтується на принципах вільного ринку, соціального партнерства та партисипаторного управління;

г) соціально-культурний компонент представлено культурно-етичними імперативами економічної поведінки країн Заходу та Японії, цінностями демократії та соціально-орієнтованої ринкової економіки, а також соціальними інститутами власності, довіри, соціального партнерства, публічного управління.

д) когнітивний компонент представлено концепціями інтернаціоналізації економіки та економіки знань;

є) соціально-технологічний компонент представлено концепціями інформатизації та віртуалізації економічної сфери суспільного життя та концепцією «е-урядування».

2. Показано, що досвід США, Великої Британії, Японії, країн-членів ЄС ілюструє, що на забезпечення зовнішньоекономічної безпеки суттєво впливає закріплений за державою геоекономічний статус в системі світової торгівлі. Саме тому, на даний момент адаптація досвіду згаданих країн по гарантуванню національної економічної безпеки повинна стати одним з пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України не лише з точки зору досягнення стійкості і ефективності національної економіки, але і з позиції довгострокової стратегії національного розвитку.

Доведено, що для України також доцільним є використання досвіду США, Великої Британії, Японії та країн-членів ЄС щодо формування інституційного середовища ПУЗЕБ, а також практики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Примітка:

У даному розділі використано наукові публікації автора: 155; 161; 170; 178; 478.

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ

4.1. Особливості забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України

Після Другої світової війни в західній науковій думці сформувалася школа політичного реалізму, основна ідея якої визначається як «зіткнення національних інтересів на міжнародній арені є неминучим» [358, с. 123]. Представники даного підходу (Г.Кіссінджер, З.Бжезінський) зазначають, що безпека держави залежить від її власної сили й боротьба за силу на міжнародній арені виступає, як окремий випадок боротьби за владу в середині держави. Сутність сили вимірюється здатністю опротестувати національні інтереси інших держав, навіть якщо це суверенітет, національна цілісність тощо. Основним інструментом – механізмом управління – виступає загроза застосування сили, а вміння маніпулювати загрозою є основною функцією дипломатії.

Саме з такими підходами геополітичного протиборства зіткнулася Українська держава у своїй новітній історії.

Міждержавні відносини між Україною та РФ мають асиметричний характер. При цьому, ці асиметричні стосунки між двома державами містять значний історичний досвід, який обтяжує сприйняття сусідніми країнами один одного. Доказом останнього є те, що практично відразу після проголошення Україною Акту про державний суверенітет, з боку Росії мали місце територіальні претензії. Найбільшу активність і наполегливість у цьому виявили представники політичної еліти РФ які, переважно, не

сприймали розпад срср і зосереджували зусилля на відродженні традиційної російської державності в її історичних кордонах («відновлення на пострадянському просторі Великої Держави») [21, с. 417-422].

Традиційно зовнішня політика РФ як сукупність владних рішень і дій зорієнтована на географічний простір – територію колишнього срср, і тісно пов'язана із геополітичними образами, в яких вона відбувається.

Російські дослідники констатують, що структурування нового геополітичного простору є нагальним завданням зовнішньої політики РФ [21]. При цьому, пріоритетним напрямом зовнішньої політики Росії залишається забезпечення багатостороннього та двостороннього співробітництва з пострадянськими державами.

Владні структури РФ створили один із ключових геополітичних образів Росія-Євразія, що потенційно дозволяє розробляти досить масштабні та різноманітні варіанти геостратегії, які спрямовані на відновлення «великої Росії». При цьому, Україна входить до складу ключових геополітичних образів РФ і в такий спосіб справляє безпосередній вплив на весь механізм формування та здійснення геостратегії РФ [231]. При цьому, для вирішення завдань структуризації геополітичного простору РФ використовувала такі види стратегій як: стратегія експансії та позиційна стратегія [450].

Стратегія експансії передбачає створення авторитарної імперії. Основні шляхи створення імперії зводяться відповідно до «шахової парадигми», що передбачає розширення зони безпеки («буферної зони») у всіх напрямках від москви.

Наступним варіантом стратегії РФ щодо структуризації прикордонного геополітичного простору є позиційна стратегія, яка передбачає:

- 1) утримання в сфері російського впливу пострадянських держав, з перспективою подальшої їх реінтеграції;
- 2) гра на балансі сил на пострадянському просторі та загалом у світі;

- 3) відновлення довіри до РФ та дружніх відносин з нею;
- 4) підсилення інформаційної компоненти зовнішньої політики РФ.

В ході реалізації стратегії експансії та позиційної стратегії керівництво РФ використовує моделі загроз державному суверенітету та територіальній цілісності національної державі, а саме:

- модель «обмеженого суверенітету»;
- модель воєнно-політичного конфлікту;
- модель регіональної дезінтеграції держави;
- модель гібридної війни;
- модель дестабілізації суспільно-політичної систем [151].

Росія, використовуючи ідеї своєї надсили, впродовж декількох десятиріч років здійснювала шантаж багатьох країн світу, на предмет розв'язання війни і застосування ядерної зброї.

Використовуючи дипломатію, РФ проптовхувала ідеї [171]:

- неможливості існування окремих країн, ставлячи під сумнів їх суверенітет і незалежність;
- неможливості вступу в НАТО декількох десятиріч країн Європи, які територіально наближені до РФ;
- економічної залежності всієї Європи від російських енергоресурсів;
- особливої співпраці Росії з Китаєм;
- особливої миротворчої ролі РФ на євразійському континенті та ін.

Реалізація цих ідей призводили до побоювань європейських країн та країн Північної Америки стосовно можливостей використання воєнної сили РФ, пошуків домовленостей та компромісів, навіть ціною втрати незалежності окремими територіями, регіонами чи цілими країнами.

Такі геополітичні «ігри» негативно впливали на національну безпеку країн-членів ЄС та України загалом, і зокрема на їхню економічну безпеку, ставили згадані країни вкрай незручні позиції, створювали перешкоди щодо реалізації національних інтересів у різних сферах, у тому числі і у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

На даним час міжнародні відносини в геополітичному трикутнику «Україна – РФ – країни Заходу» характеризуються крайнім ступенем загострення, що обумовлено геополітичним протиборством, в ході якого РФ:

у 2014 році Росія анексувала частину України – Автономну Республіку Крим, та розпочала гібридну військову операцію по захопленню України;

у 2014 році були окуповані частини Донецької та Луганської областей і розпочався складний шлях відстоювання національних інтересів України як воєнним, так і дипломатичним шляхами;

24 лютого 2022 року здійснила акт прямої агресії. При цьому РФ:

ввела на територію України збройні сили РФ;

масштабно застосовує усі види звичайної зброї з метою знищення об'єктів військової, критичної, транспортної та цивільної інфраструктури України, руйнування системи державного управління, і саме вражаюче – геноцид населення України.

Політичними цілями РФ у на початку війни проти України були:

зміна політичного режиму в Україні, що мало забезпечити в подальшому зміну зовнішньополітичного і воєнно-політичного курсів України;

повернення України в зону геополітичного панування РФ.

На даний момент політичною ціллю РФ у війні проти України є повне знищення Української держави.

Білорусь, як союзник РФ, долучилася до війни проти України. Проте, такі дії РФ та Білорусі на сьогодні мають негативні наслідки для цих держав:

1) США та країни-члени ЄС, Японія запровадили проти РФ та Білорусі санкції;

2) ЄС відмовляються від закупівлі російських енергоресурсів;

3) НАТО розгортають додаткові військові угруповання в Європі та на Чорному морі;

4) на даний час міжнародний авторитет РФ і Білорусі нівельовано, що унеможлиблює просування їхніх інтересів у міжнародних організаціях.

Позитивними обставинами є те, що:

сформовано антипутінську коаліцію держав, яка веде протидію агресивній політиці РФ у різних сферах та активно співпрацює з Україною з питань чинення опору агресору;

апогей газової війни РФ проти країн ЄС – терористична атака Росії на газогони до Європи не призвести до подальшої ескалації газової війни та значного зростання на енергоресурси в Європі;

інформаційно-психологічна війна РФ проти ЄС не досягла своїх результатів – залякування можливою російською агресією та застосування ядерної зброї.

На наше переконання, перемога України у вітчизняній війні з РФ передбачає:

неодмінний розгром і повне знищення збройних сил агресора на території України;

зруйнування російської економіки і повалення путінського режиму;

припинення воєнних дій на умовах України, що має бути оформлено актом про капітуляцію Росії, угодою про перемир'я або мирним договором;

відновлення територіальної цілісності України, а саме повернення військовим або дипломатичним шляхом під юрисдикцію Української держави тимчасово окупованого Криму та Донбасу, а також інших регіонів України.

Водночас, реалізація вказаного стратегічного задуму можливе лише за умов всебічної підтримки держав-партнерів по антипутінській коаліції.

Варто акцентувати увагу, що внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України, соціально-економічна сфера зазнала значних втрат:

загинула велика кількість цивільного населення;

захоплені окремі території України;

зруйновано цілі міста, заводи, промислові райони, через мінування або окупацію на великій території країни неможливо займатися сільським господарством;

зупинено міжнародну торгівлю, експорт та імпорт товарів і послуг тощо.

Даний перелік не є вичерпним, щодня Україна зазнає вагомих збитків. За інформацією радника з економічних питань Президента України В.Зеленського О.Устенко через військове вторгнення Росії економіка України станом на кінець травня 2022 року зазнала збитків на суму близько 1 трилн дол. США [43].

У січні-вересні 2022 року експорт українських товарів зменшився на 34.9 відсотка, порівняно з минулорічними показниками (у серпні показник становив – 47.3 відсотка). Водночас, імпорт також скоротився на 24.4 відсотка (у серпні 2021 р. показник становив – 22.3 відсотка) [52, с. 34]. За оцінками Світового банку, втрати внаслідок війни становлять близько 350 млрд дол. США [180].

Отже, внаслідок бойових дій відбулися суттєві зміни в зовнішньоекономічній діяльності України. Аналіз даного впливу на забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України умовно можна поділити на наступні групи проблем [179]:

- 1) неможливість здійснювати виробництво;
- 2) складнощі щодо забезпечення продажу товарів;
- 3) фінансові проблеми;
- 4) труднощі в сфері комунікацій, інвестицій та соціальних проєктів.

Перша група проблем безпосередньо пов'язана з веденням активних бойових дій, бомбардуванням міст і сіл, ракетними обстрілами підприємств та заводів. Велика кількість підприємств в Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Миколаївській областях (тобто на усій лінії бойових дій або на території тимчасової окупації) змушені були зупинити виробництва, внаслідок

неможливості їх здійснювати. Частина основних фондів компаній – зруйнована повністю, частина – потребує капітального ремонту. Деякі компанії перебувають під постійними обстрілами, деякі на тимчасово окупованій території. До прикладу, лише одне місто Маріуполь могло формувати до 8 відсотків ВВП і 25 відсотків усієї валютної виручки України [235]. В той же час, основні виробничі потужності даного міста знищені, житловий фонд зруйновано, населення або виїхало, або вбито, або перебуває на межі гуманітарної катастрофи. За таких умов, значна територія України стала непридатною ні для життя, ні для господарської діяльності.

Друга група проблем пов'язана з продажем, тобто вивезенням на експорт вже готової продукції. Тут проблема здебільшого стосується морських портів, оскільки близько 60 відсотків експорту в Україні здійснюється через морські порти. Україна має досить велику кількість портів, які забезпечують ефективну логістику експортної групи товарів. Однак, внаслідок воєнного вторгнення всі порти і на Азовському, і на Чорному морі не мають можливості функціонувати. Деякі з них захоплені російськими військами, деякі заміновані українськими військовими з метою захисту територій. На окупованих територіях Росія викрадає товари, які мали йти на експорт та намагається їх продати. Основними групами таких товарів є зернові та метали. Крім того, фермери Херсонської, Запорізької областей не мають можливість продавати овочі та фрукти, а російські війська їх вивозять до морських портів Росії або ж намагаються продати іншим країнам [384]. Це створює значні проблеми для забезпечення експорту, який в свою чергу повинен поповнювати надходження валюти в країну. Крім того, під впливом війни в Україні у світі стрімко росте ціна на пшеницю. За даними, які наводить Я.Вінокуров, з моменту початку війни ціни на пшеницю зросли на 50 відсотків і продовжують зростати (рис. 4.1.).

З другою групою тісно пов'язана третя група – фінансові проблеми. До повномасштабного воєнного вторгнення найбільші надходження валюти забезпечували аграрна сфера та металургія. Експорт агропродукції за 2021

рік приніс 18,6 млрд дол. США, але цього року він зменшиться в рази через блокаду портів та окупацію півдня країни. Втрати «Азовсталі» та Маріупольського металургійного комбінату разом з морською блокадою портів значно скоротили можливості отримання валюти від експорту металу, який у 2021 році сягнув 14 млрд дол. США [436]. При цьому, міжнародні резерви України скорочуються, станом на 1 червня 2022 року вони становили 25,1 млрд дол. США, що на 7 відсотків менше, ніж у травні 2022 року [251].

Рис. 4.1. Зміна цін на пшеницю після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, GBP/тонну.

Джерело: [121].

Четверта група проблем характеризує втрачені можливості з точки зору розвитку, вкладу в майбутнє. Оскільки Україна перебуває в стані війни, то планувати нові інвестиційні проєкти чи соціальні комунікації досить складно. Багато компаній зі сходу чи півночі переїхали на Західну Україну

(зокрема у Львів). Частина міжнародних організацій закрили свої офіси і більше не планують відкривати, натомість українських співробітників переводять в офіси європейських країн. Україна втрачає реальні матеріальні ресурси, людський капітал, інвестиційні можливості тощо. Все це безпосередньо впливає на забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. В Стратегії економічної безпеки до 2025 року [413] зазначається, що з 2019 року почалося поступове покращення основних показників зовнішньоекономічної безпеки, тобто держава покращувала свої позиції на зовнішньоекономічній та зовнішньополітичній арені. Однак, у 2022 році більшість індикаторів зовнішньоекономічної безпеки погіршилася і потрібні будуть роки, щоб їх підняти до довоєнного рівня, якщо не втрутитись вже сьогодні.

Російська збройна агресія негативно впливає на перспективи сталого розвитку як в Україні, так і в усьому світі.

За визначенням Університету Макгілла (Канада) [483], сталий розвиток – це задоволення власних потреб економічних суб'єктів, що представляють нинішнє покоління – без шкоди для майбутніх поколінь у реалізації їх завдання щодо задоволення власних потреб. Зазначається, що окрім природних ресурсів поняття сталого розвитку обов'язково включає соціальні та економічні ресурси. Таким чином, сталий розвиток – це не лише захист навколишнього середовища, а і досягнення соціальної справедливості та економічного розвитку.

Цілі сталого розвитку були сформовані у вересні 2015 року в результаті Саміту ООН зі сталого розвитку і включені в «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року». Документ містить 17 цілей сталого розвитку та 169 завдань. Згодом ці цілі та завдання були інтегровані в стратегічні документи урядів країн, у тому числі і України.

Згідно з [491] контекстом реалізації цілей сталого розвитку до 2021 року Україна посідає 36 місце із 165 країн. Рівень реалізації цілей сталого

розвитку в Україні дещо вищий за середній рівень по регіону Східної Європи та Центральної Азії: 75,5 та 71,4 відповідно.

З точки зору прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку:

- Цілі №1 «Подолання бідності» та №10 «Скорочення нерівності» виконано повністю.

- Цілі №4 «Якісна освіта», №7 «Доступна та чиста синергія», №12 «Відповідальне споживання та виробництво», №17 «Партнерство задля сталого розвитку» виконуються задовільно.

- Відставання у досягненні цілей № 2 «Подолання голоду», № 3 «Міцне здоров'я та благополуччя», № 5 «Гендерна рівність», № 6 «Чиста вода та належні санітарні умови», № 8 «Гідна праця та економічне зростання», № 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», № 11 «Сталий розвиток міст і громад», № 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату».

- Не виконано цілі № 14 «Збереження водної екосистеми», № 15 «Захист екосистеми суші», № 16 «Мир, справедливість та міцні інститути».

З перерахованих вище Цілей сталого розвитку та прогресу в їх досягненні ми бачимо, що найбільші складності для України виникають у контексті гуманітарних, екологічних та економічних проблем. Російська збройна агресія є основною причиною відставання в реалізації вищезгаданих Цілей сталого розвитку.

Як зазначає головний редактор статті про сталий розвиток впливового журналу «Family Medicine and Primary Care» / «Сімейна медицина та первинна медична допомога» [481], ситуація з безпекою у світі в цілому характеризувалася значною нестабільністю протягом останнього десятиліття. Зокрема, спостерігається зростання інтенсивності терористичних атак, нестабільність у Північній Африці внаслідок Арабської весни, загострення ряду внутрішніх конфліктів в африканських країнах, низка терактів у містах країн ЄС, російської збройної агресії в Україні. Це призводить не лише до людських жертв безпосередньо в місці конфлікту, а

і до кризи біженців, яка спостерігається за останнє десятиліття – у 2014 році було переміщено 13,9 млн осіб, що в чотири рази більше, ніж у попередньому році [481]. У світі налічується 19,5 млн біженців, 38,2 млн громадян є внутрішньо переміщеними особами у своїх країнах (порівняно з 33,3 млн у 2013 році), а більше половини біженців у світі — діти [481].

За даними ОЕСР [300], усі країни, які не досягли жодної з переліку Цілей розвитку тисячоліття з 2015 року, за останні роки постраждали від високого рівня конфліктів. У звіті *Economics and Peace report* (Інституту економіки та миру) [475] щодо *Global Peace Index* (світовий показник спокою) зазначається, що глобальний рівень безпеки знижується четвертий рік поспіль у результаті посилення авторитаризму, зростання політичної нестабільності у світі, невирішеності конфліктів у регіонах Близького Сходу та Північної Африки, серед інших.

Складність досягнення Цілей сталого розвитку є комплексною задачею і виходить за межі загострення конфліктів в окремих країнах і регіонах світу. Досягнення Цілей сталого розвитку потребує значного фінансування. За оцінками ЮНКТАД [499], розрив у фінансуванні, необхідний для досягнення цілей сталого розвитку (зокрема, для боротьби з бідністю та зміною клімату), становить 17,9 трлн дол. США на період з 2020 по 2025 рік. Це означає, що поточний річний розрив становить 3,6 трлн дол. США – більш ніж на 1 трлн дол. США більше, ніж під час пандемії COVID-19, навіть без урахування наслідків російської збройної агресії в Україні.

Зокрема, експерти ЮНКТАД [499] виділяють 4 фактори фінансового характеру, що перешкоджають досягненню цілей сталого розвитку на сучасному етапі: 1. Звуження ліквідності у світі; 2. Утруднений доступ до боргового/кредитного фінансування; 3. Необхідність термінових грошово-кредитних заходів; 4. Необхідність зростання продуктивності праці та зростання виробничих потужностей.

Розглянемо ці фактори. Зростання рівня конфліктів у світі звужує ліквідність, особливо для країн, що розвиваються, оскільки інвестори в такій

ситуації тяжіють до менш ризикованих активів. Витрати на позики вже зросли з початку війни, а дохідність облігацій зросла в середньому на 36 базисних пунктів. Вплив війни на державні витрати в усьому світі спричинить подальший тиск на доступну фінансову допомогу для досягнення цілей сталого розвитку (які раніше були недостатніми). Зовнішні фінансові ресурси для розвитку продовжують скорочуватися, особливо завдаючи шкоди країнам з низьким і середнім рівнем доходу. У той же час офіційна допомога розвитку від розвинених країн у 2020 році становила в середньому лише 0,32 відсотка їхнього валового національного доходу – менше половини їх добровільних зобов'язань у розмірі 0,7 відсотка ВВП.

Втеча капіталу та зменшення фінансової допомоги є значними обмеженнями сталого розвитку для країн, що розвиваються, які вже борються з високим рівнем боргу. У короткостроковій перспективі ряд країн, що розвиваються, можуть зіткнутися з масовим зниженням кредитних рейтингів і дефолтами по державному боргу.

Більше половини африканських країн вже зазнали зниження кредитного рейтингу принаймні одним рейтинговим агентством у 2020 році. Ця тенденція лише посилюватиметься на тлі російської збройної агресії в Україні. У 2020 році відношення боргу до ВВП у країнах, що розвиваються, зросло з 57 відсотків до 69 відсотків, т.т. зросло на 12 процентних пунктів. В цих країнах, близько 16 відсотків експортних надходжень витрачається на виплати боргу. Борговий тягар підриває здатність країн, що розвиваються, створювати суспільні блага. Наприклад, у 2020 році частка державних витрат на обслуговування боргу була вищою за витрати на охорону здоров'я в 62 країнах, що розвиваються.

Наслідки війни в Україні не лише прямі, а і непрямі. Серед непрямих наслідків – різке зростання цін на продукти харчування, паливо, добрива. У відповідь на цей виклик необхідно вжити термінових фінансових заходів для країн, що розвиваються, для підтримки сталого розвитку. За оцінками

ЮНКТАД [499], понад 5 відсотків імпорту найбільш бідніших країн світу становлять товари, які страждають від наслідків російської збройної агресії в Україні. Ця ситуація вимагає невідкладних фінансових заходів, подібних до програм, запроваджених у відповідь на соціально-економічну кризу, що сталася внаслідок пандемії COVID-19. Одним із таких термінових заходів може бути Ініціатива з призупинення обслуговування боргу (Debt Service Suspension Initiative, DSSI) країн G20 щодо заморожування виплат заборгованості для країн з низьким рівнем доходу.

Окрім невідкладних фінансових заходів для підтримки сталого розвитку, необхідні зусилля для підвищення продуктивності та виробничого потенціалу. Ці заходи мають бути постійними та структурованими. Це дозволить країнам, що розвиваються, підтримувати себе в самодостатньому стані життєздатності в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Зокрема, місцеві, регіональні та міжнародні банки розвитку мають виконувати такі програми підвищення продуктивності та виробничого потенціалу.

ООН вже знизил прогноз економічного зростання у світі на 2022 рік з 3,6 відсотка до 2,6 відсотка [499]. Соціально-економічна криза очікується не лише в Україні та РФ, а і у багатьох регіонах світу, що викликано економічними зв'язками по ланцюгах створення вартості та рішеннями урядів країн світу щодо економічних санкцій. Крім того, буде запроваджено жорсткішу монетарну політику, доступ до боргового фінансування не буде таким вільним, як у попередній період, а також підвищиться волатильність/нестабільність основних (сировинних) товарів (сільськогосподарська продукція, руда, паливо тощо).

ЮНКТАД [499] зазначає, що дохідність облігацій країн, що розвиваються, зростала з вересня 2021 року, що свідчить про жорсткіші умови на світових фінансових ринках. З початку конфлікту в Україні врожайність країн, що розвиваються, зросла в середньому ще на 36 базисних пунктів, при цьому країни, які сильно залежать від імпорту продовольства,

зазнали більшого зростання.

На розвинені країни також впливатимуть соціальні та економічні наслідки кризи, спричиненої російською збройною агресією в Україні. Уряди найбільших розвинених країн дотримуються курсу на усунення стимулів, запроваджених у відповідь на коронавірусну кризу, а саме відмова від програми зниження облікової ставки, купівлі активів центральним банком, масового введення оплачуваних відпусток, дотацій домогосподарствам та малому бізнесу. Це може призвести до ослаблення попиту та зупинки економічного зростання на тлі зростання інфляції. Така політика урядів розвинених країн також зменшує можливості економічного зростання в країнах, що розвиваються, тому що інвестиції в ці країни будуть зменшуватися, а вартість залучення фінансування зростатиме.

ЮНКТАД [499] виділила низку рекомендацій щодо захисту світової економіки з метою забезпечення сталого розвитку від потенційної соціально-економічної кризи, спричиненої російською збройною агресією в Україні:

повна фінансова підтримка країн, що розвиваються, для протидії фінансовим і соціально-економічним потрясінням і збільшення інвестицій для підтримки економічного зростання;

негайне списання боргу для України разом з поновленими дискусіями щодо багатостороннього механізму, який сприяє справедливій та впорядкованій реструктуризації суверенного боргу країн, що розвиваються в період кризи;

більше використання спеціальних прав запозичення (SDR) для поповнення офіційних резервів та забезпечення своєчасної ліквідності;

більш впорядковані та скоординовані механізми SWAP національними центральними банками для підтримки національних валют;

спеціальні комплекси заходів для окремих секторів економіки та галузей для пом'якшення інфляційного впливу та волатильності цін.

Слід зазначити, що на Україні лежить тягар російської збройної

агресії. За оцінками Humanitarian Country Team [496], майже 30 відсотків українців потребуватимуть гуманітарної допомоги. Очікується, що постраждалими від російської збройної агресії будуть 18 млн громадян і понад 7 млн внутрішньо переміщених осіб. Прогнози ПРООН [496] свідчать про значні труднощі з точки зору сталого розвитку України в коротко- та середньостроковій перспективі, зокрема постраждає національна економіка та екологія країни, зросте рівень бідності та нерівності в суспільстві. За оцінками уряду, було знищено інфраструктуру на суму щонайменше 100 млрд дол. США. Внаслідок російської збройної агресії 50 відсотків українських підприємств повністю зупинилися, а решта 50 відсотків значно обмежили свою роботу. За сценарієм продовження повномасштабної війни 90 відсотків українців зіткнуться з бідністю. Критично важливою є збалансована, скоординована та цілеспрямована державна політика щодо подолання наслідків соціально-економічної кризи. Вищезгадану політику Уряду необхідно координувати та розгортати паралельно з поточними гуманітарними заходами. Необхідною складовою є ефективна система публічного управління та надання державних послуг.

Розуміючи проблеми та труднощі України, ЄС намагається допомогти на різних напрямках військового та економічного співробітництва. Так, для підтримки України ЄС іде на безпрецедентний крок: скасовує торговельні обмеження на український експорт.

За інформацією Економічної правди, 27 квітня 2022 року Європейська комісія запропонувала скасувати всі торговельні обмеження для українських товаровиробників. Мова йде про квоти, мита і антидемпінгові заходи, запроваджені на українські товари [121]. Регуляторні правила, які тимчасово призупиняють усі збори з імпорту, що надходить в ЄС з України набули чинності 4 червня цього року та будуть діяти до 5 червня 2023 року. Скасування мит стосується експорту з України промислової продукції, фруктів та овочів, а також антидемпінгових мит щодо імпорту сталі.

Таким чином, ЄС намагається підтримати економічну систему

України, створити умови для хоча б мінімального розвитку та здійснення господарської діяльності.

Загалом зазначимо, що як зовнішньоекономічна діяльність України, так і допомога країн ЄС, повинні йти в контексті реалізації офіційно визначених цілей зовнішньополітичної діяльності України [414], які визначають завдання європейської та євроатлантичної інтеграції Української держави.

Попередньо підсумуємо: повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело закономірно до погіршення ситуації щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України та перспективи сталого розвитку сучасного світу. Оскільки Україна зазнає значних економічних збитків, рівень її зовнішньоекономічної безпеки знижується. Нині складно здійснювати міжнародну торгівлю, немає можливості забезпечити експорт та імпорт товарів, виробництво готової продукції, обіг валют тощо.

4.2. Структура та сучасний стан системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України

Зовнішньоекономічна безпека є важливою складовою національної економічної безпеки, суттєво впливає на функціонування економічної системи, визначає можливості та загрози функціонування національного господарства України. Без наукового обґрунтування та практичного впровадження дієвих механізмів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки неможливо досягнути позитивних тенденцій розвитку економіки України, оскільки в сучасних умовах все більшої уваги приділяється саме зовнішньоекономічній взаємодії держав, узгодженню їх національних інтересів на міжнародній арені тощо. Саме в системі координат міжнародної взаємодії відбуваються важливі домовленості щодо майбутнього розвитку людства між окремими державами, регіональними та міжнародними

організаціями, міждержавними утвореннями. Тому, на нашу думку, саме зовнішньоекономічна безпека виходить на одне з провідних місць в СЗЕБ держави та в майбутньому визначатиме можливі напрями захисту національних інтересів України.

Складовою частиною СЗЕБ є СЗЗЕБ під якою будемо розуміти законодавчо визначені інститути (суб'єкти), засоби та процедури, за допомогою яких забезпечується належний рівень ЗЕБ.

Структурно СЗЗЕБ включає в себе механізми розробки та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України передбачають здійснення діяльності суб'єктів забезпечення вказаної безпеки, а саме:

Президент України є гарантом державного суверенітету;

РНБО України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

КМУ як вищий орган виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України;

Національний банк України визначає та проводить грошово-кредитну політику в інтересах національної безпеки України;

міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, СБУ, СВР реалізують політику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують вирішення питань у сфері національної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції;

суди загальної юрисдикції та прокуратура України здійснює повноваження у сфері національної безпеки України [141; 203];

об'єднання громадян приймають участь у формуванні і реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки в рамках партисипаторного управління.

На основі аналізу нормативно-правової бази забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України нами в таблиці 4.1. представлено

основні повноваження суб'єктів забезпечення ЗЕБ України.

Таблиця 4.1.

Основні повноваження суб'єктів забезпечення ЗЕБ України

Суб'єкт	Повноваження
Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> • визначення засад публічної політики у сфері зовнішньоекономічної безпеки; • внесення у разі потреби змін до законодавчих актів, діючих в правовому полі; • законодавче регулювання відносин, спрямоване на впровадження засад економічної політики у відповідних сферах; • кадрова політика у сфері державного управління; • парламентський контроль за реалізацією політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
Президент України	<ul style="list-style-type: none"> • звернення із щорічними посланнями до ВРУ про зовнішнє та внутрішнє становище України, в яких уточнюються засади зовнішньої політики з урахуванням динамічного зовнішнього безпекового середовища України; • керівництво зовнішньоекономічною діяльністю держави в межах, визначених Конституцією України; • керівництво у сфері зовнішньої політики та національної безпеки і оборони держави; • реалізації права законодавчої ініціативи та вето у сфері зовнішньої політики та національної безпеки; • здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією України; • видання указів та розпоряджень на виконання Конституції і законів України
Рада національної безпеки і оборони України	<ul style="list-style-type: none"> • розгляд нагальних стратегічних питань національної безпеки і оборони; • координація та контроль за діяльністю органів публічної влади у сферах національної безпеки і оборони;
Кабінет Міністрів України	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави, кадрової політики у зазначеній сфері; • розробка та удосконалення нормативно-правової бази у галузі зовнішньоекономічної безпеки; • координація роботи органів центральної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;
Центральні та місцеві органи виконавчої влади	<ul style="list-style-type: none"> • участь в межах своєї компетенції у формуванні та реалізації політики у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на загальнонаціональному та регіональному рівнях; • розробка та удосконалення нормативно-правової бази у галузі зовнішньоекономічної безпеки; • здійснення кадрової політики в межах, визначених законодавством;
Бюро економічної	<ul style="list-style-type: none"> • інформаційно-аналітичне забезпечення політики зовнішньоекономічної безпеки;

безпеки	<ul style="list-style-type: none"> • реактивне та проактивне реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці; • ініціатива щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань реагування на загрози економічній безпеці.
Державна служба експортного контролю України	<ul style="list-style-type: none"> • експортний контроль; • реактивне та проактивне реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці.

Джерело: [96; 131; 137; 257; 258; 259; 292; 299; 300; 301; 413; 414; контент-аналіз автора].

СЗЗЕБ України як комплексний механізм реалізації політики забезпечення ЗЕБ структурно включає такі державні механізми як:

1. Правовий механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України включає в себе комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів, які втілені на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення цілей у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Так, згідно чинного законодавства у забезпеченні зовнішньоекономічної безпеки України беруть участь органи законодавчої, виконавчої, судової влади, а також недержавні організації [132; 136; 138; 142; 203; 412; 413].

Декомпозиція місії Української держави в керівних документах стратегічного рівня управління в Україні (основні напрями діяльності органів державної влади) дозволяє констатувати, що в Конституції України [203] пріоритетними напрямками інтеграції визначено європейський та євроатлантичний, в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС визначено 24 напрями, з яких 8 безпосередньо відносяться до сфери забезпечення безпеки громадян, 6 – опосередковано [404], у Стратегії сталого розвитку “Україна–2020” з 35 напрямів 6 безпосередньо відносяться до сфери забезпечення безпеки громадян, 18 – опосередковано [426]. Більш детально результати аналізу правових засад забезпечення національної безпеки України в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції викладено в [245].

На нашу думку особливу роль відіграє Закон України «Про санкції»

[143], який передбачає 25 видів санкцій, що можуть застосовуватися до іноземних суб'єктів.

2. Інституційний механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки представлено суб'єктами забезпечення національної безпеки, які визначено законодавством України: Президент України, ВРУ, КМУ, РНБОУ [203]. Також інституційний механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України включає в себе органи державної влади, що:

а) безпосередньо опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки:

Міністерство економіки України, а саме питаннями формування і реалізації державну зовнішньоекономічної політики, забезпечення економічної безпеки та співробітництва з ООН, СОТ, ЄС та іншими міжнародними організаціями у зовнішньоекономічній сфері [257; 292];

б) опосередковано опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки:

Міністерство закордонних справ України, а саме:

питаннями реалізації зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних та інших зв'язків з іноземними державами, міжнародними організаціями;

вивчення та проведення аналізу політичної та економічної ситуації, що склалася у світі;

участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи [299];

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, а саме:

питаннями зовнішньоекономічної діяльності з питань забезпечення функціонування та розвитку стратегічних галузей промисловості України; моніторингу та аналітично-інформаційного забезпечення діяльності

суб'єктів господарювання у стратегічних галузях промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринку [96];

Міністерство фінансів України, а саме:

питаннями підготовки до імплементації у національне законодавство рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в сфері міжнародного оподаткування, трансфертного ціноутворення, а також щодо обміну фінансовою інформацією в податкових цілях [300].

Міністерство цифрової трансформації України безпосередньо опікується питаннями створення та забезпечення функціонування систем електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів та електронної взаємодії органів виконавчої влади, онлайн-платформи взаємодії органів виконавчої влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства [301]. Це створює передумови для розбудови та забезпечення функціонування механізмів публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

3. Організаційно-адміністративний механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України покликаний забезпечити функціонування інституцій (суб'єктів) забезпечення згаданого виду безпеки. Так, в чинному законодавстві України визначено сукупність правил і процедур щодо забезпечення національної безпеки [132; 136; 138; 142; 143; 203; 412; 413; 426].

Згідно Указу Президента України № 764/2019 «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» [406] створено Службу з питань економічної безпеки на яку покладено завдання координації діяльності органів державної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

4. Механізм партнерства і співробітництва із міжнародними і регіональними організаціями з питань зовнішньоекономічної безпеки України має на меті забезпечення нормалізації міждержавних відносин в

контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України з урахуванням впливу чинників глобалізації. Структурно зазначений механізм включає в себе: Міністерство закордонних справ України; Міністерство економіки України; Міністерство фінансів України; Міністерство енергетики України; Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України.

5. Фінансово-економічний механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки реалізовується у вигляді державної фінансової підтримки та інших джерел фінансування передбачених на законодавчому рівні. Структурно даний механізм включає в себе: Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України.

6. Механізм державного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці України передбачає виявлення та нейтралізацію загроз зовнішньоекономічній безпеці. Згідно чинного законодавства України до профільних органів державної влади належать органи, які безпосередньо залучаються до виконання завдань щодо захисту національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері, зокрема: Міністерство закордонних справ України, Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Бюро економічної безпеки.

7. Кадровий механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки має на меті підготовку фахівців відповідної кваліфікації у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Структурно цей механізм включає в себе: Міністерство освіти і науки України, а також профільні ВНЗ [350].

8. Науково-методичний механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки полягає у тісній взаємодії органів державної влади, відповідальних за забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та науково-дослідних інститутів і установ, в питаннях:

напрацювання методологічної бази впровадження новітніх технологій забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

проведенні наукової роботи по найбільш проблемним питанням зовнішньоекономічної безпеки та закріпленню шляхів їх вирішення на законодавчому рівні.

Структурно даний механізм включає в себе: РНБО України, Міністерство освіти і науки України, а також профільні наукові установи (Національний інститут стратегічних досліджень, інститути НАН України та ВНЗ.

9. Інформаційно-аналітичний механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України має на меті моніторинг та прогнозування загроз національним інтересам у зовнішньоекономічній сфері, аналіз зовнішнього середовища України в контексті досягнення цілей поставлених у Стратегії національної безпеки. Структурно цей механізм включає в себе: РНБО України, спецслужби, Бюро економічної безпеки.

В Україні діяльність таких спеціальних служб як розвідувальні органи регламентується Законом України «Про розвідувальні органи України» [265] та відповідними законами і положеннями, що регулюють діяльність окремих служб (державних органів). Загальне керівництво, питання утворення, реорганізації і ліквідації розвідувальних органів здійснюються відповідно до конституційних повноважень Президентом України.

Інформація, здобута і опрацьована розвідувальними органами України, надається Президентові України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України та іншим визначеним Президентом України споживачам в установленому ним порядку з додержанням вимог законів України [265].

У 2014 році було створено Інформаційно-аналітичний центр [410], а в 2015 році Головний ситуаційний центр України» [421] з метою забезпечення інформаційно-аналітичного супроводження діяльності РНБО України щодо координації і контролю за діяльністю органів виконавчої влади, правоохоронних органів та військових формувань у сфері національної безпеки і оборони у мирний час, в особливий період, у тому числі в умовах

воєнного стану, в умовах надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Головний ситуаційний центр функціонує як програмно-апаратний комплекс зі збору, накопичення і обробки інформації, необхідної для підготовки та прийняття рішень у сфері національної безпеки і оборони.

Важливим є той факт, що визначені показники в [258] розраховуються на підставі низки статистичних документів, таких як:

Платіжний баланс і зовнішній борг України;
середній курс гривні Національного банку України;
географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами;
товарна структура зовнішньої торгівлі;
зовнішньоекономічна діяльність Державної служби статистики України;

статистична інформація Міненерговугілля;

дані Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та ін.

Такий багатогалузевий підхід необхідний для більш точного визначення реальних даних у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, оптимального розрахунку її показників тощо.

Варто зауважити, що роль зовнішньоекономічної безпеки в розрахунку національної економічної безпеки України з часом підвищується. Так, в Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України від 2 березня 2007 р. зовнішньоекономічна безпека займала 5-те місце серед 10 сфер та в розрахунку інтегрального показника економічної безпеки мала ваговий коефіцієнт 0,0901 [256]. Станом на 2013 рік, значення зовнішньоекономічної безпеки у розрахунку інтегрального показника економічної безпеки зросло, вона піднялася на 4-те місце і на даний момент її ваговий коефіцієнт дорівнює 0,1095.

Загалом зазначимо, що огляд нормативно-правових документів щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки дозволяє констатувати важливу роль даного напрямку в забезпеченні національної економічної

безпеки України. В подальшому необхідним є більш детальний аналіз показників розрахунку рівня зовнішньоекономічної безпеки та тенденцій її забезпечення, оскільки в умовах розвитку зовнішньоекономічної співпраці між окремими державами та регіонами світу посилюється роль екзогенних чинників розвитку [159].

Також до структури СЗЗЕБ входить механізм публічного управління у сфері економічної безпеки України реалізовується відповідно до Положення про громадську раду при Міністерстві економіки України [259]. Зазначений механізм забезпечує зв'язок публічного та державного управління у сфері ЗЕБ.

Є сенс зауважити, що особливе місце у загальній структурі суб'єктів національної безпеки України посідає громадянське суспільство (політичні партії, громадські та релігійні організації, різноманітні добровольчі об'єднання, спілки та інші недержавні інституції, а також релігійні організації) відіграє все більш помітну роль у СЗНБ. Як свідчать останні події в Україні, саме небайдужа патріотично спрямована громадськість здатна справити суттєвий вплив на загальний рівень національної безпеки, зокрема, через безпосередню участь у збройному захисті територіальної цілісності держави, різноманітні волонтерські організації, ЗМІ та міжнародну співпрацю [13; 14; 15; 16; 17; 18].

На підставі аналізу нормативно-правової бази у галузі економічної безпеки України [96; 131; 137; 257; 258; 259; 292; 299; 300; 301; 413; 414] дозволяє констатувати, що завданнями державних механізмів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки є:

створення сприятливих зовнішньоекономічних умов для реалізації національних інтересів;

визначення пріоритетних національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері та комплексу політико-дипломатичних та інших невоєнних засобів і способів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

організація стратегічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

розробка і прийняття законодавчих документів з питань зовнішньоекономічної безпеки;

забезпечення інформаційного супроводження зовнішньої політики та політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Аналіз результатів наукових досліджень [125; 207; 429] дозволяє констатувати, що СЗЕБ України сформована та функціонує з притаманними їй недоліками, а саме:

низьким рівнем стійкості;

низьким рівнем ефективності та результативності реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці.

4.3. Сучасний стан механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України

Питання сучасного стану механізмів глобального управління економічною безпекою, що представлені міждержавними організаціями світового рівня (ООН, СОТ), міждержавними регіональними організаціями – ЄС, міжнародними неурядовими організаціями нами розглянуто в п. 3.1 та 3.2. В даному параграфі розглянемо питання сучасного стану МПУЗЕБ.

Протягом останніх років у вітчизняному нормативно-правовому просторі з'явилися важливі стратегічні документи, що безпосередньо свідчать про актуалізацію питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Такі зміни обумовлені особливою роллю зовнішньоекономічної безпеки національних держав в глобальному світі, необхідністю захисту національних інтересів на міжнародній арені та пошуком стратегічних партнерів для реалізації цілей розвитку країни. Саме зовнішньоекономічна безпека як складова національної безпеки України в

сучасних умовах потребує детального аналізу, уточнення її індикаторів, розробки дієвих механізмів тощо.

Метою підрозділу є оцінка сучасного стану організаційного та правового МПУЗЕБ України.

Поняття механізмів публічного управління у вітчизняному науковому дискурсі з'явилося відносно недавно [283]. Поняття публічності додає певної відкритості державному управлінню, включаючи діяльність і державних, і недержавних структур, а саме громадських організацій. На нашу думку, публічне управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки – це пошук найкращих шляхів (за допомогою державних інститутів, бізнесу та громадських організацій) створення умов для забезпечення зовнішньоекономічної безпеки [480].

МПУЗЕБ можна визначити як взаємопов'язану сукупність елементів, які впливають на суспільно-економічні та публічно-владні відносини у зовнішньоекономічній сфері у відповідності до завдань держави щодо забезпечення ЗЕБ. Загалом у площині публічного управління виокремлюють різні види механізмів. Зокрема, комплексний механізм МПУЗЕБ включає в себе економічний, мотиваційний, організаційний, політичний та правовий механізми.

Здійснимо оцінку відповідного інституціонального середовища ПУЗЕБ та інституціональної матриці ПУЗЕБ.

Базовими інститутами, що формують зовнішнє інституціональне середовище ПУЗЕБ України є:

інститути міжнародної економічної безпеки, регіональної економічної безпеки євроатлантичної та європейської спільноти;

інститут права в галузі національної безпеки;

інститут ідеології національної безпеки;

інститут публічного управління; інститути публічної політики та політичної комунікації;

інститут інформаційного розвитку;

інститут політики національної безпеки та інститути національної економічної безпеки України і права в галузі зовнішньоекономічної безпеки та політики її забезпечення [2; 3; 31; 32; 265; 268].

Базовими інститутами, що формують внутрішнє інституціональне середовище ПУЗЕБ України є:

інститут е-урядування;

інститут зовнішньоекономічної безпеки та інститут права, що регулюють діяльність та взаємодію суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і міжнародних партнерів і громадськості;

інститут партисипаторної взаємодії суб'єктів державної та недержавної систем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

інститут удосконалення механізмів публічного управління національною безпекою на базі моделі зміни «соціокультурного поля» [5; 6; 10; 19; 88; 212].

Зауважимо, що нормативні, організаційні та комунікативні складові цих інститутів представлено нормами та процедурами інтеграції української економіки у систему світової торгівлі, а також європейської інтеграції України та партисипаторного управління у сфері національної безпеки.

Встановлено, що інституціональне середовище ПУЗЕБ в Україні перебуває на етапі розбудови і включає в себе компоненти:

а) нормативно-правовий компонент, що представлено міжнародним та національним законодавством з питань взаємодії міждержавних організаціями світового та регіонального рівнів, міжнародними неурядовими організаціями, держави, бізнесу у сфері забезпечення економічної безпеки і економічного розвитку [66; 156; 195];

б) організаційний компонент, який на національному рівні представлено концепцією публічного управління, що впроваджується Українською державою в практику управління у різних сферах суспільного життя [49; 55; 120];

в) самоорганізаційний компонент на національному рівні

представлено принципами вільного ринку, соціального партнерства та партисипаторного управління, які в сукупності своїй становлять засади саморегулювання процесів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та економічного розвитку країни [94; 208; 326; 340];

г) соціально-культурний компонент представлено культурно-етичними імперативами економічної поведінки країн розвинутої демократії, цінностями демократичного суспільства, соціально-орієнтованої ринкової економіки, соціальними інститутами власності, довіри, соціального партнерства, публічного управління [46; 65; 82; 83; 187; 323].

д) когнітивний компонент представлено в національному офіційному та науковому дискурсах концепціями інтернаціоналізації економіки та економіки знань [33; 80; 234; 242];

є) соціально-технологічний компонент представлено в офіційному дискурсі концепціями інформатизації та віртуалізації економічної сфери суспільного життя та концепцією «е-урядування» [63; 212].

Інституціональна матриця формування СПУЗЕБ перебуває на етапі розбудови. На даний час в рамках концепції «вирощування інститутів» формуються з різною швидкістю нормативні, організаційні та комунікативні складові таких інститутів, як [156; 298; 339; 380; 399; 440]:

інституту публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

інститутів інституційної та організаційної взаємодії міжнародних партнерів, держави та бізнесу з питань зовнішньоекономічної безпеки;

інститутів політичної, інформаційної та ресурсної взаємодії у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

інституту комунікації;

інституту економічної дипломатії;

інституту контролю результатів реалізації цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

інституту оцінювання ефективності політики забезпечення

зовнішньоекономічної безпеки;

інституту діагностики стану системи публічного управління у зазначеній сфері;

інституту визначення цілей розвитку системи публічного управління;

інституту визначення імперативів політики розвитку системи публічного управління;

інституту політико-правового проектування системи публічного управління;

інституту державного конструювання системи публічного управління;

інститутів розроблення та реалізації політики розвитку системи публічного управління;

інституту розбудови системи публічного управління [156; 214; 218; 226; 229; 281; 294; 308].

Є сенс зауважити, що за час членства України в СОТ були сформовані такі МПУЗЕБ, а саме [9; 12; 61; 104; 156; 429]:

правовий МПУЗЕБ шляхом імплементації в українське законодавство міжнародних норм і практик СОТ у сфері зовнішньої торгівлі;

механізм формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі;

механізму економічної дипломатії.

В процесі євроінтеграції України формуються такі МПУЗЕБ, як:

механізм партнерської взаємодії між державою і приватним капіталом, що передбачає налагодження діалогу і співпраці між ними [194, с. 33-34];

механізм координації ЄС реформ у секторі безпеки і зовнішньої політики України, який представлено відповідними інституціями: Групою підтримки України у Єврокомісії; East StratCom Task Force, яка координує реформу зовнішньополітичної служби ЄС [207, с. 78];

механізм згуртування та регіональної взаємодії і співпраці між

країнами Східної Європи під егідою ЄС з Україною [275; 207, с. 83-84];

механізм впровадження стандартів ЄС в Україні [329].

Правовий МПУЗЕБ структурно включає в себе [166]:

закони, які прийнято ВРУ;

укази Президента України;

постанови КМУ;

накази міністерств та відомств;

статуси юридичних осіб;

міжнародні угоди, які ратифіковано ВРУ.

Правове регулювання зовнішньоекономічної безпеки в Україні розпочалося з ухвалення Верховною Радою України Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» 16 квітня 1991 року. [137] Цим нормативно-правовим документом було визначено основні терміни, базові принципи та напрями регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із принципів зовнішньоекономічної діяльності України є принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава «здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права» [137].

Отже, починаючи з часу набуття незалежності Україна почала працювати у напрямку правового регулювання питань зовнішньоекономічної безпеки, хоча і досить опосередковано.

1 липня 2010 року ВРУ ухвалила Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», де статтею 2 пункту 3 визначено принципи, а статтею 11 – засади зовнішньої політики України [136].

У 2016 році ВРУ прийняла Закон України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» [311].

У 2017 р. КМУ схвалта Експортну стратегію України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі [312].

У 2018 році було створено Експортно-кредитне агентство [293].

Протягом 2021 року Указами Президента України були введені в дію два рішення Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» [414];
- 2) «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» [413].

Ці стратегічні документи стають фундаментом для подальшої розбудови правового та організаційного МПУЗЕБ України.

В Стратегії зовнішньополітичної діяльності України проводиться аналіз зовнішнього середовища, визначаються виклики та загрози, цілі та напрями зовнішньополітичної діяльності України. Зокрема, серед цілей зовнішньополітичної діяльності України у контексті зовнішньоекономічної безпеки можна виділити набуття нашою країною повноправного членства в ЄС, а також сприяння зовнішній торгівлі та інвестиціям [414]. Серед напрямів зовнішньополітичної діяльності України особлива увага в Стратегії відводиться питанням протидії агресії РФ. Вказаний напрям є актуальним для економічної системи України, адже військові дії на теренах нашої держави негативно впливають на економічний розвиток країни, забезпечення її економічної безпеки, створення сприятливих умов для функціонування вітчизняного бізнесу та міжнародних компаній.

Важливе значення для інституціалізації організаційного та правового МПУЗЕБ має вперше прийнята в українському законодавчому полі Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. Зазначимо, що розробка такого документу була актуальною протягом всієї новітньої історії Української держави, тобто приблизно 30 років.

Особливістю вказаної Стратегії економічної безпеки є детальний аналіз всіх складових економічної безпеки як системи, визначених Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки

України. Розробники Стратегії досить детально аналізують стан, виклики та загрози кожної окремої складової економічної безпеки, завдання, які необхідно реалізувати органам державної влади з метою підвищення рівня економічної безпеки України загалом [163].

Організаційний МПУЗЕБ України визначається статусом, функціями та повноваженнями суб'єктів забезпечення ЗЕБ України. Зокрема, до основних суб'єктів ПУЗЕБ віднесено [166]:

Президента України;

ВРУ;

КМУ;

РНБОУ;

Міністерство економіки України;

Міністерство закордонних справ України;

Національний банк України;

Бюро економічної безпеки [131]. Бюро економічної безпеки отримало відповідні повноваження СБУ та Податкової поліції України;

Рада економічної безпеки – інституція, місія якої полягає на працюванні експертизи з виявлення та протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам економічній безпеці України [321];

приватне акціонерне товариства «Експортно-кредитне агентство» місією якого є стимулювання масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження [95; 293];

«Офіс з просування експорту України» [91; 313];

Ради з міжнародної торгівлі [314; 322];

Торгово-промислові палати.

Наявність викликів та загроз ЗЕБ обумовлена різними чинниками, серед яких:

недостатні темпи диверсифікації торговельних потоків України;

економічний тиск з боку інших держав;

перекося в структурі експорту та імпорту;

високий рівень імпортозалежності економіки;
нерозвиненість зовнішньоторговельної інфраструктури тощо.

В Стратегії економічної безпеки України [413] акцентовано увагу на низькій інституційній спроможності механізмів представлення торговельних інтересів України у рамках діяльності СОТ та ЄС.

Загалом, станом на сьогодні визначено основні завдання щодо підвищення рівня зовнішньоекономічної безпеки та особливості організаційного, наукового та фінансового забезпечення реалізації Стратегії економічної безпеки [413], а також низку інших завдань:

проведення економічних реформ, сприяння економічному співробітництву з державами – членами НАТО та економічній інтеграції з ЄС;

правове забезпечення посилення конкурентоздатності вітчизняних підприємств на світових ринках;

ідентифікація та реагування на загрози економічній безпеці України, джерелом яких є РФ;

розбудова та удосконалення механізмів представлення інтересів Української держави в міжнародних організаціях;

розширення міжнародних торговельно-економічних зв'язків на вигідних для України умовах.

Реалізація згаданої Стратегії економічної безпеки України [413] забезпечується КМУ, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, приватним акціонерним товариством «Експортно-кредитне агентство», а також іншими державними органами.

Наукове супроводження реалізації Стратегії економічної безпеки України здійснюють Національний інститут стратегічних досліджень, Національна академія наук України.

Координацію і контроль за виконанням Стратегії економічної безпеки України [413] здійснюють РНБОУ та КМУ.

У 2022 році Рада економічної безпеки України у взаємодії з партнерами здійснювала пошук російських схем обходу санкцій. Для цього використовувалася інформація з відкритих джерел та інсайдерську інформацію від представників бізнес-спільнот. Результатами проведеної роботи стало викриття низки механізмів послаблення санкційного тиску на РФ. Виявлені кейси були передані у правоохоронні органи України та країн-союзників.

На основі оціночно-аналітичної та прогностичної інформації наданої аналітиками Ради економічної безпеки було розроблено рекомендації для полісімейкерів на 2023 рік, націлених на найбільш вразливі точки режиму санкцій, які не дозволяють повністю реалізувати санкційну політику країн антипутінської коаліції проти РФ як держави-агресора [413].

Отже, проведений аналіз стану МПУЗЕБ України дозволяє стверджувати, що на даний час органами державної влади проведено важливу роботу стосовно розробки нормативно-правових документів щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Зокрема, прийнято дві стратегії, які визначають засади зовнішньополітичної діяльності та економічної безпеки України.

Водночас, потребують більш детальної уваги вузькоспеціалізовані правові та організаційні механізми МПУЗЕБ, дослідження особливостей функціонування органів державної влади та реалізації публічної політики у досліджуваній сфері.

Висновки до розділу 4

1. В розділі показано, що Україна є активним учасником міжнародної економічної діяльності. Станом на початок 2022 року Україна здійснювала торгові операції з більше, ніж 170 державами світу. За 2021 рік порівняно з 2020 роком імпорт товарів збільшився на 34 відсотки, до 72,84 млрд дол. США, а експорт – на 38,4 відсотка, до 68,07 млрд дол. США. При цьому, у 2021 році

експорт українських товарів та послуг до ЄС сягнув 26,8 млрд дол. США. Обсяг імпорту 27 країн ЄС в Україну становив 28,9 млрд дол. США і на даний час ЄС є основним торговим партнером України.

Встановлено, що в наслідок воєнних дій Росії на території України відбулися суттєві зміни в зовнішньоекономічній діяльності Української держави. Аналіз даного впливу на забезпечення ЗЕБ України умовно можна поділити на наступні групи проблем: неможливість здійснювати виробництво; складнощі щодо забезпечення продажу товарів; фінансові проблеми; труднощі в сфері комунікацій, інвестицій та соціальних проєктів.

Російська збройна агресія призвела до масштабної соціально-економічної кризи. Досягнення сталого розвитку в Україні та його подальші перспективи у коротко- та довгостроковій перспективі опинилися під суттєвою загрозою. Аналіз показав, що вплив збройної агресії на цілі сталого розвитку сучасного світу та України різноманітний, а фактори, що впливають на сталий розвиток на фоні збройної агресії, мають як фінансові, так і не фінансові характеристики. Нами виокремлено 4 ключові фактори, що перешкоджають досягненню цілей сталого розвитку на сучасному етапі державного будівництва: 1) звуження ліквідності у світі; 2) складний доступ до кредитного фінансування; 3) необхідність термінових грошово-кредитних заходів; 4) необхідність зростання продуктивності праці та зростання виробничої потужності.

Показано, що на тлі російської збройної агресії в першу чергу постраждали цілі сталого розвитку з точки зору соціальної справедливості. Сценарій ПРООН розвитку наслідків російської збройної агресії в площині бідності в Україні демонструє значні загрози бідності в Україні внаслідок війни. А одна з ключових цілей сталого розвитку «Мир, справедливість та міцні інститути» знаходиться під суттєвою загрозою.

Нинішня ситуація вимагає від Уряду вжиття відповідного комплексу антикризових заходів. Ключовими напрямками для комплексу заходів Уряду в умовах масштабної соціально-економічної кризи є, насамперед, фінансові

заходи у поєднанні із заходами соціальної підтримки. Для забезпечення максимальної ефективності важливо, щоб на тлі російської збройної агресії проводилася скоординована, обґрунтована державна політика у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Окремо наголошуємо на важливості гнучкого підходу у розробці комплексу заходів стратегічного державного регулювання для забезпечення сталого розвитку та ЗЕБ. Ключовим є використання інструменту цифровізації в контексті реалізації програм підтримки громадян та бізнесу, розвитку публічного управління у різних сферах життєдіяльності українського суспільства. Акцентовано увагу на розумінні ЄС сучасних проблем та труднощів України, і на намаганні його надати допомогу на різних напрямках військового та економічного співробітництва. Так, для підтримки України ЄС іде на безпрецедентний крок: скасовує торговельні обмеження на український експорт.

2. В розділі визначено основні повноваження суб'єктів забезпечення ЗЕБ України, а саме: ВРУ, Президента України, РНОБУ, КМУ, центральних та місцевих органів виконавчої влади, Бюро економічної безпеки.

Встановлено, що в Україні СЗЗЕБ остаточно не сформована і неготова діяти як єдина функціональна структура. На сьогодні уповноважені відомства здійснюють лише окремі види забезпечення ЗЕБ, що знижує можливу інтегральну ефективність дій всіх суб'єктів забезпечення ЗЕБ.

СЗЗЕБ України як комплексний механізм реалізації політики забезпечення ЗЕБ структурно включає такі державні механізми як: правовий, інституційний, організаційний, фінансовий, інформаційно-аналітичний, науково-методологічний механізми, механізм кадрового забезпечення, механізм партнерства і співробітництва із міжнародними та регіональними організаціями з питань зовнішньоекономічної безпеки, механізм державного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці, МПУЗЕБ. Встановлено, що недоліками функціонування СЗЗЕБ є: низький рівень стійкості; низький рівень ефективності та результативності

реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці.

В розділі уточнено завдання державних механізмів ЗЕБ а саме: створення сприятливих зовнішньоекономічних умов для реалізації національних інтересів; визначення пріоритетних національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері та комплексу політико-дипломатичних та інших невоєнних засобів і способів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; організація стратегічного управління у сфері ЗЕБ; розробка і прийняття законодавчих документів з питань ЗЕБ; забезпечення інформаційного супроводження зовнішньої політики та політики забезпечення ЗЕБ.

3. В розділі здійснено оцінку інституціонального середовища ПУЗЕБ та інституціональної матриці ПУЗЕБ. Встановлено, що базовими інститутами, які формують зовнішнє інституціональне середовище ПУЗЕБ України є: інститути міжнародної економічної безпеки, регіональної економічної безпеки євроатлантичної та європейської спільноти; інститут права в галузі національної безпеки; інститут ідеології національної безпеки; інститут публічного управління; інститути публічної політики та політичної комунікації; інститут інформаційного розвитку; інститут політики національної безпеки і інститути національної економічної безпеки України і права в галузі зовнішньоекономічної безпеки та політики її забезпечення. Водночас, базовими інститутами, що формують внутрішнє інституціональне середовище ПУЗЕБ України є: інститут е-урядування; інститут ЗЕБ та інститут права, що регулюють діяльність та взаємодію суб'єктів забезпечення ЗЕБ і міжнародних партнерів і громадськості; інститут партисипаторної взаємодії суб'єктів державної та недержавної систем забезпечення ЗЕБ; інститут удосконалення механізмів публічного управління національною безпекою на базі моделі зміни «соціокультурного поля». Зауважимо, що нормативні, організаційні та комунікативні складові цих інститутів представлено нормами та процедурами інтеграції української економіки у систему світової торгівлі, а також європейської інтеграції

України та партисипаторного управління у сфері національної безпеки.

Встановлено, що інституціональне середовище ПУЗЕБ в Україні перебуває на етапі розбудови і включає в себе компоненти: нормативно-правовий; організаційний; самоорганізаційний; соціально-культурний; когнітивний; соціально-технологічний. Інституціональна матриця формування СПУЗЕБ перебуває також на етапі розбудови. На даний час в рамках концепції «вирощування інститутів» формуються з різною швидкістю нормативні, організаційні та комунікативні складові таких інститутів, як: інституту ПУЗЕБ; інститутів інституційної та організаційної взаємодії міжнародних партнерів, держави та бізнесу з питань ЗЕБ; інститутів політичної, інформаційної та ресурсної взаємодії у сфері забезпечення ЗЕБ; інституту комунікації; інституту економічної дипломатії; інституту контролю результатів реалізації цілей політики забезпечення ЗЕБ; інституту оцінювання ефективності політики забезпечення ЗЕБ; інституту діагностики стану системи публічного управління у сфер ЗЕБі; інституту визначення цілей розвитку системи публічного управління; інституту визначення імперативів політики розвитку системи публічного управління; інституту політико-правового проектування системи публічного управління; інституту державного конструювання системи публічного управління; інститутів розроблення та реалізації політики розвитку системи публічного управління; інституту розбудови системи публічного управління.

Показано, що: 1) за час членства України в СОТ були сформовані такі МПУЗЕБ, а саме: а) правовий МПУЗЕБ шляхом імплементації в українське законодавство міжнародних норм і практик СОТ у сфері зовнішньої торгівлі. Правовий МПУЗЕБ структурно включає в себе: закони, які прийнято ВРУ; укази Президента України; постанови КМУ; накази міністерств та відомств; статуси юридичних осіб; міжнародні угоди, які ратифіковано ВРУ. Правовий МПУЗЕБ структурно включає в себе: Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про забезпечення

масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту», Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, Стратегія економічної безпеки України, Експортна стратегія України; б) механізм формування прозорої та передбачуваної регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі; в) механізм економічної дипломатії;

2) в процесі євроінтеграції України формуються такі МПУЗЕБ, як: а) механізм партнерської взаємодії між державою і приватним капіталом, що передбачає налагодження діалогу і співпраці між ними; б) механізм координації ЄС реформ у секторі безпеки та зовнішньої політики України, який представлено відповідними інституціями: Групою підтримки України у Єврокомісії; East StratCom Task Force, яка координує реформу зовнішньополітичної служби ЄС; в) механізм згуртування та регіональної взаємодії і співпраці між країнами Східної Європи під егідою ЄС з Україною; механізм впровадження стандартів ЄС в Україні.

З'ясовано, що організаційний МПУЗЕБ визначається статусом, функціями та повноваженнями суб'єктів ЗЕБ України. Зокрема, до основних суб'єктів ПУЗЕБ віднесено: Президента України, ВРУ, КМУ, РНБОУ, Міністерство економіки України, Міністерство закордонних справ України, Національний банк України, Бюро економічної безпеки, Раду економічної безпеки; приватне акціонерне товариство «Експортно-кредитне агентство»; Офіс з просування експорту України, Раду з міжнародної торгівлі.

Аналіз окремих складових ЗЕБ свідчить про значні проблеми та наявність загроз ЗЕБ України. Саме тому, державні механізми забезпечення ЗЕБ та МПУЗЕБ потребують удосконалення з урахуванням умов воєнного стану та динамічного економічного безпекового середовища.

Примітка:

У даному розділі використано наукові публікації автора: 156; 157; 159;
161; 166; 170; 180; 476; 477; 478.

РОЗДІЛ 5
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

5.1. Удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України у контексті євроінтеграційних процесів та умов повномасштабного вторгнення РФ на територію України

На підставі аналізу результатів наукових досліджень [63; 66; 125; 184; 191; 199; 233; 275; 276; 394; 430; 458] та Щорічних Послань Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» у 2014–2018 рр. та 2020 р. [13; 14; 15; 16; 17; 18] констатуємо, що в умовах трансформацій зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища та гібридної війни функціонує система публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що має певні переваги та недоліки. Слід визнати, що ця система як складова системи зовнішньоекономічної безпеки України остаточно не сформована і не готова функціонувати як єдина функціональна структура.

Сучасний стан системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України спонукає до висновку про необхідність виконання певних невідкладних дій щодо проектування та конструювання її механізмів, що мають надати мережевий характер згаданій системи публічного управління [174]:

1. Удосконалення інститутів, що функціонують на різних рівнях інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України:

1) міжнародно- та національно-правовому рівнях – в аспекті

подолання інституційних розривів:

- між інститутами міжнародної економічної безпеки, регіональної економічної безпеки євроатлантичної та європейської спільноти, з одного боку, і інститутами національної економічної безпеки України і права в галузі зовнішньоекономічної безпеки та політики її забезпечення – з іншого;

- між базовими соціальними інститутами, які визначають зміни в інституціональному середовищі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, а також між різнорівневими та суміжними інститутами зовнішнього та внутрішнього інституціонального середовища зовнішньоекономічної безпеки;

2) національно-правовому рівні – в аспекті реалізації принципу збігу загального стану соціальних інститутів та зовнішнього і внутрішнього середовища, а саме:

- зовнішнього інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України зі складністю сучасного зовнішньоекономічного безпекового середовища;

- внутрішнього інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України зі складністю інститутів зовнішнього інституціонального середовища згаданого управління;

- інститутів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки зі складністю інститутів внутрішнього інституціонального середовища публічного управління у цій специфічній сфері.

Для цього пропонуємо впровадити у практику публічного управління національною безпекою України концептуальну модель формування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також інтегровану модель формування інституціональної матриці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

2. Удосконалення інститутів, що функціонують на об'єктно-правовому рівні інституціонального середовища публічного управління у

сфері зовнішньоекономічної безпеки в аспекті правового визначення окремих видів національної економічної безпеки: фінансової, енергетичної, макроекономічної, інвестиційної та ін. Для цього пропонуємо вжити дієвих заходів щодо розвитку відповідних інститутів національної економічної безпеки та права в галузі національної економічної безпеки.

3. Удосконалення системи діяльності центральних органів виконавчої влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки за напрямками:

- підвищення рівня функціональної впорядкованості, що забезпечить чітке визначення компетентності зазначених органів у питанні забезпечення національної економічної безпеки загалом, і зовнішньоекономічної безпеки зокрема;
- надання системного характеру здійснення реформ сектору економічної безпеки з урахуванням вимог з боку динамічного зовнішнього безпекового середовища;
- підвищення рівня ефективності стратегічного прогнозування та планування у сфері національної економічної безпеки з урахування наукових здобутків вітчизняної та зарубіжної науки у сфері прогностики, безпекознавства, міжнародних відносин та економіки;
- підвищення рівня прозорості і відкритості намірів, відповідальності державної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки за допомогою інституційної практики партисипаторної взаємодії з інститутами міжнародної та регіональної економічної безпеки.

4. Удосконалення системи діяльності органів виконавчої влади на галузевому рівні, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки за напрямками, зокрема вдосконалення механізмів:

- забезпечення експортної безпеки і стратегічного управління у зазначеній сфері;

- забезпечення імпортової безпеки і стратегічного управління у зазначеній сфері;
- забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку держави;
- державного реагування на загрози національній економічній безпеці в умовах гібридної війни;
- проактивного і реактивного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці в умовах гоекономічних війн;
- забезпечення фінансової, енергетичної та інших видів економічної безпеки, що мають суттєвий, а інколи і визначальний вплив на забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави;

інформаційно-аналітичного забезпечення політики економічної безпеки. З метою удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки пропонуємо в управлінську практику забезпечення зазначеної безпеки впровадити атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці. Під останнім будемо розуміти трьохрівневу високорухливу міжканклавну і міжнародно-економічну систему, що дозволяє здійснювати комплексний моніторинг викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці України на глобальному, регіональному та національному рівнях.

Запропонований атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці дозволить:

своєчасно виявляти виклики, потенційні і реальні загрози зовнішньоекономічній безпеці та швидко адаптувати систему забезпечення зовнішньоекономічної системи до нових вимог динамічного безпекового середовища;

надавати релевантну інформацію органам влади для розробки управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Освоєння запропонованого нами атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці дозволить органам влади здійснювати заходи проактивного та

реактивного реагування на виявлені загрози різного характеру.

5. Удосконалення самоорганізаційної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України за напрямками:

- всебічне забезпечення економічного розвитку України та інститутів громадянського суспільства;
- створення умов для інституціоналізації інтересів бізнесу та громадянського суспільства, а також їх врахування у процесі розробки політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах динамічного зовнішньоекономічного безпекового середовища;
- підвищення ефективності державного регулювання діяльності бізнесу у контексті забезпечення національної економічної безпеки;
- визначення політико-правового статусу рішень дорадчо-консультативних рад, громадських рад при центральних органах виконавчої влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;
- всебічне забезпечення подальшої інформатизації публічного управління у сфері забезпечення національної безпеки з урахуванням інформаційних, соціо-технічних, соціально-гуманітарних закономірностей інформатизації суспільства: [174].

Впроваджувати наведену концепцію у вітчизняну практику публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України пропонуємо за допомогою трирівневої моделі формування інституту публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що структурно містить три рівні:

- перший – світоглядний рівень, що забезпечує загальне розуміння проблем формування системи та механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

- другий – процесний рівень, який покликаний забезпечити раціональну розбудову процесу формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

- третій – організаційний рівень, що повинен забезпечити раціональну організацію діяльності суб'єктів національної економічної безпеки щодо формування системи та механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Є сенс зауважити, впровадження концепції вирощування інститутів [320, с. 8] у вітчизняну практику публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки слід з урахуванням законів та закономірностей публічного управління, а саме:

- закону залежності управління конкретним суспільством від закономірностей розвитку світової цивілізації;

- закону обумовленості системних та інституціональних засад публічного управління базовими цінностями суспільства;

- закону системності публічного управління;

- закону ціннісно-ситуативного спрямування публічного управління;

- закону необхідності посилення регулювання та управління суспільними процесами;

- закону «необхідного різноманіття» управлінських впливів;

- закону участі населення, груп інтересів і громадян у публічному управлінні, підвищенні його результативності, ефективності та відповідальності;

- закону соціально-професійної стратифікації та функціонування механізмів соціальної мобільності і функціонування еліт.

6. Удосконалення соціально-культурної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України за напрямками:

- формування нової культури національної економічної безпеки за новим суспільним ідеалом, складовими якого повинні бути базові цінності національної економічної безпеки – економічний суверенітет, економічна безпека, національна економічна могутність, держава загального добробуту, сталий економічний розвиток України;

- формування нової організаційної культури в публічному управлінні у сфері зовнішньоекономічної безпеки на основі концепцій публічного управління – «активізуючої держави»; нового публічного управління; е-урядування, партисипаторного управління.

7. Удосконалення когнітивної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки за напрямками:

- подальшого розвитку загальної теорії і методології публічного управління у різних сферах суспільного життя;

- створення когнітивного простору задля наукових дискусій з актуальних проблем забезпечення міжнародної економічної безпеки та зовнішньоекономічної безпеки держави;

- створення мережі науково-консультативних структур, що опікуються питаннями забезпечення національної економічної безпеки;

- створення широкої мережі науково-дослідних установ, для розробки проблематики національної економічної безпеки;

- удосконалення системи підготовки фахівців-управлінців в інтересах забезпечення національної економічної безпеки.

- розвиток спеціальних наукових теорій публічного управління національною економічною безпекою. Зокрема, пропонуємо розробити теорію публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Ця теорія повинна містити такі структурні елементи:

- філософські засади теорії – аксіологічні залежності соціального управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що передбачають

формування та реалізацію цінностей і цілей системи зовнішньоекономічної діяльності як предмету публічного управління. Водночас останні є визначальними чинниками формування та здійснення управлінського впливу у економічній сфері суспільства;

- понятійно-категорійний апарат, за допомогою якого дослідник пізнає дійсність та сутнісні характеристики процесу гарантування зовнішньоекономічної безпеки: категорія «безпека», поняття «міжнародна економічна безпека», «національна економічна безпека», «зовнішньоекономічна безпека»;

- концептуальні ідеї, що становлять основоположні принципи теорії публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки:

ідея спрямованості публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на захист таких базових суспільних цінностей, як економічний суверенітет, економічна безпека, національна економічна могутність, держава загального добробуту, сталий економічний розвиток;

ідея аксіологічних залежностей публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, де системоутворюючими чинниками є цінності, цілі і потреби міжнародних партнерів, держави, бізнесу, громадянського суспільства. За цих умов взаємовідносини суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки мають характер взаємодії і взаємосприяння, регулюються соціальними інститутами та реалізуються відповідними органами публічного управління;

ідея вирізнення партисипаторного управління як окремого чинника забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Ця ідея має значний евристичний потенціал для побудови цілісної системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

- закономірності партисипаторної взаємодії в системі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, зокрема:

закономірність зумовленості результативності і ефективності

партисипаторної взаємодії в згаданій системі рівнем участі громадськості в публічному управлінні національною економічною безпекою в цілому, і в сфері зовнішньоекономічної безпеки зокрема;

залежність щільності інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки та ефективності взаємодії суб'єктів публічної політики щодо його регулювання від ступеня вкоріненості норм і правил публічного управління в системі діяльності організацій, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

- методи дослідження проблем публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, до яких належать:

методи аналізу і синтезу, які використовують для пізнання окремих питань публічного управління у цій специфічній сфері;

методи порівняльного аналізу – для вивчення першоджерел з проблематики дослідження і узагальнення зарубіжного досвіду гарантування зовнішньоекономічної безпеки;

методи проєктування та конструювання системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Доцільно також використовувати інституціональний підхід, щодо якого національна безпека насамперед є результатом функціонування соціальних інститутів, а саме: інституту національної безпеки, інституту партисипаторного управління, інституту публічного управління, інституту соціального партнерства.

8. Удосконалення соціально-технологічної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки за напрямками:

- розбудова дієвої мережевої інформаційної інфраструктури в системі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

- забезпечення кібербезпеки системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

- оптимізація структури і функцій механізму інформаційно-технологічного забезпечення функціонування механізмів активного і реактивного реагування на загрози національній економічній безпеці, що породжені мережевими структурами.

9. Політико-правове та операційно-діяльнісне конструювання механізму залучення інститутів міжнародної та регіональної економічної безпеки до конструктивної взаємодії з Українською державою з питань її зовнішньоекономічної безпеки.

10. Розроблення та впровадження в практику публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки категорійної моделі публічного управління національною безпекою, яка нами запропонована в п. 2.2.

Таким чином, удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України у контексті євроінтеграційних процесів та умов повномасштабного вторгнення РФ на територію України та сучасний стан системи публічного управління у вказаній сфері зумовлює необхідність виконання певних невідкладних дій (заходів) щодо проєктування та конструювання її механізмів, які мають мережевий характер та являють собою сукупність взаємозумовлених елементів пов'язаних з оптимізації цієї системи. Йдеться про удосконалення інститутів та організації їх діяльності на різних ієрархічних рівнях управління, соціально-культурної, когнітивної та соціально-технологічної складової інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також про політико-правове та операційно-діяльнісне конструювання механізму залучення інститутів міжнародної та регіональної економічної безпеки до конструктивної взаємодії з Українською державою з питань її зовнішньоекономічної безпеки та розроблення і впровадження в практику моделі публічного управління національною безпекою, яка нами запропонована та описана автором дослідження вище.

5.2. Розробка концептуальних засад проєктування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України

Проєктування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України здійснюватимемо в межах інституціональної парадигми. У даній парадигмі проєктування означає інституціональне моделювання та впровадження інституціональної моделі у практику публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки [388, с. 8–9]. При цьому використовуватимемо програмно-середовищний метод, що базується на принципах програмування, визначального впливу середовища і конвергенції [458, с. 237–242].

Доцільно зауважити, що розвиток прозорості та підзвітності державної влади є закономірним проявом поширення процесів демократизації в усіх сферах суспільного життя, а також відповіддю на вимоги інститутів глобальної економіки та політики, інститутів євроатлантичної та європейської безпеки.

Отже, принцип транспарентності передбачає публічність у сфері розроблення та реалізації політики.

Визначальний вплив євроатлантичного та європейського безпекового середовища на інституціональне середовище національної безпеки України виявляється в тому, що Українська держава, реалізуючи завдання європейської та євроатлантичної інтеграції, імплементує цінності і норми НАТО і ЄС у національне законодавство у сфері національної безпеки. Зокрема, у Законі України «Про національну безпеку України» [138] та Стратегії національної безпеки України [412] визначено, що державне управління національною безпекою повинно базуватись на принципах верховенства права, рівності громадян перед законом, чесності та прозорості влади, пріоритетом повинен стати захист прав, свобод і законних інтересів громадян, національних інтересів України.

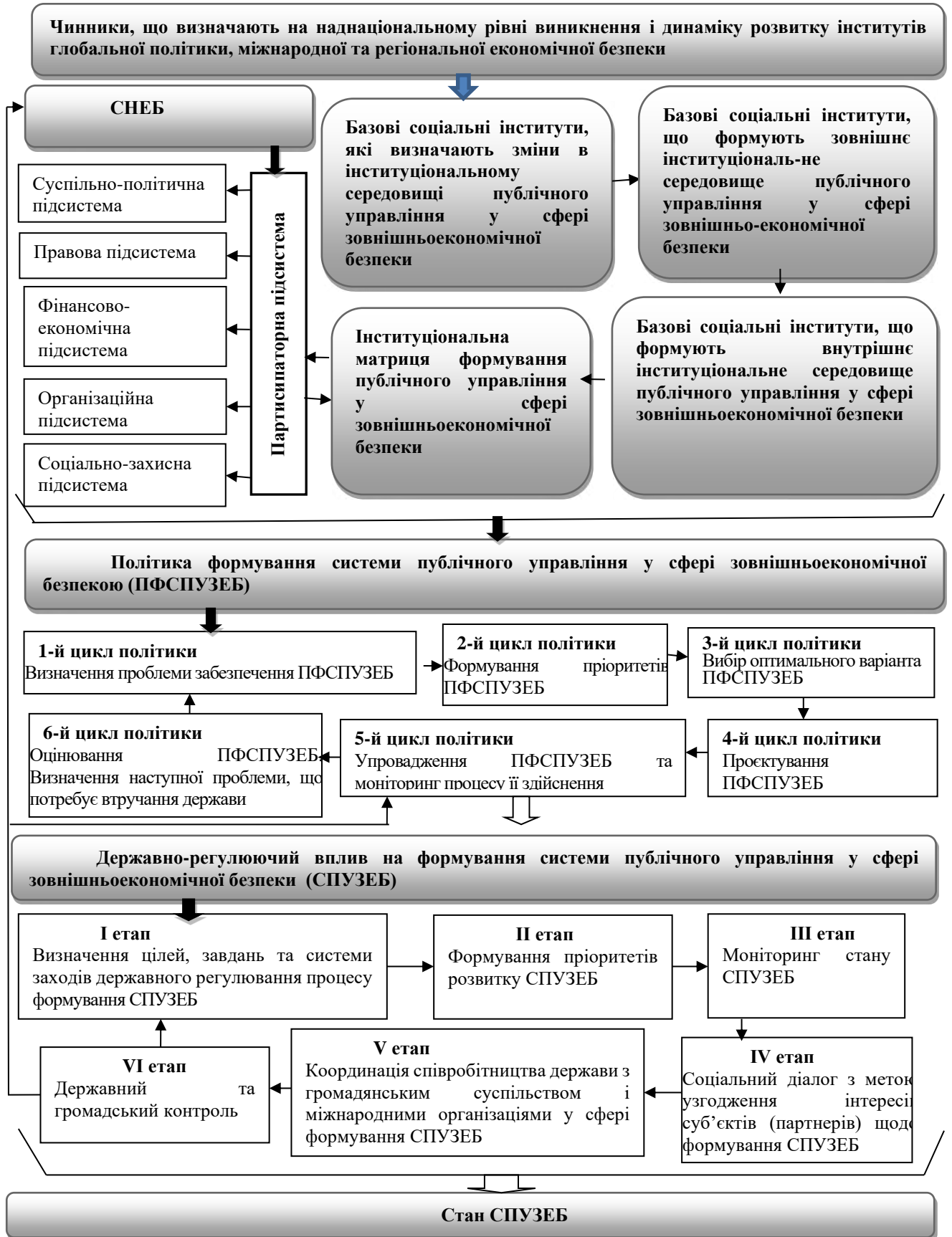
На даний час в офіційному дискурсі України ліберальна парадигма національної безпеки (пріоритет безпеки людини), прозорість і відкритість намірів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки, а також її підзвітність визначена невід'ємною складовою політики національної безпеки України.

В [191] зазначено, що саме мережева архітектура публічного управління здатна забезпечити прозорість і відкритість намірів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки.

З огляду на завдання дослідження пропонуємо авторську концептуальну модель формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що структурно включає сім рівнів (рис. 5.1):

- перший рівень – чинники, що визначають на наднаціональному рівні виникнення та динаміку розвитку системи міжнародної економічної безпеки, системи глобальної політики, систем регіональної економічної – євроатлантичної та європейської;
- другий рівень – чинники, які визначають на національному рівні виникнення та динаміку розвитку публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, зокрема базові соціальні інститути: економіка, політика, культура;
- третій і четвертий рівні – зовнішнє та внутрішнє інституціональне середовище формування публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- п'ятий рівень – інституціональна матриця публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- шостий рівень – це рівень процесів, що охоплює цикли розроблення та реалізації політики формування публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, а також механізми розроблення та реалізації цієї політики;
- сьомий рівень – організаційний, що включає етапи державно-регулюючого впливу на формування системи публічного управління у сфері

зовнішньоекономічної безпеки згідно з реалізацією ідеї партисипаторного управління національною безпекою.

Рис. 5.1. Концептуальна модель формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної системи

Джерело: [розробка автора]

Зазначимо, що концептуальна модель [175] формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на відповідних ієрархічних рівнях структурно включає такі моделі, як:

- інтегровану модель формування інституціональної матриці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- структурну модель інституціональної матриці формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;
- структурні моделі інститутів інституційної та організаційної взаємодії міжнародних партнерів та суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

На формування інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки впливають певні чинники та умови, а також базові соціальні інститути, що формують зовнішнє та внутрішнє інституціональне середовище публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки:

1. Чинники, що визначають на наднаціональному рівні виникнення та динаміку розвитку інститутів глобальної політики, управління та міжнародної економічної безпеки: глобальні трансформації в економічній, управлінській та безпековій сферах [72].

Умови: інститут глобальної політики, інститути міжнародної та регіональної економічної безпеки, інститути євроатлантичної та європейської колективної безпеки – цінності, правила і норми глобальної політики та управління, забезпечення євроатлантичної та європейської безпеки. Ці інститути є базовими для інтеграції країн у глобалізованому світі відповідно до певної системи цінностей і визначають поведінку відповідних союзів/блоків у цьому глобалізованому світі [72].

2. Базові інституціональні матриці, що містять соціальні інститути – економіка, політика, культура (ідеологія). Ці інститути визначають засади

інтеграції конкретного суспільства згідно з національними цінностями, що збігаються з соціокультурними цінностями відповідної горизонтальної цивілізації та цінностями вертикальної цивілізації, які репрезентують відповідний рівень технологічного розвитку (наприклад, ЄС – постіндустріальна, інформаційна цивілізація, Україна – індустріально-аграрна) [72, с. 209–223].

У наукових літературних джерелах [39, с. 277–279] наведено ідеальні моделі інституціональних X-, Y-, Z-матриць. На нашу думку, до соціальних інститутів базової інституціональної матриці належать також інститути права, інформатизації, різних видів національної безпеки, державного та публічного управління, інститут громадянського суспільства.

3. Базові соціальні інститути, що формують зовнішнє інституціональне середовище публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки: інститут права в галузі національної безпеки – похідний інститутів права і національної безпеки; інститут ідеології національної безпеки – похідний інститутів культури (ідеології) та національної безпеки; інститут публічного управління – похідний інститутів державного управління та громадянського суспільства; інститути публічної політики та політичної комунікації – похідні інститутів політики та громадянського суспільства; інститут інформаційного розвитку (цінності, норми е-урядування та розвитку інформаційного суспільства) – похідний інституту інформатизації; інститут політики національної безпеки – похідний інститутів національної безпеки, ідеології та політики.

4. Базові соціальні інститути, що формують внутрішнє інституціональне середовище системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки: інститут е-урядування; інститут зовнішньоекономічної безпеки та інститут права, що регулюють діяльність та взаємодію суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і міжнародних партнерів і громадськості; інститут партисипаторної взаємодії суб'єктів державної та недержавної систем забезпечення

зовнішньоекономічної безпеки; інститут удосконалення архітектури механізмів публічного управління національною безпекою на базі моделі зміни «соціокультурного поля».

Ці інститути є похідними інститутів зовнішнього інституціонального середовища.

Інтегровану модель формування інституціональної матриці публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки показано на рис. 5.2.

5. Інституціональна матриця формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що структурно включає два контури:

перший контур – це контур функціонування публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, для якого базовим є інститути публічного управління національною безпекою та партисипаторної взаємодії у цій специфічній сфері. Похідні інституту публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки – це інститути інституційної та організаційної взаємодії міжнародних партнерів, держави та бізнесу з питань зовнішньоекономічної безпеки.

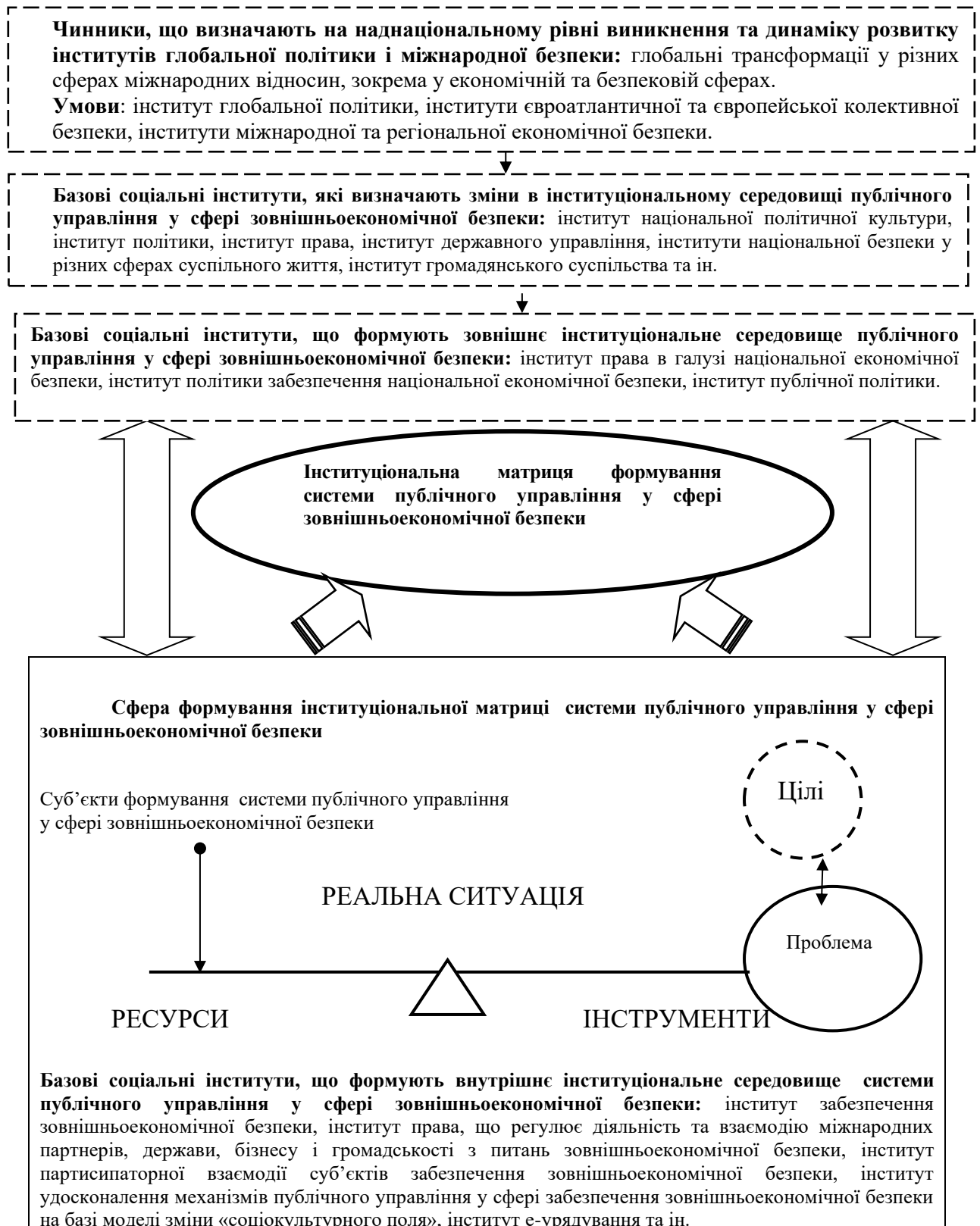
Похідними інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави та бізнесу з питань зовнішньоекономічної безпеки є інститути політичної, інформаційної та ресурсної взаємодії у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

До похідних інституту організаційної взаємодії міжнародних партнерів, держави та бізнесу з питань зовнішньоекономічної безпеки належать:

інститут комунікації;

інститут контролю результатів реалізації цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

інститут оцінювання ефективності політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Рис. 5.2. Інтегрована модель формування інституціональної матриці публічного управління забезпеченням зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора]

Другий – контур формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної взаємодії, до якого структурно входять:

інститут діагностики стану системи публічного управління у зазначеній сфері;

інститут визначення цілей розвитку системи публічного управління;

інститут визначення імперативів політики розвитку системи публічного управління;

інститут політико-правового проєктування системи публічного управління;

інститут державного конструювання системи публічного управління;

інститути розроблення та реалізації політики розвитку системи публічного управління;

інститут розбудови системи публічного управління.

Розглянемо три структурні моделі:

інституціональної матриці формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (рис. 5.3);

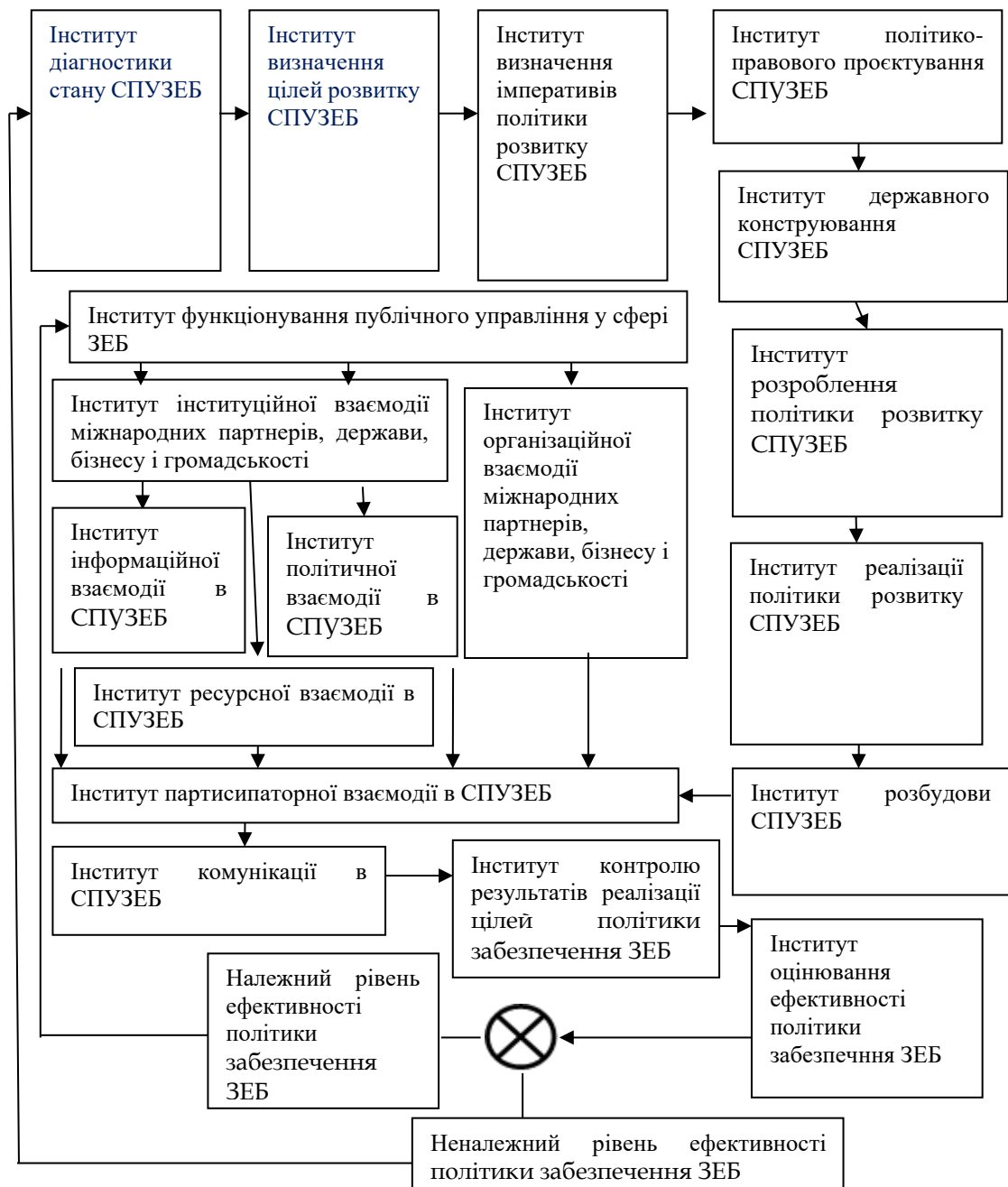
інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави, бізнесу та громадськості (рис. 5.4);

інституту організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки (рис. 5.5).

Як показано на рис. 5.3, згідно з аналізом результатів реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки приймають державно-управлінські рішення про майбутній стан системи публічного управління у зазначеній сфері за рівнями ефективності вказаної політики:

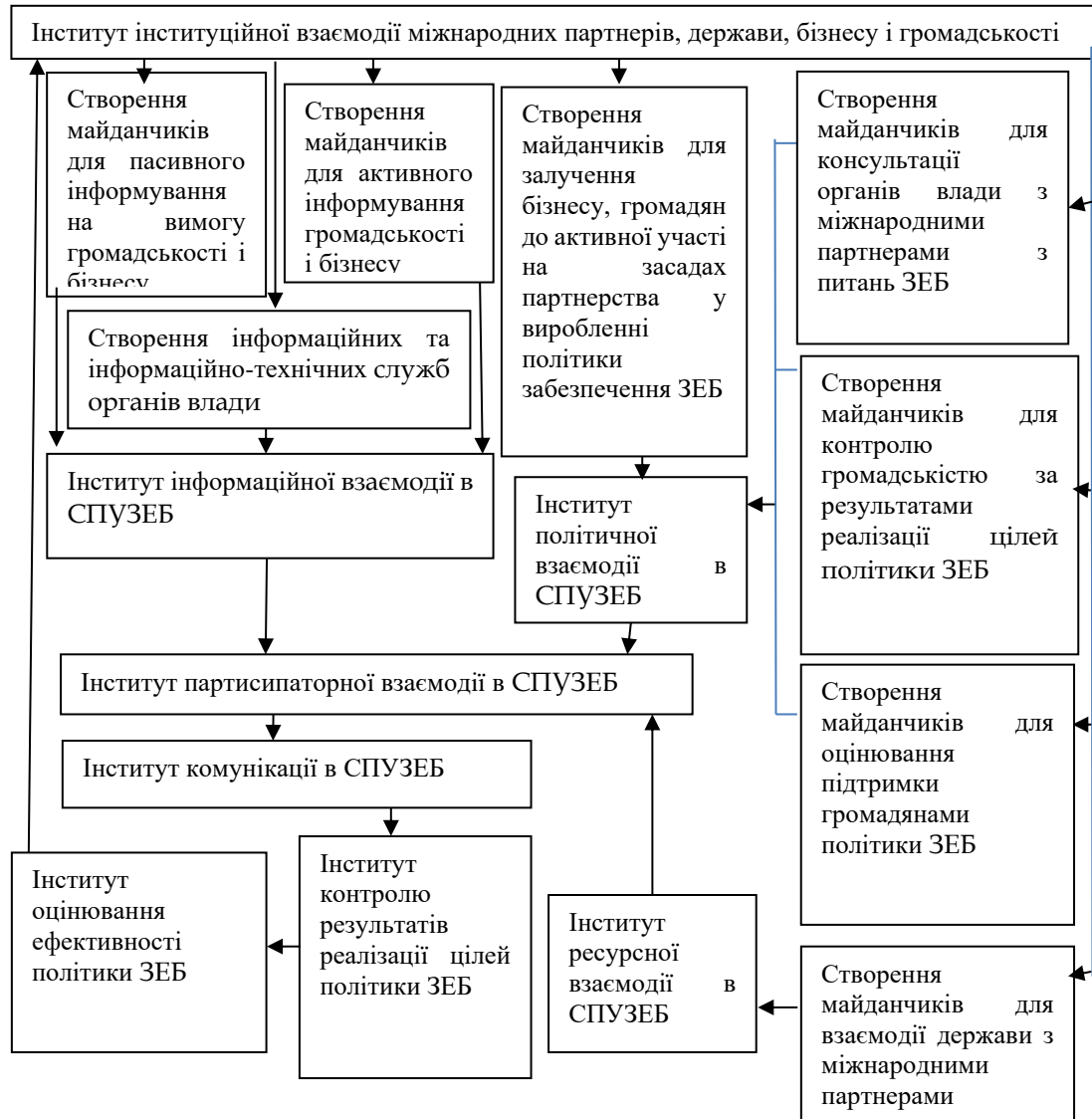
за умови задовільного її рівня лише корегують цілі зі збереженням існуючої системи публічного управління;

за умови незадовільного її рівня – удосконалюють систему публічного управління.

Рис. 5.3. Структурна модель інституціональної матриці формування мережевої архітектури публічного управління забезпечення зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора]

Рис. 5.4. Структурна модель інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави бізнесу і громадськості з питань зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора]

Інститут інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави бізнесу і громадськості з питань зовнішньоекономічної безпеки містить систему цінностей та норм, що забезпечують створення спільних інституцій з вироблення політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та контролю за її реалізацією.

Розглянемо принципи функціонування структурної моделі інституту

інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави бізнесу і громадськості з питань зовнішньоекономічної безпеки. Цей інститут передбачає створення низки напрямів взаємодії суб'єктів міжнародних партнерів, держави бізнесу і громадськості з питань зовнішньоекономічної безпеки:

для пасивного інформування на вимогу громадян та активного інформування громадян;

для залучення громадян до активної участі на засадах партнерства у розробленні політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

для консультації органів влади з міжнародними партнерами із питань зовнішньоекономічної безпеки;

для контролю громадськістю результатів реалізації цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

для оцінювання підтримки громадянами політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

для взаємодії держави та міжнародних партнерів з питань зовнішньоекономічної безпеки;

для функціонування інформаційних та інформаційно-технічних служб органів влади.

До похідних інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави бізнесу і громадськості з питань зовнішньоекономічної безпеки належать:

інститут інформаційної взаємодії в СПУЗЕБ, що містить систему цінностей і норм, які забезпечують інформування громадськості про політику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

інститут політичної взаємодії в СПУЗЕБ, що містить систему цінностей і норм, які забезпечують отримання підтримки громадськості щодо напрямів та шляхів реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

інститут ресурсної взаємодії в СПУЗЕБ, що містить систему цінностей

і норм, які забезпечують адекватність розподілу ресурсів відповідно до змісту політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та державно-управлінських функцій у цій специфічній сфері.

Похідним зазначених інститутів є інститут партисипаторної взаємодії в СПУЗЕБ, похідним цього інституту є інститут комунікації в СПУЗЕБ. У свою чергу, похідні останнього – інститут контролю результатів реалізації цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та інститут оцінки її ефективності.

Інститут організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки містить систему цінностей і норм, що забезпечують залучення громадськості до розроблення та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки (див. рис. 5.5).

Зауважимо, що похідними інституту організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки є такі:

інститути урядової та неурядової аналітики в СПУЗЕБ;

інститут адаптивної ефективності партисипаторної взаємодії в СПУЗЕБ;

інститут взаємодії держави з громадськістю.

Водночас до похідних інститутів урядової та неурядової аналітики в СПУЗЕБ належать:

інститут інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття державно-управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

інститут моніторингу загроз зовнішньоекономічній безпеці;

інститут експертно-консультативної діяльності та консалтингу.

Похідним від зазначених інститутів та інституту взаємодії держави з громадськістю є інститут партисипаторної взаємодії в СЗНБ, а похідним від нього є інститут розроблення та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

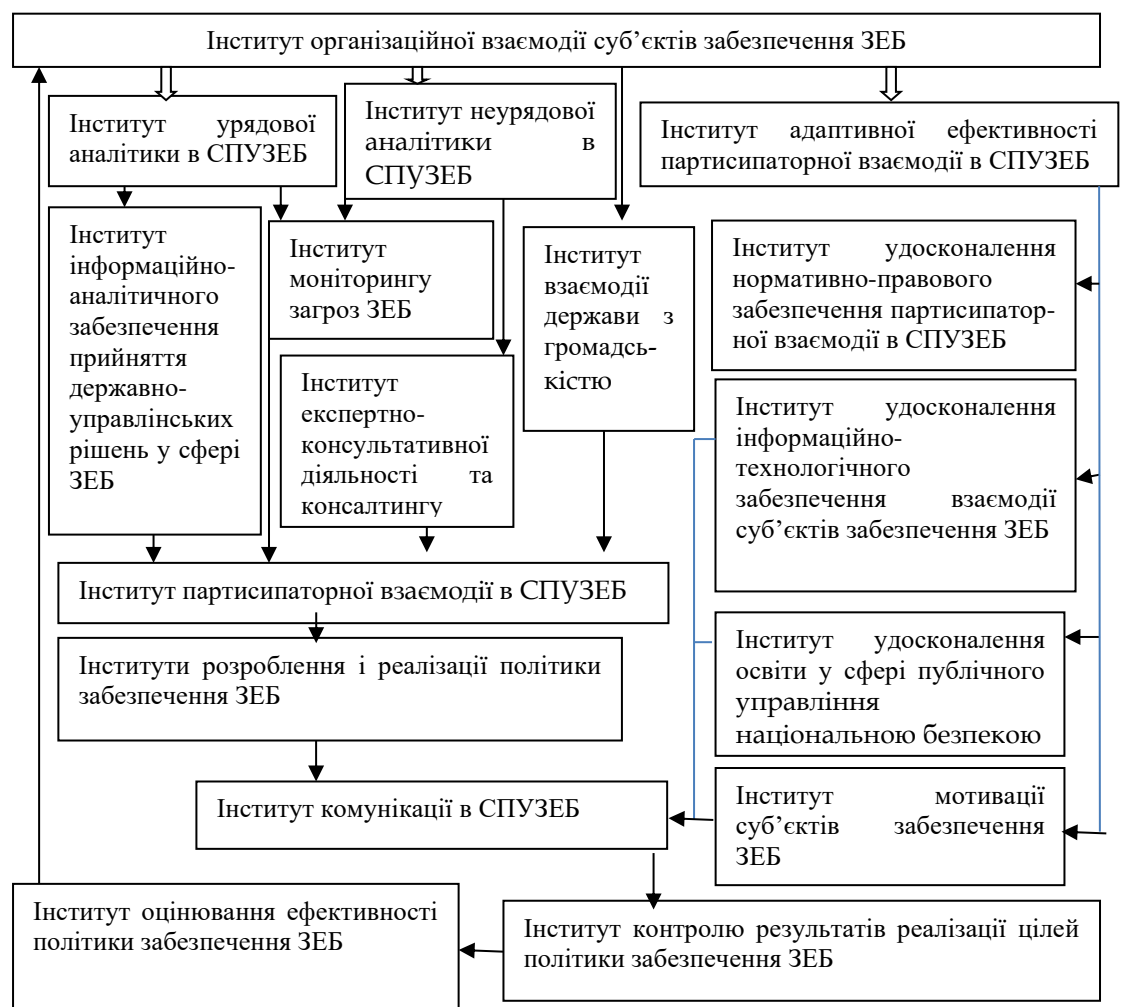
Інститут адаптивної ефективності партисипаторної взаємодії в СПУЗЕБ структурно включає:

інститут удосконалення нормативно-правового забезпечення партисипаторної взаємодії в СПУЗЕБ;

інститут удосконалення інформаційно-технологічного забезпечення взаємодії суб'єктів зовнішньоекономічної безпеки;

інститут удосконалення освіти у сфері публічного управління національною безпекою;

інститут мотивації суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Рис. 5.5. Структурна модель інституту організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора]

Інститут комунікації в СПУЗЕБ є похідним інститутом розроблення та реалізації політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а також інституту адаптивної ефективності партисипаторної взаємодії в СПУЗЕБ, похідними від цього інституту є інститут контролю результатів реалізації цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та інститут оцінювання її ефективності.

У межах структурно-функціонального підходу розглянемо функції та завдання системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки національної держави, яка є структурним елементом СЗНБ.

Беручи до уваги визначення поняття «зовнішньоекономічна безпека» наведене в офіційному дискурсі, місією СЗЕБ пропонуємо визначити як досягнення стану «відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці» [258].

Місія цієї системи досягається реалізацією головної функції – виявленням основних викликів та загроз у сфері ЗЕБ та реактивне і проактивне реагування на них.

Використовуючи напрацювання вітчизняних науковців у сфері забезпечення національної економічної безпеки [361; 394; 454] уточнимо функції та завдання СЗЕБ національної держави з урахуванням вимог забезпечення національної стійкості та провадження принципу партисипаторної взаємодії у сфері забезпечення національної безпеки (див. табл. 5.1.).

Таблиця 5.1

Функції та основні завдання СЗЕБ національної держави

Функції	Основні завдання
Цілепокладання	Концептуалізація національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері
	Прийняття, контроль виконання публічно-управлінських рішень

	у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Внесення коректив до цільового блоку публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки за результатами реалізації управлінських рішень у зазначеній сфері
Цілевизначення	Формування національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Вибудова ієрархії цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Узгодження національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки із національними цілями розвитку і безпеки, що детерміновані політичним режимом держави, домінуючою парадигмою національної і економічної безпеки, зовнішньополітичним курсом держави, економічним укладом країни
Цілереалізації	Гарантування незмінності національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки впродовж всього періоду юридичної дієвості керівних документів, що регулюють діяльність у вказаній сфері
	Реалізація ієрархії національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки шляхом взаємодії між різними підсистемами системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Реалізація ієрархії національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки шляхом взаємодії з міжнародними системами безпеки та організаціями
	Відбір інструментів і композиційна побудова впливу на процеси міжнародних економічних відносин на кожному етапі досягнення національних цілей у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
Організаційно-управлінська	Організація функціонування системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки загалом
	Розробка варіантів та прийняття публічно-управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Відповідальність за прийняті публічно-управлінські рішення у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
Інформаційно-аналітична	Моніторинг викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці держави
	Стратегічний моніторинг і аналіз сучасних тенденцій економічного протиборства та прогнозування новітній форм економічних війн
	Діагноз стану зовнішньоекономічної безпеки держави
	Виявлення причин виникнення загроз зовнішньоекономічній безпеці та прогнозування наслідків їх реалізації
	Прогнозування майбутнього безпекового середовища у зовнішньоекономічній сфері
Основоположна (фундаментальна)	Гарантування національного економічного суверенітету, підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку національної економіки
	Використання можливостей Ради безпеки ООН, ЄС, СОТ та інших міжнародних інститутів в питаннях забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави

	Реактивне та проактивне реагування на виявлені виклики та загрози зовнішньоекономічній безпеці держави
Програмно-теоретична	Розроблення концепцій, стратегій і програм у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави
	Створення та удосконалення нормативної бази для ефективного функціонування системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави
	Удосконалення організаційної структури системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави
	Розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття публічно-управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави
Планування	Планування заходів реактивного та проактивного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці
	Стратегічне планування у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Визначення перспективних напрямків розвитку вітчизняної науки в інтересах забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави
Інтеграційна	Виконання міжнародних договорів України у економічній сфері
	Поглиблення економічного партнерства та співробітництва з СОТ і ЄС; активна участь у міжнародному розподілу праці
	Розвиток транскордонного співробітництва із суміжними державами
	Спільне проведення планових та оперативних заходів реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці держави у межах співробітництва з міжнародними організаціями, виконання договірних зобов'язань у сфері економічної безпеки
	Участь у дво- та багатосторонньому міждержавному співробітництві у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, якщо це відповідає національним інтересам держави
Координаційна	Координування діяльності суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на основі результатів їх спільного виконання завдань за призначенням
	Надання допомоги національному бізнесу, який працює у зовнішньоекономічній сфері під час економічних криз та ліквідації їх наслідків
Ідеологічна	Поширення комплексу ідей та поглядів щодо розвитку національної економіки та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Інформаційно-пропагандистське супроводження політики розвитку національної економіки та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки
	Формування культури економічної безпеки
Партисипаторна	Залучення національного бізнесу до узгодження інтересів у зовнішньоекономічній сфері та вироблення спільної програми дій по забезпеченню зовнішньоекономічної безпеки держави
	Залучення громадянського суспільства до обговорення актуальних проблем зовнішньоекономічної безпеки та узгодження інтересів у вказаній сфері

Моніторингу та контролю	Встановлення доцільної взаємодії між структурними компонентами системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки в процесі її функціонування за допомогою передачі інформації про хід та підсумки виконання функціональних завдань вказаної системи
-------------------------	---

Джерело: [191; 361; 394; 454; контент-аналіз автора].

Розглянемо докладніше функціонування СЗЕБ, зокрема щодо реалізації її функції партисипаторної взаємодії.

Місія СЗЕБ України полягає в захисті життєво важливих національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері. Цієї місії досягають шляхом реалізації засадничої (фундаментальної) функції СЗЕБ – гарантування зовнішньоекономічної безпеки України.

У науковій літературі [394] визначено функціональні складові, структуру та завдання системи національної економічної безпеки. За аналогією можна стверджувати, інституційна підсистема СЗЕБ виконує дві основні функції:

цільову (цілепокладання, цілевизначення, цілереалізації);
 програмно-теоретичну.

Основними завдання інституційної підсистеми СЗЕБ є:
 концептуалізація життєво важливих національних інтересів;
 визначення національних цілей у сфері забезпечення ЗЕБ;
 визначення напрямів реформування СЗЕБ.

У зазначеній підсистемі взаємодіють усі суб'єкти забезпечення ЗЕБ:
 органи публічної влади, що безпосередньо та опосередковано опікуються питаннями забезпечення ЗЕБ;

недержавні інститути (політичні партії, громадські організації і соціально-політичні рухи, бізнес, недержавні некомерційні організації);

суб'єкти соціального рівня, наприклад, соціальні групи, спільноти, окремі громадяни.

Організаційно-управлінська підсистема СЗЕБ реалізує організаційно-

управлінську, координаційну та інтеграційну функції. На цю підсистему покладено завдання організації публічного управління у сфері зовні економічної безпеки та взаємодії суб'єктів її забезпечення.

Прогнозно-проектувальна підсистема СЗЕБ виконує прогностичну та аналітичну функції, функцію планування. Основні завдання цієї підсистеми – прогнозування можливих загроз зовнішньоекономічній безпеці та її ризиків, а також планування діяльності органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

На функціональну підсистему СЗЕБ покладено засадничу функцію – регулювання процесів профілактики, запобігання та нейтралізації загроз життєво важливим національним інтересам у зовнішньоекономічній сфері.

Культурно-ідеологічна підсистема СЗЕБ реалізує соціально-адаптивну та ідеологічну функції.

Партисипаторна (громадська) підсистема СЗЕБ виконує партисипаторну функцію. Основні завдання цієї підсистеми є:

державно-приватне партнерство з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Комунікативна підсистема СЗЕБ реалізує функції моніторингу та контролю. На цю підсистему покладено завдання встановлення доцільної взаємодії структурних компонентів СЗЕБ у процесі її функціонування шляхом передавання інформації.

Інституційна, організаційно-управлінська, прогнозно-проектувальна, функціональна, культурно-ідеологічна та комунікативна підсистеми функціонують як самостійні складові СЗЕБ, якими керують державні структури. Водночас партисипаторна підсистема охоплює «профільні» суб'єкти та суб'єкти «загальної компетенції» недержавного сектору, що безпосередньо та опосередковано опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а також недержавні аналітичні центри. Партисипаторна підсистема забезпечує ненасильницьку конкуренцію в політиці, економіці та будь-якій іншій сфері суспільства з відкритим

доступом. Ця підсистема забезпечує функціональну єдність СЗЕБ України шляхом створення каналу «комунікативна підсистема (неформальний контроль) – суб'єкти управління». У свою чергу, це зумовлює задіяння механізму неформальної самоорганізації, що забезпечує взаємодію органів державної влади та інститутів громадянського суспільства з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. З метою забезпечення певного рівня зовнішньоекономічної безпеки держави, що гарантуватиме захист життєво важливих національних інтересів України, механізм неформальної самоорганізації повинен функціонувати впродовж усього циклу формування та реалізації політики національної безпеки, який можна зобразити в такій послідовності [45, с. 25]:

- визначення проблеми забезпечення ЗЕБ;
- розроблення альтернативних варіантів політики забезпечення ЗЕБ;
- пошук шляхів розв'язання проблеми забезпечення ЗЕБ;
- проектування політики забезпечення ЗЕБ;
- впровадження політики забезпечення ЗЕБ та моніторинг процесу її здійснення;
- оцінювання політики національної безпеки.

Організаційний рівень концептуальної моделі включає етапи справляння державно-регулюючого впливу на процес формування МПУЗЕБ на основі реалізації ідеї партисипаторного управління. Зауважимо, що державно-регулюючий вплив передбачає шість етапів.

Перший етап – визначення цілей, завдань та системи заходів державного регулювання процесу формування СПУЗЕБ.

Другий етап – формування пріоритетів політики формування СПУЗЕБ.

Третій етап – моніторинг стану СПУЗЕБ.

Четвертий етап – соціальний діалог з метою узгодження інтересів суб'єктів (партнерів) щодо формування СПУЗЕБ.

П'ятий етап – координація взаємодії держави з громадянським

суспільством і міжнародними організаціями у сфері формування СПУЗЕБ.

Шостий етап – державний та громадський контроль.

На нашу думку, впровадження в державно-управлінську практику розроблених концептуальних засад проектування СПУЗЕБ та моделі формування СПУЗЕБ, основна ідея якої – еволюційний розвиток інститутів публічного управління в цій специфічній сфері з дотриманням принципу компліментарності, сприятиме підвищенню ефективності реалізації національних інтересів у вказаній сфері.

5.3. Моделювання та програмування розвитку системи діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України

В умовах складності та масштабності публічно-управлінських проблем взаємодії органів публічної влади з міжнародними партнерами з питань зовнішньоекономічної безпеки особливого значення набуває модельний підхід. Відповідно, надання публічному управлінню у сфері зовнішньоекономічної безпеки України наукового характеру передбачає широке використання на всіх його рівнях і ланках результатів наукових досягнень у галузі знань «Публічне управління та адміністрування», а також інших соціальних та гуманітарних наук, таких як: філософії, соціології та політології, економіки та права.

Є сенс зауважити, що дослідження проблем публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції у рамках парадигми управління «суб'єкт – полісуб'єктне середовище», парадигми інноваційного розвитку суспільства, системно-діяльнісної парадигми, інституціональної парадигми науки публічне управління приводить нас в площину моделювання процесу публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Останнє передбачає послідовну розробку функціональної, інформаційної та морфологічних моделей зазначеного управління.

Моделювання це процес послідовної розробки функціональної, інформаційної та морфологічних моделей. При цьому самим складним в моделюванні систем і системних проблем є інтеграція вказаних моделей.

Варто зазначити, що функціональна модель – це модель діяльності. Остання дає вихідні дані для розробки інформаційної моделі, яка характеризує ступінь невизначеності, яка притаманна системі чи системній проблемі, рівень наших знань про них, про проблеми в знаннях і шляхи їх усунення.

Наступним кроком моделювання є розробка морфологічної моделі, яка є описом внутрішньої структури системи або системної проблеми, виявлення підсистем або підпроблем і встановлення взаємозв'язків між ними, виявлення автономних функцій у функціональній моделі та систематизація моделей. Підсумком розробки морфологічної моделі є представлення структури та функцій елементів системи, класифікація зв'язків та опис динаміки дій, в результаті чого дослідник отримує уточнену морфологічну модель, яка відповідає функціональній та інформаційній моделям системи.

Використовуючи метод конфігурування, запропонований Г. Щедровицьким [165, с. 157] спробуємо розглянути функціональну модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки як підсистему політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, що передбачає певний набір парадигматичних систем (блоків) та реалізацію їх в синтагматиці [165, с. 157].

Функціональна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, як синтагматичне утворення можна умовно представити трьома парадигмальними блоками:

1. Рефлексивний блок – це система соціально-психологічних механізмів усвідомлення проблематики публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, інформаційно-аналітичного механізму та механізму прийняття управлінського рішення у сфері зовнішньоекономічної

безпеки.

2. Організаційно-управлінський блок включає в себе механізми розвитку та механізм керування системою публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Механізми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки – це політико-правовий механізм, інституційний механізм, механізм структурно-функціональної оптимізації системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, кадровий механізм та механізм ресурсного забезпечення згаданого управління. Механізм керування системою публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки – це організаційно-правовий механізм, інституційний механізм, кадровий механізм та механізм ресурсного забезпечення системи управління.

3. Інструментальний блок – це механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (механізми проактивного та реактивного реагування).

При дослідженні проблем публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, не можна обмежуватися лише характеристикою цієї системи з огляду на те, що вона є в даний час. Важливе значення в дослідженні системи має розкриття її динаміки, визначення її перспективи, виявлення, які з її елементів життєздатні, а які безперспективні. Більш того, слід враховувати, що ця система є частиною більш складної системи – системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави, елементи якої впливають на складові частини розглянутої системи управління.

Головною метою системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки є досягнення нею здатності утримувати всю сукупність конфліктів та загроз на відповідному передкритичному рівні, при якому загрози чинники не здатні руйнівню впливати на зовнішньоекономічну безпеку. Тому для цієї системи важливим є здатність вчасно передбачати появу і фіксувати зміну інтенсивності джерел загроз зовнішньоекономічній безпеці і можливості запобігання цим загрозам. Саме функціональне призначення

сприяє формуванню системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, як надзвичайно динамічної структури, що повинна змогти виконати задачу та запобігти загрозам різного характеру. Виходячи з цього, функціонування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки здійснюється у виконанні двох головних завдань – проактивна (запобігання загрозам) і реактивна (зустрічна) протидія.

Розробку інформаційної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки доцільно здійснювати з позицій системного підходу. Вказана модель має містити нормативно-правову, ситуативну, концептуальну, математичну моделі та модель прийняття рішення.

Інформаційна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки у загальних рисах може бути виражена схемою: аналізування (опис) – діагностування / передбачення – цілевбачання – планування – програмування (як конкретизація програмування) – рішення – контроль за виконанням рішення – зворотній зв'язок (уточнення рішення або нове рішення на основі нових даних аналізування, діагностування, прогнозування і т. ін.).

Розробку морфологічної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки доцільно здійснювати з позицій системного підходу як фундаментального у теорії публічного управління.

Морфологічна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки мусить бути побудована як відносно самостійна система, тобто необхідно визначити її структуру, встановити взаємозв'язок між елементами, проаналізувати їх функції та спроможність діяти цілеспрямовано зі своїми особливостями. Це дозволяє розробити її як результативний спосіб пізнання реальної дійсності і науково обґрунтованого впливу на процеси, які відбуваються у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі, в міжнародних економічних відносинах та державі, що відповідає вимогам системного підходу.

На основі теоретико-методологічних засад визначення та

функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, логіки формування взаємозв'язку ключових дефініцій політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, визначимо основні складові морфологічної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Морфологічна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки має декілька основних складових, що представляють собою окремі механізми, об'єднані в систему правових, інституційних, організаційних, фінансових та соціально-психологічних засобів, які повинні використовуватись у комплексі, що й забезпечить досягнення цілей політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, сприятиме підвищенню її ефективності.

Функціональною моделлю публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки визначено сутнісні характеристики діяльності органів публічної влади, на основі яких пропонуємо діяльність згаданих органів представити як підсистему політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Остання, свою чергу, може бути представлена набором трьох парадигматичних блоків (див. рис. 5.6.), а саме [176]:

рефлексивного блоку;

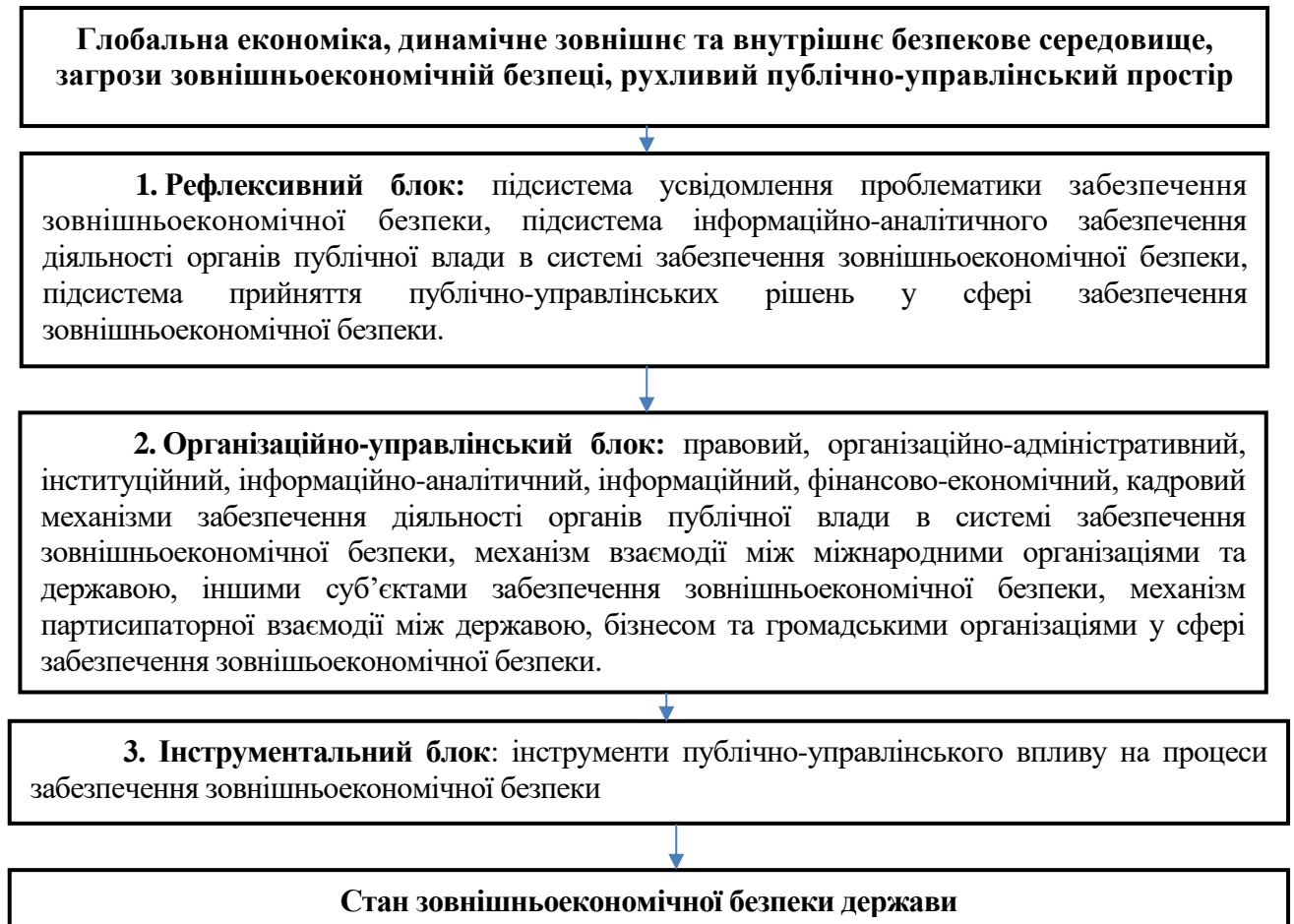
організаційно-управлінського блоку;

інструментального блоку.

Ці блоки утворюють собою системну цілісність, що забезпечує системний характер публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Функціональна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки представляє собою умовний зразок публічно-управлінської діяльності, що забезпечує належний рівень функціонування органів публічної влади відповідно своїх повноважень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на міжнародному,

регіональному та національному рівнях публічного управління. В подальшому вказана модель може бути удосконалена шляхом структурно-функціональної оптимізації її структури та функцій, а у випадку її низької ефективності – може бути замінена на більш досконалий варіант.

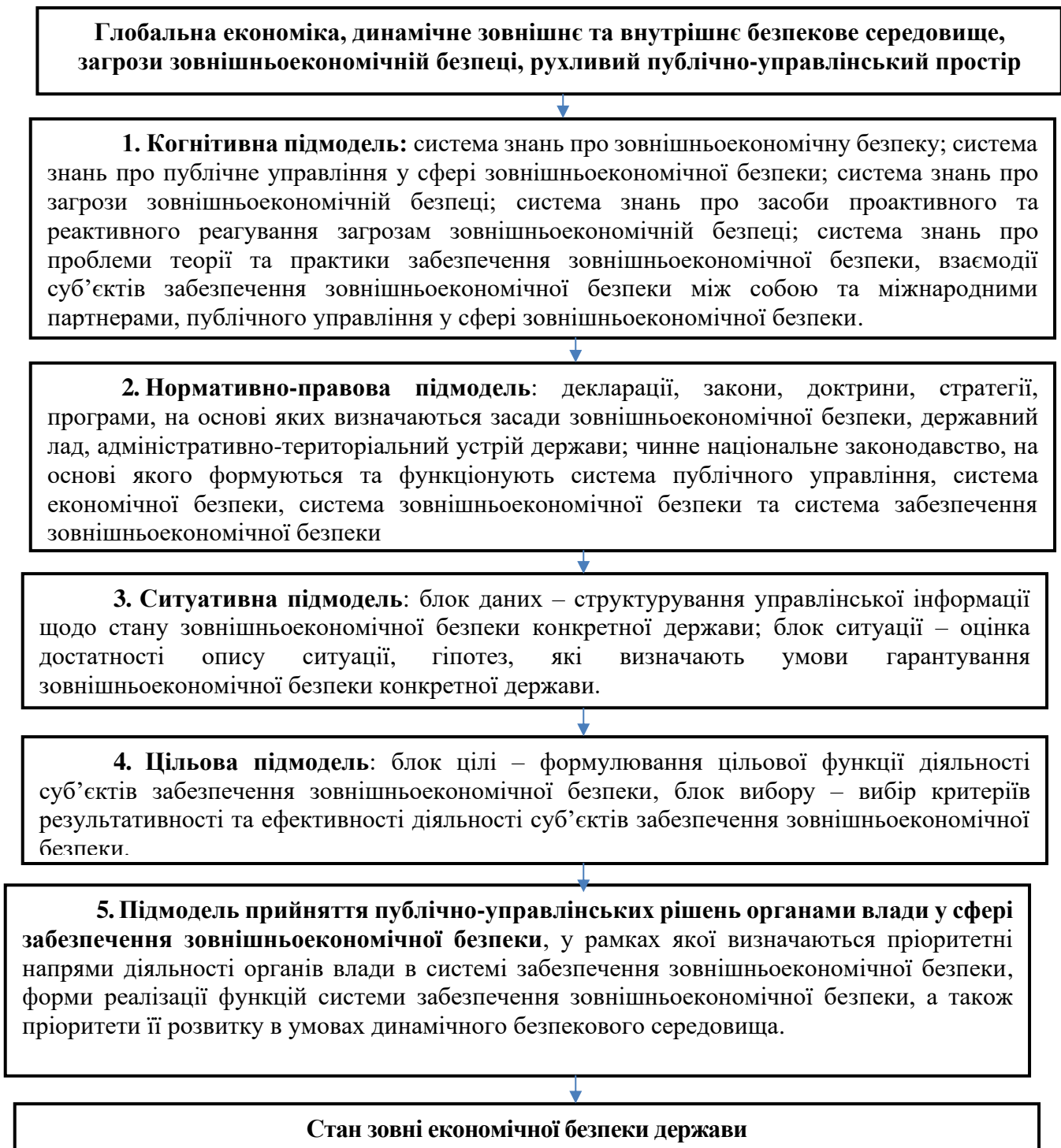

Рис. 5.6. Функціональна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора]

Варто зазначити, що функціональна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки дає вихідні дані для розробки інформаційної моделі вказаного управління. Структурно інформаційна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки включає в себе (див. рис. 5.7.): когнітивну підмодель; нормативно-правову підмодель; ситуативну підмодель; цільову підмодель; підмодель прийняття

публічно-управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Рис. 5.7. Інформаційна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [розробка автора]

Зауважимо, інформаційна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки характеризує:

1) ступінь невизначеності, яка притаманна сфері безпеки загалом, і зовнішньоекономічній безпеці зокрема;

2) системні проблеми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

3) рівень наших знань про практичні проблеми зовнішньоекономічної безпеки, про проблеми в знаннях із міжнародної економічної безпеки та зовнішньоекономічної безпеки, шляхах їх вирішення.

Розробку морфологічної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки доцільно здійснювати з позицій системно-ситуаційного підходу як фундаментального в науці публічне управління [165].

Морфологічна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки мусить бути побудована як відносно самостійна система, що передбачає здійснення процедур:

визначення її структури;

встановлення взаємозв'язку між елементами системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

аналіз функцій згаданої системи та їх спроможностей діяти відповідно до функціональних завдань.

Це дозволяє розробити вказану модель як результативний спосіб пізнання дійсності і науково обґрунтованого впливу органів публічної влади на процеси забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на різних рівнях управління, що відповідає вимогам системно-ситуаційного підходу.

На основі теоретико-методологічних засад визначення та функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, логіки формування взаємозв'язку ключових дефініцій публічного управління у сфері національної безпеки, пропонуємо визначити основними складовими морфологічної моделі ПУЗЕБ окремі

системи, підсистеми та механізми (див. рис. 5.8.), а саме:

система зовнішньоекономічної безпеки (СЗЕБ), структурним елементом якої є СЗЗЕБ;

система публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (СПУЗЕБ), яка, в свою чергу, входить структурно до СЗЕБ.

Структурними елементами системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки є:

підсистема правового забезпечення діяльності органів, що опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки;

підсистема інституційного забезпечення діяльності органів, що опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки;

підсистема науково-методичного забезпечення діяльності органів, що опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки;

підсистема усвідомлення проблематики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави;

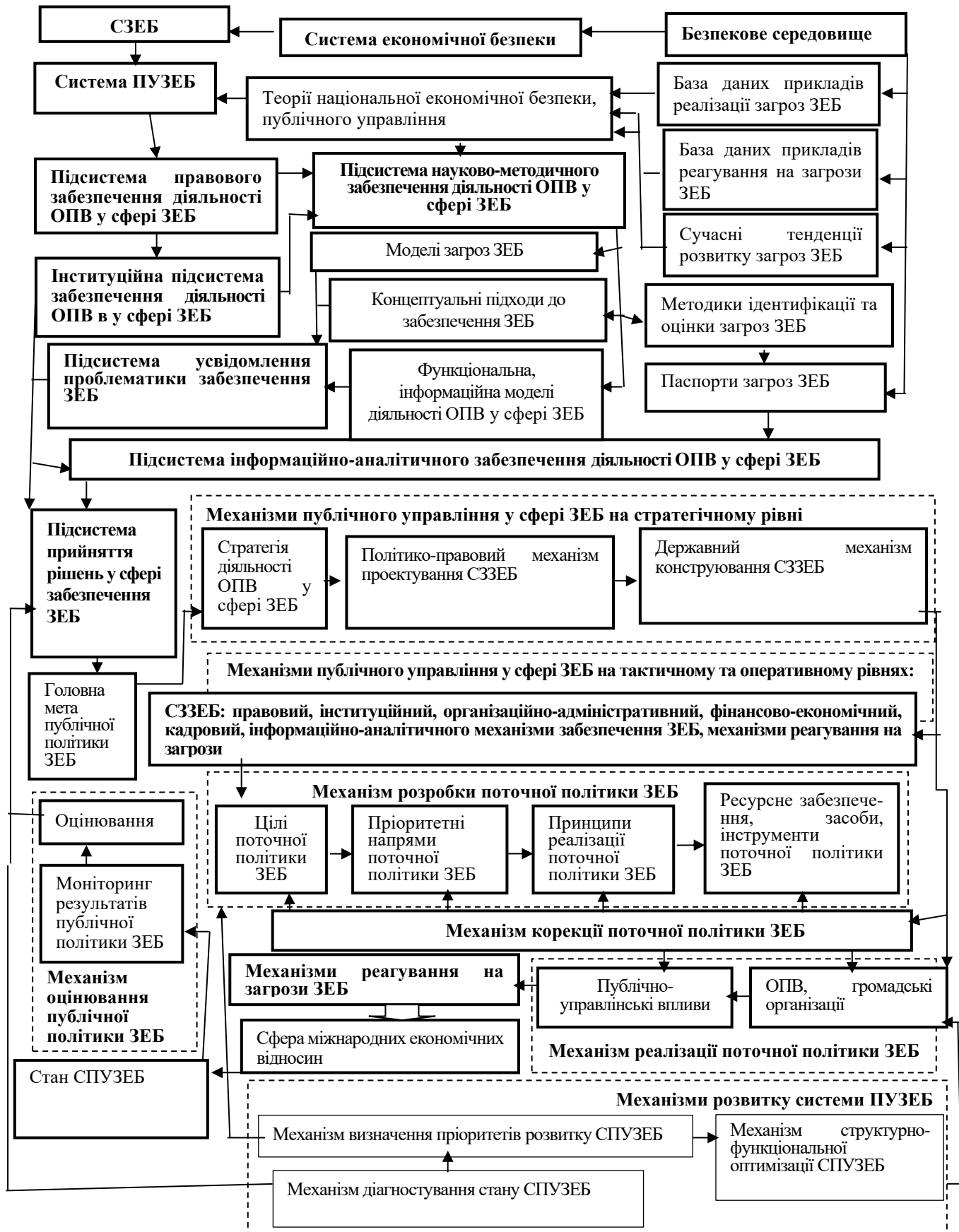
підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів, що опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки;

підсистема прийняття публічно-управлінського рішення у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Структурними елементами підсистеми прийняття публічно-управлінського рішення у сфері зовнішньоекономічної безпеки є:

1) механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної системи на стратегічному рівні – механізми політико-правового проектування та державного конструювання відповідних механізмів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

2) механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної системи на тактичному та оперативному рівнях: правовий, організаційно-адміністративний, інституційний, інформаційно-аналітичний, інформаційний, фінансово-економічний, кадровий механізми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; механізм взаємодії між міжнародними

Рис. 5.8. Морфологічна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки

Джерело: [165]

партнерами, бізнесом, інститутами громадянського суспільства та органами державної влади, що опікуються питаннями зовнішньоекономічної безпеки; механізм партисипаторної взаємодії між органами публічної влади та громадськими організаціями у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; механізми проактивного і реактивного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці;

3) механізми розробки, реалізації, оцінювання та корекції публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

4) механізм розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

В кінцевому підсумку ці механізми повинні забезпечити ефективне застосування управлінських технологій діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

На основі морфологічної моделі формується організаційно-логічна схема розробки цільових програми розвитку механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки (див. рис. 5.9.).

Ця організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки представляє собою опис системної публічно-управлінської проблеми, а саме забезпечення оптимальної відповідності цілей системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, її структури та функцій:

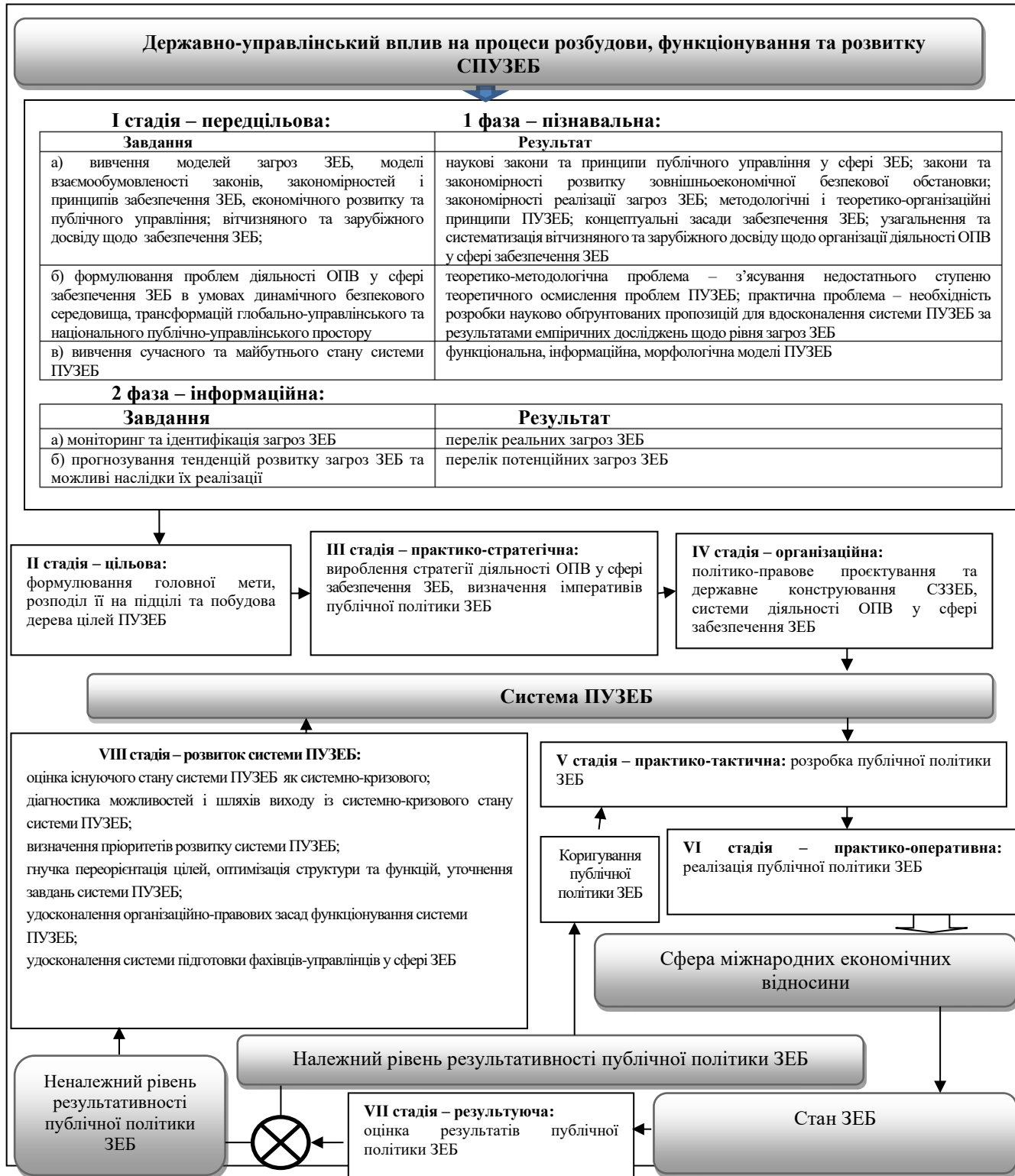
1) сучасним викликам і загрозам зовнішньоекономічній безпеці;

2) організаційно-управлінським процесам у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, які також детерміновані змінами безпекового середовища та трансформаціями державно-управлінського простору.

Організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки дев'ять стадій:

I стадія передцільова, яка структурно складається із двох фаз:

1. Пізнавальна фаза на якій здійснюється:

Рис. 5.9. Організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Джерело: [розробка автора]

а) вивчення:

моделей загроз зовнішньоекономічній безпеці;

моделей взаємообумовленості законів, закономірностей і принципів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

моделей взаємообумовленості законів, закономірностей і принципів економічного розвитку та публічного управління;

вітчизняний досвід та досвід іноземних держав щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Результатом вивчення є:

наукові закони та принципи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

закони та закономірності розвитку зовнішньоекономічної безпекової обстановки;

закономірності реалізації загроз зовнішньоекономічній безпеці;

методологічні і теоретико-організаційні принципи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

концептуальні засади забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

узагальнення та систематизація вітчизняного досвіду та досвіду іноземних держав щодо організації діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

б) формулювання проблем публічно-управлінської діяльності у сфері зовнішньоекономічної безпеки в умовах динамічного безпекового середовища, трансформацій глобального та національного управлінського простору.

Результатом вивчення є:

теоретико-методологічна проблема – з'ясування недостатнього ступеню теоретичного осмислення проблем публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в умовах динамічного безпекового середовища, трансформацій управлінського простору, що потребує розробки понятійного і концептуального апарату для дослідження цього

процесу;

практична проблема – необхідність розробки науково обґрунтованих пропозицій для вдосконалення системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки за результатами емпіричних досліджень щодо рівня загроз зовнішньоекономічній безпеці, а також чинників, що підвищують або знижують ефективність згаданого управління.

в) вивчення сучасного та майбутнього стану системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Результатом вивчення є: функціональна, інформаційна, морфологічна моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

2. Інформаційна фаза на якій здійснюється:

а) моніторинг та ідентифікація загроз зовнішньоекономічній безпеці;

б) прогнозування тенденцій розвитку загроз зовнішньоекономічній безпеці та можливі наслідки їх реалізації.

Результатом вивчення є:

а) перелік реальних загроз зовнішньоекономічній безпеці;

б) перелік потенційних загроз зовнішньоекономічній безпеці.

II стадія – цільова стадія, яка передбачає:

формулювання головної мети, розподіл її на підцілі та побудова дерева цілей публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

III стадія – практико-стратегічна стадія, яка передбачає:

вироблення стратегії діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, визначення імперативів публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

IV стадія – організаційна стадія, яка передбачає:

політико-правове проектування та державне конструювання системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, системи діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, а саме:

визначення місії та перспективної моделі системи публічного

управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

формування органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

визначення теоретико-організаційних принципів функціонування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

V стадія – практико-тактична частина, яка на тактичному рівні управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки передбачає:

розробку публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

перелік заходів щодо реалізації публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

VI стадія практико-оперативна частина, яка на оперативному рівні управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки передбачає:

здійснення заходів органами публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

VII стадія – результуюча стадія, яка передбачає:

оцінку результатів реалізації публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на підставі якої приймаються публічно-управлінські рішення щодо майбутнього стану системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

за умов задовільного рівня результативності публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки здійснюється її корекція із збереженням існуючої структури системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

за умов незадовільного рівня результативності публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки здійснюється організаційний розвиток системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

VIII стадія також включає корекцію публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, що передбачає:

корекцію цілей публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

корекцію пріоритетних напрямів публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

корекцію принципів реалізації публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки;

корекцію ресурсного забезпечення, засобів та інструментів реалізації публічної політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

ІХ стадія – розвиток системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що передбачає:

оцінка існуючого стану системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки безпеки як системно-кризового;

діагностика можливостей і шляхів виходу із кризової ситуації;

визначення пріоритетів розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

гнучка переорієнтація цілей системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

оптимізацію структури та функцій системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

уточнення завдань системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки;

удосконалення системи професійної підготовки фахівців-управлінців з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

На нашу думку, запропоновані морфологічна модель публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки здатні:

забезпечити функціональну цілісність системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що охоплена єдиним задумом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України на стратегічному,

тактичному та оперативному рівнях публічного управління у даній сфері з урахуванням вимог зовнішньоекономічного безпекового середовища до системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та наявних обмежень по ресурсам та часу;

дати змогу розширити та конкретизувати положення Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, Стратегії економічної безпеки України та інших нормативно-правових актів стосовно діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

5.4. Перспективи створення Балто-Чорноморського союзу в інтересах гарантування зовнішньоекономічної безпеки України

У реаліях сучасного світу неможливе існування країни без активної зовнішньополітичної та економічної діяльності. Головним завданням для будь-якої держави насамперед має стати власний вибір вектора співробітництва і інтеграції у світі. Сьогодні Україна опинилася на межі двох потужних міжнародних акторів: РФ і так званого Західного Світу [343]. З одного боку, історично Україна знаходиться в полі співробітництва з країнами колишнього Радянського Союзу, з іншого – Україна давно оголосила про євроінтеграційний напрям розвитку, який забезпечується поступовими інтеграційними кроками в європейську спільноту. Саме за таких обставин Україна перебуває в складних геополітичних та геоekonomічних умовах, що визначаються специфічною роллю нашої держави в європейському регіоні. Напевне, з цим пов'язана непроста політична ситуація в країні протягом останніх років, яка не йде на користь забезпеченню національної безпеки та захисту національних інтересів нашої держави. Вважаємо, що одним із шляхів розв'язання нинішньої геополітичної кризи для України може бути створення Балто-

Чорноморського союзу як можливого інструменту забезпечення зовнішньоекономічної безпеки [177].

Питання зовнішньоекономічної безпеки держави викликають все більше інтересу вітчизняних та зарубіжних учених протягом останнього часу. Так, різні проблемні питання досліджуваної теми розглядали В.Аранчій, Г.Голодюк, Л.Коковський, П.Кравчук, Т.Марцева, О.Матвієць, В.Мунтіян, В.Обухова, І.Перетятко, Н.Павлюк, В.Попко, А.Шаламов, О.Шегінський, О.Чернова, Є.Чирич, О.Яременко та інші. Розвиток ідей Балто-Чорноморського союзу науково обґрунтовували А.Галан, В.Мартинюк, Б.Левик, Н.Корома та інші. Водночас, вважаємо, що потребують більш ґрунтовного вивчення питання реалізації потенціалу Балто-Чорноморського союзу як інструменту забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Метою даного підрозділу є дослідження зовнішнього безпекового середовища України, а також визначення ролі і місця Балто-Чорноморського союзу у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Відповідно до Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України 26 серпня 2021 року, одним з пріоритетів зовнішньополітичної діяльності є «забезпечення у Балто-Чорноморському регіоні миру, міжнародної безпеки і стійкого розвитку, розбудова відносин добросусідства із дружніми сусідніми державами» [414]. Досягти вказаного пріоритету можна шляхом реалізації проактивної позиції у розвитку добросусідських та партнерських відносин з державами Центральної, Південної та Східної Європи, посиленні ролі України у Балто-Чорноморському регіоні. Одним з можливих шляхів трансформації відносин з сусідніми країнами є створення Балто-Чорноморського союзу, що в перспективі може стати дієвим механізмом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Балто-Чорноморський союз – це потенційне інтегративне утворення

країн Східної Європи, так звана, ідея зовнішньополітичної інтеграції Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Молдови, України та інших країн з метою співробітництва у економічній, воєнно-політичній, культурній та інших сферах. Балто-Чорноморський союз може стати реальною альтернативою Європейському Союзу для країн Східної Європи [177].

Як зазначає А.В. Галан, «ідея Балто-Чорноморського союзу постійно обговорюється в політичних колах. Геополітична концепція передбачає створення союзу країн Балтійського та Чорного морів. Ці країни історично входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої і займають важливе геополітичне, транзитне становище» [60].

Ідеї створення Балто-Чорноморського союзу як майбутньої організації політичної та економічної взаємодії обговорюються протягом усього ХХ століття. Окремі аспекти необхідності реалізації цього проекту обґрунтовували британські (А.Райлі), польські (Т.Щапанський, Л.Качинський, А.Дуда), німецькі (А.Умланд), українські (С.Рудницький, Ю.Липа, В.Шахов, В.Мадіссон, В.Горбулін та ін.) науковці та політичні діячі. В той же час, як зазначає В.Мартинюк, за часів Радянського Союзу розробка та реалізація даного співробітництва були неможливі і лише «на початку 2000-х років відбулася певна інституалізація гео економічно, геополітично та історично обумовленого Балто-Чорноморського співробітництва» [238]. На думку автора, у грудні 2005 р. у Києві відбулось установче засідання Спільноти демократичного вибору за участі президентів України, Грузії, Литви, Естонії, Латвії, Румунії, Словенії, Молдови, колишньої Югославської Республіки Македонія, представників Польщі, Болгарії та Азербайджану, на якому було ухвалено Декларацію країн Спільноти демократичного вибору, згідно з якою країни Балто-Чорноморсько-Каспійського регіону виступили за налагодження тісніших зв'язків між урядами та суспільствами у різних сферах. Пізніше, у травні 2006 р. у Вільнюсі відбувся саміт лідерів Балто-Чорноморського регіону, на якому був зроблений наголос на важливість регіонального співробітництва

для європейської та трансатлантичної інтеграції [238].

На рис. 5.9. показано потенційних членів Балто-Чорноморського союзу.

Рис. 5.9. Потенційні члени Балто-Чорноморського союзу.

Джерело: [26].

Починаючи з 2014 року, від початку війни на Сході України, анексії Криму питання безпеки стали актуальними не лише для України, а і усіх країн з колишнього пострадянського простору, держав, що межують з Україною, мають тісні економічні зв'язки тощо. Саме тому, питання обговорення створення Балто-Чорноморського союзу вийшло на новий рівень, в якому центральним питанням є вирішення безпекових та економічних питань. На підтвердження даної тези зазначимо, що Б.Левик акцентує увагу на тому, що транзитне розташування Балто-Чорноморського регіону викликає геополітичний інтерес у геоекономічних блоків і великих держав. Більшість ініціаторів Балто-Чорноморського союзу розглядають його як регіональний проєкт, який несе економічно-транзитне навантаження. Однак цілком зрозуміло, що економіка може функціонувати лише в благополучному безпековому середовищі. У широкому трактуванні

Балто-Чорноморський союз має економічну, комунікативну і оборонну складові частини [225].

Н.Корума досліджує роль території Балто-Чорноморського регіону в світовій політичній системі на різних етапах суспільно-історичного розвитку та виділяє політико-географічні фактори формування геополітичних регіонів. Серед них:

I. Історико-географічні фактори, що діють в межах цивілізаційного та соціоетнічного просторів, формуючи той ресурс, що визначає напрям суспільно-історичного розвитку території.

II. Політико-географічне положення, що визначає геополітичне та геостратегічне позиціонування території.

III. Політичні фактори, до яких віднесено: глобальну політичну систему, баланс центрів сили.

IV. Економічні фактори, такі як: природно-ресурсний потенціал, економічний потенціал, інфраструктурний потенціал, інноваційність економіки) [209].

Загалом, основні завдання створення Балто-Чорноморського Союзу можна визначити наступним чином [238]:

- поглиблення міждержавного співробітництва у Балто-Чорноморському регіоні;
- сприяння гарантуванню стабільності і безпеки в регіоні, розвиток оборонного співробітництва;
- встановлення верховенства права, сприяння демократизації, захисту фундаментальних прав та свобод;
- економічне співробітництво та зближення з політиками ЄС;
- енергетична безпека, підтримка розвитку інфраструктури, гармонізація політик у сфері енергетики за стандартами ЄС;
- співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства.

На нашу думку, чільне місце серед усіх цих процесів мають посідати

питання зовнішньоекономічної безпеки. Зокрема, для України актуальним є:

здійснення диверсифікації торговельних потоків для забезпечення її міцних конкурентних позицій на світовому ринку;

зменшення частки торгівлі з РФ в загальних обсягах торгівлі;

забезпечення реалізації змін структури торговельних потоків з тим, щоб в експорті превалювала високотехнологічна продукція, а в імпорті - сировина;

зниження рівня імпортозалежності економіки;

зменшення кількості протекціоністських заходів, які застосовують іноземні держави до українських товарів тощо.

Всі ці питання можна виносити на порядок денний у співпраці з країнами-сусідами.

Як зазначив Міністр закордонних справ Д.Кулеба, за півтора роки Україна ініціювала три нових міжнародних формати взаємодії у Балто-Чорноморському регіоні, які зміцнюють безпеку нашої держави [100]:

- Люблінський трикутник з Польщею та Литвою, що відображає спільну історію з часів Люблінської унії та спільне майбутнє в Європі ;
- Асоційоване тріо з Грузією та Молдовою, що дозволяє Україні, Грузії і Молдові координувати зусилля на шляху євроінтеграції;
- Українсько-турецьку «Квадригу», яка передбачає регулярні зустрічі міністрів закордонних справ і міністрів оборони для обговорення військово-політичних викликів у Чорному морі.

Д.Кулеба вказав на те, що «якщо подивитися на ці регіональні формати на карті, стратегія стає наочною. Легко побачити вертикальну вісь від Балтійського до Чорного моря. Це простір свободи, безпеки та процвітання України, східний фланг НАТО та ЄС. Посилення малих альянсів робить членство України в ЄС і НАТО історично неминучим» [100].

В той же час, ряд науковців виділяють певні труднощі та можливі проблеми щодо створення Балто-Чорноморського союзу. Так, П.Кулар

вказує на наступні з них [489]:

1) Не всі держави – потенційні учасниці Балто-Чорноморського союзу зараз зацікавлені в приєднанні до нього. Наприклад, такі держави, як Швеція та Фінляндія займають нейтральну позицію по відношенню до будь-яких військових блоків. Але, не дивлячись на свою нейтральну позицію, не зважаючи на свою досить стабільну, як економічну, так і політичну ситуацію, ці країни, все ж таки, істотно збільшують свої військові витрати, швидко оновлюють свій ОПК.

2) Більшість країн не має потужного економічного і військового потенціалу. До них, насамперед, відносяться Чехія, Польща, Україна, Словаччина, Литва, Румунія, Болгарія та Молдова. Проблема полягає переважно в моральному старінні наявного ОПК.

3) Деякі держави відкрито проголошують проросійські позиції, особливо ті, які залежні від російського газу та інших ресурсів. В першу чергу мова йде про Угорщину, Чехію, Словаччину, Білорусь та Болгарію. Залежність цих країн від Кремля зводить нанівець перспективи їх приєднання до Балто-Чорноморського союзу.

4) Деякі з цих країн бажають брати участь у військовому блоці, але не в Балто-Чорноморському союзі, а переважно в НАТО, оскільки бачать там сильнішого лідера (Литва, Румунія і Молдова).

В будь-якому випадку розвиток ідей створення повноцінного інтегративного утворення біля західних кордонів України має здійснити позитивний вплив на позиціонування нашої країни у світі, чітке визначення її стратегічних інтересів та пріоритетів у взаємодії з найближчими сусідами, забезпечення національної безпеки та зовнішньоекономічної у тому числі.

Зазначимо, що цілком очевидно, що країни Балтії та Чорного моря економічно співпрацюють один з одним, в той же час, створення Балто-Чорноморського союзу сприятиме реалізації багатосторонніх великомасштабних економічних проєктів. На думку О.Воловича, «У разі створення Балто-Чорноморського об'єднання, посилення економічного

співробітництва його країн-учасників може виражатися у спрощенні ведення бізнесу на спільному економічному просторі, у спільних енергетичних, логістичних та інфраструктурних проектах, що сприятимуть економічному розвитку регіону. Відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торгівельної та соціальної кооперації між країнами Балто-Чорноморського регіону дозволить їм підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність» [26].

Окремі складові формування геоекономічної спільноти виокремила Я. Чернятевич [438]. Вважаємо, що опираючись на узагальнення автора геоекономічні засади створення Балто-Чорноморського союзу можна розглядати у наступній системі координат:

1) Геоекономічний простір та полюси світу. Балто-Чорноморський союз відноситься до Західноєвропейського полюсу, так званої «Об'єднаної Європи». Для Західноєвропейського полюсу характерним є економічна інтеграція в межах єдиної цивілізації.

2) Геоекономічний атлас. На ньому відображаються: зони впливу та політичні альянси навколо країн, що входять до Балто-Чорноморського союзу; ресурсні сторінки – фінансові, енергетичні, сировинні. В сучасних умовах все більшого значення набувають трудові ресурси тощо; комунікації, що є стратегічними ресурсами для більшості організацій та утворень; екологічна сторінка, де будуть вказані зони підвищеної техногенної небезпеки. Для Балто-Чорноморського союзу такими зонами можуть бути Донецька та Луганська області, Чорнобильська зона в Україні, індустріальні регіони Республіки Польща, Литви тощо.

3) Геоекономічні війни. Сучасні науковці вказують на те, що для такого типу війн характерним є: невидимість, відсутність руйнувань, стратегія «непрямих дій», у якості зброї геоекономічні, геофінансові інформаційні технології, з метою отримання національного доходу суперника, що в подальшому приводить до маргіналізації країн, населення.

4) Геоекономічна пам'ять як система відтермінованих зобов'язань та незатребуваної спадкоємності національних інтересів. Сюди можна віднести інформацію про боргові зобов'язання країн-членів союзу, історичні форми підтримки і допомоги тощо. Оскільки членами Балто-Чорноморського союзу можуть бути країни, що історично знаходилися у різних політичних союзах, необхідно уважно опрацьовувати можливі варіанти узгодження минулих протиріч.

5) Геоекономічна рента, що створюється за рахунок специфічності розміщення та неоднорідності соціального часу. Геоекономічна рента створюється у, так званих, «світових містах». Це великі міста, що розміщені на перетині комунікацій, фінансів, промисловості, ресурсів тощо. Регіонально деякі міста, що належать до території Балто-Чорноморського союзу, можуть стати такими світовими містами та створювати геоeкономічну ренту (наприклад, Варшава, Київ тощо).

Станом на сьогодні геоeкономічні засади створення Балто-Чорноморського союзу можна розглядати з точки зору існування геоeкономічних атрибутів, тобто характерних ознак геоeкономіки. Такими геоeкономічними атрибутами, а значить і характерними ознаками створення Балто-Чорноморського союзу є геоeкономічний простір, геоeкономічний атлас, рента, пам'ять та геоeкономічні війни [177].

Отже, Балто-Чорноморський союз в перспективі може стати важливим інструментом забезпечення регіональної безпеки у Європі. Важливим є його потенційний вплив на зовнішньоекономічну безпеку України та держав-учасниць, адже в сучасних умовах він може стати платформою для розв'язання зовнішньоекономічних проблем, захисту національних інтересів у економічній сфері, започаткування спільних транспортних та енергетичних проєктів тощо. Тому створення вказаного союзу є одним із визначальних факторів, який має враховуватися при формуванні політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах зовнішньої агресії та механізмів її реалізації.

5.5. Удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки

Інтеграція економіки України до світової економічної системи загострює питання зовнішньоекономічної безпеки, без гарантування якої країна не може бути повноправним учасником світогосподарських зв'язків, посісти належне місце в міжнародному поділі праці та мати належну систему захисту, проактивної та реактивної протидії глобальним викликам її зовнішньоекономічній безпеці, зокрема, та національній економічній безпеці в цілому.

В офіційному дискурсі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України поняття «зовнішньоекономічна безпека» трактується як стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для сталого економічного зростання [258].

На наше переконання, під зовнішньоекономічною безпекою України варто розуміти також інвестиційно-привабливий стан національної економіки, яка здатна генерувати конкурентоспроможну продукцію, забезпечуючи при цьому збалансованість зовнішньої торгівлі та стійкість фінансової системи країни в системі міжнародної економічної безпеки. Зауважимо, що зовнішньоекономічну безпеку багато науковців розглядають з точки зору зовнішньої торгівлі, однак зовнішньоекономічна безпека включає в себе не лише експортну та імпорتنу, але й валютну, інвестиційну та боргову безпеки.

В офіційному дискурсі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України представлено перелік викликів та загроз зовнішньоекономічній безпеці [413]:

недостатні темпи диверсифікації торговельних потоків України для забезпечення її міцних конкурентних позицій на світовому ринку;

суттєвий рівень частки торгівлі з РФ в загальних обсягах торгівлі, а також використання цією державою економічних інструментів впливу з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України;

дисфункціональна структура торговельних потоків із превалюванням в експорті сировини, а в імпорті - високотехнологічної продукції;

високий рівень імпортозалежності економіки;

збільшення кількості протекціоністських заходів, які застосовують іноземні держави, зокрема, щодо українських товарів (високий рівень ставок митних тарифів, інших митних зборів, платежів, а також використання нетарифних бар'єрів - сертифікація, дозволи, ліцензії тощо);

нерозвиненість зовнішньоторговельної інфраструктури, недостатній рівень інституційної спроможності для представлення торговельних інтересів України у рамках діяльності міжнародних торговельних організацій, зокрема Світової організації торгівлі;

існуючий стан доступу товарів та послуг на ринок ЄС, що вимагає якнайшвидшого перегляду положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами - членами, з іншої сторони;

ризики обмеження експорту в разі введення нових вуглецевих податків для українських товарів.

Також в офіційному дискурсі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України визначено індикатори для оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки України, а саме:

відкритість економіки;

відношення зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг;

коефіцієнт покриття імпорту експортом;

відношення обсягу експорту до ВВП (експортна залежність);

відношення зовнішнього боргу до ВВП;

відношення обсягу імпорту до ВВП (імпортна залежність);

товарна структура експорту та імпорту (частка в експорті та імпорті сировини і продукції з низьким ступенем переробки, частка в експорті та імпорті інноваційної продукції);

географічна структура експорту та імпорту тощо [258].

Комплексна оцінка зовнішньоекономічної безпекової обстановки має здійснюватися із дотриманням таких методологічних принципів, зокрема [456]:

принцип об'єктивності, який вимагає здійснення аналізу ендегенних і гетерогенних чинників впливу на процеси і явища зовнішньоекономічної безпеки без суб'єктивних спотворень дійсності аналітиком;

принцип первинності геоекономічного підходу, який виражається у тому, що зовнішня економіка та зовнішня політика повинні розглядатися як частина міжнародних економічних відносин для обґрунтування національних інтересів держави у зовнішньоекономічній сфері;

принцип історичного аналізу, який виражається у тому, що кожний виклик чи загроза має досліджуватися від зародження, проходження ним головних етапів у своєму розвитку, сучасному стані і прогнозі тенденцій розвитку у майбутньому.

З метою удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки пропонуємо в управлінську практику забезпечення зазначеної безпеки впровадити атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці. Під останнім будемо розуміти трьохрівневу високорухливу міжанклавну і міжнародно-економічну систему, що дозволяє здійснювати комплексний моніторинг викликів і загроз зовнішньоекономічній безпеці України на глобальному, регіональному та національному рівнях.

Запропонований атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці

ДОЗВОЛИТЬ:

своєчасно виявляти виклики, потенційні і реальні загрози зовнішньоекономічній безпеці та швидко адаптувати систему забезпечення зовнішньоекономічної системи до нових вимог динамічного безпекового середовища;

надавати релевантну інформацію органам влади для розробки управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Освоєння запропонованого нами атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці дозволить органам влади здійснювати заходи проактивного та реактивного реагування на виявлені загрози різного характеру.

Для вирішення стратегічних, тактичних та оперативних завдань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і ухвалення відповідних управлінських рішень потрібна інтерпретація зовнішньоекономічного безпекового простору, зручна для складання електронної (комп'ютерної) версії атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці.

Під поняттям «електронна версія атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці» пропонуємо розуміти відображення зовнішньоекономічного безпекового простору в комп'ютерному варіанті (програмне забезпечення і використання інформаційних систем), зручному для вирішення різних стратегічних та ситуаційних завдань у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки [154].

Зовнішньоекономічний безпековий простір можна уявити у формі «листяного пирога», набору «електронних карт» – «сторінок» атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці.

Комп'ютерна версія атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці надає можливість для ситуаційної «гри» на зовнішньоекономічному безпековому просторі в умовах всіляких трансформацій у економічній, політичній, воєнно-політичній, інформаційній, культурній та інших сферах міжнародного життя.

Наповнення (матеріалізація) атласу загроз зовнішньоекономічній

безпеці ґрунтується на трьох ключових моментах:

1) на атласі загроз зовнішньоекономічній безпеці повинна бути розгорнута широка панорама процесів, що відносяться до різних сфер сучасного глобального безпекового простору, а саме: економічної, політичної, воєнно-політичної, інформаційної, культурної та ін.;

2) вироблення національної стратегії взаємодії між суб'єктами забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на глобальному, регіональному і національному рівнях передбачає зручну форму для орієнтування на атласі загроз зовнішньоекономічній безпеці;

3) електронна (комп'ютерна) версія атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці, що розробляється, повинна базуватися на релевантній інформації, що дозволить використовувати методики ситуаційного і стратегічного комбінування при вирішенні різних завдань у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

Формування атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці здійснюється згідно з такими етапами.

Етап I: розробка технічного завдання на створення електронної версії атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці держави, у тому числі його глобальної та регіональної частин.

На цьому етапі формуються:

структура атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці,

види інтерпретацій процесів, що описані на «сторінках» атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці;

співвіднесення «сторінок» атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці і т.д.

«Сторінками» атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці пропонуємо визначити:

комп'ютерна версія політичної карти світу (із відображенням зон впливу сучасний центрів сили, воєнно-політичних і економічних альянсів і т.д.);

комп'ютерна версія економічної географії сучасного світу із відображенням зон економічного впливу країн світу т.д.;

комп'ютерна версія геоekonomіки країни із відображенням регіонів світу в яких вона має національні інтереси і т.д.;

комп'ютерна версія ресурсів країни із відображенням географічного розташування ресурсів: енергетичних, сировинних, трудових і т. д., тенденцій розвитку загроз енергетичній та демографічній безпеці;

комп'ютерна версія фінансових потоків в країні та тенденцій розвитку загроз фінансовій безпеці. На зазначеній «сторінці» відображаються особливі потоки (рівні) геофінансового простору, які фактично відірвалися від економічних систем, які раніше були створені в рамках геополітичної парадигми міжнародних відносин (функціональне поєднання економічного і фінансового просторів за принципом геополітичного контролю територій);

комп'ютерна версія системи міжнародних економічних відносин до якої інтегрована національна економіка конкретної країни. Зовнішньоекономічна безпекова обстановка навколо України формується сукупністю конкретно-історичних міжнародних політичних та економічних відносин, воєнно-політичних відносин нашої держави з іншими державами, воєнно-політичними блоками та міжнародними організаціями. Сенс зауважити, що на даний момент Україна включена в систему міжнародних політичних, воєнно-політичних, економічних відносин глобального та регіонального рівнів:

а) з міжнародними міжурядовими організаціями: Україна – ООН, Україна – ОБСЄ, Україна – НАТО, Україна – ЄС, Україна – ОДКБ;

б) з державами з глобальним геополітичним кодексом: Україна – США, Україна – РФ, Україна – Франція, Україна – Велика Британія, Україна – КНР та ін.;

в) з державами з регіональним геополітичним кодексом: Україна – ФРН, Україна – Туреччина;

г) з державами-сусідами першого порядку: Україна – Білорусь,

Україна – РФ, Україна – Польща, Україна – Словаччина, Україна – Угорщина, Україна – Молдова, Україна – Румунія;

д) з державами Чорноморського регіону: Україна – Румунія, Україна – Болгарія, Україна – Грузія, Україна – РФ, Україна – Туреччина;

ж) з державами Кавказького регіону: Україна – Азербайджан, Україна – Вірменія, Україна – Грузія, Україна – РФ;

з) з державами Центральноазійського регіону: Україна – Казахстан, Україна – Киргизстан, Україна – Таджикистан, Україна – Туркменістан, Україна – Узбекистан;

комп'ютерна версія військово-політичної сторінки на якій відображають взаємозв'язок між просуванням інтернаціонально-відтворювального ядра (проекція інтересів геоекономічних центрів сили) та схему відповідного переміщення військових структур (розміщення військових баз для військового контролю над транспортними магістралями нафти, газу та інших товаропотоків);

комп'ютерна версія організаційно-економічної «сторінки» – це міжнародний та міжфірмовий (міжанклавний) розподіл праці, що зародився під впливом процесів інтернаціоналізації у міжнародній економічній сфері. На даній сторінці атласу наносять межі взаємодії інтернаціоналізованих відтворювальних ядер – економічні межі, які не співпадають з національними (державними) кордонами і мають рухомий, блукаючий характер;

комп'ютерна версія «сторінки» спеціалізації регіонів світу на якій відображено розчленовування економічного простору країни залежно від спеціалізації тих або інших регіонів країни, що склалася на певних видах діяльності;

комп'ютерна версія товарно-вартісної «сторінки», що відображає процес інтернаціоналізації зовнішньоекономічної діяльності за допомогою експортно-імпортних операцій;

комп'ютерна версія договірної «сторінки», що відображає

геоекономічні реалії у національному економічному просторі, зокрема: наднаціональні організаційні структури, що функціонують на території держави; гострі суперечності, що пов'язані з колізіями національних і міжнародних норм економічної діяльності тощо.

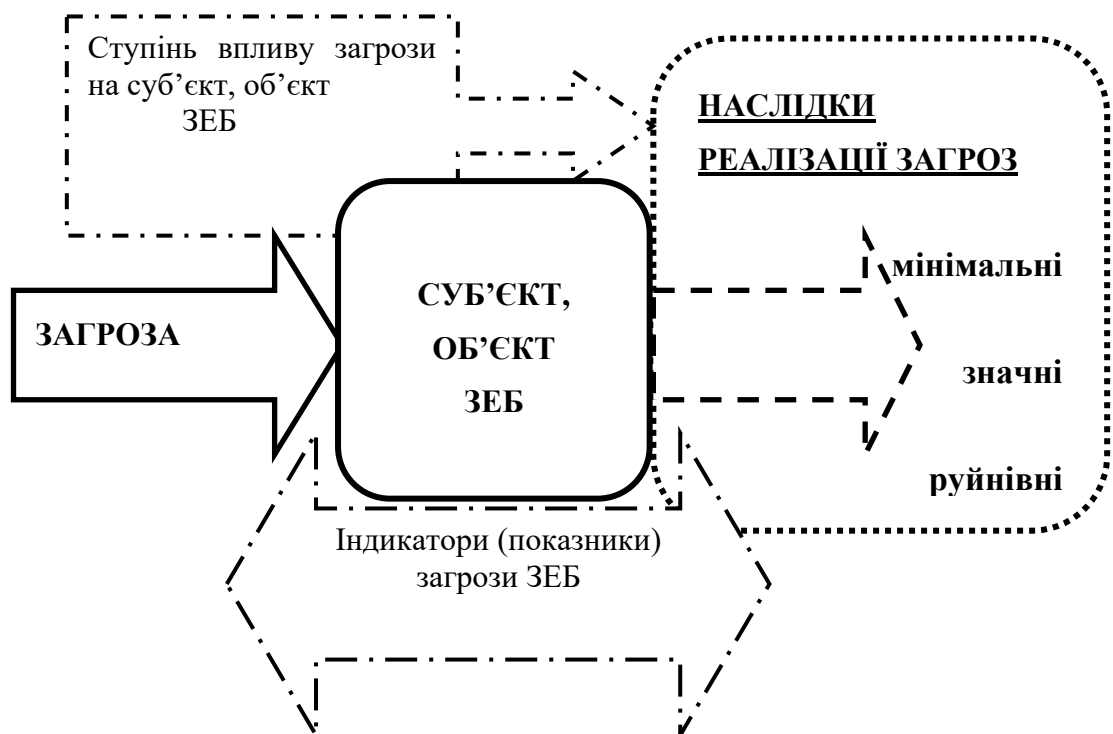
Етап II: інформаційне наповнення атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці.

Визначається необхідна, але достатня інформація з матеріалізації тих або інших зрізів атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці («сторінок») і т.д.

Етап III: топологічне відображення атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці і апроксимація.

На цьому етапі опрацьовуються логічні і математичні моделі, що забезпечують здійснення операцій у зовнішньоекономічному безпековому просторі.

Логічну модель дії загрози зовнішньоекономічній безпеці представлено на рис. 5.10.

Рис. 5.10. Логічна модель дії загрози зовнішньоекономічній безпеці

Джерело: [154]

Етап IV: операція на атласі загроз зовнішньоекономічній безпеці з використанням інформаційних технологій та технологій реактивного та проактивного реагування на виявлені загрози. Тут розробляються основні важливі завдання, набір стратегічних, тактичних та оперативних рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, набір управлінських технологій, відпрацьовуються різні ситуаційні варіанти зовнішньоекономічної безпекової обстановки і т.д.

Етап V: формується методологічна і методична база підготовки фахівців-управлінців для роботи на атласі загроз зовнішньоекономічній безпеці.

Такими чином, наповнення сторінок атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці дозволяє комплексно відслідковувати зовнішньоекономічну безпекову обстановку, а також розробляти адекватні та своєчасні управлінські рішення у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

5.6. Підвищення ефективності системи підготовки фахівців-управлінців у сфері зовнішньоекономічної безпеки України

Становлення інституту державної служби в Україні спричинило необхідність розвитку особливої системи професійного навчання та підготовки державних службовців, поява якої обумовлена необхідністю формування високих професійних якостей та компетенцій сучасних державних службовців [173].

Сучасний світ характеризується процесами глобалізації та інтеграції національних господарств в системі міжнародних відносин. Кожна держава прагне зберігаючи власний суверенітет просунути свої національні інтереси на світовій арені, конкуруючи з іншими країнами за максимально вигідне становище. Україна теж не стоїть осторонь цих процесів, але інтеграція національної економіки до світової економічної системи, спричиняє нові

виклики, які загострюють питання зовнішньоекономічної безпеки як складової частини національної безпеки. Стає все більш зрозумілим, що контролювати ці процеси, здійснювати ефективне державне управління економічною безпекою та керувати ризиками у сфері зовнішньоекономічної безпеки є справою професійно підготовлених фахівців.

Зауважимо, що у науковій думці теорії безпеки набуло широкого розповсюдження поняття «виклик». Воно є досить вживаним у науковій та публіцистичній літературі, часто використовується політиками та експертами. В свою чергу, В. Л. Манілов під цим поняттям розуміє намагання якоїсь держави (групи держав) протидіяти реалізації національних інтересів, як початкову стадію зародження ескалації напруженості та протистояння між суб'єктами міжнародних відносин. Аналогічної думки дотримується і В. І. Мунтіян, на думку якого виклик – це прагнення однієї держави (групи держав) до протидії іншій державі (групі держав) у реалізації національних інтересів [254, с. 104].

Збереження та укріплення державою власних національних інтересів потребує вже сьогодні вжиття відповідних превентивних заходів, тому нагальним стає завдання професійної підготовки державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки. Високий професіоналізм та відповідна кваліфікація на державній службі в сфері зовнішньоекономічної безпеки є свого роду викликом у питанні забезпечення національної безпеки в цілому та зовнішньоекономічної безпеки зокрема. У вирішенні важливих завдань забезпечення національної безпеки та якісного управління ризиками у сфері зовнішньоекономічної безпеки, важливим стає вдосконалення системи професійної освіти та підвищення кваліфікації державних службовців, саме тому все більшої актуальності набувають процеси розвитку державної служби та підготовки якісного кадрового складу державних службовців даного напрямку.

Повертаючись до теми Міжнародного круглого столу який відбувся 08 липня 2021 року в Навчально-науковому інститут публічного управління

та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка з нагоди Дня державної служби України, 10-ти річчя заснування Національного агентства України з питань державної служби та 25-річчя Конституції України «Модернізація професійної підготовки державних службовців в умовах глобальних викликів та сучасних змін в суспільстві» необхідно відзначити, що одночасно з розбудовою українського суспільства відбулись позитивні зрушення в становленні та зміцненні української державності, але потреба в сприянні позитивним трансформаційним процесам і в сфері розвитку державної служби, і в сфері національної безпеки України потребує ще більшої уваги та взаємодії.

Важливі аспекти державного управління у сфері забезпечення національної безпеки висвітлено у наукових працях таких відомих вітчизняних дослідників, як: В. І. Абрамова, В. І. Кириленка, В. І. Мунтіяна, Г. П. Ситника, В. Ф. Смолянюка, О. М. Суходолі, Р.Р. Марутян та інших. Питання розвитку публічної служби в Україні, стандартизації професійної підготовки державних службовців на основі інституційного та компетентнісного підходів стали предметом дослідження у працях І. Г. Сурай, А. Ф. Колодій, М. І. Карпи та ін.

Незважаючи на те, що багато наукових робіт присвячено аналізу цього питання, проте дослідження проблеми державного управління в контексті професійної підготовки державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки, як складової національної безпеки, потребують більшої уваги та глибшого аналізу.

Мета цього підрозділу – здійснення теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки державних службовців у сфері зовнішньоекономічної діяльності, акцентуючи увагу не лише на загальних принципах професійної підготовки, але і на її результативності.

Трансформація державної служби в Україні здійснюється поступово, але має постійний характер. Одним з інструментів цієї трансформації стає реформування державної служби, особливою складовою якої є

вдосконалення системи професійної підготовки державних службовців. Специфікою цього процесу є комплексна взаємодія між державою, наукою та державними установами. Система працює, коли на виконання замовлення держави, зокрема державних установ, заклади вищої освіти готують державних службовців надаючи відповідний рівень необхідних знань у сфері державного управління за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування". У рамках цієї освітньої програми відбувається професійна підготовка висококваліфікованих кадрів для сфери публічного управління з метою подальшого впровадження цих знань професійно підготовленими кадрами на державній службі в державних установах. Серед професійних компетенцій, що висуваються до випускників в результаті проходження навчання є такі як: спроможність розробляти, аналізувати та реалізовувати державну політику, ефективно і результативно виконувати управлінські функції та надавати адміністративні послуги, сприяти інноваційним процесам у суспільстві з метою утвердження соціальної справедливості, демократії, забезпечення прав і свобод людини, сталого розвитку на основі світових та європейських стандартів, захищаючи сферу національних інтересів як в середині країни, так і зовні на світовому рівні.

Ці фахівці стають інтелектуально-кадровим капіталом та потенціалом системи забезпечення національної безпеки, яка є не просто сукупністю взаємодіючих структур, а й складовою певного процесу формування правового поля та прийняття політичних рішень у сфері забезпечення національної безпеки. В структурі системи забезпечення національної безпеки має бути підсистема, головною функцією якої є не тільки розробка та прийняття державно-управлінських рішень щодо реалізації політики національної безпеки, а й формування правового поля вказаної політики. Вказану функцію виконує система забезпеченням національної безпеки, яка є підсистемою системи національної безпеки [361, с. 355-357].

Саме тому, що в державі відбувається постійна взаємодія між внутрішніми та зовнішніми процесами, потребує особливої уваги

професійна підготовка державних службовців не лише для сфери національної безпеки країни, але і її складової, зовнішньоекономічної безпеки, яка на сьогодні знаходиться перед реальними глобальними економічними викликами та потребує активного втручання держави та суспільства, для здійснення позитивних перетворень у даному напрямку.

В цілому, трансформаційні процеси було запущено ще за часів отримання незалежності нашої держави і на даний час ми маємо чимало досягнень у сфері державної служби в Україні. Зокрема, сформована достатньо ефективна система професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування; посилено інституційну спроможність служб управління персоналом державних органів; підвищено рівень захищеності права громадян на доступ до державної служби, законних прав та інтересів державних службовців; відбувається адаптація державної служби до стандартів Європейського Союзу.

Проблема професійної відповідності державних службовців на сьогоднішній день є надважливою. Водночас, головними завданнями на шляху до вдосконалення державної служби в Україні залишаються: формування та реалізація державної політики у сфері державної служби та функціональне управління державною службою в державних органах.

Не можливо пройти осторонь, та не відзначити помітний внесок в розвиток державної служби в Україні, Національного агентства України з питань державної служби, яке в свою чергу, постійно працює над розвитком професійної, ефективної, стабільної, політично неупередженої державної служби, яка б відповідала принципам належного врядування та стандартам і кращим практикам держав-членів ЄС, ґрунтуючи свою діяльність на принципах верховенства права, забезпечення і дотримання прав і свобод людини і громадянина, законності, відкритості та прозорості, відповідальності тощо.

З боку держави відчувається потужна підтримка процесів розвитку і

вдосконалення системи державної служби, сприяння в здійсненні професійної підготовки державних службовців, створення нових можливостей для професійного і особистого росту знань та підвищення кваліфікації.

На сьогоднішній день на сайті Національного агентства України з питань державної служби у розділі «Професійне навчання» розташована інформація, що стосується як підготовки за магістерськими програмами з повним переліком навчальних закладів України за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування», так і підвищення кваліфікації за довго- та короткостроковими програмами загального та спеціального змісту. Такий стан справ обумовлює потребу в необхідності у державного службовця не лише профільної освіти, але й укріплення отриманих професійних навиків шляхом перепідготовки та підвищення кваліфікації з урахуванням займаної посади та виконання покладених обов'язків.

Водночас, як свідчить кон'юнктура ринку праці та професійних потреб на державній службі, не дивлячись на те, що дедалі вимоги до державних службовців стають все вищими і вимагають більш глибокого їх рівня професійної підготовки, однак на сьогоднішній день, більшість управлінців маючи вищу освіту в сфері економіки, фінансів, права, міжнародних відносин тощо, але не всі з них отримали освіту у сфері публічного управління, що на даний час є неприпустимим і вимагає звернути особливу увагу з боку держави і суспільства на цю проблему.

Як зазначається у Енциклопедії державного управління у 8 т., публічна служба (англ. Public service – публічна служба) – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах, в органах місцевого самоврядування та в інших органах публічної влади, мають статус публічного службовця, виконують повноваження публічної адміністрації та публічні функції [188]. Енциклопедія також визначає процес публічного врядування і публічного адміністрування (англ. – government, governance and public administration) – як два різновиди управлінської діяльності

інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість (самоврядність) усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямку [200].

На думку, української дослідниці Сурай І.Г., публічна служба в найширшому розумінні здійснюється працівниками усіх організацій публічного сектору: органів державної влади (тобто не лише виконавчої, але і законодавчої та судової влади), державних підприємств та установ, органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств та установ. Таким чином, до поняття публічної служби включають діяльність працівників усіх інституцій, які виконують публічні завдання, в тому числі діяльність державних або муніципальних лікарів, вчителів тощо. У вузькому розумінні в інституційному вимірі публічну службу розглядають як діяльність службовців органів державної влади та органів місцевого самоврядування [385].

Виходячи з цих визначень напрошується питання, що ми можемо вимагати від людини на державній службі, яка не має освіти та професійної фахової підготовки у тій сфері в якій працює, а саме, у сфері державної служби...?

Не маючи освіти у сфері публічного управління та адміністрування, як може держава та суспільство розраховувати на професійне виконання службових обов'язків державним службовцем, ключове розуміння управлінських процесів та функцій покладених на нього державою? Чи зможе держава (при проведенні всебічної підтримки у сфері забезпечення національної безпеки) та суспільство (при всебічній підтримці політики держави у цьому напрямку) бути впевненою що такі кадри володіють навичками розробки управлінських рішень, вміють аналізувати державну політику, можуть розробляти заходи для її реалізації та працюючи на державній службі прагнуть, маючи відповідні знання, захищати національні інтереси України у відповідних сферах життя суспільства?!

Ситуація, що склалась здається на перший погляд не критичною, але

якщо проаналізувати її наслідки, то конкретних дій необхідно вжити вже сьогодні.

Ми, зі свого боку пропонуємо, для вирішення цієї проблеми, внести зміни до законодавства України, а саме, до Закону України «Про державну службу», яким було б передбачено обов'язкове отримання освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» для державних службовців в нашій країні.

Особливо в умовах глобалізації поява системи перепідготовки та підвищення кваліфікації держслужбовців зумовлена необхідністю підвищення компетентності державних службовців та рівня їх професіоналізму, відповідно до вимог, що склались як в державі, так і в світі. І в цьому контексті, треба відзначити вагомий внесок до процесу розвитку державної служби в Україні з боку закладів вищої освіти нашої держави, які заклали безліч цеглинок в розбудову процесу підготовки державних службовців та, як наслідок, підтримку розвитку державної служби в Україні. Одним із таких була Національна академія державного управління при Президентові України, яку реорганізовано та ухвалено рішення про створення Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка [341].

Водночас, незмінними при підготовці фахівців за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування" в закладі залишились такі головні принципи, як: орієнтація на ефективну і продуктивну реалізацію стратегічних цілей, завдань і функцій держави; формування національної державно-адміністративної культури; служіння народу України, надання громадянам української держави якісних послуг, забезпечення громадянських прав і свобод; сприяння політичному та соціальному партнерству як засобу консолідації суспільства; адаптація змісту навчання до процесів глобалізації, інтернаціоналізації, нового міжнародного політичного, економічного, гуманітарного, адміністративного контексту,

входження України в європейський простір; розвиток у державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування глобального світогляду, європейського мислення, національної самосвідомості тощо [342].

При цьому необхідно зазначити, що ми підняли важливе питання підготовки державних службовців (привення уваги до цього, як ніколи, нагального сьогодні питання автором дослідження було здійснено ще до початку повномасштабного введення в Україні воєнного стану) для того, щоб звернути увагу на наступне: у вищезазначеному навчальному закладі в рамках спеціальності «Публічне управління та адміністрування» необхідно запровадити такий актуальний сьогодні, як ніколи раніше, напрям «управління національною безпекою». Відповідна кафедра глобальної та національної безпеки ННІ публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка може стати випускаючою кафедрою для даної спеціальності. Тим більше, що на даній кафедрі існує потужна база для підготовки фахівців для цієї сфери. Водночас було б доречно підійти більш поглибленого до процесу підготовки відповідних висококваліфікованих кадрів саме для сфери зовнішньоекономічної безпеки, яка сьогодні вимагає особливого ставлення та підходів до вирішення існуючих в Україні завдань в даному напрямку.

Треба зазначити, що на даний час в Україні діє достатньо потужна законодавча база, що регулює сферу державної служби, окрім Конституції України, Указів Президента України та Постанов Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів, основними законами України, серед інших, у зазначеній сфері є: Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про державну службу» та Закон України «Про освіту».

Зокрема, нормативно-правовими актами України закріплено такі принципи державного управління: «об'єктивність (необхідність дотримання в усіх управлінських процесах вимог об'єктивних

закономірностей суспільного розвитку); демократизм (визначає роль народу як носія і джерела влади); правова регламентація (необхідність законодавчого визначення основних цілей, функцій, структур, принципів державного управління); поділ влади (передбачає поділ влади на три гілки - законодавчу, виконавчу та судову); публічність (забезпечує взаємозв'язок органів державного управління із суспільством, громадянами)» [219].

Зокрема, Законом України «Про державну службу» [135], серед інших, закріплені принципи професіоналізму та професійної компетентності, як фундаментальний принцип організації і функціонування державної служби, об'єктивне та неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності.

Компетентність відображає обсяг знань і досвіду працівників, професіоналізм, а також стимулює розширення і підвищення знань, нагромадження досвіду, розвиток організаторських здібностей і досягнення високого рівня службової та виконавської дисципліни, зокрема, застосовувати спеціальні знання, уміння і навички та виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку.

Як було зазначено вище, існує сучасна потреба в підготовці кваліфікованих кадрів не лише в таких сферах, як економіка, право, суспільний розвиток та інші, а саме в сфері публічного управління та адміністрування, коли високопрофесійні підготовлені державні управлінці за спеціально створеними та розробленими державними освітніми програмами підготовки кадрів можуть забезпечити сталий розвиток держави з підвищенням соціального рівня життя громадян та відповідністю соціальним стандартам Європейського Союзу. Як ніколи раніше, відчувається необхідність в професійній підготовці кадрів у сфері зовнішньоекономічної безпеки, як складової національної безпеки для забезпечення економічної незалежності, яка б означала для України

можливість контролювати національні ресурси, використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі в міжнародній торгівлі; стабільність та стійкість національної економіки, що передбачає надійність та міць усіх складових економічної системи; здатність до прогресу і саморозвитку, наявність можливостей самостійної реалізації та захисту національних економічних інтересів; створення умов для різнобічного розвитку особистості, а також підвищення рівня соціальної захищеності суспільства.

Одним із важливих аспектів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, як складової економічної та національної безпеки є постійний розвиток та модернізація професійної підготовки державних службовців в умовах глобальних викликів та загроз сучасним світовим процесам.

На сьогодні державою створено достатньо сприятливі умови для професійної підготовки державних службовців. Водночас, якщо мова йде про модернізацію та вдосконалення їх професійної підготовки в умовах турбулентного світу, то саме напрямок національної безпеки в цілому, та зовнішньоекономічної безпеки, зокрема, все ж таки, потребує максимальної уваги та розроблення державних освітніх програм підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у даній сфері.

Беззаперечно, що і сам державний службовець, має приділяти достатньо часу для самоосвіти, слідкувати за змінами в законодавстві, бути в курсі подій, що стосуються його професійних обов'язків та досягнень у зазначеній сфері, як в Україні, так і в світі в цілому. І хоча, не можливо не погодитись з тим фактом, що професіоналізм кожного державного службовця пов'язаний з процесом безперервної самоосвіти, але професійна підготовка державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки вимагає від держави конкретних кроків та дій вже сьогодні, і важливість цього фактору є беззаперечною.

Саме в сфері зовнішньоекономічної безпеки потрібні професійно підготовлені кадри, які сприятимуть створенню в Україні стійкого та

незалежного розвитку країни, як цілісної структури господарювання, її природнього економічного росту, забезпечуючи регулювання розвитку зовнішньо-торгівельних відносин, притримуючись економічних інтересів саме України; розвиваючи в подальшому експортний потенціал за допомогою власного виробництва, надаючи підтримку вітчизняним виробникам за допомогою проведення м'якої політики протекціонізму; з одночасною підтримкою інтересів вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках для збереження своїх позицій на світовому ринку.

Належна ефективність державного, особливо, публічного управління у сфері національної безпеки, забезпечується передусім своєчасним та адекватним рівню загроз національним інтересам реформуванням сектору безпеки, а також відповідним підвищенням рівня професіоналізму та відповідальності посадовців на всіх щаблях управлінської ієрархії. Виконання стратегічних завдань державної політики національної безпеки потребує відповідного інтелектуально-кадрового забезпечення, а складність завдань що стоять перед управлінськими структурами сектору безпеки передбачає постійне підвищення рівня вимог до державного службовця[240].

Всі ці питання потребують особливого підходу, а належний рівень зовнішньоекономічної безпеки забезпечується створенням загальної державної політики, посиленими скоординованими заходами, спрямованими на запобігання внутрішніх і зовнішніх загроз. Саме тому, вже сьогодні необхідно готувати професійних державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки.

Попередньо підсумуємо: Для ефективного пошуку нових шляхів та підходів до вирішення існуючих завдань забезпечення національної безпеки України, зокрема у сфері зовнішньоекономічної безпеки, хотіли б ще раз наголосити на наступних ключових напрямках, що можуть покращити пошук ефективних інструментів вирішення даної проблеми:

1. Для отримання позитивних тенденцій в країні завтра, вже сьогодні ми маємо вжити необхідних заходів та превентивних дій. Зрозуміло, що тільки професійна людина може приймати професійні рішення. Однак, більшість державних службовців не мають сьогодні професійної підготовки у сфері державної служби за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» (і це не дивлячись на максимально сприятливі створені державою для цього умови !), що потребує негайного втручання для виправлення деструктивної ситуації. Вирішенням стане внесення змін до Закону України «Про державну службу», в якому має бути закріплено обов'язкове отримання освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» для державних службовців в нашій країні.

2. Хоча в рамках спеціальності «Публічне управління та адміністрування» питанням управління національною безпекою приділено достатньо уваги, водночас саме сфера зовнішньоекономічної безпеки, як складової економічної та національної безпеки потребує більш розгорнутого та ґрунтовного підходу до професійної підготовки відповідних кваліфікованих кадрів для даного напрямку діяльності. Наголошуємо, що професійна підготовка магістрів на базі кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка може стати випускаючою кафедрою за напрямом «управління національною безпекою», зокрема у більш вузькопрофільній, але від цього не менш важливій сфері зовнішньоекономічної безпеки.

3. В навчальний процес, який здійснюється кафедрою глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби КНУ імені Тараса Шевченка пропонуємо ввести низку тем з питань забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Прогнозовані результати навчання за вказаною тематикою нами представлено в додатку Б.

Необхідно усвідомлювати, що не лише від підтримки країни, але від дій кожного з нас залежить чи відповідатиме людина високим стандартам державної служби та зможе стати високопрофесійним спеціалістом у сфері публічного управління та адміністрування для забезпечення сталого розвитку України, як в середині країни так і на світовій арені.

Висновки до розділу 5

1. Сучасний стан СПУЗЕБ України спонукає до висновку про необхідність виконання певних невідкладних дій щодо проектування та конструювання її механізмів, що мають надати мережевий характер згаданої системи публічного управління:

1) Удосконалення інститутів, що функціонують на різних рівнях інституціонального середовища ПУЗЕБ України:

міжнародно- та національно-правовому рівнях – в аспекті подолання інституційних розривів: між інститутами міжнародної економічної безпеки, регіональної економічної безпеки євроатлантичної та європейської спільноти, з одного боку, та інститутами національної економічної безпеки України і права в галузі ЗЕБ та політики її забезпечення – з іншого; між базовими соціальними інститутами, які визначають зміни в інституціональному середовищі ПУЗЕБ України, а також між різнорівневими та суміжними інститутами зовнішнього та внутрішнього інституціонального середовища ЗЕБ;

національно-правовому рівні – в аспекті реалізації принципу збігу загального стану соціальних інститутів та зовнішнього та внутрішнього середовища, а саме: зовнішнього інституціонального середовища ПУЗЕБ України зі складністю сучасного зовнішньоекономічного безпекового середовища; внутрішнього інституціонального середовища ПУЗЕБ України зі складністю інститутів зовнішнього інституціонального середовища згаданого управління; інститутів ПУЗЕБ зі складністю інститутів

внутрішнього інституціонального середовища публічного управління у цій специфічній сфері.

Для цього пропонуємо впровадити у практику публічного управління національною безпекою України концептуальну модель формування МПУЗЕБ, а також інтегровану модель формування інституціональної матриці ПУЗЕБ.

2) Удосконалення інститутів, що функціонують на об'єктно-правовому рівні інституціонального середовища УЗЕБ в аспекті правового визначення окремих видів національної економічної безпеки.

3) Удосконалення системи діяльності центральних органів виконавчої влади, що опікуються питаннями забезпечення ЗЕБ за напрямками: підвищення рівня функціональної впорядкованості; надання системного характеру здійснення реформ сектору економічної безпеки; підвищення рівня ефективності стратегічного прогнозування та планування у сфері національної економічної безпеки; підвищення рівня прозорості та відкритості намірів, відповідальності державної влади у сфері забезпечення ЗЕБ.

4) Удосконалення системи діяльності органів виконавчої влади на галузевому рівні, що опікуються питаннями забезпечення ЗЕБ за напрямками імпортової, експортної безпеки, забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку держави; державного реагування на загрози національній економічній безпеці; інформаційно-аналітичного забезпечення політики економічної безпеки.

5) Удосконалення самоорганізаційної складової інституціонального середовища ПУЗЕБ України шляхом впровадження концепції вирощування інститутів у вітчизняну практику ПУЗЕБ.

6) Удосконалення соціально-культурної складової інституціонального середовища ПУЗЕБ України за напрямками формування нової культури національної економічної безпеки та нової організаційної культури в ПУЗЕБ.

7) Удосконалення когнітивної складової інституціонального середовища ПУЗЕБ за напрямками подальшого розвитку загальної теорії і методології публічного управління у різних сферах суспільного життя, і зокрема розвиток спеціальних наукових теорій публічного управління національною економічною безпекою; удосконалення системи підготовки фахівців-управлінців в інтересах забезпечення національної економічної безпеки.

8) Удосконалення соціально-технологічної складової інституціонального середовища ПУЗЕБ за напрямками розбудова дієвої мережевої інформаційної інфраструктури в СПУЗЕБ, а також забезпечення кібербезпеки згаданої системи.

9) Політико-правове та операційно-діяльнісне конструювання механізму залучення інститутів міжнародної та регіональної економічної безпеки до конструктивної взаємодії з Українською державою з питань її ЗЕБ.

10) Розроблення та впровадження в практику ПУЗЕБ категорійної моделі публічного управління національною безпекою.

2. В розділі запропоновано впровадити у публічно-управлінську практику концептуальну модель формування СПУЗЕБ, інтегровану модель формування інституціональної матриці ПУЗЕБ, а також три структурні моделі: інституціональної матриці формування СПУЗЕБ; інституту інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави, бізнесу та громадськості; інституту організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення ЗЕБ.

3. У розділі розроблено рекомендації щодо формування цілісної СПУЗЕБ України, а саме:

розроблено функціональну, інформаційну, морфологічну моделі ПУЗЕБ;

розроблено організаційно-логічну схему розробки цільової програми розвитку системи діяльності органів публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

4. У розділі запропоновано створити Балто-Чорноморський союз, що матиме позитивний вплив на позиціонування нашої країни у світі, чітке визначення її стратегічних інтересів та пріоритетів у взаємодії з найближчими сусідами, забезпечення національної безпеки та зовнішньоекономічної у тому числі.

5. У розділі розроблено атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці, який дозволить:

своєчасно виявляти виклики, потенційні і реальні загрози зовнішньоекономічній безпеці та швидко адаптувати систему забезпечення зовнішньоекономічної системи до нових вимог динамічного безпекового середовища;

надавати релевантну інформацію органам влади для розробки управлінських рішень у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Освоєння запропонованого нами атласу загроз зовнішньоекономічній безпеці дозволить органам влади здійснювати заходи проактивного та реактивного реагування на виявлені загрози різного характеру.

6. В розділі надано пропозиції щодо професійної підготовки фахівців-управлінців у сфері зовнішньоекономічної безпеки, що сприятиме: створенню в Україні стійкого та незалежного розвитку країни, як цілісної структури господарювання, її природнього економічного росту; забезпеченню регулювання розвитку зовнішньо-торгівельних відносин; підтримці економічних інтересів, саме України; розвитку в подальшому експортного потенціалу за допомогою власного виробництва, надаючи підтримку вітчизняним виробникам за допомогою проведення м'якої політики протекціонізму; підтримці інтересів вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках для збереження своїх позицій на світовому ринку.

Доведено, що належна ефективність державного управління у сфері

національної безпеки, забезпечується передусім своєчасним та адекватним рівню загроз національним інтересам реформуванням сектору безпеки, а також відповідним підвищенням рівня професіоналізму та відповідальності посадовців на всіх щаблях управлінської ієрархії. Виконання стратегічних завдань державної політики національної безпеки потребує відповідного інтелектуально-кадрового забезпечення, а складність завдань що стоять перед управлінськими структурами сектору безпеки передбачає постійне підвищення рівня вимог до державного службовця.

Примітка:

У даному розділі використано наукові публікації автора: 154; 156; 161; 163; 164; 165; 170; 173; 174; 176; 177; 476; 477; 478.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішена актуальна наукова проблема, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та практичних пропозицій щодо вдосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, що створює підґрунтя для науково обґрунтованого реактивного та проактивного реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці України в умовах докорінних змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України зумовлених перебігом подій російсько-української війни та реалізацією євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України.

Отримані в ході проведеного дослідження результати та реалізовані мета та завдання дають можливість зробити такі висновки:

1. Історико-правовий аналіз трансформації стратегічних засад формування СЗЗЕБ України дозволяє зробити висновок, що вказана система пройшла тривалий період інституалізації в якому пропонуємо виокремити три етапи: 1 етап (1990–2006 рр.) – формування уявлень про ЗЕБ як стан захищеності національних інтересів у економічній сфері від зовнішніх і внутрішніх загроз. Водночас, у 1997 році в офіційному дискурсі державного управління національною безпекою однією із загроз ЗЕБ визначено економічну ізоляцію від світової економіки; 2 етап (2007– 2013 рр.) – трансформація уявлень про ЗЕБ як стан захищеності національних інтересів у економічній сфері від зовнішніх загроз й розвиток партнерських відносин іноземними державами в системі світової економіки. Водночас, складовими цієї безпеки визначено імпорتنу та експортну безпеку; 3 етап (2014 р. – по теперішній час) – розбудова СЗЗЕБ та СЗЗЕБ в контексті виконання завдань євроінтеграції та захисту державного суверенітету в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Встановлено, що на сьогодні склалася організаційно-функціональна структура системи державного управління у сфері ЗЕБ України, яка містить п'ять ієрархічних рівнів: перший рівень – це рівень стратегічного управління,

представлений такими органами державної влади як: Президент України, РНБОУ, КМУ. На цьому рівні визначаються імперативи державної політики забезпечення ЗЕБ і пріоритетні завдання у цій сфері, здійснюється загальна координація діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; другий рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи державного управління в зовнішньоекономічній сфері на рівні галузевого та міжгалузевого управління; третій рівень державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи регіонального управління, які приймають участь в торгово-економічних проектах міжнародного та міждержавного співробітництва; четвертий рівень управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України утворюють органи місцевого самоврядування, а також керівні органи підприємств, установ, організацій, що мають безпосереднє або опосередковане відношення до реалізації торгово-економічних проектів разом із міжнародними партнерами, ТНК, закордонними фірмами; п'ятий рівень управління – громадське управління, яке здійснюється громадськими організаціями, діяльність яких має економічне спрямування.

2. Аналіз стану джерел з досліджуваної проблеми дозволяє стверджувати, що вітчизняні та зарубіжні науковці, досліджують процеси розвитку систем міжнародної і національної економічної безпеки, систем зовнішньоекономічної безпеки, формування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки сучасних держав. Окрім того, наявні дослідження носять переважно описовий характер і зазвичай обмежуються аналізом генези ідей та концепцій, аналізом позицій урядів різних держав по проблемах публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, заходів політики забезпечення зовнішньоекономічної безпеки й, іноді, їх результатів, аналізом процесу взаємодії різних соціальних і політичних акторів, в ході якого, власне, і відбувається усвідомлення суспільством проблем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки і пошук шляхів їх вирішення.

Водночас комплексних досліджень з проблематики підвищення

ефективності механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки сучасної України в умовах євроінтеграції та повномасштабного вторгнення РФ на територію України на сьогодні обмаль, що свідчить про актуальність нашого дослідження.

3. За результатами проведеного системного аналізу нормативно-правової бази, наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників категорії «зовнішньоекономічна безпека України» встановлено, що в офіційному дискурсі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України категорія «зовнішньоекономічної безпеки» трактується в суто етатичному розумінні захисту національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері. Водночас, у науковому дискурсі намітилася тенденція трактування зовнішньоекономічної безпеки з врахуванням інститутів нової економіки і суспільства, а також сучасні форми їх взаємодії та розвитку в контексті забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

На сьогодні категорія «зовнішньоекономічна безпека» характеризується тим, що вона: є складовою економічної безпеки держави, що також здійснює безпосередній вплив на забезпечення національної безпеки; визначається стійкістю національної економічної системи до внутрішніх і зовнішніх чинників економічного розвитку; створює умови захисту національних економічних інтересів на міжнародній арені; відповідає за розвиток національного господарства у довгостроковій перспективі; характеризує поняття зовнішньоекономічної діяльності, як сукупність експорту, імпорту, зовнішньоторговельного балансу, міжнародної торгівлі тощо.

4. Визначено, що особливості функціонування наявних моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в умовах глобальних трансформацій зумовлені використанням при їх побудові: 1) інституціональної парадигми; 2) структурнофункціонального підходу; 3) конфліктологічної парадигми; 4) мережевої парадигми; 5) системно-діяльнісної парадигми; 6) технологічної (процесної) парадигми проектної діяльності; 7) нормативно-правової парадигми проектної діяльності; 8) конструкторської парадигми

проектної діяльності.

З огляду на зазначене, а також узагальнення теоретико-методологічних підходів щодо розкриття сутності МПУЗЕБ, запропоновано методологічний конструкт (підхід) щодо дослідження динаміки та виявлення тенденцій зміни моделей управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях інтернаціоналізації (аналізу виявлення рецепції минулого в сучасному стані), який представлено у вигляді схеми аналізу динаміки та тенденцій зміни цього механізму, передумов та моделей зазначеного управління.

5. Обґрунтовано, що подальшу розбудову механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки національної держави доцільно здійснювати з позицій системного підходу на базі комплементарної моделі забезпечення, яка в умовах економічної глобалізації передбачає використання передусім основних положень: політичної економії, глобалістики, інституціоналізму, теорій міжнародних економічних відносин, безпеки, міжнародної і національної економічної безпеки, неонаціональної політичної економії, синергетики, знаннєвої економіки, економічної війни, економічної дипломатії, геоекономіки, глобального та публічного управління, проектування та конструювання систем управління.

При цьому особливостями практичної реалізації процесу розбудови механізму публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України є також використання розробленого нами методу розбудови системи управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки.

6. Визначено, що соціально-економічними і культурно-історичними джерелами виникнення та розвитку державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки є: ідеї інтернаціоналізації економіки як першооснови ідеології відкритої економіки та національної конкурентоспроможності; історичні форми політичної глобалізації та їх впливу на системи державного управління та безпеки; історичні форми глобалізації бізнесу та їх впливу на формування системи економічної безпеки; формальні та неформальні правила державного управління, які формуються міжнародними,

регіональними організаціями, державою та громадянським суспільством, національною культурою і традиціями державного управління; зміна організаційно-функціональних форм державного управління; формальні і неформальні правила управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки, які формуються державою та громадянським суспільством, національною культурою.

7. Узагальнення і систематизація досвіду публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки в країнах Заходу дозволяє констатувати, що одним із найбільш вагомих факторів, що забезпечують зовнішньоекономічну безпеку сучасної держави є інвестиційно-інноваційний розвиток, саме тому особливо актуальною є підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку з боку держави для забезпечення економічної безпеки як необхідної умови потужного розвитку країни. Метою інноваційно-інвестиційного розвитку є досягнення економічного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави шляхом широкомасштабного введення у господарський обіг продуктів інтелектуальної праці таких як знання, технології, науково-технічні розробки тощо для їх комерціалізації та досягнення соціально-економічного ефекту. Парадигма інноваційно-інвестиційного розвитку концептуально обґрунтовує шлях досягнення стійкого економічного зростання та сталого розвитку країни, забезпечення її економічної безпеки, в т.ч. зовнішньоекономічної безпеки.

Досвід США, Великої Британії, Японії, Швейцарії, країн-членів ЄС (зокрема, Іспанії, Франції, ФРН, Італії, Литви, Латвії, Естонії, Польщі, Чехії, Словаччини, Нідерландів, Бельгії, Данії, Люксембургу) ілюструє, що на забезпечення ЗЕБ суттєво впливає закріплений за державою гео-економічний статус в системі світової торгівлі. Саме тому, на сьогодні адаптація досвіду згаданих країн по гарантуванню національної економічної безпеки повинна стати одним з пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України не лише з точки зору досягнення стійкості і ефективності національної економіки, але й з позиції довгострокової стратегії національного розвитку.

Доведено, що для України також доцільним є використання досвіду США,

Великої Британії, Японії та країн-членів ЄС щодо формування інституційного середовища ПУЗЕБ, а також практики забезпечення ЗЕБ.

8. Російська збройна агресія призвела до масштабної соціально-економічної кризи. Досягнення сталого розвитку в Україні та його подальші перспективи у коротко- та довгостроковій перспективі опинилися під суттєвою загрозою. Аналіз показав, що вплив збройної агресії на цілі сталого розвитку сучасного світу та України різноманітний, а фактори, що впливають на сталий розвиток на фоні збройної агресії, мають як фінансові, так і не фінансові характеристики. Нами виокремлено чотири ключові фактори, що перешкоджають досягненню цілей сталого розвитку на сучасному етапі державного будівництва: 1) звуження ліквідності у світі; 2) складний доступ до кредитного фінансування; 3) необхідність термінових грошово-кредитних заходів; 4) необхідність зростання продуктивності праці та зростання виробничої потужності.

Показано, що на тлі російської збройної агресії в першу чергу постраждали цілі сталого розвитку з точки зору соціальної справедливості. Сценарій ПРООН розвитку наслідків російської збройної агресії в площині бідності в Україні демонструє значні загрози бідності в Україні внаслідок війни. А одна з ключових цілей сталого розвитку «Мир, справедливість та міцні інститути» знаходиться під суттєвою загрозою.

Встановлено, що в Україні СЗЗЕБ остаточно не сформована та неготова діяти як єдина функціональна структура. На сьогодні уповноважені відомства здійснюють лише окремі види забезпечення ЗЕБ, що знижує можливу інтегральну ефективність дій всіх суб'єктів забезпечення ЗЕБ.

СЗЗЕБ України як комплексний механізм реалізації політики забезпечення ЗЕБ структурно включає такі державні механізми як: правовий, інституційний, організаційний, фінансовий, інформаційно-аналітичний, науково-методологічний механізми, механізм кадрового забезпечення, механізм партнерства і співробітництва із міжнародними та регіональними організаціями з питань зовнішньоекономічної безпеки, механізм державного реагування на

загрози зовнішньоекономічній безпеці, МПУЗЕБ.

Встановлено, що недоліками функціонування СЗЗЕБ є: низький рівень стійкості; низький рівень ефективності та результативності реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці.

Доведено, що інституціональне середовище ПУЗЕБ в Україні перебуває на етапі розбудови і включає в себе компоненти: нормативно-правовий; організаційний; самоорганізаційний; соціально-культурний; когнітивний; соціально-технологічний. Інституціональна матриця формування СПУЗЕБ перебуває також на етапі розбудови. На сьогодні в рамках концепції «вирощування інститутів» формуються з різною швидкістю нормативні, організаційні та комунікативні складові таких інститутів, як: інституту ПУЗЕБ; інститутів інституційної та організаційної взаємодії міжнародних партнерів, держави та бізнесу з питань ЗЕБ; інститутів політичної, інформаційної та ресурсної взаємодії у сфері забезпечення ЗЕБ; інституту комунікації; інституту економічної дипломатії; інституту контролю результатів реалізації цілей політики забезпечення ЗЕБ; інституту оцінювання ефективності політики забезпечення ЗЕБ; інституту діагностики стану системи публічного управління у сфер ЗЕБ; інституту визначення цілей розвитку системи публічного управління; інституту визначення імперативів політики розвитку системи публічного управління; інституту політико-правового проектування системи публічного управління; інституту державного конструювання системи публічного управління; інститутів розроблення та реалізації політики розвитку системи публічного управління; інституту розбудови системи публічного управління.

Встановлено, що: 1) за час членства України в СОТ були сформовані такі МПУЗЕБ, а саме: а) правовий МПУЗЕБ шляхом імплементації в українське законодавство міжнародних норм і практик СОТ у сфері зовнішньої торгівлі. Правовий МПУЗЕБ структурно включає в себе: закони, які прийнято ВРУ; укази Президента України; постанови та розпорядження КМУ; накази міністерств та відомств; статуси юридичних осіб; міжнародні угоди, які ратифіковано ВРУ; б) механізм формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики у сфері

зовнішньої торгівлі; в) механізм економічної дипломатії; г) організаційний МПУЗЕБ.

В процесі євроінтеграції України формуються такі МПУЗЕБ, як: а) механізм партнерської взаємодії між державою і приватним капіталом, що передбачає налагодження діалогу і співпраці між ними; б) механізм координації ЄС реформ у секторі безпеки і зовнішньої політики України; в) механізм згуртування та регіональної взаємодії і співпраці між країнами Східної Європи під егідою ЄС з Україною; г) механізм впровадження стандартів ЄС в Україні.

Встановлено, що в Україні СПУЗЕБ остаточно не сформована і неготова діяти як єдина функціональна структура. На сьогодні суб'єкти забезпечення ЗЕБ України здійснюють лише окремі заходи публічного управління у цій специфічній сфері, що значно знижує ефективність СПУЗЕБ

9. Визначено та обґрунтовано пріоритетні напрями удосконалення МПУЗЕБ України в сучасних умовах євроінтеграції та російсько-української війни, які пов'язані з виконанням певних невідкладних дій щодо проектування та конструювання механізмів публічного управління, що мають надати мережевий характер згаданих системі. Удосконалення МПУЗЕБ в сучасних умовах динамічного безпекового середовища, а також в умовах російсько-української війни може мати наступні пропозиції:

1 група пропозицій – щодо запровадження перспективної моделі СПУЗЕБ України, змістовне наповнення якої здійснено через розробку концептуальної моделі формування СПУЗЕБ, функціональної, інформаційної, інституційної, морфологічної моделей ПУЗЕБ, організаційно-логічну схему розробки цільової програми розвитку системи діяльності органів публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

2 група пропозицій – удосконалення інституціонального середовища публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Для цього запропоновано ввести три структурні моделі: інституціональну матрицю формування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки; інститут інституційної взаємодії міжнародних партнерів, держави,

бізнесу та громадськості; інститут організаційної взаємодії суб'єктів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

3 група пропозицій – формування цілісності системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Розроблено та запропоновано ввести в публічноуправлінську практику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України: категорійну модель ПУЗЕБ.

4 група пропозицій – створення Балто-Чорноморського союзу, що матиме позитивний вплив на позиціонування нашої країни у світі, чітке визначення її стратегічних інтересів та пріоритетів у взаємодії з найближчими сусідами, забезпечення національної безпеки та зовнішньоекономічної у тому числі.

5 група пропозицій – удосконалення механізму інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Для цього розроблено та запропоновано ввести в публічноуправлінську практику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці. Освоєння запропонованого атласу загроз дозволить органам влади здійснювати заходи проактивного та реактивного реагування на виявлені загрози економічного характеру.

6 група пропозицій – удосконалення системи підготовки фахівців-управлінців у сфері зовнішньоекономічної безпеки України, що сприятиме забезпеченню організаційної стійкості ПУЗЕБ, а також створенню умов сталого розвитку України та гарантування її національного економічного суверенітету. Доведено, що одним із важливих аспектів забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, як складової економічної та національної безпеки України є постійний розвиток та модернізація професійної підготовки державних службовців з урахуванням глобальних трансформацій та сучасних тенденцій розвитку трансграничних загроз національній безпеці. Надано пропозиції щодо професійної підготовки фахівців-управлінців у сфері зовнішньоекономічної безпеки на основі реалізації концепції випереджальної освіти. Згадана концепція спирається на прогностичну природу освіти та значну, а інколи й визначальну роль освітнього потенціалу держави у сфері забезпечення національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. І. Гібридна війна як нова форма міждержавного протистояння: стратегія перемоги. Виклики і загрози національній безпеці в умовах гібридної війни : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 27 квітня 2017 р.) К. : НАДУ, 2017. С. 17–22.
2. Абрамов В. І. Категорія «безпека»: від методологічних засад інституціоналізму до державно-управлінського змісту. Проблеми забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі державотворення: матеріали круглого столу (Київ, 21 жовтня) / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2011. С. 7–12.
3. Абрамов В. І. Мережева архітектура публічного управління: проблеми концептуалізації і практики забезпечення національної безпеки. Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку: матеріали щоріч. всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 травня) / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, С. В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2016. С. 241–243.
4. Абрамов В. І. Механізми забезпечення національної безпеки. Державне управління у сфері національної безпеки: словник-довідник / уклад: Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, В.Ф.Смолянчук та ін.; за заг. редакцією Г.П.Ситника. К.: НАДУ, 2012. С. 200-204.
5. Абрамов В. І., Лук'яненко О. М. Принцип транспарентності в державному управлінні національною безпекою в контексті реалізації євроінтеграційних прагнень України. Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 24 грудня 2015 р.). Одеса, 2016. С. 312–313.
6. Аванесова Н. Е., Сергієнко Ю. І. Концепція економічної безпеки в системі національної безпеки України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2019. № 68. URL:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xGcTL4gdEMQJ:btie.kart.edu.ua/article/view/188979/189227+&cd=5&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.

8. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають / пер. з англ. О. Демянчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.

9. Азаров О.М. Правове регулювання міжнародної торгівлі в системі ГАТТ/СОТ (інституційні засади) : автореф. дис... канд. юр. наук.: 12.00.11 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 2002. 18 с.

10. Акімова Л. М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2018. вип. 1(19). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/3.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/3.pdf)

11. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>

12. Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ. Оновлена оцінка: кол. монографія / під ред. І. Бураковського, В. Мовчан. К.: ІЕДПК. 2008. 122 с.

13. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К.: НІСД, 2015. 684 с.

14. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». К.: НІСД, 2016. 688 с.

15. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». К.: НІСД, 2017. 928 с.

16. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». К.: НІСД, 2018. 1316 с.

17. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К.: НІСД, 2014. 148 с.

18. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». 2020. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/95/25/4d9f69fc6e5c6605b334c09fecad60_1603202563.pdf

19. Аранчій В. І., Перетятко І. В. Зовнішньоекономічна безпека України в контексті міжнародної інтеграції. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2012. Випуск 2. С. 150-161.

20. Артюшин Л. М., Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії воєнної безпеки суспільства і держави: монографія. Х.: Вид-во НУВС, 2003. 176 с.

21. Асиметрія міжнародних відносин / кол. авт.; під ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. К.: Видавничий дім «Стилос», 2005. 555 с.

22. Базилевич В. Д., Ільїн В.В. Філософія економіки. Історія. К.: Знання. 2011. 927 с.

23. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Метафізика економіки: Монографія. К., 2007. 718 с.

24. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. Київ: УАДУ, 2000. 328 с.

25. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. Ефективність держ. упр.: зб. наук. пр. 2015. Вип. 43. С. 21–28. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/4.pdf
26. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/archiv-regioni/archiv-yeuropa/archiv-insha-yeuropa/volodich-balto/ (дата звернення: 15.10.2021).
27. Барановський О. І. «Відмивання» грошей: сутність та шляхи запобігання: монографія. Харків: Форт, 2003. 471 с.
28. Беднасюк О. О. Національна економічна безпека: світовий досвід. Бизнесинформ. 2010. № 4 (1). С. 4-6
29. Безпека сталого розвитку України: побудова в умовах глобальних викликів: монографія / В.О. Ананьїн, В.В. Горлинський, О.О. Пучков та ін.; за заг. ред. В. О. Ананьїна. Київ: ІСЗЗІ НТУУ «КПІ», 2009. 271 с.
30. Белл Д. Прихід нового постіндустріального суспільства. Сучасна соціальна зарубіжна філософія: хрестоматія. Київ: Основи, 1996. С. 251–274
31. Бех В. П., Лукашевич М. П. Ідея соціального організму як імператив концепції національної безпеки України напередодні ХХІ століття. Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. Київ : Відродження, 2000. С. 223-242.
32. Бельська Т. В. Державна політика та державне управління в умовах впливу глобального громадянського суспільства: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.01/ ДРІДУ НАДУ. Дніпро, 2017. 402 с.
33. Беляєв О. О. Про деякі аспекти механізму дії економічних законів. Суспільство, економіка та економічна наука в ХХІ столітті: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. 21-22 квітня 2017 р. К.: КНЕУ, 2017. С. 33-36.

34. Білан В. І. Інноваційна сфера Німеччини: тенденції розвитку та шляхи використання прогресивного досвіду для України. Наукові праці КНТУ. Серія «Економічні науки». 2010. Вип. 17. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/69.pdf.
35. Більовський О. А. Соціальні детермінанти системних загроз національній безпеці: соціально-філософський аналіз: дис... к. філос. н.: спец. 09.00.03 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ: 2014. 204 с.
36. Блудова Т. В. Транзитний потенціал України: формування та розвиток: монографія / Т.В. Блудова. К.: НІПМБ, 2006. 274 с.
37. Богданович В. Методика оцінки ефективності реалізації державної політики у відносинах з євроатлантичними структурами (у політичній, оборонній, науковій, екологічній та економічній сферах). Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2005. № 1. С. 11–18.
38. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія. К.: НІПМБ. 2001. 300 с.
39. Бортнікова О. Г. Взаємодія релігії і політики: теорія і методологія: монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. 338 с.
40. Брегінець О. О. Особливості формування механізму правового механізму забезпечення фінансової безпеки України. URL: http://old.univer.km.ua/statti/8_Briginets_O.O._Osoblivosti_formuvannya_mekhanizmu_pravovogo_zabezpechennya_finansovoi_bezpeki_Ukraini.pdf
41. Будапештський меморандум. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158
42. Букур-Марку Г. Розвиток оборонних інститутів: посібник із самооцінки. Діагностичний інструментарій для країн, що ставлять завдання розвитку оборонних установ. Женева; Брюссель: Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2011. 57 с.
43. В ОП оцінили збитки України через війну і розповіли, як їх компенсуватимуть. URL: <https://suspilne.media/242778-v-op-ocinili-zbitki-ukraini-cerez-vijnu-i-rozpovili-ak-ih-kompensuvatimut/>

44. Валецький О. Л. Гончар М. М. Структура геополітичних інтересів України: монографія. К.: НІСД, 1995. 94 с.
45. Валецький О. Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства: монографія. Київ: НАДУ, 2007. 316 с.
46. Василевська Т. Е. Ціннісні виміри вироблення публічної політики. Наук. записки Ін-ту політичних і етнонаціональних дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 1. С. 194–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2016_1_12
47. Виклики і загрози національній безпеці в умовах гібридної війни: матеріали кафедр. наук.-практ. семінару (Київ, 27 квітня) / за ред. Л.М. Шипілової. Київ: НАДУ, 2017. 104 с.
48. Виноградова Н. Л. Взаємообумовленність принципів і закономірностей державного управління: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. ДРІНАДУ. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
49. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ: ДННУ «Акад. фін. Управління», 2011. 474 с.
50. Власюк О. С., Кононенко С. В. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. Київ: НІСД, 2017. 304 с.
51. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с.
52. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (вересень 2022 р.) / кол. авт.: керівник авторського колективу В. Залужний. К.: МОУ, ГШЗСУ, 2022. 169 с.
53. Войтович Р. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): монографія / Р. В. ; за заг. ред. В. М. Князева. Київ.: Вид-во НАДУ, 2007. 640 с.

54. Войтович Р. Глобалізація як універсальна форма історичної динаміки перехідних суспільств. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2012. Вип. 1. С. 21–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_1_4 (дата звернення 28.11.2020).

55. Воробйова О. П. Сучасні управлінські моделі New Public Management і Good Governance та їх запровадження в Україні. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 230–234.

56. Вплив глобальних політичних, енергоресурсних та екологічних змін на воєнну безпеку держави: монографія / кол. авт.: В.В. Зубарєв, О.П. кутовий, О.О. Свергунов, С.М. Химченко. К.: Інтертехнологія, 2009. 256 с.

57. Вступ України до СОТ: Переваги, проблеми та прогнози. URL: <https://forinsurer.com/public/03/07/21/599>

58. Вторгнення в Україну: Хроніка російської агресії / Група «Інформаційний супротив». К.: Брайт Стар Паблішінг, 2016. 240 с.

59. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / пер. з нім. А. Онишко. Львів: Літопис, 2000. 317 с.

60. Галан А. В. Перспективи створення Балто-Чорноморського союзу. Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». 2020. (Вип.5). С. 260-266.

61. Галузевий вплив членства України в СОТ. К.: ВД «АДЕФ-Україна», 2015. 120 с.

62. Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 28 трав. 2010 р.: у 2 т. / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, С.В. Загороднюка. К.: НАДУ, 2010. Т.2. 484 с.

63. Гальчинський А. С. Становлення глобального суспільства та перспективи глобального інформаційно-мережевого суспільства. Наук. вісн. Дипломатичної акад. України. Вип. 22. Зовнішня політика і

дипломатія: традиції, тренди, досвід. Ч. III. Серія «Економічні науки» / за заг. ред. Н.О. Татаренко, В. Г. Ціватого. Київ, 2015. С. 62–72.

64. Гальчинський А. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. К.: Знання України. 180 с.

65. Гаман Н. О. Міжнародний досвід формування економічної безпеки держави: перспективи для України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2018_5_12

66. Гапєєва О. М. Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку: авт.. дис. ... док. екон. наук: спец. 08.00.02. / ДНУ ім. В. Стуса. Вінниця, 2021. 40 с.

67. Гарькава В., Кліщевська А. Формування і реалізація концепції економічної безпеки в управлінні економікою регіону. Економічний аналіз. 2021 рік. Том 31. № 2. С. 14-24.

68. Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація / пер. з англ. І. Андрущенко. Київ: К.І.С., 2004. 180 с.

69. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. Архів за 2021 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html

70. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / авт. кол.: О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; за заг. ред. О.Г. Білоруса. К.: КНЕУ, 2001. 733 с.

71. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, С. Щ. Андреев, Г. П. Ситник та ін.; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.

72. Глобальна та національна безпека: підручник / за заг. ред. Г.П. Ситника, Ю.В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2016. 765 с.

73. Голюков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-1_0-pages-309_314.pdf

74. Головій В. М. Аналіз та моделювання загроз фінансовій безпеці держави. Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. 2012. № 3. С. 236-244. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/03\(62\)2012/3_12_35.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/03(62)2012/3_12_35.pdf)
75. Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження; за ред. М.С. Дорошка. К.: Ніка-Центр, 2016. 184 с.
76. Гонюкова Л. В. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ: НАДУ, 2009. 392 с.
77. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.
78. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір: монографія. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2011. 378 с.
79. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін: монографія. К.: Знання, 2008. 431 с.
80. Григорова-Беренда Л. І. Зовнішньоекономічна безпека: сутність та загрози. Проблеми економіки. 2010. № 2. С. 39-46.
81. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / за заг. ред. Ф. М. Рудича. Київ: Парламент. вид-во, 2006. 412 с.
82. Грубов В. М. Європейська колективна безпека в умовах глобалізації: ліберальна парадигма монографія. Київ, 2007. 554 с.
83. Давиденко В. В. Соціальний діалог в контексті взаємодії громадянського суспільства і держави: автореф. дис. ... д-ра. політ. наук.: 23.00.02. Львів, 2008. 35 с.
84. Давиденко В. Соціальний діалог у формуванні політики Міжнародної організації праці. Політичний менеджмент. 2007. № 1. С. 151–164.

85. Давиденко О. Г., Курганевич В. І., Масовець В. П., Соколов В. А., Шевченко М. М. Сучасні тенденції міждержавного протиборства та стратегії державного реагування на загрози територіальній цілісності України. Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1119>

86. Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства: монографія. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. 342 с.

87. Декларація «Про державний суверенітет України» від 16.07.1990 № 55-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

88. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: монографія / І. О. Кресіна, О. В. Скрипнюк, А. А. Коваленко та ін.; за ред. І.О. Кресіної. Київ: Логос, 2007. 316 с.

89. Державна політика забезпечення національної безпеки України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання: матеріали круглого столу (Київ, 19 лютого) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ: НАДУ, 2013. 216 с.

90. Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку: матеріали щоріч. всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 травня) / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білінської, С. В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2016. 440 с.

91. Державна установа «Офіс з просування експорту України». URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=6996bf6e-6f60-492b-bbaa2852fdc75a3f&title=DerzhavnaUstanovaofisZProsuvanniaEksportuUkraini>

92. Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання: матеріали круглого

столу (Київ, 19 лютого 2014 р.) / за ред. К. О. Ващенко, Г. П. Ситника. – Київ: НАДУ, 2014. – 170 с.

93. Державне управління у сфері національної безпеки: словник-довідник / Уклад.: Г.П.Ситник, В.І.Абрамов, В.Ф.Смолянук, та ін.; під заг. Редакцією Г.П.Ситника. К.: НАДУ, 2012. 496с.

94. Державно-приватне партнерство як важливий інструмент забезпечення сталого розвитку територій / С.К. Хаджирадєва, Н.В. Васильєва, О. І. Васильєва, М. Киртока. Публічне управління та регіональний розвиток. 2020. № 7. С. 253–269.

95. Деякі питання діяльності приватного акціонерного товариства “Експортно-кредитне агентство” Постанова Кабінету Міністрів Україна від 10 вересня 2022 р. № 1009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2022-%D0%BF#n397>

96. Деякі питання Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2020 року № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF>

97. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (теоретико-методологічний аналіз): дис. ... д-ра філос. наук: 21.03.01. Харків., 2005. 457 с.

98. Дімітрієв С. Д. Світовий досвід та його адаптація в підвищенні економічної безпеки України. Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво. 2011. № 1. С. 5-10.

99. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2009. 592 с. URL: http://yurincom.com/files/Dmitrenko_Yur-vidp.pdf

100. Дмитро Кулеба: Україна створила 3 нові альянси у Балто-Чорноморському регіоні задля зміцнення безпеки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayina-stvorila-3-novi-alyansi->

u-balto-chornomorskому-regioni-zadlya-zmicnennya-bezpeki (дата звернення: 15.10.2021).

101. До питання про розробку Воєнної доктрини України / С. Пирожков, В. Ковальський, М. Кононов, О. Маначинський, О. Попов, Є.Пронкін, А. Шевцов. Політологічні читання. 1993. № 4. С. 30-56.

102. Дорошко М. Неоголошена війна Росії проти України у ХХ – на початку ХХІ ст.: Причини і наслідки. К.: Ніка-Центр, 2018. 196 с.

103. Дубровський І. М. Система соціального партнерства як регулятор соціально-трудоких відносин в умовах трансформацій українського суспільства (соціологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. соціол. наук. : 22.00.07. Харків, 2001. 19 с.

104. Духневич А.В. Результати членства України в СОТ. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2011. № 1. С. 283-290.

105. Дяченко С. А. Інституалізація системи місцевих фінансів України в умовах децентралізації державного управління. Публічне управління та адміністрування в Україні. Вип. 9. 2019. С. 30-34.

106. Дяченко С. А. Розвиток методів управління місцевими фінансами в умовах реформи децентралізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1351>

107. Дяченко, С., Фенюк, Я. Удосконалення інституційних механізмів регулювання діяльності офшорів в умовах глобалізації. Механізм регулювання економіки. 2023. № 1(99). С. 99-104.

108. Економічна безпека України в умовах глобальних викликів: монографія / авт. кол.: А.А. Мазаракі, О.П. Корольчук, Т.М. Мельник та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2010. 718 с.

109. Економічна безпека: навч. посіб. / З. С. Варналій, П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул та ін.; за заг. ред. З. С. Варналія. К.: Знання, 2009. 647 с.

110. Експорт та імпорт України збільшився на третину. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/15/682382/>

111. Експортна стратегія розвитку України упродовж 2017-2021 рр. URL: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=0263b026-f1e7-4ff2-a147-77233b1dd17f&tag=EksportnaStrategiiaUkraini>.

112. Експортно-кредитне агентство (ЕКА). URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=6ae94da1-5155-4ee7-a3d2-f75ac0ad1345&title=EksportnokreditneAgentstvo-eka->.

113. Енергетичний сектор України: тенденції, проблеми, перспективи. Національна безпека і оборона. 2015. № 1. С. 7-16.

114. Енциклопедичний словник з державного управління / ред.-уклад.: Ю.В. Ковбасюк, В. П. Трощинський, Ю. П. Сурмін. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

115. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.2: Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.

116. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

117. Європейська комісія про перспективи розвитку : Європа 2020. URL: <http://ec.europa.eu/europe2020>

118. Єгорченков О. В., Єгорченкова Н. Ю., Катаєва Є. Ю. Азбука управління проєктами. Планування: навч. посіб. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. 117 с.

119. Єдинак В. Ю. Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки. Держава та регіони, Серія: Економіка та підприємництво. 2009. № 3. С. 51–54.

120. Єлагін В. П. Взаємодія держави і громадянського суспільства в процесі становлення публічного урядування в Україні. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи: зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгр. (Харків, 26 квітня). Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 2018. С. 278–282.

121. ЄС скасує всі торговельні обмеження для України. Хто від цього може виграти? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/2/686503/>

122. Жаліло Я. А., Єрмошенко М. М., Лайко П. О.. Економічна безпека. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18765 (дата перегляду: 10.06.2022)

123. Жарков Я. М. Інформаційно-психологічний вплив на війська та населення противника (1939-2000 рр.) : дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / НАОУ. К., 2007. 211 с.

124. Житник О. М. Вплив та виклики глобальних трансформацій на систему державного управління: концептуальний підхід. Реформування та розвиток гуманітарних та природних наук: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 24–25 травня 2019 р.). Херсон, 2019. С. 67–70.

125. Забезпечення національної безпеки України в умовах входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів: монографія / В. І. Абрамов, С. О. Борисевич, А. В. Дацюк, Р. Р. Марутян та ін.; за заг. ред. Ю.В. Мельника, Л. М. Шипілової. Київ: НАДУ, 2019. 110 с.

126. Завгородня С.П. Економічна десуверенізація держави як один із наслідків глобалізації. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. № 3-4 (7-8), 2015. С. 171-179.

127. Завгородня С.П. Забезпечення економічної безпеки України в умовах сучасного цивілізаційного розвитку. Публічне управління : шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 107-108.

128. Завгородня С.П. Оцінювання ефективності системи державного управління у сфері економічної безпеки України. *Науково-інформаційний вісник академії національної безпеки*. 2016. № 3-4 (11-12). С. 96-112.

129. Загрози енергетичній безпеці України в умовах посилення конкуренції на глобальному та регіональному ринках енергетичних ресурсів: аналіт. доп. / А.Ю. Сменковський, С.Б. Воронцов, С.В. Бегун та ін.; упорядн. А.А. Білуха; за заг. ред. А.Ю. Сменковського. К.: НІСД, 2012. 136 с.

130. Заключний звіт про виконання науково-технічного проекту «Теоретико-методичні засади розроблення організаційно-інформаційного забезпечення виявлення загроз національній безпеці, обумовлених станом науково-технологічної сфери, та моніторингу ефективності процесів їх нейтралізації» К.: ЦДПН ім. Г.М. Доброва, 2014. 192 с.

131. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», від 28 січня 2021 року, № 1150-IX: Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

132. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» від 23.12.2014 № 35-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 4. Ст. 13. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/35-19>

133. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50.

134. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

135. Закон України «Про державну службу». від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

136. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року, № 2411-VI: Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

137. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991, № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

138. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

139. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964 – IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>

140. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». № 1263-VIII від 05.10.2017 р. Відомості Верховної Ради. 2017. № 45. Ст. 403.

141. Закон України «Про прокуратуру». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12.

142. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»: від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 35. Ст. 237.

143. Закон України «Про санкції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014. № 40. ст.2018.

144. Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 № 142-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12>.

145. Зарубіжний досвід державного управління: доцільність і можливості застосування в Україні: наук. розробка / авт. кол.: І. А. Грицяк, Л. А. Шереметьєва, К. К. Баранцева та ін. Київ: НАДУ, 2012. 56 с.

146. Звіт про науково-дослідну роботу «Інституціональні засади розвитку державної системи кризового реагування в Україні» (заключний). К.: НАДУ, 2018. 110 с.

147. Звіт про науково-дослідну роботу «Моніторинг, оцінка та прогноз регіональної політико-економічної обстановки протягом 2010-2016 років», шифр «Ворс-4» (робочі матеріали). К.: НУОУ, 2014. 215 с.

148. Зеленін В. В. По той бік правди: нейролінгвістичне програмування як зброя інформаційно-пропагандистської війни: навч. посіб. Том 1. НЛП – ХХ століття. 2-е видання, виправлене та доповнене. К.: Вид-во «Люта справа», 2015. 384 с.

149. Зеленський: Росія заблокувала 22 млн тонн продовольства в українських портах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosia-blokuvannia-portiv-zelensky/31861442.html>

150. Зозуля О. С. Державне управління забезпеченням інформаційної безпеки України в умовах інформаційно-психологічного протистояння: дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. / НАДУ. К., 2017. 261 с.

151. Зозуля О.С., Лепіхов А.В., Храпач Г.С., Шевченко М.М. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. № 2 (75). 2020. С. 6-15.

152. Іванова В. М. Актуальні проблеми формування публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23) 2022. С. 68-91.

153. Іванова В. М. Аналіз динаміки та тенденцій зміни моделей державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях розвитку. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне*

управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2022. Випуск № 5(7). С.241-250.

154. Іванова В. М. Атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці України як механізм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. №6 (62). С. 120-127.

155. Іванова В. М. Досвід зарубіжних країн щодо інноваційно-інвестиційного розвитку держави у контексті забезпечення її зовнішньоекономічної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. Серія: державне управління. 2022. № 13—14 липень. С. 59-64.

156. Іванова В. М. Економічна дипломатія як механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2022. № 4 (22) серпень-вересень. С. 147-155.

157. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека в умовах вторгнення російської федерації в Україну. Наукове видання «Виклики і загрози дестабілізації суспільнополітичної системи України: Збірник матеріалів науково-практичного семінару (Київ, 11 травня 2022 р.), видавець: Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, С.183-187.

158. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека держави: теоретико-історичні аспекти дослідження. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Том 32 (71) № 3. С. 90-96.

159. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека як складова економічної безпеки України. Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences. Volume 1. (March 19, 2021). Cambridge, UK. С.91-92. DOI:10.36074/LOGOS-19.03.2021.V1.32

160. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека: огляд наукових підходів. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою

держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.). [Електронне видання]. Київ : НА СБУ, 2021. С. 41-42.

161. Іванова В. М. Інституціональна парадигма дослідження публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Наукові перспективи. 2022. № 12 (18). С. 567-576.

162. Іванова В. М. Історія становлення та розвитку системи економічної безпеки України (1990-2022 рр.) Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2022. №1. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-1-8074>

163. Іванова В. М. Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»). Випуск № 1(1). 2022. С. 64-73.

164. Іванова В. М. Міжнародні регіональні організації як інструмент забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. Наукові перспективи. 2022. № 1 (19). С. 116-124.

165. Іванова В. М. Моделювання та програмування розвитку системи органів діяльності публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. «Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління». 2022, червень. № 3 (21). С. 154-168.

166. Іванова В. М. Організаційні та правові механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Наукові перспективи. 2021. № 10 (16). С. 76-86.

167. Іванова В. М. Організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. The 40th International scientific and practical conference «Priority Areas of Science Innovations During Martial Law» (November 7-8, 2022) Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2022. P. 44-49.

168. Іванова В. М. Організаційно-правові засади розвитку системи публічного управління у сфері економічної безпеки України. Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10-11 березня 2023 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. –с. 15-18.

169. Іванова В. М. Основні етапи розвитку публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 25 (березень, 2023). 2023. С. 93-96.

170. Іванова В. М. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки країн-членів ЄС. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2022. №4.

171. Іванова В. М. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2022. № 6(8). С. 494-503.

172. Іванова В. М. Основні напрями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах військових загроз. Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 17 лют. 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ: Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. с. 44-45.

173. Іванова В. М. Підготовка державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки: пошук нових підходів. Наукові перспективи. 2021. № 7 (13). С. 66-77.

174. Іванова В. М. Пріоритетні напрями удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування

та національна безпека». 2022. №2. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-2-8075>

175. Іванова В. М. Проектування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Випуск 3. С. 36-41.

176. Іванова В. М. Розробка функціональної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи : III міжнар. наук.-практ. конф., 31 жовт. 2022 р.: тези доповідей / Міністерство оборони України, НУОУ імені Івана Черняхівського. – К.: НУОУ, 2022. С. 83-85.

177. Іванова В. М. Роль Балто-Чорноморського союзу у системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 5. С. 21-25.

178. Іванова В. М. Соціально-економічні й культурно-історичні джерела еволюції публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. №7. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/136/134>

179. Іванова В. М. Сучасні виклики і загрози зовнішньоекономічній безпеці України. Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління: матеріали міжнар. круглого столу до Дня Незалежності України (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. С.70-71.

180. Іванова В. М. Сучасні тенденції співпраці України та ЄС у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2022. №3. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-3-8068>

181. Іванова В. М. Теоретико-методологічні засади розбудови системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки

України \\ Moderní aspekty vědy: XIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. С. 41-62. (Особистий внесок: п. 1.4). UDC 001.32: 1/3] (477) (02)

182. Іванова В. М. Формування нормативно-правових засад для забезпечення ефективного функціонування економічної дипломатії в Україні. Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»). 2023. Випуск № 2(32) 2023. С. 72- 83.

183. Іманбердієв Д. Ч. Конкурентоспроможність держави в сучасному світі. Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. За міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2016 р.) / за заг. Ред. А.П. Савкова, М.М. Білинської, С.В. Загороднюка. К.: НАДУ, 2016. С. 138-140.

184. Інноваційні підходи до забезпечення фінансової безпеки України: мікро- та макро- рівні: монографія / За ред. Черевка О.В. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А. Черкаси, 2017. 365 с.

185. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія / С. Г. Соловйов та ін.; за заг. ред. Н. В. Грицяк; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, каф. інформ. політики та електрон. урядування. Київ: К.І.С., 2015. 320 с.

186. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення : URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi_bin/laws/main.cgi

187. Канигін Ю. М., Кушерець В. І. Епоха неокамералізма. Держава і реформи в Україні в контексті фізичної економії. Київ: Знання України, 2016. 79 с.

188. Карпа М. І. Публічна служба. Енциклопедія державного управління : Т. 8, Львівський регіональний інститут державного управління. Національна академія державного управління при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011, с. 486-487.

189. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Київ: вид-во «Ваклер», 2006. 256 с.
190. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія. К.: КНЕУ, 2005. 232 с.
191. Кириленко В. І., Шевченко М. М. Методологія побудови та використання комплементарної моделі національної економічної безпеки. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2015. Випуск 22. Частина III. Серія «Економічні науки». С. 40-50.
192. Кириленко В.І. Формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в Україні: перспективи і суперечності. Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. 21-22 квітня 2017 р. К.: КНЕУ, 2017. С. 111-113.
193. Клименко Н. Г. Теоретико-методологічні засади механізму взаємодії органів публічної влади та недержавних інституцій у сфері національної безпеки: автореф. дис. ... д. держ. упр. : 25.00.05. МАУП. К., 2021. 41 с.
194. Климова С. О., Губанова Н. Н. Створення Балто-Чорноморського Союзу як зміцнення економічної і політичної платформи України. Вісник Національного технічного ун-ту «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). X. : НТУ «ХПІ», 2016. № 28 (1200). С. 41-44.
195. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень: ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb> (дата звернення: 16.05.2020). Назва з екрану.
196. Козак Л. С., Федорук О. В. Тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки. Управління проєктами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. 2012. Вип. 10. С. 505-512.

197. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: монографія. Київ: НАДУ, 2007. 284 с.

198. Козаков В. М. Становлення та розвиток соціально-ціннісних засад державного управління в Україні : дис. д-ра наук держ. упр.: 25.00.01/ Київ, 2008. 446 с.

199. Коковський Л. О. Сучасні проблеми зовнішньоекономічної безпеки України та напрями їх подолання. Ефективна економіка. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=738> (дата звернення: 08.03.2021)

200. Колодій А. Ф. Публічне врядування і публічне адміністрування //Енциклопедія державного управління : Т. 8, Львівський регіональний інститут державного управління Національна академія державного управління при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. С. 488-490.

201. Колот А. М. Інститути нової економіки і суспільства: сучасні форми взаємодії та розвиток. Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. 21-22 квітня 2017 р. К.: КНЕУ, 2017. С. 39-41.

202. Конституція Великої Британії. URL: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97.html

203. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

204. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода та ін. Київ: НІСД, 2015. 58 с.

205. Концепції і стратегії економічної безпеки країн ЄС. URL: <https://online-edu.ranepa.ru/mod/resource/view.php?id=18436>
206. Концепція економічної безпеки України / Кер. проекту В.М.Геєць. К.: Логос, 1999. 56 с.
207. Копанчук О. Є. Механізми захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин: дис... канд. н. держ. упр.: 25.00.05 / Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2020 217 с.
208. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки України: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 / НІСД. Київ, 2011. 415 с.
209. Корома Н. Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (приклад Балто-Чорноморського регіону). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2012. Вип. 1 (60). С. 53-57.
210. Корчак Н.М., Обушна Н.І. Управління проектами в публічній сфері: нвч.посібник. Київ : Вид-во “Каравелла”, 2022. 273 с.
211. Корчевська Л. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. Міжнародна економічна політика. 2016. № 1 (24). С. 74-102. URL: http://ierjournal.com/journals/24/2016_4_Korchevska.pdf
212. Костенко Д. М. Формування мережевої архітектури публічного управління в контексті забезпечення національної безпеки: дис. ... докт. філософії: спец. 281 / НАДУ. К., 2021. 245 с.
213. Кравченко В. В. Реформа Збройних Сил Франції наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/lipd/2009_2/44Kravchenko.htm
214. Кравчук П. Я., Голодюк Г. І., Шегінський О. В. Зовнішньоекономічна безпека України в умовах євроінтеграційних процесів. Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна

історія». Збірник наукових праць. Луцький НТУ. 2014. Випуск 11 (44). С. 82-89.

215. Криленко В. Формування Доктрини економічної безпеки України. Економіка. 2013. № 3 (123) травень-червень. С. 24-28.

216. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. 240 с.

217. Крутов В. В. Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти. Стратегічна панорама. 2008. № 2. С. 100–103.

218. Крюков О. І. Інформаційне забезпечення публічної влади як чинник національної безпеки держави в умовах глобалізації. Вісн. Нац. уні-ту цивільного захисту України. 2016. Вип. 1(4). С. 142–149.

219. Кузнецов А. О. Принцип. Енциклопед. слов. з держ. упр. / уклад. : Ю. П. Сурмін [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасока [та ін.]. К. : НАДУ, 2010, с. 561.

220. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / пер. з англ. Андрія Павлишина. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 560 с.

221. Куйбіда В. С., Толкованов В. В. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах: зб. Київ: ТОВ «Поліграф. Центр «Крамар», 2010. 258 с.

222. Курас А. І. Політика безпеки України в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Ін-т держава і права ім.. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2015. 20 с.

223. Кучеренко О. Державна політика: аналіз сучасних політологічних концепцій. Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні : Мат. наук.-практ. конф. К. : Вид-во УАДУ, 1997. С. 279-281.

224. Лазанська Т. І. Протекціонізм URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Proteksionizm>
225. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського Союзу і пострадянський простір. Історія. 2014. № 5 (131) вересень-жовтень. С. 87–92.
226. Лекарь С. Правове регулювання економічної безпеки в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 186-191. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/36.pdf>
227. Леонтьєв Л. І. Про форми і методи стимулювання інноваційної діяльності. URL: http://www.uran.ru/rasrabotki/report_leontiev_li/r.htm.
228. Лісцин Е. Співвідношення між воєнною доктриною і стратегією національної безпеки. Спостерігач. 1996. № 21. С. 2-16.
229. Лобанова А. С. Соціально-політичне партнерство у контексті українських реалій: постановка проблеми. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2010. Вип. 16. 716 с.
230. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 204 с.
231. Луценко А.В. Геополітичний образ України у науковій та навчальній літературі сучасної Росії. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. 2008. Том XXI. С.424–431.
232. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Х.: Віват, 2015. 304 с.
233. Майбутнє безпекове середовище 2030: стратегічне передбачення (попередній опис): монографія / В.В. Скібіцький, О.В. Луговський, О.В. Крисальний, С.В. Олексієнко, О.М. Житник, І.В. Аблазов. Київ, 2020. 51 с.
234. Малий І. Й. Неонаціональна політична економія та моделі публічного сектору. Суспільство, економіка та економічна наука в XXI

столітті: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. 21-22 квітня 2017 р. К.: КНЕУ, 2017. С. 36-38.

235. Маріуполь мав формувати до 8% ВВП і 25% усієї валютної виручки України — мер Бойченко. URL: <https://delo.ua/uk/politics/mariupol-mav-formuvati-do-8-vvp-i-25-usijeyi-valyutnoyi-virucki-ukrayini-mer-boicenka-396263/>

236. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. Економічний часопис-XXI. 2011. № 7-8. С. 40-43.

237. Мартиненко В. В. Про формування та розвиток уявлень про систему публічного управління та адміністрування в Україні. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи: зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгр. (Харків, 26 квітня). Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 2018. С. 22–26.

238. Мартинюк В. Балто-Чорноморський союз: проблеми сьогодення та перспективи розвитку. Intermagum: історія, політика, культура. 2015. Вип. 2. С. 130-142.

239. Марутян Р. Р. Інтелектуальні ресурси державного управління у сфері національної безпеки України: дис. ... док. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. К.: НАДУ, 2020. 458 с.

240. Марутян Р. Р. Модернізація підготовки фахівців для системи забезпечення національної безпеки України. Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 3 (18). С. 247–255.

241. Марчевський С. В. Окремі аспекти міжнародного досвіду розв'язання проблем економічної безпеки. Митна справа. 2011. № 2 (74). Ч. 2. С. 326–330.

242. Матвійчук Н. М. Зовнішньоекономічна безпека України в умовах кризових явищ. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153580586.pdf>

243. Матвійчук Н. М. Пріоритетні напрями забезпечення енергетичної безпеки України. Економічний форум. 2018. № 2. С. 183-187.

244. Методологія державного управління як галузі науки: наук. розробка / авт. кол.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. О. Краснейчук. Київ: НАДУ, 2010. 32 с.

245. Методологія стратегічного планування в умовах глобальних загроз національній безпеці та міжнародній стабільності : монографія / авт. кол.: В.І. Абрамов, Т. В. Запорожець, Р. Р. Марутян та ін.; за заг. ред. Л. М. Шипілової. Київ: НАДУ, 2018. 232 с.

246. Методологія стратегічного планування в умовах глобальних загроз національній безпеці та міжнародній стабільності: монографія / В.І. Абрамов, Т.В. Запорожець, Р.Р. Марутян, Ю.В. Мельник, О.І. Пошедін, О.В. Устименко, М.М. Шевченко; за заг. ред. Л.М. Шипілової. К.: НАДУ, 2017. 300 с.

247. Михайлишин Л. І. Зарубіжний досвід активізації інноваційної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(2). С. 99-104.

248. Михайловська О. В. Концепція громадянського прогресу в науці публічного управління: монографія. Мена: Домінант, 2020. 308 с.

249. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: В Ф “Відродження”, 2004. 488 с.

250. Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів: зб. наук. пр. / Mykolas Romeris University. Vilnius, 2019. 254 с.

251. Міжнародні резерви України впали майже на \$2 млрд. URL: <https://finclub.net/ua/news/mizhnarodni-rezervy-ukrainy-vpaly-maizhe-na-usd2-mlrd.html>

252. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навч. посіб. / під ред. Ю.В. Макогона. К. : Знання, 2007. 461 с.

253. Моисеенко Е. Обеспечение экономической безопасности региональных объединений государств: авт. дис. ... док. хабилицат экон. наук: спец. 08.00.14. / МЭА. Кишинэу, 2012. 59 с.
254. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ: КВІЦ, 1999. 462 с.
255. Муталібов В. А. Макроекономічна стабільність: передумови, умови, результат: монографія. К.: Освіта України. 2014. 360 с.
256. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України»: від 02.03.2007 № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07#Text>
257. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження положень про структурні підрозділи департаменту міжнародної співпраці у сфері економіки, торгівлі та сільського господарства»: від 16.12.2021 № 1080. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1080930-21#Text>
258. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року N 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
259. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Положення про громадську раду при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України»: від 17.04.2018 № 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0517731-18#Text>
260. Національні цінності й національні інтереси в системі публічного управління: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 12 жовтня) / за заг. ред. В. С. Куйбіди, І. В. Розпутенка. Київ: НАДУ, 2017. Т. II. 412 с.
261. Небрат В., Курбет О. Пропозиції до резолюції конференції «Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні». URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/%D0%94%D0%BE->

%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97_.pdf

262. Неліпа Д. В. Особливості інституціоналізації соціального партнерства (політологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Київ, 2005. 17 с.

263. Нижник Н., Рева О., Радов Д. Методологічні основи розробки структур державного управління та оцінка їх організаційної ефективності. Вісник НАДУ, 2005. № 1. С. 114-130.

264. Ніколаєв Є. Б. Інтерпретація інтересів і загроз у концепції економічної безпеки. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28457/03-Nikolaev.pdf?sequence=1>

265. Нормативно-правова база в галузі безпеки і оборони України: видання друге, доповнене / Гриценко А., Кожієл М., А. Єрмолаєв, Ф. Флурі. К.: Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, 2012. 820 с.

266. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки/ пер.з. англ.. за ред.. І. Дзюби. К. : Основи, 2000. 198 с.

267. Норт Д., Волліс Дж., Вайнгест Б. Норт Дуглас. Насильство та суспільні порядки: основні чинники, які вплинули на хід історії/ Д. Норт; Дж. Волліс, Б. Вайнгест; пер. Т. Цимбал, голов. ред. О. Дубчак - Київ : Наш формат, 2017. 349, с.

268. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за між нар. Участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.) у 2 т. / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романенка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т.1. С. 3-10.

269. Обухова В. А., Марцева Т. Г. Проблеми і забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Кронос: економічної науки. 2019. Вип. 4 (3(25)). С. 7-9.

270. Обушна Н. І. Управління проектами в публічній сфері: теоретико-практичний аспект. Наукові перспективи. 2023. Вип. 1 (31). С. 148.

271. Огляд результатів роботи Ради економічної безпеки України за 2022 рік та рекомендації щодо реалізації санкційної політики проти РФ. URL: <https://reb.org.ua/reporting/oglyad-rezultativ-roboti-radi-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini-za-2022-rik-ta-rekomendaciyi-shhodo-realizaciyi-sankciinoyi-politiki-proti-rf-d26k8y>

272. Ожеван М. А., Дубов Д. В. Номо ех Машіна. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства: монографія. Київ: НІСД, 2017. 272 с.

273. Олійничук О. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. Галицький економічний вісник, Т. : ТНТУ, 2015. Том 48. № 1. С. 93-100. (Загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання). URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/48/136.pdf>

274. Орел М. Г. Теоретико-методологічні засади формування системи державного управління у сфері політичної безпеки.: автореф. дис. ... д. держ. упр. : 25.00.01. МАУП. К., 2019. 37 с.

275. Оржель О. Ю. Трансформація політико-управлінських відносин у державах Центрально-Східної Європи в процесі європейської інтеграції: уроки і досвід для України: монографія / за заг. ред. проф. Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. С. 111-121.

276. Осташко Т. О. Оцінка перспектив експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів у ЗВТ з ЄС. Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 22. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Частина III. Серія «Економічні науки» / За заг. ред. Н.О. Татаренко, В.Г. Ціватого. Київ, 2015. С. 147-152.

277. Осьодло В. І., Будагьянц Л. М. Соціально-філософські та психологічні аспекти сучасних війн: монографія. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 408 с.

278. Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013 – 2017 років). Ужгород: РІК-У, 2018. 312 с.

279. Оцінка рівня економічної безпеки виробничих підприємств шляхом здійснення її інформаційно-аналітичного забезпечення (на матеріалах машинобудівних підприємств військово-промислового комплексу) : монографія [І. Ю. Вінник, Д. М. Квашук, П. Я. Пригунов.]; під заг. ред. д-ра економ. наук, проф. Л. В. Гнилицької. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2015. 280 с.

280. Оцінювання ефективності державного механізму реагування на загрози національним інтересам України: державно-управлінський аспект : навчальний посібник / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, М.М. Шевченко та ін.; за заг. ред. Г.П. Ситника та Л.М. Шипілової. К.: НАДУ, 2014. 76 с.

281. Павліченко Є., Гузенко О. Нормативно-правове регулювання економічної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 7. С. 169-174. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/30.pdf>

282. Павлюк К. С. Взаємодія органів державної влади та неурядових громадських організацій у системі забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2016. 20 с.

283. Павлюк Н. В. Теоретичні засади організаційного і правового механізмів публічного управління в Україні. Демократичне врядування. 2016. Вип. 16-17.

284. Пальоха В. В. Механізми аналітично-прогностичного забезпечення системи публічного управління України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / НАДУ. Київ, 2018. 20 с.

285. Панасюк Б. Я. Державна планова система України: історія становлення та розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2005. 412 с.
286. Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. О. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. 2013. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/0626ks_dop.pdf (дата звернення: 09.11.2018).
287. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави ; під ред. Б. Кравченка. К.: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. 140 с.
288. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статистика процесу забезпечення. Київ: Кондор, 2002. 302 с.
289. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах існування: монографія. К.: Стилос, 2017. 880 с.
290. Петрова І. Л., Шпильова Т. І., Сисоліна Н. П. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди: монографія; за наук. ред. проф. І.Л. Петрової. К.: Дорадо, 2010. 320 с.
291. Пирожков С., Чумак В. Проблеми оборонної політики: геополітичний аспект. Політологічні читання. 1993. № 1. С. 105-123.
292. Питання Міністерства економіки: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text>;
293. Питання утворення Експортно-кредитного агентства : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2018-%D0%BF>.
294. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль : монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2008. 366 с.
295. Політика енергоефективності розвитку і зміни клімату : монографія / В. Я. Шевчук, Н. Р. Малишева, Т. Т. Ковальчук ; за ред. В.Я. Шевчука. К.: ЦП «Компринт», 2014. 218 с.

296. Політологія посткомунізму: Політологічний аналіз посткомуністичних суспільств / за ред. В. Полохало, С. Макеєва, О. Дергачова. К.: Політична думка, 1995. 368 с.

297. Поліщук Л. Сучасні зовнішньоекономічні стратегії провідних країн світу: досвід для України. Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». 2016. №9.

298. Полковниченко С. О., Єльчищева І. А. Стратегія виходу підприємства на зовнішній ринок в умовах посилення євроінтеграційних процесів. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 3 (19). С. 89–98.

299. Положення про Міністерство закордонних справ України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>;

300. Положення про Міністерство фінансів України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>

301. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>

302. Постанова Верховної Ради України «Про Воєнну доктрину України»: від 19.10.1993 № 3259-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України. 1993. № 43. Ст. 409. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3529-12>.

303. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16.01.1997 № 3/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 10. Ст.85. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>

304. Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» : від 10 верес. 2014 р. № 442. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>

305. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.

306. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

307. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. вид. 3-тє, доповн. та переробл. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 504 с.

308. Правдюк А. Н. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. Інформація і право. 2021. № 2(37). С. 170-182.

309. Презентація до звіту з фундаментальної науково-дослідної роботи «Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС» URL: https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/0114U004556_m99oKOB.pdf

310. Пріоритетні напрями підвищення ефективності політики національної безпеки : навчальний посібник / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, М.М. Шевченко та ін. К.: НАДУ, 2013. 60 с.

311. Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту : Закон України від 20 грудня 2016 року № 1792-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19>.

312. Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-kartistrategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>.

313. Про утворення Державної установи “Офіс з просування експорту України” та затвердження Положення про Державну установу “Офіс з просування експорту України” : Наказ Мінекономрозвитку від 23 червня 2018 № 864. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk->

UA&id= eb188806-3716-41f4-8d43-8ea25fc23e24&tag=DerzhavnaUstanovaofisZProsuvanniaEksportuUkrainiNormativnopravoviDokumenti.

314. Про утворення Ради з міжнародної торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. № 455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/455-2017-%D0%BF>.

315. Проблеми забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі державотворення : матеріали кругл. столу, м. Київ, 21 жовт. 2010 р. / за заг. ред. Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2011. 72 с.

316. Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяч. 100-річчю держ. служби в Україні (Київ, 25 травня): у 5 т. / за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. Т. 4. 160 с.

317. Публічне управління та адміністрування у сфері національної безпеки (системні, політичні та економічні аспекти): словник-довідник / уклад.: С.П. Завгородня, М.Г. Орел, Г.П. Ситник та ін.; за заг. ред. Д.В. Неліпи, Є.О. Романенка, Г.П. Ситника. К.: Видавець Кравченко. 2020. 380 с.

318. Публічне управління та адміністрування: словник-довідник / уклад.: О. М. Руденко, О. В. Шершньова, В. Д. Бакуменко та ін. Київ: Кондор, 2016. 178 с.

319. Публічне управління: термінологічний слов. / уклад.: В. С. Куйбіда, М.М. Білинська, О. М. Петроє та ін.; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О.М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.

320. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листопада): у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С.А.Романюка, О. Ю. Оболенського. Київ: НАДУ, 2014. Т. 1. 150 с.

321. Рада економічної безпеки України. URL: <https://reb.org.ua/>

322. Рада з міжнародної торгівлі. URL: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=ukUA&id=b726b71b-cdcc-4714-9866-dc154d91d259&tag=RadaZMizhnarodnoiTorgivli>.

323. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. 380 с.

324. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Національні системи оцінки ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп. ЄС / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ: НІСД, 2020. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/nacionalni-sistemi-osinki-rizikiv-i-zagroz-kraschi-svitovi-praktiki> (дата звернення: 04.06.2020).

325. Резнік О. М. Рівні та напрями діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Право і безпека. 2017. № 4 (67). С. 136-141. URL: <http://oaji.net/articles/2017/2258-1523000762.pdf>

326. Рихлі Л., Прітцер Р. Соціальний діалог на національному рівні у країнах-кандидатах на вступ до Європейського союзу. Соціальне партнерство – шлях до злагоди. Київ, 2003. С. 104–136.

327. Різник В. В., Різник Н. А. Світовий досвід розв’язання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Економічний вісник університету. 2016. Вип. 31(1). С. 170-177.

328. Розбудова безпеки і оборони: зб. матеріалів щодо Плану партнерських дій із створення інститутів оборони і безпеки (PAP-DIB) / за ред. Філіпа Х. Флурі, Віллема Ф. ван Ікелена; пер. з англ. О. Михалочко, К. Гломодзи. Женева; Київ, 2006. 383 с.

329. Розвиток системи управління в ЄС: досвід для України: наук. розробка / О. Я. Красівський, О. С. Киричук та ін. ; за заг. ред. О. Я. Красівського. Київ : НАДУ, 2013. 56 с.

330. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері»: від 15 серпня 2012

р. № 569-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>

331. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: від 18 серп. 2017 р. № 605-р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>

332. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури»: від 6 грудня 2017 року №1009-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80>

333. Романенко В. А., Лебедева Л. В. Зовнішня торгівля України з ЄС: тенденції, проблеми, перспективи. Економіка і суспільство, 2017, № 9. С. 71-77.

334. Романов В. Є., Рудік О. М., Брус Т. М. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.

335. Руденко О. М. Теоретико-методологічні засади дослідження суспільної стабільності в науці державного управління: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2011. 39 с.

336. Рябцев Г. Л. Державна політика розвитку ринку нафтопродуктів в Україні: формування та реалізація: монографія. К.: НАДУ, 2011. 418 с.

337. Рябцев Г. Л. Енергетична Стратегія України на період до 2030 року: критичний аналіз та нові підходи до постановки задачі. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=863>

338. Рябцев Г. Л. Шляхи гарантування енергетичної безпеки України за сучасних умов. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2015. № 1-2. С. 87-95.

339. Савіцький А. Сучасні аспекти експортоорієнтованого управління промисловими підприємствами на рівні макроекономічного

регулювання. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2020. № 1 (21). С. 100-107.

340. Савранська Г. М. Державне управління соціальним партнерством в контексті забезпечення соціальної безпеки України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. / Київ, 2018. 269 с.

341. Сайт Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://ipacs.knu.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=1>

342. Сайт Національної академії державного управління при Президентові України. URL: <http://academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=18>

343. Сарнацький О. П., Мигловець Н. О. Балтійсько-Чорноморське співробітництво як альтернативний інтеграційний напрям для України. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 4. С. 28-33.

344. Світова гібридна війна: український фронт: монографія /кол. авт.; за заг. ред. В. П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.

345. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне планування / Ф.В. Саганюк, М.М. Лобко, О.В. Устименко, Павліковський А. К.; за ред. Р.І. Тимошенка. К.: Майстер книг, 2016. 248 с.

346. Селіванов С.В., Обушна Н.І., Хаджирадєва С.К. Розвиток кадрового потенціалу державної служби в умовах реформ: проблеми теорії та практики: монографія. Київ : Вид-во “Каравелла”, 2019. 292 с.

347. Семенченко А. Методичний підхід до формування адаптивних механізмів стратегічного планування та управління. Вісник НАДУ. 2007. № 2. С. 141–154.

348. Сенченко О. М. Інформаційно-мережеві війни: теорія, моделі, алгоритми. Київ: КВІЦ, 2017. 332 с.

349. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. А. І. Сухорукова. Київ : ВД “Стилос”, 2009. 685 с.

350. Система підготовки кадрів для сил безпеки України: проблеми та перспективи розвитку: аналітична доп. / С.В. Сьомін, О.О. Резнікова; за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2016. 50 с.

351. Системотехніка оцінки воєнної безпеки та ескізного проектування її стратегії / Горбунов Є.А., Пеньковський В.І., Павліковський А.К. та ін.; за загальною ред. А. Горбунова. К.: Майстер книг, 2015. 185 с.

352. Ситник Г. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. Вип. 2. С. 25-34.

353. Ситник Г. П. Актуальні питання підвищення ефективності державного управління у сфері національної безпеки України. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 1. С. 3-25.

354. Ситник Г. П. Безпека національна. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. С. 67–70.

355. Ситник Г. П. Взаємозумовленість соціальних явищ, які визначають концептами "небезпека" і "безпека", та її врахування в теорії публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 16. С. 61-67.

356. Ситник Г. П. Вплив глобалізації на воєнну сферу та принципові особливості сучасних воєнних конфліктів. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2016. № 1-2 (9-10). С. 99-115.

357. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика): монографія. Київ: НАДУ, 2004. 408 с.

358. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.

359. Ситник Г. П. Концептуалізація безпекового виміру компетенцій державного службовця. Державно-управлінські студії. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_2_17

360. Ситник Г. П. Проблемні питання розробки нової Стратегії національної безпеки України. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 3-4. С. 105-116.

361. Ситник Г. П. Система забезпечення національної безпеки. Державне управління у сфері національної безпеки: словник-довідник / Уклад.: Г.П.Ситник, В.І.Абрамов, В.Ф.Смолянук, та ін.; під заг. редакцією Г.П.Ситника. К.: НАДУ, 2012. 496 с.

362. Ситник Г. П., Абрамов В. І. Діагностичний метод як інструмент оцінювання державної політики національної безпеки. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 3. С. 17-26.

363. Ситник Г. П., Андреев С. О. Особливості соціальних надзвичайних ситуацій та проблеми їх класифікації. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 1. С. 37-47.

364. Ситник Г. П., Баранов Р. О. Світовий досвід щодо здійснення боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, для України. Економіка та держава. 2014. № 8. С. 121-124.

365. Ситник Г. П., Завгородня С. П. Концептуальні засади безпекового виміру компетенцій державного службовця (фахівця публічної служби). Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2015. № 1-2 (5-6). С. 6-26.

366. Ситник Г. П., Марутян Р. Р. Методологічні засади дослідження системи забезпечення національної безпеки. Аналітика і влада. 2012. № 6. С. 113-118.

367. Ситник Г. П., Орел М. Г. Концептуальні засади диференціації типів дестабілізації суспільно-політичної системи та її аналізу у контексті

забезпечення національної безпеки. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2016. № 3-4. С. 8-31.

368. Ситник Г. П., Ситник М. Г. Про один із підходів визначення ієрархії національних інтересів в процесі розробки стратегії національної безпеки України. Університетські наукові записки. 2005. № 3. С. 309-313.

369. Сіцінський Н. А. Державне управління забезпеченням національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції дис. ... док. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. / К.: ІПКДСЗУ, 2020. 458 с.

370. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2014. № 3 (13). С. 30-36. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

371. Соколов В. А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки на основі зарубіжного і вітчизняного досвіду: дис. ... канд. держ. упр.: спец. 25.00.01. / ХРІ НАДУ, 2020. 377 с.

372. Солових В. П. “Good Governance” як одна із сучасних моделей державного управління. Науковий вісник Акад. муніцип. Упр. Серія: Управління. 2010. Вип. 1. С. 112–120. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvamu_upravl_2010_1_17.pdf.

373. Соскін О. І. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 1 (103). С. 47–55.

374. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : підруч. для вищ. навч. закл. / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. Вид. 4-те, випр. та доп. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 552 с.

375. Стало відомо, скільки зерна росіяни вивезли з окупованих територій України. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/stalo-vidomostilki-zerna-rosiyani-vivezli-z-okupovanih-teritoriy-ukrajini-novini-11819913.html>

376. Степаненко С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): Монографія. К.: КНЕУ, 2008. 312 с.

377. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. Т. 3: Конкурентноспроможність української економіки // За ред. акад. НАН України В.М. Гейца, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Квасюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с.

378. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. Т. 1: Економіка знань – модернізаційний проєкт України / авт. кол.; за заг. ред. В.М. Гейца, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. К.: Фенікс, 2007. 544 с.

379. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки // За ред. акад. НАН України В.М. Гейца, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Квасюка. – К.: Фенікс, 2007. – 564 с.

380. Стройко Т. В. Стратегічні напрями функціонування фінансових інструментів регіональної політики ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 2. С. 32–37.

381. Строяновський В. В. Роль неурядових дослідницьких організацій з виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2016. № 3-4 (11-12). С. 179-187.

382. Строяновський В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки: монографія. К.: НАДУ, 2018. 692 с.

383. Стучинська Н. Зовнішньоекономічна безпека України в умовах глобалізаційної динаміки: проблема оптимальних співвідношень. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 8. С. 101–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_8_24

384. Судно з краденим у Маріуполі металом прибуло до Росії. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/03/novyna/suspilstvo/sudno-kradenym-mariupoli-metalom-prybulo-rosiyi>

385. Сурай І. Г. Публічна служба України: інституціональний підхід. Науковий вісник: державне управління. 2021. №2(8). С. 111–132. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-2\(8\)-111-132](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-2(8)-111-132). URL <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/172>

386. Сурай І. Г., Григор'єва С. М. Стандартизація професійної підготовки державних службовців України на основі компетентнісного підходу. Аспекти публічного управління. 2018. Т. 6. № 11-12. С. 93–101. DOI: 10.15421/151878

387. Сурмін Ю. П. Проблеми та напрями змін державного управління в Україні в сучасних умовах. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листопада): у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С.А.Романюка, О. Ю. Оболенського. Київ: НАДУ, 2014. Т. 1. С. 10-13.

388. Сурмін Ю. П. Соціальне проектування в кризовому суспільстві: методологічний аспект. Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2014. № 3. С. 5–17.

389. Суходоля О. М. Вплив енергетичної політики на енергетичну безпеку. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 3. С. 49-60.

390. Суходоля О. М. Захист критичної енергетичної інфраструктури: сучасні виклики та завдання сектору безпеки. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2017. № 1-2. С. 50-80.

391. Суходоля О. М. Система захисту критичної енергетичної інфраструктури України: стан та проблеми формування. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2015. № 1-2. С. 134-146.

392. США підтримали ідею об'єднання Британії, Польщі, України та країн Балтії в окремий союз. URL: <https://mind.ua/news/20243132-ssha-pidtrimali-ideyu-obednannya-britaniyi-polshchi-ukrayini-ta-krayin-baltiyyi-v-okremij-soyuz>

393. Твердохліб Ю. М. Інформаційно-психологічні операції у російсько-українській війні: дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.04. / ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2019. 219 с.

394. Теоретико-методологічні засади формування кадрової безпеки в системі публічного управління: кол. монографія / С. О. Борисевич, В. І. Абрамов, В. Ф. Смолянчук, М. М. Шевченко; за ред. С.О. Борисевича. К.: НАДУ, 2018. 304 с.

395. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні: дис. д. держ. упр.: спец. / 25.00.01 К.: НАДУ при Президентові України, 2016. 458 с.

396. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Основи, 2002. 750 с.

397. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. Посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 224 с.

398. Тітаренко Г. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання інноваційного розвитку та доцільності його використання в Україні. Проблеми науки. 2014. № 11–12. С. 44–45.

399. Тітаренко Г. Б. Інституціональні інструменти створення ефективної національної інноваційної системи України. Науковий вісник Національного університету ДПС України. 2014. № 1 (64). С. 70–76.

400. Ткаченко А. М., Маменко К. І. Філософські засади забезпечення економічної безпеки держави (з викладенням філософських основ екосесенту). Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ». 2011. № 7. С. 121-130.

401. Традиції демократичного врядування в історії українського державотворення: монографія / авт. кол.: В. М. Князєв, Ю. Б. Бакаєв, Т. Е. Василевська; за заг. ред. В. М. Князєва. Київ: НАДУ, 2010. 220 с.

402. Третьяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та формування. Економіка та держава № 1. 2010. С. 6-8.

403. Трофімова В. В. Механізми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36748/24-Trofimova.pdf?sequence=1>

404. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

405. Удовик С. Л. Глобалізація: семіотичні підходи: монографія. Київ: Ваклер, 2002. 480 с.

406. Указ Президента України «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» № 764/2019 URL: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/519.html>

407. Указ Президента України «Про Воєнну доктрину України»: від 15.06.2004 № 648/2004 (із змінами). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>

408. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: від 8 липня 2009 р № 514/2009. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>

409. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України», № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

410. Указ Президента України «Про Інформаційно-аналітичний центр»: № 398/2014 від 12 квітня 2014 року. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/345.html>

411. Указ Президента України «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>

412. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

413. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>

414. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: №448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

415. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості»: від 20 серпня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

416. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України»: від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

417. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію інформаційної безпеки»: від 15 жовтня 2021 року № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

418. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію біобезпеки та біологічного

захисту»: від 15 жовтня 2021 року № 668/2021. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U668_21.html

419. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан забезпечення енергетичної безпеки у зв'язку з ситуацією щодо постачання природного газу в Україну» від 28 квітня 2014 року № 448/2014. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/17587.html>.

420. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан забезпечення енергетичної безпеки держави та невідкладні заходи щодо сталого проведення опалювального сезону 2014/15 року» від 4 листопада 2014 року № 448/2014: URL: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/18446.html>

421. Указ Президента України «Про створення та забезпечення діяльності Головного ситуаційного центру України»: № 115/2015 від 28.02.2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002525-15>

422. Указ Президента України «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: від 06 черв. 2016 р. № 240/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>

423. Указ Президента України «Про Стратегію кібербезпеки України»: № 96/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>

424. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України»: від 12 лютого 2007 року № 105/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1052007-5496>

425. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України»: від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

426. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/52015-18245>

427. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: кол. монографія / За ред. Ф. М. Рудича. К.: МАУП, 2002. 488 с.
428. Управління проєктами: підручник / за заг. ред. Л. В. Ноздріної. Київ: ЦУЛ, 2010. 432 с.
429. Ус І. В. Стратегія забезпечення економічних інтересів України в умовах трансформації СОТ: дис... канд. екон. наук.: 21.04.01 / НІСД. К., 2019. 241 с.
430. Утенкова Т. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Вип. 9, 2019. С. 133-144.
431. Фарина О. Хто має більший економічний вплив на Україну: США, Європа, Росія чи Китай? URL: <https://voxukraine.org/hto-maye-bilshij-ekonomichnij-vpliv-na-ukrayinu-ssha-yevropra-rosiya-chi-kitaj/>
432. Федотов О. О., Нікітін С. І. Концепція забезпечення економічної безпеки держави як цільової функції державного регулювання. Вісник ДНУ, Сер. В: ЕКОНОМІКА І ПРАВО, Вип .1, 2013. URL:
433. Філософія : хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. — 2-ге вид., К. : Знання, 2012 . — 621 с.
434. Хилько О. Л. Параметри безпекового середовища України. Політичні науки. 2014. № 3. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2235/1994 (дата звернення: 09.11.2018).
435. XXI століття: світ між минулим і майбутнім. Культура як системоутворюючий фактор міжнародної і національної безпеки: монографія / А. А. Кубеліус, О. П. Лановенко, В. А. Пироженко та ін.; за наук. ред. О. П. Лановенко. К.: Стилос, 2004. 572 с.
436. Через курс. Яке велике джерело валютних надходжень вже втрачає Україна? URL:

https://lb.ua/economics/2022/06/04/518897_cherez_kurs_yake_velike_dzherelo.html

437. Чернова О. В., Попко В. М. Комплексна оцінка сучасного стану зовнішньоекономічної безпеки України. Економіка та суспільство. Електронне фахове видання. 2017. №9. С. 133-138.

438. Чернятевич Я. В. Концептуальні основи геоekonomіки та економічна безпека держави. Теорія та практика державного управління. Вип. 1 (32). С. 428-434.

439. Чернятевич Я. В. Принципи забезпечення економічної безпеки. Державне управління у сфері національної безпеки: словник-довідник / Уклад.: Г.П.Ситник, В.І.Абрамов, В.Ф.Смолянук, та ін.; під заг. редакцією Г.П.Ситника. К.: НАДУ, 2012. С. 308-309.

440. Шамборовський Г. О. Зміна режимів зовнішньої торгівлі внаслідок Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 3 (7). С. 40–46.

441. Шаров О.М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи: монографія. К.: НІСД, 2019. 560 с.

442. Шевченко М. М. Геоekonomічні та інформаційній війни в структурі постіндустріальної цивілізації. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2008. Вип. 80. Ч. 1. С. 142-146.

443. Шевченко М. М. Державна політика національної безпеки України та механізми її реалізації. Національні інтереси України: ступінь реалізації та загрози: матеріали круглого столу (Київ, 27 листопада 2013 р.): у 2 частинах / за ред. Г.П. Ситника, Л.М. Шипілової. К.: НАДУ, 2013. Ч.2. С.38-47.

444. Шевченко М. М. Культурно-цивілізаційні відмінності в моделях геополітичної поведінки та забезпечення безпеки країн Заходу і Сходу. Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: матеріали наук.-практ. конф., Одеса, 24 груд. 2015 р. / за заг. ред. М. М. Іжі, В.М. Кривцової. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. С. 95–98.

445. Шевченко М. М. Методи державного реагування на загрози національній безпеці. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.2: Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. С. 312-313.

446. Шевченко М. М. Методологічні засади аналізу міждержавного протиборства. Нова парадигма. 2007. Вип. 68. С. 125-133.

447. Шевченко М. М. Парадигма національної безпеки. Публічне управління та адміністрування у сфері національної безпеки (системні, політичні та економічні аспекти): словник-довідник / уклад.: С.П. Завгородня, М.Г. Орел, Г.П. Ситник та ін.; за заг. ред. Д.В. Неліпи, Є.О. Романенка, Г.П. Ситника. К.: Видавець Кравченко. 2020. С. 220-221.

448. Шевченко М. М. Парадигми війни. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князєв (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. С. 426-427.

449. Шевченко М. М. Парадигми міжнародних відносин. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князєв (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. С. 430-431.

450. Шевченко М. М. Проблеми формування геостратегії Росії: історична спадщина та сучасні реалії. Воєнна історія. 2003. № 2. С. 59–66.

451. Шевченко М. М. Соціально-філософська концепція науково-освітнього забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки України. Гілея. 2018. Вип. 134. С. 320-325.

452. Шевченко М. М. Специфіка сфери безпеки українського суспільства в умовах глобальних трансформацій. Державна політика

забезпечення національної безпеки України: актуальні проблеми та шляхи розв'язання: матеріали круглого столу (19 лютого 2013 р). Київ: НАДУ, 2013. С. 99–106.

453. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 3-4. С. 14-24

454. Шевченко М. М., Зозуля О. С. Системи забезпечення національної безпеки адаптивного та креативного типів: порівняльний аналіз. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 16. С. 125–129.

455. Шевченко М. М., Смирнова Н. С., Пелих А. О. Партисипаторна функція системи забезпечення національної безпеки в умовах переходу до соціального порядку відкритого доступу. Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.): у 2 т. / [за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського]. К.: НАДУ, 2014.Т.2. С. 85-87.

456. Шевченко М. М., Соколов В. А. Парадигма аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13-14. С. 110-117.

457. Шлемко В. І., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність та напрямки забезпечення. Київ: НІСД, 1997. 120 с.

458. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія / авт. кол.: Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, М.М. Шевченко та ін.; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. К.: МАЙСТЕР КНИГ, 2012. 536 с.

459. Шнипко О. С. Економічні війни: витоки, форми, цілі, проблеми, перспективи. К.: Генеза, 2007. 376 с.

460. Шнипко О. С. Інноваційний дефолт України: економіко-технологічний контекст : монографія / О. С. Шнипко. К. : Генеза, 2009. 248 с.

461. Шумилов О. Ю. Містичний ключ до України. К., 2003. 436 с.

462. Щипанський П. В. Нове безпекове середовище – прогнозовані виклики та загрози національній безпеці України. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2015. № 1. С. 107–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrcvdsd_2015_1_19 (дата звернення: 09.11.2018).

463. Яременко О. Ф., Матвієць О.В. Зовнішньоекономічна безпека України в контексті інтеграційної політики: сутність, загрози та чинники впливу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2020. Вип. 43. С. 63-69.

464. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy / Официальный сайт Министерства Обороны Великобритании. URL: <http://www.official-documents.gov.uk>.

465. Al-Bashiri M.A. Economic Confidence Building Measures – Civil Servant Salaries. SANAA Working Paper, 2019. P. 1–8. URL: <https://devchampions.org/uploads/publications/files/Rethinking%20Yemen%E2%80%99s%20Economy%20-%20policy%20brief%2011.pdf>

466. Al-Iryani A., Coombs C., Salah S. A. Improving Relations Between Central State Institutions and Local Authorities. YE Working Paper, 2021. P. 1–36. URL: https://sanaacenter.org/files/Rethinking_Yemens_Economy_No9_En.pdf

467. Almohamadi A. Priorities for the Recovery and Reform of the Electricity Sector in Yemen. RYE Working Paper, 2021. P. 1–72. URL: https://devchampions.org/uploads/publications/files/Rethinking_Yemens_Economy_No8_En-1.pdf

468. Arezki R., Mottaghi L., Barone A. (2018). Middle East and North Africa Economic Monitor, October 2018. A New Economy in Middle East and North Africa, 1–98. Worldbank.Org. Retrieved April 27, 2022, from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30436/9781464813672.pdf?sequence=11&isAllowed=y>

469. Basic Law for the Federal Republic of Germany / Портал Бундестагу ФРГ. URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
470. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2005.
471. Caccavale O. M., Flämig T., Hachandi C., Yemen W., Breuer I., Ali Z., & Husain A. (2017). Food markets in the time of conflict and cholera. Reliefweb.Int. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WFP-0000071666.pdf>
472. Eaton T., Cheng C., Mansour R. (2019). Conflict Economies in the Middle East and North Africa. Chatham House Report, 1–74. Chathamhouse.Org. Retrieved April 27, 2022, from https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2019-06-21-Conflict-Economies-MENA_0.pdf
473. Estrategia de Seguridad Nacional»: [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ Іспанії. – Режим доступу: www.lamoncloa.gob.es/NR/rdonlyres/OBB61AA9
474. Global Transformation: Politics, Economics, and Culture/ D. Held, A.G. McGrew, D. Goldblatt, J. Perraton/ Stanford: Stanford University Press, 1999. -
475. Institute for Economics & Peace (June 2018). Global Peace Index 2018: Measuring Peace in a Complex World, Sydney. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Peace-Index-2018-2.pdf>
476. Ivanova V., Oneshko S., Taran Y., Shypilova L., Sulima N. Strategies and innovations in the management of economic systems: Ukrainian experience, responses to contemporary challenges. Financial and credit activity: problems of theory and practice. Volume 4 (45). 2022. P. 425-436. DOI: 10.55643/fcaptp.4.45.2022.3835
477. Ivanova V., Paryzkyi I., Chynchyk A., Klym N., Tomchuk-Ponomarenko N. & Ivanchov P. National economy's development in the

coordinates of sustainable development: on the issue of strategic state regulation under russian armed aggression. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. 2(43), P. 406–413. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3761>

478. Ivanova V., Sytnyk H., Orel M., Taran Y. Conceptual understanding of the relationship between political and administrative processes in the context of social systems security. *La Revista «Cuestiones Políticas»*. Volumen 40, Número 74. (octubre de 2022).

479. Ivanova V.M. Genesis of foreign economic security. *International scientific conference «Organization of scientific research in modern conditions '2021» Conference proceedings*. (May 2021). 2021. C. 98-100.

480. Keeling D. *Management in Government*. 1972, London: Allen & Unwin

481. Kumar R., & Roy P. (2018). War and peace: Is our world serious about achieving Sustainable Development Goals by 2030? *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(6), 1153–1156. https://doi.org/10.4103/jfmmpc.jfmmpc_231_18

482. Kurdi S., Ghorpade Y. (2019). Food Markets in the Time of Conflict and Cholera. *IFPRI Working Paper*, 1–66. <https://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/133219./filename/133430.pdf>

483. McGill University Climate & Sustainability Strategy 2020-2025. (n.d.). https://www.mcgill.ca/sustainability/files/sustainability/mcgillclimatesustainability2025_-_reduced.pdf

484. Nasser A. (2018). Private Sector Engagement in Post-Conflict Yemen. *RYE Working Paper*, 1–12. https://devchampions.org/uploads/publications/files/Rethinking_Yemens_Economy_policy_brief_7.pdf

485. National Security Strategy of the United States of America (2017). [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.

486. National Security Strategy. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf

487. Northern Europe and Central Europe: Hard, Soft and Civic Security A Report from an International Seminar Held in Budapest, Hungary, May 27 – 29, 1999.– Stockholm: Olof Palme International Centre, 1999.– 223 p.

488. Осеpek A. Economic Security and the European Dream / Anthony Louis Осеpek. – Marquette University. – Электронный ресурс – [Режим доступа]:
<http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Osepekpaper.pdf>.

489. Piotr Kular Międzymorze – Utopia czy alternatywa. URL:
<http://www.nowastrategia.org.pl/miedzymorze-utopia-czyalternatywa/> (дата звернення: 15.10.2021).

490. Rageh M. (2018). Corruption in Yemen’s War Economy. RYE Working Paper, 1–14.
https://devchampions.org/uploads/publications/files/Rethinking_Yemens_Economy_policy_brief_9.pdf

491. Sachs J., Kroll C., Lafortune G., Fuller G., & Woelm F. (2021). Sustainable Development Report 2021. Cambridge University Press.
<https://dashboards.sdgindex.org/profiles/ukraine/indicators>

492. Suray I. G. Public management: scientific and substantive discourse / Suray I. G. // Public management – 2018. – № 5 (15) – P. 236–245. DOI: 10.32689/2414-0562-2018-15-5-236-245
http://vadnd.org.ua/app/uploads/2018/11/ilovepdf_com-236-245.pdf

493. Sustainability and Competition 2 |. (n.d.). Oecd.Org. Retrieved April 27, 2022, from <https://www.oecd.org/daf/competition/sustainability-and-competition-2020.pdf>

494. Suter M. (2018, November 29). An update on Yemen's water crisis and the weaponization of water. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/an-update-on-yemen-s-water-crisis-and-the-weaponization-of-water/>

495. Tandon S., & Vishwanath T. (2019). Evolution of poor food access over the course of the conflict in the republic of Yemen. World Bank, Washington, DC. Retrieved April 27, 2022, from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31542/WPS8813.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

496. The Development Impact of the War in Ukraine: Initial projections. (n.d.). UNDP. Retrieved April 27, 2022, from <https://www.undp.org/publications/development-impact-war-ukraine-initial-projections>

497. The French White Paper on defence and national security, 2008 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.ambafrance-ca.org/IMG/pdf/Livre_blanc_Press_kit_english_version.pdf

498. The National Archives Catalog. “National Security Act of 1947” [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://research.archives.gov/id/299856>.

499. Ukraine war risks further cuts to development finance. (n.d.). UNCTAD. Retrieved April 27, 2022, from <https://unctad.org/news/ukraine-war-risks-further-cuts-development-finance>

500. WeiBbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr.- Berlin, 2006.- S. 11.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти реалізації

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
(Мінекономіка)

вул. М. Грушевського 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044)200-47-53, факс (044)253-63-71
E-mail: meconomy@me.gov.ua, http://www.me.gov.ua, код ЄДРПОУ 37508596

На № _____ від _____

Довідка
про виведення результатів дисертаційного дослідження
Іванової Вікторії Миколаївни
«Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки
України»
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за
спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

Департаментом міжнародного торговельно-економічного співробітництва Міністерства економіки України були використані результати дисертаційного дослідження докторанта кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка Іванової Вікторії Миколаївни на тему: «Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України».

В процесі підготовки України до вступу в Європейський Союз актуальними є пропозиції щодо: необхідності створення в Україні умов для стійкого та незалежного розвитку країни, як цілісної структури господарювання, її природнього економічного росту; забезпечення регулювання розвитку зовнішньоторгівельних відносин; підтримки економічних інтересів України; розвитку в подальшому експортного потенціалу за допомогою власного виробництва, надаючи підтримку вітчизняним виробникам за допомогою проведення м'якої політики протекціонізму; підтримки інтересів вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках для збереження своїх позицій на світовому ринку.

ДОКУМЕНТ ЄСД Мінекономіки АСКОД
Підписує Рожков Олександр Валерійович
Сертифікат 5BF2D9E7F90010780400000096561000AE80800
Дійсний з 22.09.2020 0:00:00 по 22.09.2022 0:00:00

Мінекономіка

4312-03/41560-07 від 24.06.2022 13:03

СЕКРЕТАРІАТ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Апарат Прем'єр-міністра України

вул. Грушевського, 12/2, Київ, 01008, тел. (044) 256 7624, телефакс (044) 254 0584, www.kmu.gov.ua

28.06.22 № 691/12

ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження
Іванової Вікторії Миколаївни
«Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки
України»
на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за
спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

Результати дисертаційного дослідження докторантки кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка Іванової Вікторії Миколаївни на тему: «Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України» на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» впроваджені в діяльності Управління протоколу Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Зокрема, під час підготовки експертно-аналітичних матеріалів щодо зовнішньоекономічної діяльності України в умовах зовнішньої агресії РФ використано результати дисертаційного дослідження В.М. Іванової з питань: оцінювання негативного впливу збройної агресії російської федерації та вжиття Урядом відповідного комплексу антикризових заходів; розробки заходів щодо удосконалення системи діяльності органів публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України з урахуванням позитивного досвіду країн-членів СС щодо демократичного управління сектором безпеки.

Перший заступник Керівника
 Апарату Прем'єр-міністра України

Олег ГУБАНОВ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

04050, м. Київ, вул. Академіка Ромоданова, 12/2
телефон (044) 431-48-22

CS.10.20dd № 074-31-07-271

ДОВІДКА
про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
ІВАНОВОЇ Вікторії Миколаївни
на тему: «Механізми публічного управління у сфері забезпечення
зовнішньоекономічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю
281 «Публічне управління та адміністрування»

Результати дисертаційного дослідження **Іванової Вікторії Миколаївни**, докторантки кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка на тему: «Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України» на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» впроваджені в освітній процес Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зокрема, в умовах зовнішньої агресії РФ, використовувались практичні рекомендації щодо запровадження підготовки державних службовців в рамках спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» за напрямом «Урядування у сфері національної безпеки» на кафедрі глобальної та Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Директор Інституту

Лариса КОМАХА

Компетентності за результатами опанування тематики з проблем забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України

Ціль: сформувати здатність досліджувати та розв'язувати складні проблеми зовнішньоекономічної безпеки, її всебічного забезпечення в системі публічного управління та адміністрування.

Тематика проблем зовнішньоекономічної безпеки	Національна рамка кваліфікації			
	Знання	Компетентності/Уміння	Результати навчання / комунікація	Автономність і відповідальність
1. Методологічні і основи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.	<ul style="list-style-type: none"> - розуміти процеси, що відбуваються у сферах міжнародної та зовнішньоекономічної безпеки в контексті глобальних трансформацій; - розуміти сутність процесу забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; - мати поглиблені системні знання про структуру та завдання системи зовнішньоекономічної безпеки, - мати поглиблені системні знання про структуру та завдання системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, механізми, методи та інструменти публічного управління зовнішньоекономічною безпекою; - розуміти сутність, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки між національними та 	<ul style="list-style-type: none"> - уміння ідентифікувати загрози зовнішньоекономічній безпеці; - уміння аналізувати розвиток процесів у сферах міжнародної та зовнішньоекономічної безпеки, ідентифікувати проблеми та обґрунтовувати необхідність їх вирішення, добирати для цього необхідну та релевантну кількісну і якісну інформацію, робити обґрунтовані та неупереджені висновки на основі аналізу даних; - уміння використовувати основні методи прогнозування для формування гіпотез і припущень про майбутні тенденції розвитку загроз зовнішньоекономічній безпеці; - уміння використовувати основні методи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки; - уміння розробляти Паспорти загроз зовнішньо- 	<ul style="list-style-type: none"> - застосування методологічних засад практики публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки; - застосування основних положень нормативно-правових актів, що регламентують діяльність органів публічної влади щодо реагування на загрози зовнішньоекономічній безпеці; - застосування Паспортів загроз зовнішньоекономічній безпеці для виконання професійних завдань. 	<ul style="list-style-type: none"> - прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах глобальних трансформацій, що потребує застосування нових підходів та прогнозування наслідків реалізації заходів публічного управління та адміністрування у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки

	глобальними явищами і процесами, врахування цих зв'язків при розробленні і реалізації заходів публічного управління у сфері забезпечення зовнішньо-економічної безпеки.	економічній безпеці.		
2. Організаційно-правові засади забезпечення зовнішньо-економічної безпеки	<p>- мати поглиблені системні знання про принципи, організаційно-правові та інституційні засади розробки та реалізації політики забезпечення зовнішньо-економічної безпеки в Україні;</p> <p>- мати поглиблені системні знання про призначення та структуру механізму антикризового управління забезпеченням зовнішньо-економічної безпеки.</p>	<p>- уміння готувати пропозиції щодо пріоритетів та основних завдань публічної політики забезпечення зовнішньо-економічної безпеці;</p> <p>- уміння розробляти варіанти проектів управлінських рішень щодо забезпечення зовнішньо-економічної безпеки, з урахуванням результатів комплексного аналізу прогнозних оцінок викликів і загроз зовнішньо-економічній безпеці.</p>	<p>- використання правових основ розробки публічної політики забезпечення зовнішньо-економічної безпеки;</p> <p>- прийняття організаційних управлінських рішень щодо реагування на загрози зовнішньо-економічній безпеці.</p>	

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ**Праці, які відображають основні наукові результати дисертації**

1. Іванова В. М. Актуальні проблеми формування публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23) 2022. С. 68-91. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23))
2. Іванова В. М. Аналіз динаміки та тенденцій зміни моделей державного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки на різних стадіях розвитку. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2022. Випуск № 5(7). С.241-250. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-5\(7\)-241-250](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-5(7)-241-250)
3. Іванова В. М. Атлас загроз зовнішньоекономічній безпеці України як механізм удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. №6 (62). С. 120-127. DOI: 10.25313/2520-2294-2022-6-8104
4. Іванова В. М. Досвід зарубіжних країн щодо інноваційно-інвестиційного розвитку держави у контексті забезпечення її зовнішньоекономічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід. Серія: державне управління*. 2022. № 13—14 липень. С. 59-64. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.13—14.59
5. Іванова В. М. Економічна дипломатія як механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. №4 (22) серпень-вересень. С. 147-155. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-147-155](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-147-155)
6. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека держави: теоретико-історичні аспекти дослідження. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія:*

Державне управління. 2021. Том 32 (71) № 3. С. 90-96. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/15>

7. Іванова В. М. Інституціональна парадигма дослідження публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи.* 2022. № 12 (18). С. 567-576. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-567-576](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-567-576)

8. Іванова В. М. Історія становлення та розвитку системи економічної безпеки України (1990-2022 рр.) *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека».* 2022. №1. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-1-8074>

9. Іванова В. М. Міжнародні регіональні організації як інструмент забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. *Наукові перспективи.* 2022. № 1 (19). С. 116-124. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19))

10. Іванова В. М. Моделювання та програмування розвитку системи органів діяльності публічної влади у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління.* 2022, червень. № 3 (21). С. 154-168. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-154-168](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-154-168)

11. Іванова В. М. Організаційні та правові механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові перспективи.* 2021. № 10 (16). С. 76-86. DOI: [10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-76-86](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-76-86)

12. Іванова В. М. Підготовка державних службовців для сфери зовнішньоекономічної безпеки: пошук нових підходів. *Наукові перспективи.* 2021. № 7 (13). С. 66-77. DOI: [10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-66-77](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-66-77)

13. Іванова В. М. Пріоритетні напрями удосконалення механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України в сучасних умовах. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека».* 2022. №2. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-2-8075>

14. Іванова В. М. Проектування системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. *Дніпровський науковий часопис публічного*

управління, психології, права. 2022. Випуск 3. С. 36-41. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.6>

15. Іванова В. М. Роль Балто-Чорноморського союзу у системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 21-25. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.2>

16. Іванова В. М. Соціально-економічні й культурно-історичні джерела еволюції публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. №7. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/136/134> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.7.2>

17. Іванова В. М. Сучасні тенденції співпраці України та ЄС у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. №3. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-3-8068>

18. Іванова В. М. Теоретико-методологічні засади розбудови системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України // *Modernní aspekty vědy: XIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. С. 41-62. (Особистий внесок: п. 1.4). UDC 001.32: 1/3] (280) (02) <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-19.pdf>*

19. Іванова В. М. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки країн-членів ЄС. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. №4. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-4-8076>

20. Іванова В. М. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2022. № 6(8). С. 494-503. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8))

21. Ivanova V., Oneshko S., Taran Y., Shypilova L., Sulima N. Strategies and innovations in the management of economic systems: Ukrainian experience, responses to contemporary challenges. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Volume 4 (45). 2022. P. 425-436. DOI: 10.55643/fcaptp.4.45.2022.3835

Особистий внесок: описані накопичені в країні практики щодо розробки стратегій економічного розвитку в інституційному, організаційному та змістовному контексті.

22. Ivanova V., Paryzkyi I., Chynchyk A., Klym N., Tomchuk-Ponomarenko N. & Ivanchov P. National economy's development in the coordinates of sustainable development: on the issue of strategic state regulation under russian armed aggression. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2022. 2 (43), P. 406–413. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3761>

Особистий внесок: названо найбільш проблемні зони в розрізі цілей сталого розвитку, де ключовою причиною відставання є російська збройна агресія.

23. Ivanova V., Sytnyk H., Orel M., Taran Y. Conceptual understanding of the relationship between political and administrative processes in the context of social systems security. *La Revista «Cuestiones Políticas»*. 2022. Vol. 40, № 74. P. 631-647. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.34>

Особистий внесок: системний аналіз факторів, які розкрили сутність взаємозв'язку політичних та управлінських процесів у контексті безпеки соціальних систем.

24. Іванова В. М. Формування нормативно-правових засад для забезпечення ефективного функціонування економічної дипломатії в Україні. Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»). 2023. Випуск № 2(32) 2023. С. 72- 83. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-72-83](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-72-83)

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека: огляд наукових підходів. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук.*

доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.). [Електронне видання]. Київ : НА СБУ, 2021. С. 41-42.

26. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека як складова економічної безпеки України. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. Volume1. (March19, 2021). Cambridge, UK. С.91-92. DOI:10.36074/LOGOS-19.03.2021.V1.32

27. Ivanova V.M. Genesis of foreign economic security. *International scientific conference «Organization of scientific research in modern conditions '2021»* Conference proceedings. (May 2021). 2021. С. 98-100.

28. Іванова В. М. Зовнішньоекономічна безпека в умовах вторгнення Російської Федерації в Україну. *Наукове видання «Виклики і загрози дестабілізації суспільнополітичної системи України: Збірник матеріалів науково-практичного семінару* (Київ, 11 травня 2022 р.), видавець: Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, С.183-187.

29. Іванова В. М. Сучасні виклики і загрози зовнішньоекономічній безпеці України. *Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління: матеріали міжнар. круглого столу до Дня Незалежності України* (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. С.70-71.

30. Іванова В. М. Розробка функціональної моделі публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи : III міжнар. наук.-практ. конф.*, 31 жовт. 2022 р.: тези доповідей / Міністерство оборони України, НУОУ імені Івана Черняхівського. – К.: НУОУ, 2022. С. 83-85.

31. Іванова В. М. Організаційно-логічна схема розробки цільової програми розвитку системи публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки. *The 40th International scientific and practical conference «Priority Areas of Science Innovations During Martial Law»* (November 7-8, 2022) Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2022. P. 44-49.

32. Іванова В. М. Основні напрями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах військових загроз. *Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри*: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 17 лют. 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ: Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. с. 44-45.

33. Іванова В. М. Організаційно-правові засади розвитку системи публічного управління у сфері економічної безпеки України. *Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії*: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10-11 березня 2023 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. –с. 15-18.

Праці, опубліковані в інших виданнях

34. Іванова В. М. Механізми публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»)*. Випуск № 1(1). 2022. С. 64-73. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-64-73](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-64-73)

35. Іванова В. М. Основні етапи розвитку публічного управління у сфері забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 25 (березень, 2023). 2023. С. 93-96. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.03.2023.013>